د افغانستان نوميالي

مؤلف:
عبدالروف بینوا

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو رياست

د افغانستان نوميالي   څلورم ټوک   عبدالرؤف بینوا

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابفروشی ... شاه محمد
چاراهی صدارت تیلفون ۲۵۸۸۶
0006564

دافغانستان نومیالی

ځلورم ټوک

۴۰۸ تنه

مؤلف

عبدالرؤف بینوا

۱۳۶۰

د اطلاعاتو او کلتور وزارت
د نشراتو ریاست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه: داکتاب د محمد هــاشم بهرامي او محمد ابراهیم پیکارجــو پەزیار او اهتمام چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادونه :

د گران افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ په زرینو پاڼو کی د دی قهرمان هیواد د ویاړمنو خلکو د حماسه جوړوونکو ویاړ و نو په څنگ کی د لطیفه هنرونو بیلگی په ځلانده توگه ترسترگو کیږی چی زموږ د ټولنی فرهنگی شتمنی یی لا پسی زیاته کړی ده. زموږ د زیار ایستونکو خلکو فرهنگی میراثونه چی د هیواد د هنر او ادب د خاوندانو په پاملرنه د زمانی د ناخوالو څخه ساتل شوی او دورک کیدو څخه یی مخنیوی شوی په رښتیا سره یی د خپلو خلکو په وړاندی ډیر ستر نه هیریدونکی خدمت له لاری خپل ټولنیز رسالت سرته رسولی دی په دی لړ کی «د افغانستان نومیالی» اثر د یادونی وړ دی .

د (افغانستان نومیالی) د محترم استاد عبدالرؤف بینوا اثر دی چی لیکوال له دی لاری زموږ د ټولنی د ګڼ شمیر لیکوالو او ملی نومیالیو د پیژندنی په وسیله د قدر وړ ټولنیزه درنده دنده سرته رسولی ده .

د دی د افغانستان نومیالی څلورم ټوک د دریو تیرو ټوکونو په څیر د یوی ارزښتنا کی معنوی پانگی په توگه نوی نسل ته وړاندی کیږی چی شکل او محتوی د دواړه یی د پاملرنی وړ گڼل کیږی .

دغه ارزښتنا که اثر په داسی حال کی د نشر اتو د ډیا ست په مرسته له چاپ څخه راووت چی په قهرمان افغانستان کی د ثور ملی او دموکراتیک انقلاب او د دی ویاړلی انقلاب د نوی بشپړ تیا یی پړ او پلو شود گران هیواد گوټ ـ گوټ روښانه کړی او د ټولنیز فرهنگ د لا ودی لپاره یی لاره او اره کړیده .

زه د هیواد د ټولو لیکوالو او د هنر او ادب د خاوندانو لپاره په دی سپیڅلی لاره کی کامیابی غواړم او تردی زیاتو او چتو پوړیو ته د رسید واو د خپلی ټولنی په وړاندی د دی ستر ټولنیز رسالت په سرته رسولو کی یی د لا بریالیتوبونو هیله کوم .

عبدالمجید سر بلند

د وزیرانو د شورا مرستیال او د اطلاعاتو او کلتور وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددی کتاب دنوسیالیو فهرست

نوم	مخ
باباجان اسیر	۱
باباجان هروی	۲
باباخان محمد مجزوب	۳
بابادل (ختیک)	»
باباسنکو اندخویی	»
باباسیدگل دپکلی	۴
باباشوریده هروی	۵
باباعبدل دهکی غزنوی	»
باباعلیشاه هروی	۶
باباعلی هروی	۶
باباولی کندهاری	»
بابای برق	۱۸
بابا سرپلی	»
بابا(ظهر الدین محمد)	۱۹
بابر خان کاکړ	۴۱
بابک صاحب	۴۱
باب صاحب	۴۱
بابو	۴۲
بابوجان بابی	۴۲
بابوجان لغمانی	۴۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باتکی کاکړ	۴۹
با جوړی	۴۹
باجوړی	۴۹
بادر	۵۰
بادشاه‌گل (حکیم)	۵۴
بادشاه میر	۵۵
بادو ابریدی	۵۵
باران آخوند	۵۶
باران پنگزی	۵۶
باران سنځرخیل	۵۶
بارپکشاه لودی	۵۷
بارح هروی	۵۹
بارع پوشنگی هروی	۵۹
بارك نیکه	۶۰
بارو	۶۱
بارو خان نورزی	۶۱
باره خان چهر هاری	۶۲
باره خو بابا	۶۴
بازار کاکړ	۶۴
باز بهادر سور	۶۵
باز توخی	۶۶
باز جنگ خان	۶۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بازجوگیزی	٦٨
بازخان بنگښ	٧٢
بازخان ننگرهاری	٧٢
بازرخان څولخیل	٧٣
بازگل لغمانی	٧٣
بازگل (ملا)	٧٣
بازمحمد کاکړ	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٤
بازمحمد کندهاری	٧٥
باز (ملا)	٧٦
بازون څولخیل	٧٦
بازید	٧٧
بازیدخان افغان	٧٧
باسطی کابلی الاصل	٧٨
باشانی هروی	٧٨
باشنانی هروی	٧٨
باشهیدنیکه	٧٩
باصر حاکم شاه	٧٩
باطنی بلخی	٧٩
باعوف سیستانی	٨٠
باغون مسه‌خیل	٨١
باقر ذوالکمالین هروی	٨١

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
باقر شاه	۸۲
باقی بالله کابلی	۸۲
باقی بلخی	۸۳
باقی مجددی	۸۵
باقی هروی	۸۵
باکو راو غانی	۸۶
بالخوازی نیکه	۸۶
بالون آخون	۸۶
بالیث طبری	۸۷
بانو بی بی	۸۹
بانو سیستانی	۹۰
بانو گشپ	۹۱
بانی ځاځی	۹۱
باوری (آخوند)	۹۲
بایتگین زمین داوری	۹۲
یاتیگین غزنوی	۹۳
بایتوز بستی	۹۴
بایخان	۹۵
بای خان	۹۶
بای خان حافظه	۹۷
بایزید افغان	۹۷
بایزید پورانی هروی	۹۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بایزید پیر روښان	۹۹
بایزید دوری هروی	۱۴۴
بایزیدلودی	۱۴۵
با یسنغر میرزا	۱۴۶
بایسنغر میرزاعادلی	۱۵۲
با یقرا هروی	۱۵۲
بایی‌خان‌توخی	۱۵۳
ببرخان سواتی	۱۵۳
ببن شاهوخیل لودی	۱۵۴
ببوجانه	۱۵۵
ببون منگل	۱۵۶
ببی‌یا بیبنه‌ډ	۱۵۷
بجلی چارسدی	۱۵۷
بخت‌خان‌جنرال	۱۵۸
بختك‌هلمندی	۱۶۲
بخت‌ناك‌خان‌ختك	۱۶۴
بدایعی بلخی	۱۶۶
بدخشی	۱۶۷
بدبخشی	۱۶۹
بدرالدین غزنوی	۱۶۹
بدرالدین هروی	۱۷۰
بدرحاجب غزنوی	۱۷۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بدرطر خان بامیانی	۱۷۲
بدری غزنوی	۱۷۳
بدل خان	۱۷۳
بدل خان یابدی خان	۱۷۴
بدیع الدین جوینی	۱۷۴
بدیع الزمان خراسانی	۱۷۵
بدیع الزمان میرزا	۱۷۵
بدیع الزمان هروی	۱۷۷
بدیع اندجانی	۱۷۸
بدیع بلخی	۱۷۹
بدیعی سجزی	۱۸۱
بدیع هروی	۱۸۵
بدیعی هروی	۱۸۶
بدیل ابوبکر هروی	۱۸۶
براست	۱۸۷
براهیم	۱۸۸
برت نیکه	۱۸۹
برخوردار پاشمولی	۱۸۹
برخوردار خان اڅکزی	۱۹۱
برخوردار فراهی	۱۹۲
برکت خان	۱۹۲
برم خراسانی	۱۹۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
برمك بلخي	۱۹۳
برمکی	۱۹۴
برورده بلخي	۱۹۵
برها تکین	۱۹۶
برهان الدین	۱۹۶
برهان الدین ابولحسن غزنوی	۱۹۷
برهان الدین بلخي	۱۹۸
برهان الدین خاوند شاه بلخي	۱۹۹
برهان الدین عطأاله هروی	۱۹۹
برهان ادین لاغربدخشي	۲۰۱
برهان الدین محمود بلخي	۲۰۲
برهان الدین هروی	۲۰۳
برهان بلخي	۲۰۳
برهان خان	۲۰۴
بریانگرغزنوی	۲۰۷
بریم خان	۲۰۷
برسکوسوسی جان	۲۰۸
بزرجمهر قاینی	۲۰۸
بزرگ خواجه بدخشي	۲۰۸
بزگر علي محمد	۲۰۹
بزرگ (میا)	۲۰۹
بزم کابلی	۲۱۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بزمی خراسانی	۲۱۰
بزمی کندهاری	۲۱۱
بسالمی غزنوی	۲۱۲
بسام سیستانی	۲۱۲
بسام کوردخارجی	۲۱۳
بستان بریخ	۲۱۴
بستان خان پوپلزی	۲۱۷
بستی	۲۱۸
بستی	۲۱۸
بسطامی بلخی	۲۱۹
بسکی	۲۱۹
بسمچی هروی	۲۱۹
بسمل بدخشی	۲۲۰
بسمل جلال آبادی	۲۲۱
بسملی سبزواری	۲۲۳
بشار بستی	۲۲۳
بشارتخاری	۲۲۳
بشارت سنګرخیل	۲۳۰
بشارمرغزی	۲۳۱
بشاری پوشنګی	۲۳۳
بشیر بلخی	۲۳۳
بصیر سیستانی	۲۳۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بصیر سکرم	۲۳۴
بغراجق	۲۳۴
بغوی	۲۳۴
بغوی	۲۳۵
بقای بدخشی	۲۳۶
بقایی	۲۳۷
بقایی هروی	۲۳۷
بکتاش بلخی	۲۳۸
بکتغدی، غزنوی	۲۳۹
بکتگین چوگانی	۲۴۰
بکتگین حاجب	۲۴۱
بکیر خراسانی	۲۴۱
بگل	۲۴۲
بگی خان باسیزی	۲۴۲
بلال بن ازهر سیستانی	۲۴۲
بلبل	۲۴۳
بلبل کابلی	۲۴۴
بلکاتگین غزنوی	۲۴۵
بلکایگینی غزنوی	۲۴۶
بلند خان سدوزی	۲۴۷
بلو خان	۲۴۸
بلوڅ خان اڅکزی	۲۴۸

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بلوڅ خان خدرزی	۲۴۹
بلوڅ خان کاکړ	۲۴۹
بلوصوفی	۲۵۲
بله‌نسته قندهاری	۲۵۲
بم‌نیکه	۲۵۳
بنارس	۳۵۳
بنائی کابلی	۲۵۴
بنائی هروی	۲۵۴
بندرشاه	۲۶۰
بنګل خان کاکړ	۲۶۰
بنګی الینګاری	۲۶۵
بولعجب کابلی	۲۶۶
بوسعید کابلی	۲۶۷
بوعلی شاه	۱۶۸
بوعلی هروی	۲۶۹
بلوک نیکه	۲۶۹
بولی بلند	۲۷۰
بهاء الدین بلخی	۲۷۰
بهالدین سام غوری	۲۷۱
بهاء لدین عمر هروی	۲۷۱
بهاولدین (ملا)	۲۷۳
بهاو الدین نوربخش	۲۷۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بهزاد کابلی	۳۱۴
بهزاد هروی	۳۱۵
بهشتی هروی	۳۳۶
بهکت بابا	۳۳۶
بهکهاری خان پرملی	۳۳۷
بهلول لودی	۳۳۷
بهلول نیکه	۳۶۶
بهیکن لودی	۳۶۶
بهیم	۳۶۶
بهیم پال	۳۶۷
بیاض دسوابی	۳۶۷
بیاض گل(قاضی)	۳۷۰
بیانی خراسانی	۳۷۱
بیاضی بلخی	۳۷۱
بیبک خراسانی	۳۷۱
بیبوبکوائی	۳۷۲
بیبو بلوڅه	۳۷۴
بی بی ایمنه	۳۷۵
بی بی تاج	۳۷۵
بی بی زینب	۳۷۶
بی بی زینب هوتکی	۳۷۷
بی بی ستی	۳۸۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بی بی ستی هروی	۳۸۰
بی بی ستی کاسی	۳۸۱
بی بی شمسو روشانی	۳۸۱
بی بی صاحبه	۳۸۲
بی بی صاحبه بړیځه	۳۸۲
بی بی گله	۳۸۳
بی بی گله شنغری	//
بی بی گنجانی	۳۸۴
بی بی مبارکه	۳۸۴
بی بی مستو لودی	۳۸۵
بی بی میر کوهره	۳۸۸
بی بی نوره هروی	۳۸۸
بیت نیکه	۳۸۹
بیخود هروی	۳۹۳
بیخود بلخی	۳۹۴
بیخودی فراهی	۳۹۴
بیدار نیکه	۳۹۴
بیدل اشنغری	۳۹۵
بیدل بلخی	۴۰۳
بیدله هروی	۴۰۳
بیدلی لنگ هروی	۴۰۴
بیدلی هروی	۴۰۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
بیدم افغان	۳۰۴
بیرام خان خانخانان بدخشی	۳۰۵
بیر بل	۳۰۸
بیر نگک پشاوری	//
بیقیدی بدخشی	۳۰۹
بی قیدی بلخی	۳۱۰
بیکر نیکه	//
بیکس(دسوابی)	//
بیکسی سجاوندی غزنوی	۳۱۱
بیکسی هروی	۳۱۲
بیگک محمد	//
بیک محمد لغمانی	۳۱۳
بیگی هروی	۳۱۴
بی نشان پیښوری	//
بینوای بدخشی	۳۱۵
آدم	۳۱۶
آدم	//
آدم	//
آدین	۳۱۷
آزاد	//
آزادخان خټک	۳۱۸
آزادخان ساپی	۳۱۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
آزاد کوهاتی	۳۱۹
آزادگل (سیا)	۳۲۰
آصف خان جندولی	۳۲۱
آفتاب پری (پیشوری)	۳۲۲
آنخون ختېک	//
آیتی هروی	//
آبا	۳۲۳
ابابکر کندهاری	//
ابراهیم	۳۲۴
ابراهیم خیلیل	//
ابراهیم شاه کالو خانی	//
ابراهیم متی زی	۳۲۵
ابن یمین شنواری	//
ابواحمدبستی	۳۲۵
ابو بکر جامی	۳۲۶
ابوبکرمحمد بلخی	۳۲۶
ابوبکرسیا	۳۲۶
ابو الحسن هراتی	۳۲۷
ابوعبداله محمد بلخی	//
ابوعلی حسن بلخی	//
ابوعلیشاه (سید)	//
ابوعلی شقیق بلخی	۳۲۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
ابو علی عبدالله بلخی	۴۲۹
الفتح النبی غزنوی	//
ابو القاسم عبداله بلخی	۴۳۰
اتکړ مولانا-یا-ارکړ مولانا	//
احسن	۴۳۱
احمد تراهی	۴۳۳
احمد تیراهی	۴۳۴
احمدجان ځاځی	۴۳۵
احمد(ملا) الینگاری	۴۳۶
احمدجان (سمک)	۴۳۶
احمدجی	۴۳۷
حمدخان	»
احمد داودزی	»
احمد (شیخ) لودی	»
احمد غوری	۴۳۸
احمد کندهاری	»
احمدگل تکړی	»
احمدگل سلیمانخیل	۴۳۹
احمد نور آهنگر	»
احمدی عبیدالله	۴۴۰
اختر محمد شینواری	۴۴۰
اختر (ملا)	۴۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
اکرام آخونزاده	۳۶۲
اکرم نیازی	۳۶۳
التفات خان	۳۶۳
الکونیکه	»
الهداد (شیخ)	۳۶۴
الهیار الیسه خیل	»
الهٔ ویردی	۳۶۵
الولالا	۳۶۵
الهداد (میا)	»
الهیارخان نواب	۳۶۶
الیاس (مولانا)	»
امام الدین (شیخ)	۳۶۷
امان ترین	۳۶۸
امان گراتی	»
امامی هروی	۳۶۹
امیر اصلاخان جوانشیر	»
امیر خان ننگرهاری	۳۷۰
امیرخان هجری	۳۷۱
امیر خلیل هراتی	۳۷۳
امیر شاه کویتی	۳۷۵
امیر (ملا)	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم	مخ
امیری هروی	۳۷۶
امین	۳۷۷
امین اله راجایی	»
انار	»
انارگل لغمانی	۳۷۸
انځرگل	۳۷۸
انعام خطاط	۳۸۰
انگوخان پامیزی	/
انمرخول خیل	۳۸۱
انورشاه (سید)	»
اورکزی روښاني	۳۸۲
اول خان رحمړی	۳۸۳
اول گل ننگرهاری	»
اوسی کتموازی	۳۸۳
ایاز لنډی	
ایوب خان	»

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب

۱۳۶۰- باباجان (امیر): دسلطان بدیع الزمان میرزاله امیرانو څخه و. په ۹۱۱ ه ق کال چې بدیع الزمان په کندهار کې و ، محمدخان شیبانی پر میمنه او فاریاب باندی یرغل وکی، نو دبدیع الزمان میرزاله خوا امیر باباجان دخواجه جلال الدین میرکی زوی چې په هغو میمو کې او سید د محمد قاسم میرزا او امیر شیر م جلایر په ملگری د محمدخان شیبانی دیر غلگرو دمخنیوی دپاره وروو ت، جگړه ونښتله، او زیکانو بری و موند اودبدیع الزمان دری سره امیران په جگړه کې و وژل سول، او دهغو ولایتو داو سیدو نکو ژوند گډوډ سو، او ژیاتره فراره سول.

خواند میر په خپل کتاب «حبیب السیر» کې داپیښه داسی لیکی:

«دراوایل سنه احدی عشر وتظعمائه که سلطان بدیع الزمان میرزا در ولایت قندهار تشریف داشت درممالک بلخ وتوابع حاکمی صاحب وجود که بدارائی سپاهی و رعیت قیام تواند نمود نبود و محمدخان شیبانی که همواره همت عالی نهمتش برسرانجام امور کشورستانی مقصور بود متعاقب و متواتر جنود جلادت مآثر بدینجانب جیحون میفرستاد تالوازم قتل و غارت و تخریب شهر و ولایت ظاهر میگردانیدند و در میدان خالی بچوگان اقتدار گوی مراد بهوا آگاه مقصود مسی رسانیدند و درپائیز سنه مذکوره جمعی کثیر از آن لشکر برق اثر تاو لایت میمنه و فاریاب تاخته بنهب و تاراج فرق عباد پرا داختند و اموال بسیار غنیمت گرفته رایت استیلاو تسلط بر افراختند و لدامیر ابوالقاسم ارلات محمدقاسم میرزا ....

(c) ketabton.com: The Digital Library

باتفاق امیر شیر م جلایر و امیر باباجان و لدخواجه جلال الدین میر کی که‌در آنحدو د اقامت داشتند متوجه دفع آنجماعات گشتند و بین الجانبین غبار جنگ و شین ارتفاع یافته او زبکان راصورت ظفر و نصرت روی نمود و آن سه‌سردار بعز شهادت فایزشده لشکر یان‌ایشان‌روی‌بصوب فرار آورند...»

مأخذونه:

۱ـ حبیب‌السیر ـ د خیام‌د کتابتون‌خپرونه ـ م/۵۱۳ مخ

۲ـ دد هخدا‌لغتنامه ـ د«ب» ردیف ـ ۶۸ مخ.

۱۳۶۱ـ بابا جان هروی، ملاباباجان ددری‌ژبی‌شاعرو، پەهرات کی او سید، ښه‌طبع یې درلودله، او «عشرتی» تخلص کاوه،دامطلع دده‌دي:

روز فراق یار که باصد ندامت است
روز فراق نیست که‌روز قیامت است

مأخذونه:

۱ـ مجالس النفائس ـ دښاغلی علی‌اصغر حکمت په‌سمون ـ م ۱۶۳ مخ

۲ـ دد هخدا‌لغتنامه ـ د«ب»ردیف او ـ ۶۸ مخ

۱۳۶۲ـ باباحاجی هروی: دهرات دنهمی هجری پېړی له‌مصورانو څخه و،چی‌دسلطان حسین‌بایقرا په‌دربار کی‌یې ژوند کاوه.

په‌انځور او تصویر کښلو کی یې‌لوی‌لاس او پوخ قلم‌درلود، او په‌ټول خراسان کی‌دنقش په‌طرح کی‌یې بې‌ساری و.

دده دژوند نور حالات په‌لاس رانغلل.

مأخذونه:

۱ـ دپښتو آریانا دائرةالمعارف ـ م/۹۶ ۲مخ.

۲ـ صورتگران و خوشنویسان هرات‌درعصر تیموریان ـ ۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د کابل مجله— ۶ کال— ۱۱ گڼه— ۷۲ مخ .

۱۳۶۳— بابا خان محمد مجذوب: د پروان دولایت د کوهستان په سیمه زیږېدلی دی، دامیر دوست محمدخان په وختو کی عسکر و، او دانگریزانو د تیری په مقابل کی یې په جگړه کی گډون درلود، او څنگه چې یې له زلمیتو په دصوفی گری خواته میل درلود، نو هغه لاره یې په تینگه کړه خو چې د عمر په پای کی مجذوب بیت ته ورسید، او عوامو خلکو ورته زیاته عقیده درلوده په ۱۳۴۵ ه ش کال د گلبهار په کلی کی مړ او په هغه کوټه کی ښخ کړه سو، چې ده ژوند په کی کاوه .

ماخذ :

پښتو آریانا دایرةالمعارف — ۳/۹۶۲ مخ .

۱۳۶۴ — بابادل (ختیك) : د پښتو د نومیالی او خوږ ژبی شاعر عبدالقادر خان ختیك د خوشحال خان ختیك د زوی لقب دی، چې د(۱۰۶۳ ه ق) کال دذی الحجې د میاشتی په پنځه ویشتمه زیږېدلی دی او دده پلار خوشحال خان ختیك د«بابادل» په لقب داسی یادوی:

ښه زوی د«بابا دل» دی

تل دی ژوندی په جهان(۱)

(دعبدالقادر خان ختیك دژوندنو رتفصیل دی ددې کتاب د«ع» په ردیف کی د«عبدالقادر ختیك» ترعنوان لاندی ولوستل سی)

ماخذ :

دخوشحال ختیك کلیات— د کندهار چاپ — ۹۵۱ مخ .

۱۶۳۵— بابا سنکو اندخویی: په اندخوی کی یو مجذوب درویش او ملنگ و، چې ځینی کراماتو نه ورته منسوب دی— مثلاً په ۷۸۲ ه ق کال کی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر تیمور گورگان دخراسان دنیولو په نیت تر آسو راپور یووت نو په‌اند خوی کی‌یی د«باباسنکو» سره ولیدل، بابا سنکو دجذبی په‌حال کی د سینی یوه توته غوښه دامیر تیمور گورگان خواته ورغورځوله ، امیر تیمور کار پر ښه‌فال ونیو ، او ویل :

«خدای‌تعالی دمځکی سینه چی خراسان دی ماته راوبا ښښه » او هغسی هم سوه .

باباسنکو داو وسو او خو اتیاهجری قمری کال په‌شاو خوا کی په‌اندخوی کی‌سړ ،او هملته ښخ دی.

مأخذونه:

۱ — حبیب‌السیر — دتهران دخیام‌چاپ — ۳/۳۳۵مخ .

۲ — رجال‌حبیب‌السیر — ۶۳مخ .

۳ — ددهخدالغتنامه د«ب»ردیف — ۷۰مخ .

۴ — ازسعدی تاجامی — ۲۰۸مخ.

۱۳۶۶ — بابا سید گل دپکلی: دپښتوژبی‌اولسی‌شاعرو،اود(۱۲۰۰هق) کال په‌شاوخوا کی دپیښور دسیمی د«پکلی» په«بپه» ځای کی او سېده،عمر یي ترسلو کالو تېرسوی و .

دده اولسي بدلی تر اوسه دخلکو په‌خولو کی‌جاری‌دی او په خپلو نظمو کی‌یي دامیر دوست‌محمدخان نوم د«گیدړپور» دیوه‌مشهور خان «جمعدار» دنامه‌سره راوړی لکه‌چی وایی :

په‌گیدړپور کی‌جمعدارچی تازه‌تل اوسی
لکه‌امیر دوست‌محمدخان‌چی‌په کابل‌اوسی
بل هرعاشق اوسعشوقی‌ته‌په‌بوړجل‌اوسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بس کەچي‌نن‌تری سیدگل سوی ځگر لا ړ شو

ددی پو ر تنی بدلی دسر بیت (کسر) دادی:

پەژ ړاسرې سترګې و لاړ یمه دلبرلاړ شو
لکه آفتاب پە شغله پر دماز یګر لاړ شو

او بل بندی دا دی :

لکه آفتا ب په شغله پر د یارصو رت و ینم
ساەسي لو ګی پەسر ت لمبه پەځان قیامت‌وینم
دچاله خو ږ ه سی‌پەز ړ ه د غم خنجر لا ړ شو

مأ خذ :

پښتانه شعر ا — ۲/۵۷م مخ .

۱٦۳۷— بابا شوریده هروی : ددری‌ژ بی شاعر او پەقصیده و یلو کی یی‌شهر ت درلو د، داسیر علیشیر نو ایی پەو ختو کی پەهر ات کی او سېد. ښه طبع یې در لو دله او تل دخو ش طبعانو سر ه سلګری و . دبو ډاتو ب پەباب کی یی و یلی دی :

قدم شد چو ن کمان و عمر شد شست
جو انی همچو تیر از شست من‌جست

مأخذ:

مجالس‌النفائس —۸٦، ۲٦۰ مخو نه .

۱۳٦۸— بابا عبدل دهکی غزنوی: د خپل و خت نومیالي ر و حا نی عالم و، دغز نی ددهك د کلی شمال خو ا ته ښخ دی او مز ار یې د هغه ځای پەخلکو کی‌شهر ت‌لری— دژ و ندنو رحالات یې پەلاس را نغله .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذ:

دآريانا پښتو دائرة المعارف—٥/٩٦٦ مخ .

١٣٦٩— بابا عليشاه هروي : دنهمي هجري پيرې لەنو مياليومشايخو څخەو ،دشاهرخ ميرزالەو ختو دسلطان‌حسين‌ميرزاتر وختوپەهرات کې‌اوسېد او خوارق‌عادات ئې‌ځينې نقل سوي‌دي‌او عجيب او غريب کارونه يې دەته منسوب کړي‌دي—او دشيخي سرەيې پەدرې ژبەښەشعر هم وايه .

مأخذ :

تاريخ نظم‌و نثر درايران— ٣٢٨/١مخ دسعيدنفيسي تأليف .

١٣٧٠— بابا علي هروي : د امير عليشيرنوا يــي له لېږکرې نو مياليو سالارانوڅخەو ، چې‌پر هرات باندې پەدېر ديو دتېرى پە وخت کې د تېرى کوو نکو د مخنيوى د پارە دلېږکر سرەو راستول کېدە .

مأخذونه:

١— حبيب‌السير — ٤/١٧٢٢١،٢٢٨ ٢ مخونه .

٢— ددهخدالغتنامه- ٧٦مخ د « ب » رديف .

١٣٧١— باباولي کندهاري : سيدحسن‌ابدال مشهورپه«باباو لي» د کندهار لەنو مياليو روحانيونو،وليانو او ستر سيدانو څخەتېر سوى،چې د کندهار د ښار شمال لو يديځې خو اته شپږکيلو مترەليرى‌دارغنداو پر غارە پر يوەغر کې باندې ښخ دى، پەکندهار کې پە ښە روحانيت او کراماتوشهرت لر ى او دېر خلك يې‌زيارت تەو رځي او ارادت و رتە څرگندوى .

لو مړى دخراسان پەسبز وار کې اوسېد،خو دگورگاني شاهرخ ميرزااو او ملکې گوهرشادبيگم پەبلنە لەسبز وارەهرات تەراغى، او بيا هغه وخت چې شاهرخ دکندهارلەلارى‌هندتە تئى، دى يې هم دځانه سرە رارهي کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو چي کندهار ته راو رسېدل- دلته نو دوه روايته دي: يو روايت داسي دي چي: دشاهرخ ميرزا پر باباولي صاحب نور دسفر ورېږ و نه، نه لو ر بېده نو ځکه يې له هغه ځخه هيله و کړه چي په کندهار کې پاتهسي،او دی هم دارغنداو د«لنگر» په کلي ميشته،او هغه وخت چيشاهرخ ميرزا بير ته له هنده راو گرځېد، دي وفات سوی ودار وايت د مرحوم سيدمحسن آغا کندهاري دی چي په خپل منظوم کتاب «د کندهار دسيدانو مزاوات» کې راوړی او داسي وايي:

د بابا صاحب بيان کړم
کراماتبه يې عيان کړم

توفيق غواړم له سبحانه
ديز دان دپاك فيضانه

خلاصه داو ليأ دی
نقاوه دا صفيا دی

دبنگی دباغ بلبل دی
درسول دگلزارگل دی

دلا هوت داوج همای دی
دناسوت منزل يې ځای دی

لنگر داره لکه غر دی
پرآسمان دعزت نمر دی

په عمده وکی عمده دی
دو ليانو سرکرده دی

تمام تن يې په اذکارکی
داذ کارو په انوارکې

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ر انی و ، سر تر سر ه
صفا یی یې و ه اظهر ه

سلسله یې ر حما نی و ه
طر یقه یې حقا نی و ه

د ده نو م سید حسن و
په «سو ز و ا ر » کې یې و طن و

د حضر ت ر سو ل او لا دو
د حضر ت علی احفاد و

د حضر ت حسین فر ز ند و
ذا بد ا لو ار جمند و

دده کسب ز ما و ر و ر ه
د بر اهیم ادهم له کو ر ه

پادشاهان عظیم الشانه
خادمان دده و و ، جانه

د شا هر خ پادشاه مخدو م و
د افتا ب په دو د معلو م و

چې تار یخ دنه صد یا ر ه
د هجر ت تېر شو ه هنبیار ه

شا هر خ شاه و یل ز ما پیر ه
ز ما نیت د ی تر گشمیر ه

تا له ځا نه سره بیا یم
ستا په دید سره ز ه پا یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

شیخ و یل‌چی‌ای امیره
رب د ی‌تانکړی دلگیره

په ځای چی دی گذ ردی
زماهغه خواته سفر دی

قند هارته رارهی شو
کل‌عالم په‌ده‌راضی شو

په‌جوفان کی راتی‌د له
په مزلو مز لو پخپله

شاهر خ‌شاه په‌ده‌شادان‌و
په زرویی خادمان و

له‌هراته‌راروانشه
قندهارپه‌ده تابان شه

بادشاه و و یل‌نو ربس‌د ی
زما دغه قد رهوس د ی

هندوستا ن لیر ی وطن‌د ی
دغی خواته زما رفتن د ی

ته‌يې شیخ د غه دی ځا ی دی
زیاتی‌سه خه‌روی دخدای د ی

د سرو قول‌د ریاب دی
دریاب خه‌لار درناب دی

زهیر یده دی همبری بس ده
تمنا می یو په لس ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې دعاوی به کوې ته
فیوضات به را لېږی ته

ستا پر قول زما باور دی
مقصد دا قدر سفر دی

له اردو څخه جدا شه
په «لنگر» کې یې ماوا شه

ارغنداب یې کړ روښانه
لکه نمر هسې تابانه

عام و خاص ترې فیض مو ندلی
و مقصود ته رسېدلی

ای زما د زړگی نوره
رب دی تا کاندی مسروره

څو شاهرخ له هندوستانه
شورا ستون تر خراسانه

دده روح و پرواز کړی
و جنان ته رسېدلی

گوره خو دبه‌سری انسان و
چې عاجزه هم ناتوان و

قدسیان ټول له مسروره
احبا ټول له بې نوره

نور یې ښخ کړ پر غره باندی
کا عالم شو تر ده لاندی

پادشاه هان ټول زماورو ره
تل راځی دده ترگوره

(c) ketabton.com: The Digital Library

اقتباس يې دانوار کړی
مقاصدو ته انبار کړی

ټول رواشی دم تردمه
يقين ټينګ کړه اې همدمه

کرامات يې ترحدتېر دی
څو يې نمايم لاسی هېر دی

فيوضات يې نمايان دی
تاثيرات يې صدچندان دی

ښه مسجد عمارتونه
رنګارنګ ښايسته ګلونه

فوارې، حوض و اشجار دی
چهارجوی او قاف بسيار دی

دغه ټول له شاهرخی دی
شاهرخی و فرخی دی

په سيرو کې بيان دی
ښه واضح او ښه عيان دی (۱)

بل روايت دادی چی باباولی صاحب دشاهرخ ميرزا سره هند ته ولاړ، او چی بيرته له هنده راستون سو، نو کندهار يې د اوسېدو دپاره خوښ کی او دلته پاته سو، دا روايت د محمد معصوم ناسی دی چی خپل ځان دحسن ابدال اولادې ته منسوبوی او په خپل کتاب «تاريخ سند» کی ليکی :

«ايشان از سادات صحيح النسب سبزوارند ، و در مبداحال که ايشان راذوق دست داده سفر حجاز اختيار نمودند و بزيارت حرمين شريفين و ارض مقدس

---

(۱) دکندهار دسيدانو مزارات - قلمی ۲ مخ د پښتوټولنې نو دبين المللی مرکز په کتابتون کی خونددی. خو مأخذ يې نه دی ښوولی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشرف شده‌چندسال در آن نواحی گذرانیدند، و در زمان سلطنت میرزا شاهرخ ولدارشد حضرت صاحب قرانی ازدیار روم و حجاز مراجعت نموده به‌سبزوار تشریف آوردند و شاه رخ میرزا نسبت ارادت و حسن عقیدت که به‌بابا حسن ابدال داشته درسفر هندبابار انکلیف نموده باخود بردند و در حین مراجعت در موضع لنگر قندهار رحل اقامت انداخته با مریدان و معتقدان خود اظهار نمود که ازین زمین بوی محبتی بمشام من میرسد. تا آخر عمر در آن منزل گذرانیده همانجا آسوده اند. خوارق ایشان بسیار است...

و در پیش استانهٔ ایشان گنبدی است رفیع مخروطی شکل که از سنگهای ناتراشیکه هریک بوزن پنج من قندهار بوده باشد، بی گچ و آهک و گل ساخته اند. میگویند که‌چله خانه‌باباحسن بوده است (۱)

د محمد معصوم نامی داروایت و «گلزار قندهار» دکتاب مؤلف شیخ محمدحسن مولوی قندهاری هم تائیدوی او دباباولی د مزار په باب څه‌نور مطالب هم زیاتوی، او هم دباباولی له‌خولې ځوخبری‌لری‌چی‌دلته‌یې کتې مترااخلو-دی‌لیکی:

«سرحلقهٔ سالکان طریق حق جوئی و پای بند شریعت غرای محمد(صلعم) باباولی رضوان الله‌علیه‌اسم مبارکش سیدحسن ابدال‌از سبزوار خراسان است که باستدعای‌شاهرخ میرزای‌گورگانی ملکهٔ مکرمه گوهرشاد بیگم بانی مسجد جامع معروف‌مشهد مقدس‌ازسبزوار بهرات‌تشریف‌آورده‌و ازانجابقندهار عرو ودارزانی‌سفری‌درهند تشریف‌برده‌اند بهرجائیکه‌چندفرصتی‌بیتوته‌نموده‌اندو مشغول عبادت شده اند همان موضع شرف‌ونورانیتی بهم رسانیده و بعدازهندتشریف‌بردنش زیارت گاه عمومی شده باسم«باباولی».

زمانیکه ازهندقندهارآمده اندقریهٔ‌لنگرازجملهٔ‌قرای‌جلگه رود ارغنداب را برای‌عبادت وریاضت حقهٔ‌خود انتخاب نموده و میدانستند که مزارمبارکش باید درقندهارمحل فیض‌رسانی‌اهل آن ولاباشد، کرامات متواترازان جناب ظهوروبروز نموده تل‌بلندخاکی مشهور به تپهٔ‌اسیر انقب کنده سردابی برای آرام گاه

---

(۱) تاریخ سند ۱۳۳۳- سخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدن سبارک خوددرست نموده، و وصیت نموده که: «در وقتی که از دنیا رفتم بعداز غسل و کفن قبای سبزم را بربدنم بپوشانید و سرار وی سریری که دایما خواب میشدم بخوابانید و عصای سبز که سرعصانقره کارشده پهلویم بگذارید و برای سرداب دری کوچکی قراربدهید بدنم خاک نمیشود غسل جمعه شرعی اترک نکرده‌ام، حافظقرآن شریفم و در قضاوت عدالت محض نموده‌ام، لحاظاحدی را نکرده‌ام و این هرسه صفت سبب سلامتی بدن بی روح میشود» همان طور به وصیت عمل نموده‌اند و مدت یکصدسال جمیع مردم از زیارت بدن مبارکش استفاضه نموده‌اند وبعدبواسطهٔ رفتار غیرمشروعی که در سرداب مذکور واقع شده در بسته و در نتیجه باتل یکی شده صورت قبرمبارک و لوح بزرگ تاریخی که حالا بالای سطح تپهٔ امیر زیارتگاه عمومی است محاذی سربدن آن جناب بام سرداب شمرده میشود، و آن جناب حسینی نسب و به پشت یازدهم به حضرت سید الساجدین امام علی بن الحسین منتهی میشود» (۱)

په «گلزارقندهار» کی داهم لیکلی سوی دی چی د حضرت باباولی در یاضت او عبادت دري ځایه مشهورو، یوپه خپله دباباولی په کلی کی هغه زیرزمینی چی اوس دده د قبر هم هلته دی، اوبل د «لنگر» په کلی کی، اودرییم چی د بر خاص ځای و، اوحتی دده مریدان او خپل منسوبین یې لا هم نه سو، و رتلای او هغه دجبه دارپه کلی کی دده یو خالصه باغ و (۲)

اوهم زیاتوی چی: جناب باباولی سیدحسن حسینی از علمای متبحر و خاصه درعلم اخلاق یگانهٔ عصرخود بوده ...

و از بس در هدایت و ارشاد خلق نظربلند و جدو جهدی زیاد داشت در هندو قندهار نفوس زیادی از بودائی هاو برهمن های هنود وآتش پرست هارا مسلمان نمود، و نفوذ کلمه او خیلی ممتاز بود

---

(۱) گلزار قندهار - طبع مطبعه - النعمان النجف الاشرف - ۹ مخ

(۲) گلزارقندهار - ۱۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

علمای رسمی طو ایف مذ کو ر را با ستد لال و مناظر ه و سر تاضین شان را که از راه ریا ضت نفس کمالی درعلو م غر یبه و نیر نجات و تسخیر ات وسا یر علو م غر یبه بد ست آو ر ده بو دند از همان طر یق راه را - بر ایشان سد نمو ده و کما لات دام غر و رآنهار اخنثی نمو د ه غالب آنهار ابشر ف دین اسلام مشر ف می نمو د ند. (۱) بابا و لی صاحب په (۹۲۰ ه ق) کال کی مړ دی او دد ه پر قبر یو ه لوحه ولاړه د ه چې پر دواړو خو او یې دده په باب لیکنې ستته ، پرلو مړ ی مخ یی دباندی خو ا ته لیکلی سوی د ی :

«هو الحی القا یم القیو م سبحان الملک الحی الذ ی لا یمو ت له الحکم وله الحمد وله الکبر یا و الجبر وت .بر لو ح ضمیر زا ئر ا ن روضه ادراک و خاطر خطیرعا کفان خطهٔ خاک ظا هر و پید او رو شن وهویداخواهدبود که خلاصی از مضایق ایام و رستگاری از مز لت اقدام بز یارت ار باب قبو ر و استعانت ازاصحا ب حضو ر منو ط و مر بو ط ا ست چنا نچه کلا م خجسته فرجام حضر ت رسا لت پناه علیه من الصلو ا ة ا فضلا و من ا لتحیا ت ا کملها خبرا زا ین معنی میده هد (اذا تحیر تم فی الا مو ر فا ستیعنوا ا من ا هل القبو ر) کا شف این حکایت وشا هد این روایت است اسعاف حا جات وانجا ع مهما ت زائر ین این مشهد مقدس و معتکفا ن مر قد منو ر است اعنی مر قد سلطا ن الطر یقة و بر ها ن الحقیقته قطب فلک الهدا ایت مر کز دایره و لا یت مهبط انوا رالهی ، مظهر اسر ار

---

(۱) گلز ار قند هار ـــ ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نا متنا هی ، قدوة السو اصلین، زبدالکاة شفبن، سر حلقهٔ ارباب و جد وحال ،با با حسن ابدال نور الله سرقده عطر مشهده که درعالم طریقت کسوت وخرقه از حضرت سلطان الاولیا ،وبرهان الاتقیا ...فی العالم سلطان ابراهیم ادهم داشته اند وبه نیل سعادات و رفع درجات فایزوفایق.. .ومجذوب‌سالک بوده اند وخوارق عادات از خدمت ایشان بطهور می انجامیده ـچنانچه در افواه والسنه جاری است و ارباب ملک وملت واصحاب دین و دولت روی نیاز وابتهال بدین‌درگاه که کعبه آمال وامالی این دیار است آورد، مقصود می یابند.

چون کعبهٔ قبلهٔ حاجات خلق گردید، نهند روی بدرگاهت از دیار بعید وحضرت خاقان مرحوم مغفور شاه رخ میرزا از روی اخلاص وارادت درین مقام ملاقات کرده آنچهٔ ازخدمت باباشنیده بودند برری العین مشاهده آمد و این موضع که موسوم است بقریه « لنگر » برسم ذکات وقف حضرت با با فرموده ازمالیه وکل تکالیف معاف و مسلم داشته اند ودرزمان حضرت سلطان ومشارالیه بفحوای مصدوقه (المومنون لایموتون بل ینتقلون الی) از دار فنا به دار بقا رحلت فرمودند وچون زمان‌سلطنت منتقل بحضرت سلطان مرحوم مغفور ابو الغازی سلطان حسین بهادر گشت اهل بغی وعناد در بلادسر بفتنه بر آورده وگردن کشی‌آغاز کرده بودند ،ورعایا متضرر ومتفرق گشته ازاوطان خود جدا می‌شدند هر چند که فرزندان کامگار و مردان نامدار می فرستادند این‌دیار قراری پیدانمی‌کرد ، برین‌تقدیرحضرت امیرکبیرعالم گیرالمئویدمن السما المظفر علی الاعدا افتخار الاعاظم الامیر المرحوم المغفور

(c) ketabton.com: The Digital Library

امیر شجا ع الد ولته و الد ین ذو النو ن بهادر بر د الله مضجعه رادر ین ولااز ولایت ما ورا النهر... شا ن اتفاق افتاد ودر ا هل شر و فسا ددفع و. . . عالی‌بنام مبارک حضر ت مشا رالیه شر ف صد ور یا فت آ نحضر ت با بر ادر ان نا مد ار و فرزند ان کا مگار و چند ی از خا صا ن واردا ین حدو دگشتندبعو ن‌عنایت الهی‌و یاری دولت ناستناهی،بضر ب‌تیغ‌آبدار این‌دیار را ازشر مفسدان باغی‌پا ک وصا فی گر دانید دران. . . از کنارآب سند تاخط کابل و ازبلخ تاناحیت دارا لسلطنه هر ات و ا زسر حد سیستان تاداس . . .درقبضئه تصرف پاد شا هانه درآو رده لوای عدالت وشفقت دراین اقلیم ...سلطان غازی سلطان محمو دسبکتگین نو رالله مر قده ازصفحه خاطر جهانیان واهل زمان محو هستی گر دید ه »(١)

دډېر ینې لو حې پر دوهم مخ دا لیکنه ستـه :

«و بحمد ا لله تعالی که این دولت ابد پیو ند ولد ار جمند عا لیحضر ت مشا رالیه و هو حضر ت امیر روشن رای ما فی ضمیر عا لیجا ەمما لک پناه عد الت دستگاه النیر الفلک الارتقا مبا رزالد ولته والد ین شا ه شجا ع خلد ا لله دولته الی یوم الد ین اهل ا ین دیار و بلاد.:. بفرا غ د ل وحضور روز گا ر میگذ رانند واو قات برسر می بر ند ظل خلیل مر حمت و عا طفت ا ین حضر ت ا لی یو م‌ا لتنا د برسرسکا ن... عبـا د آفـا ق گـیـر بـاد وهـذ ا .... فـا صـلاح

---

(١) د کند ها ر رمشا هیر - ١١٦ مخ ــ هغه ځا یو نه چی تکی ا یښوول سوی دي ا صلي تو ري يي نه و یل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

الاصناف مشار الیه ... کافه رعایاو بر ایا ابنیه عالیه معروف و معطوف است ارکان و اعیان حضرت ... مساعی جمیله بظهور رسی رساندند در این ایام خجسته فر جام توفیق رفیق حال فرخنده حال حضرت کوکلتاش مشار الیه و هو جناب رفعت مآب امارت پناه شجاعت دستگاه امیر عاقل کامل عادل باذل امیر ناصر الدین فاضل ایددولته بر لوح عرش فرسای ... عالی ... توفیق یافت والحمدالله علی التوفیق (۱)

لکاتبه :

میر فاضل یادگاری ماند در عالم زخیر باد باقی دولت او تاجهان فانی است

چونکه در ماه ربیع الثانی شدا تمام او سال تاریخش همین ماهی ربیع الثانی است

و تاریخ سند نو میا لی مولف محمد معصوم مامی خپل خان د همدي بابا ولی صاحب اولادی ته منسوبوی او د خپل کتاب په مقدمه کی لیکی : « اما بعد راقم این صحیفه محمد معصوم المتخلص به نامی» بن سید ...صفائی الحسینی الترمزی اصلا و البکری مسکناو مدفناو المنتسب الی سید شیر قلندر بن حسن ابدال السبز واری مولدا واالقندهاری موطنا و مرقداً »

ما خذونه :

۱ـ تاریخ سند ۳۳ مخ

۲ـ دکندهار دسید انو مزارت ـ قلمی ـ ۲۰ مخ

۳ـ گلزار قندهار دبغداد چاپ ۹۶۹ مخو نه

۴ـ دکندهار مشاهیر ـ دمباغلی زلمی لیکنه ـ ۱۳ مخ تر ۱۸ مخ پوری

---

(۱) دکندهار مشاهیر ـ ۱۸ مخ ـ تپش خایو نه چی تکی ایښوول شوی اصل توری نه لوستل کیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥- آریانا مجله -۷۰ گنه -۲۰مخ د ۱۳۲۷ کال دلړم دمیاشتی -

۱۳۷۲- بابای برق : داسیر عبدالرحمن‌خان‌دوختودسرکاری‌شاطرانو دمشرواوخننگه‌چی‌دیرگړندی‌و ، نوځکه‌یی « بابای‌برق» باله‌وایی چی‌یووخت‌دآس په‌سپرلی پـه‌دروشپوکی‌له‌هراته‌کابل‌ته‌ورسیدپه‌دي‌توگه‌چی‌له‌هراته‌تر کابله‌په هرپړاوکی یویوایدک آس‌ورته‌ولاړو ،چی‌ده په‌هر پړاوکی آس‌الیشاوه .
داسیر حبیب الله‌خان‌په‌وختوکی هم‌ددپړواک‌او اختیارخاوندو، حتی‌وایی‌چی دغړغړه‌کولو صلاحیت یې‌هم‌درلود،او دکابل‌په‌ښارکی زاړه‌گمرک ته نژدی یوه‌غړغړه‌خاص دده په‌نامه‌ولاړه وه ، اوداسیرحبیب‌الله‌خان په‌وختوکی هم د سرکاری شاطرانو مشرو.

مأخذ :

دانیس ورځپاڼه -۳۳۴۳کال دکب ۸ ۲نیټه -

دښاغلی‌محمد صادق دسترگو لیدلی حال .

۱۳۷۳- بابا سرپلی : میر بابر ددری ژبی شاعر او د سر پل له‌سیما داتو ځخه و ، اودا بیتونه دده دی :

بشام غمت د و دآهی که دارم
ازآنست روزسیاهی که دارم

بدعوی عشقت چنان سر بلند م
که‌بر عرش شاید کلاهی که‌دارم

زبیداد خوبان بداد دلم رس
تو ئی در جهان پادشاهی که‌دارم

طریق وفا پیشه کردم چو «بابر»
همین استسوی تو راهی که‌دارم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د میر چو چکۍ علمی ورورو

مأخذ ونه:

۱ـ مجمع الفضلا ـ خطی ـ ۳۴۳مخ

۲ـ تاریخ افغانستان

درعصر گورگانی هند ـ ۲۲۷

۱۳۷٤ـ بابر (ظهیرالدین محمد) (۱):

ظهیرالدین محمد بابر دعمرشیخ زوی، دسلطان ابوسعیدمیرزا نمسی، دمحمدمیرزا کړوسی ، دمیرانشاه کوسی اودامیر تیمور کودی دکابلستان اوهندوستان او خراسان له ډیرو نومیا لیو پاچیانو څخه دی سوی دی چې د (۸۸۸ه ق ـ۱۴۸۳م) کال دمحرم دمیاشتې په شپږمه او دفروری په ۱۴مه دماوراالنهر په فرغانه کې زیږیدلی او د(۹۳۷ه ق) کال درد یمې خور (جمادی الاولی) په پنځمه د دوشنبې په ورځ په هند کې دجمنادسیندپر غاړه په «باغ زرافشان» کې مړ او همهلته ښخ کړه سوـ خو په (۹۳۷ه ق.

۱۵۳۰م کال دبابر ددوصیت سره سم دبابر یو سفری ماند ینی بی بی مبارکې ددهړی له هغه ځای څخه کابل ته راوووړ او دکابل د شیر دروازه د غره لویدیځې لمنې په هغه باغ کې یې ښخ کې چې تراوسه دده په نامه د«بابر باغ یا دیړی» او هغه وخت یې په قدمگاه شهرت درلود.

---

(۱) دظهیر الدین محمد بابر دژوند دی پښتو زیاتره برخه د پوهاند عبدالحی حبیبی له هغه کتابه په پښتو را اړولی سوی ده چې په (۱۳۵۱ه ش) کال دنو سوړی پوهاندله خوا دظهر الدین محمد بابر شاپه نامه په دری ژبه لیکل سوی وی

دبابر مور «قتلق نگار خانم» نومیدله او د مغولستان مشهور واکمن یونس خان لور وه، او بابر د مور له خوا په پنځلسو واسطو چنگیز خان ته رسیده.

د بابر د نیکه سلطان ابو سعید میرزا د پاچهی ارتوالی له آذربایجان څخه د هندوستان ترسرحد او بیا له مکران څخه د تاتار تر ریگستان رسیده نو په (۸۷۳ ه ق = ۱۴۶۸ م) کال چی د بابر نیکه ابوسعید میرزا مړ سو د ده د پاچهی هیواد د ده د زامنو ترمنځ و ویشه سو مشر زوی یی سلطان احمد میرزا د سمرقند او بخارا واکمن سو او د استرآباد سیمه سلطان محمود میرزا واخیستله او کابل او غزنی د الغ بیگ برخه سوا و د کندهار او گرمسیر د واکمنی وا-گی سلطان مراد میرزا په لاس کی واخیستلی او د فرغانه حکومت د بابر پلار ته چی د سلطان ابوسعید میرزا څلورم زوی و پاته سو او بابر په همدغه فرغانه کی وزیږید او د خپل پلار تر سیوری لاندی د یوه شهزاده په توگه وروزل سو او د پلار پر روزلو سربیره د ده په روزنه کی د ده د پلار د دربار نوسیالیو پوهانو هم لوی لاس درلود چی له هغی جملی څخه په خپله بابر د شیخ «مزید بیگ» او بابا قلی بیگ او خدای بیردی بیگ نوم نومونه اخلی او د هغو عالمانو له منځه چی بابر ورته عقیده درلوده او ځان یی د هغه شاگرد باله یو هم خواجه قاضی مولانا عبدالله د سلطان احمد قاضی زوی و چی بابر یی داسی ستایی «اوستاد و پیر من خواجه مولانای قاضی باشد ... نسب او از طرف پدر بشیخ برهان الدین قلیچ منتهی می شود و از جانب مادر بسلطان ایلک ماضی میرسد در ولایت فرغانه این طبقه مقتدا و شیخ الاسلام و قاضی شده اند مرید خواجه عبیدالله بود از ایشان تربیت یافته بود در ولی بودن خواجه قاضی مرا هیچ شکی نیست عجب کسی بود ترسیدن در وا اصلا نبود... این صفت هم دلیل ولایت است(۱) د بابر پلار عمر شیخ میرزا چی ۸۹۹ ه ق = ۱۴۹۴) کال د روژی د لرسه او د جون نهمه د دوشنبی ورځ د آخشی په کلا کی

---

(۱) بابرنامه ۳۵ مخ د ظهیرالدین محمد بابرشاه د پوهاند حبیبی د تالیف پر حواله

په داسې حال کې چې کوترې يې الوزولې د يوې ودانۍ له پاسه خندق ته ولويدې او بېرسو
نو د فرغانې د دربار اميرانو زلمي د وولس کلن شهزاده بابر د هغه ځای
د پلار پر تخت کښيناوه . په دغه وخت کې د ده اکا سلطان
احمد ميرزا د سمرقند حکمران او ماما يې سلطان محمود ميرزا د قندوز او بدخشان کې
حکومت کاوه چې دا دواړه د بابر سره ناندانوو خو ده يې په مقابل کې ټينګ مقاومت وکاوه
او د خپل پلار د دربار د ځينو اميرانو او خورو په ملاتړ يې د (۹۰۳ ه ق) کال (۱۴۹۷ م) کال
چې لوړې ري خورنوس بر له خپل کاکا سلطان احمد ميرزا څخه سمرقند ونيو مګر څنګه چې د ده
ورور جهانګير ميرزا «داندمان» نيولو ته وپار او نو بابر سلو ور ځو
حکومت وروسته د رجب مياشت سمرقند پريښووه او د اندجان خواته وخوځيد خو هغه
ښار هم د بابر تر ور رسيدو د مخه سقوط وکی او د ده طرفداران لکه مولانا قاضي او نور
ورل سو بابر چې د خپل پلار پايتخت او سمرقند او اندجان بايلل نو تر ډيرې مودې پورې
لالهانده ګرځيده څو چې تاشکند ته ولاړ او وواته سوه تنه يې پر خان راټول کړه پر فرغانه
يې يرغل وکی او بيا اندجان ځانته وغوښتله او د (۹۰۵ ه ق) کال د ذيقعدې په
مياشت يې د خپل ورور په ملګرې د سمرقند د نيولو تکل وکی او په (۹۰۶ ه ق ۱۵۰۰ م)
کال يې هغه ښار له شيباني خان څخه ونيوه دی په خپله وايي «من جوان نزده ساله ور -
ب من شيباني خان مرد پر تجربه و پير کار ديده يي بود باوجود اين هم بياري د وست و
چهل تن شبانه بر سمرقند تاختيم و از راه پل مغاك بر حصار بر آمده و شهر را ګرفتيم و شيباني
خان با هفت و هشت هزار سواري که داشت هزيمت يافت و بسوی بخارا پس نشست»

بيا هم شيباني خان پر آرامه نه کښيناست د بابر د هغه د ماما سره چې د تاشکند
حکمران و د يرجنګو نه وکړه څو چې د (۹۰۸ ه ق = ۱۵۰۳ م) کال ذوالحجې او جون
په مياشت يې تاشکند د بابر او د بابر له ماما سلطان محمود څخه ونيو . (۹۰۹ ه -
ق - ۱۵۰۴ م) کال بابر بيا لالهانده ګرځيده، او د خان د پاره د ديوه تاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بی پهلټون کړ و،څو چې د(۹۱۰ه ق = ۱۵۰۴م) کال په محرم او جون او جون کې له فرغاني څخه دخراسان په نیت د حصار و لایت ته راغلی او په دې وخت کې دده سره تر درو سو و تنو زیات کسان و ر سره نه و و ،چې هغه هم زیاتره پلي و و ، چاروغي یې په پښو او لکړې یې په لاس کې وې، او یو ازی دوې خیمې یې در لو دلې، په داسې حال کې تر ملتهنژدی د آسو دسیند د«یو تاج» له گو دره دافغانستان خاوری ته راپوریو وت، او د «کهمرد» او «باسیان» سیمو ته راغی چې دلته دباقي زوی احمدقاسم د خسرو شاه خوریی و اکمن و.

بابر چې یو داعیه غوښتو نکی او فعال سړی و ، په کندز او ایبک او دو شی او آجر کې یې دخسر و شاه لښکر یا ن او نو ر خلك ځانته جلب کې او د(۹۱۰ ه ق) کال پهلو سړی خو ر داندراب تر او بو پو ریوت او په دوشی کې کښته سو ،او دخسرو شاه ټول خلك او لښکر بابر ته ټپل سو ل او خسرو شاه دد هانۀ غو ری له لاری خر اسان ته و لاړ ،او د ده ټو لې پیسې او وسلې د بابر په لاس و رغلې او بیانو تر هندو کش را او و ښت او ددو همې خو رد سیاشتې په پای کې یې د کابل ښارونیوه .

خراسان او عراق او چین او روم اوهند تر منځ لوی تجارتي مر کز و ، اولکه پخپله چې بابرلیکي د کابل مالیات دلغمان سره هغه وخت اته سوه زر شاهرخۍ وې .

په(۹۱۱ ه ق =۱۵۰۶م) کال یې دغزنې اوگرد یز او کوهاټ او بنو او تهل اودگوسل ددرې نیو لو ته ملاو تړله او خپل و رو رجهانگیر میرزا یې دغزنی حکو مت ته وگماره.

د کابل او نو ر و پو ر تینو سیمو تر نیو لو وروسته د(۹۱۲ هق) کال دسحرسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په سیاست دشیباني خان له حملو څخه د هرات دژغورلو په نیت دغور بند او شبر او بامیان له لاری هغې خوا ته وخوځیداو ځان یې په بادغیس کې د هرات تیموری شهزاگانو ته چې دشیباني خان دحملو د مخنیوی دپاره دسر غاب دسیند پر غاړ دسره راغو نه سوی وو، ورساوه، او دخلر می خور په شپږ مه ددوشنبې په ورځ د «گل باغان» په سیمه کې ورسره یو ځای سو، چې بیا دبدیع الزمان په بلنه هرات ته ولاړ ..

خو په کابل کې دده تر تگ وروسته محمد حسین میرزادوغلت او د ننگرهار حاکم سلطان سنجر پرلاس یو څه مغولان چې په کابل کې پاته وو، دځانو سره ملگری کړه او دبابر دا کازوی خان میرزایی د کابل په پاچهي و ټاکه او دبابر طرفداران لکه ملابابای ساغرچي او خلیفه محب علي قورچي او احمد یوسف او احمدقاسم یې د کابل په کوټ کې کلاپند کړل. بابر چې ددې پیښې خبر په هرات وا وریدنو د(۹۱۲ هـ ق) کال دبرات دمیاشتې په او وسه د بادغیس او غرجستان او چخچران او یکه‌اولانگ او بامیان او غوربند له‌لاری بیرته د کابل پر خوا راهی سو، او دژمی په‌ډیرو سختیو کې یې ځان کابل ته‌راورساوه، او داشاریې د کوچني اختر په میاشت بیا ونیو خان میرزایې کندهار او محمدحسین میرزا دوغلت یې دفرا او سیستان خواته پرېښوول چې ولاړسي .

بابر تر هغه وروسته دخپلو عسکرو داعاشې او خپل مصرف دپاره په (۹۱۳ هـ ق=۱۵۰۷م) کال غلجي او مومند قبائل چورکړه، مل زره پسو نه ځيني بوتلل او د کټوا ز تر حدو دو پسې ورسید، او هغه بندیا ن چې په‌دی چور او چپاوی کې په لاس ورغلل تول یې ووژل او د هغو له‌سرو څخه یې کله منار جوړ کې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنگه چې د(۹۱۳ ه ق) کال دمحرم په میاشت شیباني خان هرات و نیو او له هغه ځایه دفراه او گرمسیر خوا ته پر مخ راغی نو بابر د هغه دمخنیوی دپاره دغزني او کلات له لارې د کندهار او زمیند اورخواته وخوځېد کندهار ښارئې ونیواود کندهار حکمران شاه بیگ دشال او مستونگ خواته او دهغه ورور محمدمقیم دزمینداور لوری ته و تښتېدل .

بابر د کندهار ښار خپل وروړنا صر میرزا ته و سپاره او پخپله دپیر و ولجو سره د کابل خواته رارهی سو — خو تر څو میاشتو ر وسته شاه بیگ او محمدمقیم دشیباني خان په سلا تېر بیرته کندهار و نیو او دبابر وروړنا صر میرزاد کابل خواته و تښتېد. شیباني خان کندهار شاه بیگ او محمدمقیم ته چې دو اړه دذ وا لنون ارغون زامن و و ، و سپاره او پخپله هرات ته ولاړ چې په دې وخت کې محمد مقیم و سړ او کندهار یو ازې شاه بیگ ته پا تې سو .

د(۹۱۳ ه ق =۱۵۰۷ م) کال په دریمه خور رجمادي الاولى) کې بابر د خو ر د کابل له لارې دافغانستان په ختیځ کې دننگرهار آدینه پور ته و خوځېد لغمان او ننگرهار او کونړ یې ونیول او عبد الرزاق میرزاته یې وسپارل، او پخپله یې د(۹۱۴ ه ق =۱۵۰۸ م) کال دمې په میاشت د مومند و پرقبیلې یرغل وکړ. په دې وخت کې که څه هم دعبدالرزاق میرزا په پار و نه په کابل کې دبابر پر خلاف یو دسیسه منځ ته راغله، خو بابر هغه له منځه یوو ړه او عبدالرزاق میرزا هم ووژل سو.

بابر په(۹۱۵ ه ق =۱۵۰۹ م) کال بدخشان هم دخپل اکا دزوی خان میرزا په واسطه تر خپل واک لاندې کړ، او دهغه ځای حکومت خپل همدې ، دا کا زوی ته و سپاره چې تر (۹۲۷ ه ق =۱۵۲۰ م) کال پوري هلته حکمران و ، او په دغه کال هم هلته مړ سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(۹۱۶ هـ ق ـ ۱۵۱۰ م) کال دبرات په ۲۶ او ددسمبر په دوهمه د جمعې په ورځ چې شیباني خان په مرو کې دصفو یانو دلښکر سره په یو دلو یه او سخته جګړه دلسو زرو او زبکو سره وو ژل سو، نو خان میرزاله بدخشانه بابر ته و لیکله او هغه یې دفرغانه دنیو لو دپاره تشو یق کی، بابر هم فرصت غنیمت وګانه او د همهغه کال دکو چنی اختر په میاشت تر هندو کش و ر واو و ښت او کند ز ته و رسید، له شاه اسماعیل صفوی څخه یې مرسته و اخیستله او له بدخشانه دخان میرزا عسکری سلاتړ هم و رته و رسید نو دشپیتو زرو عسکرو سره د آمو تر سیند و رپو ر یو و ت او دحصار (او سني تاجیکستان) سیمې یې و نیو لې، او د (۹۱۷ هـ ق ـ ۱۵۱۱ م) کال په رجب او اکتو بر کې یې د سمرقند ښار هم د دریم ځل دپاره و نیو او له هغه ځایه ئې خپل ورو ر ناصر میرزا د کابل په حکومت وګماره ، خو په (۹۱۸ هـ ق ـ ۱۵۱۲ م) کال عبیدالله خان او زبك بابر ته ماته و رکړه او دهغه کال دروژې په د رییمه او دلو مبر په ۱۲ د امو تر سیند پور ته د افغانستان خاو رې ته راپو ر یو و ت او په (۹۲۰ هـ ق ـ ۱۵۱۴ م) کال کابل ته را و رسید .

په (۹۲۲ هـ ق ـ ۱۵۱۵ م) کال بابر له کابله د کندهار نیو لو ته سلاو تړ او په (۹۲۳ هـ ق ـ ۱۵۱۶ م) کال یې هغه ښا ر و نیو .

په (۹۲۵ هـ ق ـ ۱۵۱۹ م) کال بابر د هند و ستان خو اته لښکری وایستلې ـ دی په خپله په بابر نامه کې لیکي چې :

«در تاریخ ۹۱۰ که و لایت کابل مسخر شد از ان تاریخ تاحال همیشه هو س هندو ستان کر ده می شد. گاهي از جهت سستی رائی امرا، گاهي از همتائی بر ادران، یو رش هندو ستان میسر وممالك او مسخر نمی شد. آخر اینچنین موا نع نماند»

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر (د ده په خپل قول) تر پنځو لښکر کښيو وروسته د ډهلي پر نيولو بريالی سو، خو د ده د لومړي لښکر کښۍ د نېټې په باب د مورخانو نظر سره توپير لري د اکبر د دربار مورخ ابو الفضل علامي په قول د بابر لومړی لښکر کښي د هند خواته د (۹۱۰ هـ ق) کال په برات کې، او د دوهمه لښکر کښي يې د (۹۱۳ هـ ق) کال په دريمه خور، او دريمه لښکر کښي د (۹۲۵ هـ ق) کال د محرم په اول کې وه — خو محمدقاسم فرشته پر هندوستان باندې د بابر لومړی حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په سر کې، او دوهمه حمله د (۹۲۵ هـ ق) کال په پای، او دريمه حمله په (۹۲۶ هـ ق) کال کې گڼي، او د څلورم او پنځم يرغل د نېټې په باب د نورو مورخينو نظر يو شان دی.

خو پخپله بابر ليکي چې د ده لومړی يرغل د (۹۲۵ هـ ق = ۱۵۱۹ م) د محرم په اول او د جنوري په دريمه د دوشنبې په ورځ و، چې د بړکونړ او جندول له لارې باجوړ ته ولاړ او د پښتنو د دلازاک د قبيلې سره تر سختې جگړې وروسته يې د محرم په پنځمه د باجوړ ټينگه کلا ونيوله، د دريزو ته د کلا ساتونکي يې ووژل او نور يې هم بنديان کړه، د وژليو سرونه يې کابل او بدخشان او بلخ ته واستول او هم يې هلته پر يوې غونډۍ باندې کله منار جوړ کې.

د محرم په نهمه يې د باجوړ واکوالي خپل يو امير خواجه کلان ته وسپارله او دی پخپله د سوات خواته روان سو.

څنگه چې د سوات سيمه زياتره د يوسفزيو پښتنو په لاس کې وه او مشر يې هم د ملک سليمانشاه زوی شاه منصور و، نو ځکه بابر غوښتله چې د يوسفزو سره خپښي وکړي او بيا د يوسفزو د دوستۍ له لارې د هندوستان خواته د خپل لښکر لار پرانيزي، هغه و، چې د شاه منصور لور «بي بي مبارکه» يې ځان ته وغوښتله او په دې توگه يې د يوسفزيو قبيله د ځان سره ملگري کړه، او د همدې کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

د صفرې په شپاړسمه او د فروري په اوولسمه د پنجشنبې په ورځ د سند تر «نیلاب» سیند پورې یو ووت او د لومړي ځل د پاره یې د هند په خاوره کې پل کېښېښود، او د پنجاب د «بهیره» ولایت یې ونیوه، بو د څلورسوو زرو شاهرخي (چې تقریبا شل زره سترلنګ پوندونه کېدل) په مقابل کې یې د هغه ځای خلکو تاوان ورکړ او د لومړي ځل خوږ په پنځمه د دوشنبې په ورځ یې د بهیره ولایت هندو بیګ ته، او د چناب ولایت یې حسین اکز اکه ته وسپاره او په خپله د لومړي ځل خو ر په یوولسمه او د مارچ په دیارلسمه د یکشنبې په ورځ له بهیره څخه د کابل خواته راروان سو، او د پېښور د خیبر او ګندمک له لارې د لومړي ځل خو ر په اوله چې د اپریل هم لومړۍ نېټه وه د جمعې په ورځ د کابل ارګ ته داور سېد، او په عیش و نوش بوخت سو. خو یو میاشت وروسته د هندوستان پښتانه او د بهیره د ولایت زمینداران سره یو ځای سول او د بابر ګمارلی حکمران هندو بیګ یې له هغه ځایه وشاړه او بابر ته یې ځان راورساوه، او هم د پېښور د سیمو یوسفزي چې د کابل د سیند پر غاړه پراته وه، بابر ته پورته سوه، ځکه نو بابر وروسته تر هغه چې د ګردېز پښتانه یې وځپل، د پیر آی و ژل او د هغو د سرو څخه یې کله منار و دراوه، د (۹۲۹ ه ق ـ ۱۵۰۱ م) کال د روژې په دېرلسمه او د سپتمبر په اتمه د خیبر له لارې د پېښور او لاهور خواته ... و خو ځېد، اشنغر یې د دېرې علي شر ه ز نیو او غوښته یې چې پر بلخ ورلاړ سي مګر په دې وخت کې ورته خبر راورسېده چې سلطان سعیدخان له کاشغره د بدخشان خواته راځي نو بیرته کابل ته راوګرځېد او د خپل ورور نمسی میرزا محمد سلطان و پس د منصور زوی یې د څلورو زرو سپرو سره د لاهور خواته ولېږه، او په خپله د کوچني اختر د میاشتې په پای کې او د اکتوبر په شلمه کابل ته راورسېده.

خو څنګه چې په لاره کې د سلطان سعید په بیرته ګرځېدو خبر سو، نو د هندر خېلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو پر تېر یې چې د خپلې آزادۍ د ساتلو دپاره پاڅېدلي وو، یرغل وکی او هغه یې چور کړه.

د (۹۲۶ هـ ق ۱۵۲۰ م) کال په پای کې بیا د پښتنو رله لاري د پنجاب خوا ته رهي سوه، د سند تر سیند پوري ورت، او په بهیره کې یې هغو کسانو ته درنه سزا ورکړه چې د بابر کارداران یې له هغه ځایه شړلي وو، او هم یې د سید پور د سیمې خلک چې دده په مقابل کې یې لاس ونه وسلو ته ور وړي وو، قتل عام کړه، مالونه یې ولوټل او ښځې یې بندیانې کړې. په دې وخت کې بابر ته خبر ورسېد چې د کندهار حکمران شاه بیګ ارغون دبابر پر متصرفه سیمو تېری کړی، غزني او کابل ته یې خطر پیدا کړی دی، ځکه نو بابر بېر ته کابل ته راغی، او ځنګه چې په دغه وخت کې د بدخشان واکوال خان میرزا مړ سو، نو بیا بر په (۹۲۷ هـ ق) کال خپل مشر زوی همایون د بدخشان واکوال وټاکه او پخپله د کندهار خواته وخوځېد، شاه بیګ یې په کندهار کلا بند کی، شاه بیګ له صفوي شهزاده طهماسب څخه چې داسیرخان له خوایې په خراسان حکومت کاوه مرسته وغوښتله امیرخان هم بابر ته د کندهار پر ښوولو پیغام راولېږه خو بابر ونه مانه او شاه بیګ مجبور سو چې بابر ته شیخ ابو سعید پوراني هروي په ننواته د روغې د پاره ولېږي. بابر هم روغه ومنله او پر دې یې روغه وکړه چې په راتلونکي کال کې به کندهار بابر ته سپاري.

هغه وو، چې د (۹۲۸ هـ ق = ۱۵۲۲ م) کال د کوچني اختر دمیاشتي په ۱۳ او دسپتمبر په ۱۰ له شاه بیګ د کندهار دښار کلي د حبیب السیر د مؤلف خواندمیر د کړوسی میر غیاث الدین په لاس دبابر دربار ته واستولي او پخپله دشال (کوټې) ولایت ته ولاړ او په سیوي کې کښېنوست. او بابر د کندهار واکو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

الی خېل زوی کامران ته وسپارله او د بابر دواکمنی لمنه تر هلمنده پورې ورسېده په (۹۳۰ ه ق — ۱۵۲۴ م) کال بابر څلرم وار د هند خوا ته لښکر وویست پر لاهور یې یرغل وکی، که څه هم د پنجاب واکوالو او مقتدرو پښتنو لکه بهارخان او مبارک خان لودی او بکمن خان لواني د لاهور په ښهر کروهې کې د بابر سره جګړه وکړه، خو د پښتنو مشرانو د بې اتفاقی په سبب بابر وربانديبری وموند، لاهور یې ونیو او وېې سوځاوه، څو ورځې وروسته یې دیبالپور هم ونیو او خلک یې قتل عام کړه — لاهور یې میر عبدالعزیز او سیالکوټ یې خسرو ګوکلتاش او د یبالپور یې باباقشقه مغول او کلانور یې محمدعلی تاجیک ته ورسپارل، او پخپله د کابل خوا ته رارهی سو. په دې سفر کې بابر تر سرهنده پر مخ ولاړ.

د (۹۳۲ ه ق — ۱۵۲۵ م) کال د صفری په اول له او د نومبر په اوولسمه بابر پنځم وار له کابله د هند د نیولو په غرض و خوځېد — کابل او کندهار یې خپل زوی شهزاده کامران ته پرېښود، او پخپله د خیبر او پېښور له لارې د لومړی خور په اول له د دسمبر په شپاړسمه د شنبې په ورځ د سند تر سیند پورې یو وت او د لومړی خور په څوارلسم د جمعې په ورځ یې د «چناب» د سیند په ختیځه خوا کې سیالکوټ او بیا یې د «ملوټ» کلا ونیوله او د لودیو دولت خان د زوی غازی خان ټول مالونه او خزانې او لویه کتابخانه یې ضبط کړه، او بیا یې د لاهور او سرهند تر منځ کلاوې هم ونیولې، او د همغه کال د رجب او اپریل په میاشتو کې پانی پت ته ورسېد، او د سلطان ابراهیم لودی سره تر یوه ډېر خونړي جنګ وروسته چې سلطان ابراهیم په همغه جنګ کې د نژدې پنځوسو زرو افغاني جګړنو سره ووژل سو، بابر بری وموند او د (۹۳۲ ه ق) کال د رجب په دولسمه د سه شنبې په ورځ د دهلي پر تخت کښېنوست او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دګوورګانی سلطنت بنسټ یې په هند کې کښېښود، او بابر د هند د شهنشاه په حیث و پېژندل شو.

د بابر شهنشاهي تر بنګاله پورې وغځېدله او په هند کې یې هرلور فتوحات وکړه (چې د هغو فتوحاتو او په هند کې د بابر دنورو کارنامو مفصل یادونې په هغو مأخذو کې راوړه شوې دي چې په دې کتاب کې د بابر د ژوند پېښو په پای کې ښودل شوي دي، محترم علاقه لرونکي هغو ته مراجعه کولای شي دلته یو ازې هغه ځه را اخلو چې په افغانستان پورې اړه لري او هغه دا چې:)

بابر د هند د شهنشاهۍ د څلورو تر سنبالولو وروسته چې د هند په «اګره» کې تاتو بې و نېو، نو بیا یې افغانستان ته توجه راواوښتله او افغانستان ته یې د اوږد افغانستان خپل دربار نوماليالي اسیر انړ او استول، چې یوله هغو ځخه د د دبېر باور ی او لوی سپه دار «خواجه کلان» و، چې د بابر له خوا د غزنی او ګردېز په والکویي او حکومت و ټاکل شو، او هغه هم تر هغه وروسته چې د دغې هلې دیوالو دانی پردیواله یې په دری ژبه دابیت ولیکه چې.

اګر بخیر و سلامت گذار سند کنم سیاه روی شوم ګرهوای هند کنم د (۹۳۲ هـ ق) کال د ذیحجه د میاشتې په شلمه د پنجشنبې په ورځ له دغې هلې ځخه د کابل خوا ته راوخوځېد.

همدا راز بابر د (۹۳۳ هـ ق) کال د رجب په نهمه خپل زوی شهزاده همایون د کابل او بدخشان په حکمرانۍ وټاکه، چې همایون بیا په (۹۳۴ هـ ق) کال په بدخشان کې سلطان ویس د خان سلګرۍ کې او د ځلوبښت زرو تنو سره د سمرقند خوا ته وخوځېد، خوځنګه چې په هند کې لا د بابر په سخ کې مشکلات وو، نو همایون ته یې فرمان ولېږه چې د ماوراءالنهر د حکمرانانو سره روغه وکړي، هغه و چې همایون یو کال وروسته د بدخشان د حکومت خپل یوه خپښ ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

چەسلطان ولیس نو میده ، وسپاره اوپه خپل د کابل د لاری بابر ته ورغی په کندهار کی هم دبابر له خواشیهزاده کامران وا کول وچی بیامی کندهار خپل ورو رشهزاده عسکری ته وسپاره .

بابردو دانیوپه و دانولواو دباغوپه جوړولو کی ډیرزوق درلود، دهرو اندلستالف دباغ دو یالو کبلواو دخیا بانو سمول دده په وخت کی سوی دی . کهڅه هم د استالف باغ ترده دمخه «الغ بیگ میرزا» له خلکو څخه غصب کړی و ، خوبابرخلکو ته ددغه باغ بیه ورکړه لینه تی یی پکښی و ئیستل او خیابانونه یی سم کړه .

همدا رنګه یی دخواجه سیاران په سیمه کی ډیروه غو نډی یوه ګردی صفه جوړه کړي او ددغه ځای له چینوڅخه یی یوه نوی ویاله ایستلي وه، چی د ایستلونیته یی د«جوی خوش »له کلماتوڅخه د(۹۲۵ ه ق) کال راوتلی دی .

بابر په کابل کی د آوبالو د نیالګیو ایښودل تعمیم کړه اودهند وستان ترنیولو وروسته یی دخواجه کلان په وسیله دغزنی د سلطان بند دبیاو دانولو دپاره ډیر زر راولیږل .

سربیره پردي بابرپخپله بابرنامه کی ددي باغونوسونه یا دوی چی دده په وخت کی ودان او دسیل ځایونه وو :

باغ نورو زی، بوستان سرای، چهار باغ ، باغ بهشت ، باغ بنفشه ، باغ نور ، باغ گل کنه، باغ خلوت ، باغ صورت خانه، باغ حید رنقی .

دعبدالحمیدلاهوری په قول بابرپه کابل کیښونور باغونه هم دشهرآرا، چار باغ، جلوخانه، اورته باغ ، باغ صورت ، باغ مهتاب ، باغ آهوخانه او سه با غچه جوړ کړی اودیوالونه یي پر را گرځولی وو . په کابل کی دبابردوخت له ودا ینو څخه یوهم تخت بابر دی چی د کابل دروددمجرا پر جنوبی غرم باندی یي دصنفي په شکل جوړ کړی دی اوهلته یو گرد ی حوض هم دشر بود پاره کینلی و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هندی دوه منه شراب يې نيول او هلته کتيبه هم سته چې پر هغې باندې ليکي سوي دي:

تختگاه پادشاه عالم پناه ظهيرالدين محمد بابر ابن عمرشيخ گورگان خلي الله ملکه في سنه ۹۱۳ هـ» دبابر کروسی نورالدين جهانگير ليکي چې: دې ډبر ينی صفی په تخت شاه شهرت د رلود او با بر پر هغې وکښېناستی او شراب يې څښل.

او هم جهانگير وايي چې دشهر آرا باغ، دبابر تر ور شهر بانو بيگم و دان کړی وو چې دجهانگير له خوا بيا جوان آرا و باله سو.

په کابل کې بله ودانی چې د بابر په وختو کې ودانه او د استوگنې ځای و د ارگ کلا (قلعه ارگ) وه چې اوس يې با لا حصار بولي با بر داو دانی ستايي او ليکي چې د اعجيب ارگ پر يوه لوړه پروت دی چې ډير ښه هو الري او لاندې يې داو بو يو لوی ډنډ (کول) او د ر وخو او ته يې سمسو ره شنيلي دي او د شما ل لو ر ته يې کسوزونه دي او ملا طالب معمايی ددې ارگ په ستاينه کې بديع الزمان مير زا ته دا بيت و يلی و:

بخور در ارگ کابل می بگرد ان کاسه پی در پی

که هم کوه است وهم دريا وهم شهر است وهم صحرا

د بابر د وخت بل مشهور ربن د ننگرهار

بهسود وته نيردې باغ صفا و، چې د شاهجهان تروختو پورې هم شهرت درلود، او ابوالفضل دا باغ داسې ستايي آنرا بهار چمن آرايش طرب افزای خوا طروصفا بخش رنگامستا ن بوواطن توان گفت که نزد يک جلال آبا د بود (۱) او عبد الحميد په قول د صفا با غ له بگرا مې څخه پر سمه ۳ ر ۲ ر ۳ کرو ليری وه، باغ ډيرصفا او رنگين (۲) چې هم د اوس دجلال آبا د لو يد يزی

---

(۱) اکبير نا مه -۳ / ۳۲۱ مخ د پوهاند حبيبي په حوا له

(۲) باد شاه نامه -۲/۳۰۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اته‌شل کیلومتره‌لری دوری رود په او لسوالی کی‌دباغ صفاپه نامه یو کلی سته او د باغ صفا د و معبت کارند وی دی‌وچهارباغ صفا هم په هغو حد ود دو کی پر[پ ب دی (۱) همدا رنگه په دی نامه دپنجاب په‌ایالت کی‌د بهیر؟ نوسی ځای څخه لس کر وه لیری د بهیر ه

اوجود د غره تر منځ د چینه‌پرغاړه د بابر له خوا یو بڼ جوړ سوی دوفاباغ : په ۹۱۴هق = ۵۰۸ هم کال بابر له کابل څخه د جنوب خوا ته د یار لس فرسنگه لیری پر یوه لوړه باندی یو جوړ کړی واچی رودآی په منځ کی بهیده او دبن په منځ کی یوه غوندی‌وه‌چی بابر هته خیاباناو نه ا وحوضونه جوړ کړی وواو دنار یرنج او انارو ونی یی کښینولی وی د ابن د سپین غره په لمنه کی و، خو واوده هلته‌نه‌اوریدله، او ښنگه چی د کابل اوننگرهار دلاری پر سرو نوبا بر به‌دی‌بڼ‌ته‌ورتی‌او د۹۳۲هق=۵۲۵ ام کال د صفر په ۱۷ چی بابر دخپل وروستی جنگ د پاره دهند دفتح په نیت هغی خوا ته تی دغه بڼ ته‌ورغلی او هلته میشته سوی و(۲) او اکبر هم په (۹۹۸ه ق ۱۵۸۹م) کال کابل ته‌دتگ پروخت څه سو د ه په باغ وفاکی پاته سوی او د هغه شاوخو اته یی ښکار کړی و (۳) لکه بابر چی لیکی د وفا باغ ، د جوی شاهی اوگند مک ترمنځ پر و ت و، او دکابل لار له باغ‌وفاڅخه د سلطانپو رخوا ته تله.

---

(۱) بابر نامه - ۲۳۸،۱۴۲مخو نه

(۲)اکبر نامه -۹۳/۱مخ

(۳) " " ۵۷۰/۲ "

(c) ketabton.com: The Digital Library

بابر لیکی چی : بسیار بصفا باغی واقع شده، هر کس بچشم خریدا ری ببیند خواهد دانست که‌چطور جاییست صفا ولطافت آن بی نظیراست (۱)

ابوالفضل هم و باغ وفا مو قعیت د گندمک او کوشکک تر منځ ښيي .

او اوس:اځای دجلال آباد د لویدیځ پلوته لس کروه لیری د«باغوانی »د کلی سره پروت دی ، او د بابر « آدینه پور » هم دلته و ، اوابوا لفضل لیکي چی :

«باغ وفانزدیک آدینه پو رازآثار بابر است»

په کند ها ر کی هم دسر پوزې

دغره پر څو که«چهل زینه» دبابر په‌امر و دانه سوی‌ده چی‌محمد معصوم یي پخپل کتاب تاریخ سند کی‌د«عمارت‌پیش‌طاق» په‌نامه یادوی او لیکی :

«بفرمو دهٔ بابر پادشاه در کوه یکه مو سو م‌به‌سر پو زه‌استاز سنگ بر یده‌اند و آن طا قیست در غا یت ارتفاع و در مدت نه‌سال هشتاد نفر سنگتر اش هر روز در انجا کار کر ده با تمام رسانیده‌اند — الحق جای نفیس و فرح فز است و در آنجا کتابه یی بنام بابر پادشاه و میرزا کامران و میرزا عسکری و میرزا هندال که صاحب اهتمام‌بو ده اند نو شته اند»

خو پخپله‌بابر یو ازی‌دو نی‌لیکی‌چی:«در بینی‌گاه کوه‌قندهار عمار تی‌ساخته‌ام» دچهل زینې و دانی په (۹۳۰ ه ق) کال سوې او په (۹۵۳ ه ق) پای ته رسیدلی ده، او په (۱۰۰۴ ه ق) کال‌چی دا کبر پاچانظام منصبدار میرمعصوم کند هاری کندهار ته‌راغی نوپه‌ځلو ر کاله کی یې دبهکر د ډبرو تو ږو نکو

---

(۱) باپرنامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په واسطه یو ه بله کتیبه دهما یون او اکبر په نا مه هم دڅهل زینې پر پخوانی کتیبه زیاته کړه او داکبر دشهنشاهی دتولوښار و او ولایاتو نو مونه یې هلته و لیکل .

په دې توگه بابر په افغانستان کې ډېر ځایو نه و دان او ډېر باغونه جوړ کړل چې له هغو ځخه دافغانستان سره دبابر زیاته علاقه او مینه ښرگندیږي او دده دزیاتی مینې یو ښرگند دلیل دادی چې ده دمړینې پر و خت وصیت وکې چې دده مړی دې کابل ته یو وړه سی او هلته دې ښخ کړه سي، هغه وو چې دبابر داو صیت دده ننگیالی پښتنې ماندینې یو سفزی «بی بی مبارکې» پر ځای کړ ، او دده مړی یې کابل ته راو وړه او دلته دشیردرو ازه دغره په لو یدیځه لمنه » کې ښخ کې چې هغه و خت یې په «قدمگاه» شهرت درلو داو اوس یې «دبابر باغ بولی .

عبدالحمید لاهوری داهم لیکی چې بابر وصیت کړی و ، چې دده پر قبر دی و دانی نه جوړیږی، ځکه نو لوسړی دده قبر ډېر ساده و ، خو په (۱۰۱۶ ه ق) کال د جهانگیر پاچا په امر یې د سپینو سره رویا شنا ختنه (لوحه) پر قبرو درو له سو ه چې یو نیم متر یې لوړو الی او نیم متر یې پسو ر دی او پر یوه سخ یې په ډېر ښکلی نستعلیق خطایکی سوی دی:

لو مړی لیکه : یاسبحان یاسلك یافتاح یاعدل یاقوس

۲ الله اکبر

۳— لااله الله محمدر سو ل الله

۴— پادشاهی کز جبینش تافتی نو ر الله

(c) ketabton.com: The Digital Library

۵- آن ظهر الدین محمد بو دبابر پادشاه

۶- باشکوه ودولت و اقبال و عدل و دادو دین .

۷- داشت از توفیق و فیض و فتح و فیروزی سپاه

۸- عالم اجسام رابگرفت و شد روشن روان

۹- بهر فتح عالم ارواح چون نورنگاه

۱۰: شد چوفرد وس مکان ، رضوان زمن تاریخ جست

۱۱-: گفتمش «فردوس دایم جای بابرپادشاه» -۹۳۷ هـ

د شناختی پربل مخ لیکلی سوی دی :

۱- لیکه: یاالله یانور یافیاض یاغفار یا رحیم

۲-«: یاارحم الراحمین

۳-«: از فیض عنایت بیغایت الهی

۴-«: وقتی که بزیارت روضهٔ منورهٔ

۵-: حضرت فردوس مکانی

۶-«: ظهیرالدین محمد بابرشاه

۷-: « غازی انوالمظفر نور دین محمد

۸-«: جهانگیر پادشاه ابن حضرت

۹-«: عرش آشیانی جلال الدین محمد

۱۰-«: اکبرپادشاه غازی کامجو گرد ید ند

۱۱-«: این لوح فرمودند سنه ۲ جلوس .

۱۲-«: جهانگیری مطابق ۱۰۱۶ هجری دبابرپه هدیره کی دده د کور نی داقبر ونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

همستیه :

۱-دبابرد نمسی دهمایون دزوی محمد حکیم قبرچی د(۹۹۰ هق)

کال ددربمی خور په ۱۰ ز بیږدلی او د(۹۹۳ هق) کال دبرات په اوله دجمعې

په ورځ سړاو دبابردقبربښی خواته ښخ دی .

۲-دبابر دزوی هندال قبر، چی د(۹۵۸ هق) کال دذیقعدی په ۲۱ په چپرهارکی

وژل سوی او دبابرقبر کینبی خواته ښخ دی

۳-درقیه سلطان بیگم قبر، چی دمیرزاهندال لوراو دجلال الدین اکبر پاچاساندینه

وه اوپه (۱۰۳۵ هق) کال دهند په اکبرآباد کی سره سوې وه اوسړی یې کابل ته

راوړسوی اودباغ په پنځلسمه سرتبه کی ښخه ده، او دجهانگیر پاچا په امردسر

و چپوتره و رباندی جوړه سوې ده .

عبدالحمیدلاهوری په خپل کتاب «پادشاه‌نامه» کی لیکی دبابرباغ پنځه سوه گزه

اوږ دو، او پنځلس سرتبې یې درلودلې چه دهری سرتبې لوړوالی دیرش گزه و، او دشاهجهان

په وختو کی هم دې باغ دیربنه رونق درلود، یوو اریې پنځلس زره روپۍ او بیا یې دخپل

جلجیوس په نولسم کال په (۱۰۵۶ هق) کی دوه لکه او پنځوس زره روپۍ دبابر په روضې

او دکابل په نورو باغو خرڅی کړی چی دهغوله جملې څخه یې دبابر ترقبر په لاندی

سرتبه کی یو کوچنی مسجد دمرمرو له ډبرو څخه په دوه کاله کی دځلوېښتو زرو

رو پیوپه مصرف ودادن کیء، اوهم یې په دې باغ کی دوو لس آبشار و نه دډنډ و

سره د کابل له سرمرو ډبرو څخه جوړ کړه .

دبابرشخصیت اودده علمي اوادبي استعداد:

دسور خانو په اتفاق بابردلوړ شخصیت خښتن او دعلمي او ادبي استعداد خاوندو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده‌دپخاله زوی میرزا حیدر دوغلات د کاشغراو کشمیر حکمران دبابر شخصیت داسی ستا یی .

«پادشاهی بود بانواع فضایل آراسته بخصایل حمیده پیراسته، از ین همه خصلت شجاعت و مروت او غالب بود .در شعرترکی بعد از میر علی‌شیر کس مقدا راو نگفته - دیوانی دارد ترکی در غایت عذ و بت و «مبین» نام نظمی ساخته در فقه بغایت رسالهٔ مفید است و مقبول خلایق، و عروض ترکی نوشته که پیش از وی کسی عروض ترکی راباآن لطافت ننوشته و رسالهٔ والدیهٔ حضرت ایشان (دلیکونکی خواجه عبیدالله احرار دی)نظم کرده و قا یعی که نام تاریخ تزک (دارد) در غایت سلاست و روانی و عبارت پاکیزه منقح قریب الفهم.. بفضایل او پیش از وی در دودمان او غالباً کس نگذشته است و واقعات غریبه و جنگهای عجیبه دست داده که بتحقیق از ابنای او کس رادست نداده .... »

دموسیقی په علم او په شعراو انشاء او املاء کی یې ساری نه درلود، د خپلی پاچهی پیښې یې په ترکی ژبه و لیکلې چې دبیرم خان زوی عبدالرحیم خان‌خانان بیا هغه داکبرپاچاپه وخت کی په پارسی ژبه راوا ړولې .

د فرشته په قول بابریو عیاش اوسی پرست سړی هم و ، خوسره له هغه په حنفی فقه هم خبرو ، ر و ژه یې نیوله او نمونځ یې کاوه .

په شعر کی یې ناز که او بدیعه طبع درلوده، اوهم یې یودول خط اختراع کړی و ، چې «بابری خط» یې باله او پخپله بابرد (۹۱۰هق) کال په پیښو کی یوه دا خبره هم لیکلی چې ده داخط په کابل کی اختراع کړی دی او ددې خط په باب تفصیل

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دخط نمونه یې د پوهاند حبیبی د «ظهیرالدین محمد بابرشاه» د کتاب په ۷۵ مخ کې تر ۷۸ مخ پوری راغلی دی.

دبابر مشهور تالیفات دادی:

۱- بابرنامه: چې دتزک بابری- یا- و اقعات بابری په نامه هم یادیږی، او په انگریزی، المانی، او فرانسوی ژبو هم ترجمه سوې ده.

دا کتاب بابرپه تورکی ژبه لیکلی او ددرو تنوله خوا پېل پېل په پارسی اړول سوی دی. لومړی ترجمه دعبدالرحیم خان خانان له خوا په (۹۹۸ هق) کال، او دوهمه ترجمه دشیخ زین الدین خوافی وفائی له خوا چې (په ۹۴۰ هق کال کی سړ دی) او دریمه ترجمه دمیرزا پاینده حسن غزنوی له خوا په (۹۹۴ ه ق کال کی)

۲- دعروض رساله: دا ساله بابر دترکی اشعارو پر اروض په (۹۳۳ هق) کال کی لیکلی ده.

۳- دبابر دیوان: دبابر دترکی اشعار و دیوان دی چی پارسی اشعار یې هم پکښې سته او په (۹۲۶ ه ق) کال ترتیب سوی دی.

۴- مبین: دا کتاب دبابر دحنفی فقه په مسائلو کی په ترکی ژبه منظوم کړی او نظم یې د (رمل مسدس محذوف) په بحر کی دی او په (۹۲۸ هق) کال پای ته رسیدلی دی چې یوفصل (کتاب الزکوة) یې په (۱۹۶۰ م) کال کی داو زبکستان دعلومو داکادیمی داقتصاد دموسسی په مجموعه کی خپور سوی دی ۵- دو الدیه دوسالی نظم: دا رساله چه دخواجه ناصرالدین عبیدالله احرار تألیف و په (۹۳۵ ه ق) کال بایر په ترکی ژبه نظم کړی ؤ بابر په ترکی ژبی تر بیره په پارسی هم ښه شعرو ایه داخلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریزه‌دده ده

دروېشانر اگر چه‌نه از خوشیا نم

لیک ا ز دل و جان معتقدا یشانم

دو راست‌مگوی شاهی‌ازدرویشی‌شاهیم

ولی بنده‌درویشانم داسطلع هم دده ده هلاک میکندم فرقت‌تو دانستم
وگربه رفتن از این شهر می‌توانستم

وایی‌چه په کابل کی‌یی‌دتخت‌شاه‌ددبرین حوض برخنه دابیت کیند لی‌و :

نورو ز نوبها ی‌وسی ودلبری‌خوشست

بابربعیش کوش که عالم د و باره نیست

ماخـــذ و نه :

١ـ ظهیرالدین محمد بابرشاه ـ دپوهاندحبیبی تألیف ـ دکتاب‌له‌ز یاتری برخی
خخه استفاده سوې ده .

٢ـ بابرنامه ـ پارسی ترجمه ـ دبمبی چاپ ـ ٢ مخ او نورمخونه .

٣ـ اکبرنامه‌ـ ١/٨٦مخ او نورمخونه

٤ـ منتخب اللباب ـ١/٢١ «

٥ـ تاریخ‌فرشته ـ١/١٩٣« او نورمخونه

٦ـ مفتاح التواریخ‌ـ ١٥٦«

٧ـ طبقات اکبری ـ١/٢٧« او نور مخونه

٨ـ تاریخ افغانستان درعصرگورگانی‌هند ـ له‌دو هم مخ‌خخه‌تر٣٣مخ پوری،

(c) ketabton.com: The Digital Library

١٣٧٥-بابرخان کاکړ : دلسمې هجرې پېړۍ په سر کې دپښتو ژبې ليکوال،او د«غرغښت نامې» د ناظم دوست محمد کاکړ پلار و ،چې پخپله دوست محمد کاکړ په خپل کتاب کې ليکلي دي :«چې زما پلار بابړ خان هم يو کتاب په شعر کښلی و ، چې نوم يې و «تذکرهٔ غرغښت» او هغه وخت چې بابړ خان وفات سو ، او زه ېر کوچنی وم، نو هغه کتاب ورک سوی و ، او چا ضايع کړی، زه چې راغلم دخپل پلار په ماتم هستی او ېر جن نسوم ،لکه چې کتاب ورک سوی و.ساخو دهغه کتاب خبری او ربدلی او په وار و وار و ويلی وی ، او هم سی يو څه له هغو څخه په يادوې ، نو ما پرخدای توکل وکا، او هغه قصې او روايات مې بيا په شعر وويل ،خدای تعالی دی زما پلار سعی مشکوره کا »

مأخذ :

پټه خزانه -دکابل لومړی چاپ -٨٧ مخ

١٣٧٦- بابك صاحب: دخپل وخت يو روحاني سړی او په ختهٔ بادیزی سيدو ، او کو يتې دګلستان دعنايت کاريز ته نژدې په غره کې ښخ دی عالم خلك زيا ته عقيده ورته لري او زيارت ته ورځي

مأخذ :

مزارات-دسيال کاکړ ليکنه ٢٦ مخ

١٣٧٧باب صاحب: نوم يې ملامحمدجان-يا-سيرمحمدجان او مشهور په بابك صاحب د خپل وخت نوميالی روحانی عالم و ، ډير مريدان يې درلودل چې تر اوسه يې هم زيارت شهرت لري او ډير عوام يې زيارت ته ورځي. دی په ختهٔ سيدو ، په فقه، حديث او تصو يب کې يې لوی لاس درلود، ډ پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

متشرع، زاهد او پر هیزگار سړی و، ژوندیې زیاتره دخدای په عبادت تېر او
او په طریقت کې د نقشبندی سلسلې پیرو و، په ۱۲۳۵ھ کال دکندهار په
پهسوین بولدک کې مړ اوهم هلته ښخ دی- لنګر یې تر او سه چلېږی .
مأخذ :
دکندهار مشاهیر-۸ ۱۳ مخ .

۱۳۷۸-بابو: دباز یدزوی‌دپښتنو دبابوزوی دقبیلې مشرنیکه و، په قبیله
سیدو ،سر سرداری، ګلوګرام، کوکړی، بټو ده سپل‌بازوی،شیر اتر پ، او سلام
پو رسیمو وکی ا وسی
مأ خذ :
حو اشی-تواریخ حافظ رحمت‌خانی- پهار دو ۶۳۵ مخ .

۱۳۷۹-بابو جان‌بابی :دکر مخان زوی دهوتکو ددورې دپښتو ژ بی‌نو میالی
شاعر، او دملی‌قائدمیرو یس نیکه‌ننګیالی‌ملګری و. دز ابل‌داتغر پهسیمه کې
اوسیده و دهغه وخت‌دآزادی‌ساتلو په ډیروجګلو وکی یې بر خه‌اخیستې‌وه.
هغه وخت‌چې میرو یس نیکه دصفوی دو لت دتیری په‌مقابل کې ملاو تړ له،
او په کندهار کې‌دصفوی‌دو لت‌ارمنی ظالم‌حکمر ان ګرګین وو اژ ه کېده‌بابوجان
بابی دخپلو جنګیالیو زلمیانو سره‌د«ماشور»دکلی له‌خواد کندهار پر ز اره
ښار یر غل‌و کی، او ښار یې‌دګر ګیـن‌له‌ستمنا و ز و جګړ نوخغته و نیو، او بیا د
میرو یس‌نیکه له‌خوا دکلات (ز ابل) دسیمې حکمر ان و ټاکل سو .
دمیرو یس نیکه تر مړینې و ر وسته هغه‌وخت چې‌شاه محمود، هو تکه داصفهان
لور ته لښکرو یو ست بابوجان‌بابی ددوو ز رو تنو جګړ نو سره‌د کندهار‌ښار ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغي او د شاه محمود دلښکر سره يوځای سو.

دپټیخزانيمؤلف محمود هوتک ليکي چي: «په کال (۱۱۳۴) سنه هجري،چي شاه محمود پادشاه دپادشاه دوران شاه حسينو زورلښکر وکاوه او اصفهان ته يي ديرغل عزيمت وکا، بابوجان بابي سره له خپلو غښتلو ځوانانو،چي دري زره تنه هوتک و، او توخي او ترکي او ځيني آکا خيل راغلل کندهار ته او دشاه محمو دسره ولاړل اصفهان ته،په جنګوکي بابوجان بابي هسي ميړانه وکا، چي رستم دوران يي هبر کا».

دتاريخ سلطاني مؤلف سلطان محمد ليکي چي: بابوجان بابي په ايرانکي دشاه محمود هوتک او شاه اشرف هوتک داستيلا په وخت کي دلار و بندر» حاکم و، او په ايران کي دهوتکو دشهنشاهي تر ختميد و وروسته بابوجان بابي کندهار ته راغي، او هغه وخت چي نادرشاه افشار له هراته دکندهار پر خوا يرغل راوور، او امام ويردي بيګ دکرمان حکمران يي د ګرشک او بست دکلاتيولوته وګماره، نو بابوجان بابي دشاه حسين هوتک په امر دپښتنو جنګيا ليو سره د هغه مقابلي ته وروو ت او دويردي بيګ لښکر ته يي ماتي ورکړه.

بابوجان په پښتو ژبه خواږه شعر و نه هم ويل، او په (۱۱۲۹ ه) کال يي د«شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه، او هغه يي «قصص العاشقين» په نامه يي وبلله، او په هغه قصه کي دعشق داسي ستاينه کوی:

عشق يو هستي تور يالی دی   چي پر هر ځای يي بری دی

دعشق اور هسي سوزان دی

چي سوځلی يي جهان دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

زړه بې عشقه کله زړه دی
چې بې عشقه زړه دسړه دی
نه دی عشق په یوه رنګ
کله صلح ، کله جنګ
پښتانه کاندی ستل
چې دی خوږ تر شات ، عسل
چې «بې عشقه سر کدو دی.»
تش بې مغزه یو لادو دی
زړه بې عشقه په کار نه دی
هم هر زړه سز اوار نه دی
چې د عشق و کا خبری
کړی په غوږ د اسر غاری
د پا کانو عشق سزادی
امانت دا ، دسو لادی

مأخذونه :

١- پټه خزانه -٣٣١ مخ ٢- تاریخ سلطانی -٨٥ مخ
٣- جهانکشای نادر -١٢١ مخ. ٣- د پښتو آریانا دایرة المعارف ٣/٣٠٣.

١٣٨٠- بابوجان لغمانی: د پښتو ژبې نوی یالی شاعر و ، چې داشغار و بشپړ دیوان یې درلود او دده د دیوان یوه بر خه مشتر را و رتې په خپل کتاب «گلشن روه» کې را اخیستې ده، او جارج راورتې لو سړی سړی دی چې دبابو

(c) ketabton.com: The Digital Library

جان د اصل او نسب په باب يې د پښتو گراسر دسقدسې په دری د پرشم سخ کښی ليکلی دی :

«بابو جان دبلو رستان (١) له سيا ه پو شو کافرو څخه و مسلمان سواو دخپل علم او لياقت له اسله يې په مسلمانانو کې نبه نو مو گاته ـ بابوجان په پو سفرو ښځ دی او خلک يې ز يارت ته و رځی ».

قاضي سيراحمد شاه رضواني (١٢٧٩-١٣٥٣ هق) په خپل کتاب « شکرستان افغاني » کې دراو تي دغه خبری رانقل کړی ا و دايي هم پر اضافه کړی دی چې :

«بابو جان له تورو کافرو څخه يو ه سلايو سفز يو ته را وستلی و ، پخپله بابو جان د لغما ن و »

«په ورکه خزانه» کې دراو رتی دغی خبری ته چې بابو جان په اول کښی سياه پو ش کافرو ، د شک په ستر گه کتل سوی دی ، ددغه کتاب دلو سړی تو ک په ۱۳۰ مخ کی کښلی دی:

«نه شي و يل کيدای چې داسعلو سات راو رتی له کومه را وړی د ی ، ليکن تر کومه چې دبابو جان او سرو کافر و تعلق دی، نو که بابو جان په رښتيا دبلو رستان سور کافر و ، نو داخبر ه دعقل او قياس نه لری ده چې د بلورستان يو سړی چې پښتو دهغه سور نی ژ به نه وی دو سر ه ژ ر دی پکښې کمال ته و رسی او بياشاعری دی پکښي هم و کړی ، او بيا په هغه ز سانه کې ـ البته دا کيدای شي چې دبابو جان پلار نيکه به په اسلام تر سشر ف کيدو نه پس چهرته د پښتنو علاقې ته را غلی وی او بابو جان هلته پيداشوی وی . بابو جان که مسلمان شوی و

---

(١) بلورستان د کونړاو الينگار ددرو شمال ته پروت دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

«نو کم او کم په داسې عصر کښې په وی چې د کفر او اسلام تر منځ دېنه او بد فرق په یې کولای شو، دېنه او بدو دا فرق کم او کم انسان د ډېر شو کولونو په عمر کې کولای شي، د ډېر شو کالو یو سړی چې په یوه ځیره ژ بی کې شاعری وکوي هغه فرق د بابو جان په شاعری کې نه محسو سیږي»

پو هاند عبدالشکو ر رشاد د «گلشن رو ه» په سر یزه کې چې په ۱۳۵۶ هجري کال په کابل کې چاپ سوی لیکي چې: «باغلی همیش خلیل خو په پښتو ژ به

کی د بابو جان بشپړ ی او صحیح افادې او بیا د شاعرۍ تر عهد ی په سه تو گه سره و تلو ډې ته ار ایستلی دی چې د را و رتې ځیره و نه منې او یاد سمون کوم ضعیف تاو یل و لټوی.

دا مگر ز ه و ایم چې د بابو جان په عربي، پار سي او هندکو ژ بو پو ره او صحیح پو هېدل هم د را و رتې ځیره ماتوی او ددې ادعا شواهد د بابو جان په کتاب کی د پردی »

پو هاند ر شاد لیکي چې: بابوجان د فکر و ذ کر او سلوک و عرفان له لحاظه د ډېر بابا «سیدعلي غواص تر مذی »(۹۰۸-۹۹۱ هق) د مسلک او مشر ب پیرو دی.

د بابو جان د ژ و ند انه د زماني په باب د پښتانه شعر ا د لو سړی تو ک په مقد مه کې لوی اوستاد پو هاند حبیبي لیکلی دی چې باباجان تر (۱۰۵۰ هق) و روسته ژ و ندی و ، او همیش خلیل دو ر کی خو انې مؤ لف یې د میرزا خان او رمړ چې په (۱۰۴۰ هق) کال سړدی او ددو لت لو انی (۱۰۶۸ هق) د ز ماني ز ماني شا عر بو لي .

پو هان ر شا د لیکي چې : د بابو جان د اشعارو په مجمو عه کې پداو ر

(c) ketabton.com: The Digital Library

نګزیب عالمګیر (۱۰۶۸–۱۱۱۸ هق) ستاینه د اسې چې بابو جان تر ۱۰۶۸ هق کال وروسته هم څه موده ژوندی و.

دبابو جان دنظمو نو مجموعه په بشپړ دول تر اوسه نه ده چاپ شو خو خطي نسخې یې ډېرې دي. د لندن په انډیا آفس لائبرېرۍ کې یې یوه نسخه شته چې د لوی احمد شاه بابا د بابا چاپ په خو ر لسم کال (۱۱۷۴ هق) کښل شوې ده او رامپور د رضا لائبرېرۍ نسخه د انډیا آفس لایبرېرۍ تر نسخې یو کال وروسته (په ۱۱۷۵ هق) کې لیکل شوې ده. دبابو جان سریاني قصیده په ۱۸۴۷ کال د پروفیسر دورن په پښتو منتخبانو کې له ۳۷۴ مخ څخه تر ۳۸۴ مخ پورې چاپ شوې ده، او زاورتي د ګلشن روه په منتخبو ټوټو کې دبابو جان د کتاب یوه برخه را اخیستې ده خو د نشر کسان یې هر کړې دي حال دا چې دیوانه رشاد په نظر نظم دي. په هرحال د بابو جان د کلا وي نمونې دادي :

–۱–

سینه ستا کړه د دنیا مینې لتاره ... د زړه مینه دې تمامه پسې لاړه
د دنیا له مینې هسې سبدل شوی ... څه دروغ الابلادي کړه په غاره
محرمان مستحقان دي نامحروم کړه ... دحرام پوښتنه نکړې هرڅه نغاړه
هغه مال به دې بلاشې سیاه سرخه ... لکه خوک خمز پرېانګه وزي له مباله
تا به پیاسو مې په دو سره د پیر عالم کې ... ستا بشره به په سوسو نوکري لتاره
په پکړو نو به دي اخلي یو تر بله ... هیڅ نیره به دې پرې نه دي هي ګذاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دنیادی همه‌واره سره یاسوین وی — هره تنگه به‌دی داغ کاندی له ناره
په صورت به دی داغونه کاله اوره — په عذاب به دی بشره کا گرفتاره
انبیا له بخیلا نو روی گردان دی — عرض به‌نه کا د ظالم بخیل دپاره
د بخیل په باب راغلی آیاتونه — عذابونه‌به ډیر سخت کاندی‌دوباره
د یا بوجان په بیانو نو باور نکا — دهو چی بر خه شوی‌ده له ناره
(۲)دحاتم نوم به جاری وی تر قیامته — دازل بخره یی وه له سخاوته
حاجتمن به نا اسیده تر ینه تلو — ورکول یی‌وبی‌اجره بی منته دسوالی
زر ه به یی روغ په مر حبا کړ — کایل نمه و فقیرانو له خد بته
هرسوالی چی به‌دده په‌ورحاضر شو — غه رنځور به فارغ روغ شو له
زحمته په شارونونی نوم‌ولاړ دسخاوت شو — پادشاهان یی په غصه شو شهرته
همت د خدای له خزانو دی‌بابوجانه — همتناک د ی خښتن نه کا بی همته

ماخذونه:

١- پښتانه شعرا ١-/۱۹۶۱۹۰۲ مخونه
۲- د گلشن روه سر یزه،
کابل چاپ - دپوهاند رشاد لیکنه له ۱۳ مخ څخه تر ۲۳پوری
۳- شکرستان افغانی -۳۳مخ دلاهور چاپ
۴- ورکه خزانه - ۱/ ۳۱۳
۵- پښتو آریانا دائره المعارف - ۳/ ۳۰۵

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۱-با تکی کاکړ :

دانگرنرانو د استعمار دزمانی یو مبارزاو ننگیالی پښتون و ، چی دکاکړوستان دبوری دسیمی د«سیران» په کلی کی اوسېد.

ډیری مجادلې یې کړی او په کاکړی غاړو کی ستایلی سوی دی ،لکه چی وایی :

د با تکی بیړی چلیږی

نا خو پرزی ولاړیږی

انگریز سترړی سوی په پښتو نسی با تکی په جهازو

ماخذ :

کاکړی - دسیال کاکړ رساله - ۴۸ مخ

۱۳۸۲-باجوړی :

پښتو ژبی شاعر و ، او د پښتونخوا د سوات په سیمه کی اوسېد ، د سوچیگری کسب یې کاوه او د یوان بی نظیر په نامه یې د پښتو اشعارو یو دیودان درلو د او هم یې یو بل اثر د بهارسد ینه په نامه چاپ سوی دی دا بیت دده دی :

باجوړی چی د افسوس غزلی وایې په فریاد یې د اسمان لمنی سر کړی

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۶۵ مخ

۱۳۸۳-باجوړی :

اصل نوم یې معلوم نه سو خو د حبیب الله رفیع د الیکنی سره سم یو

هنرمند شاعر وه چې د(۱۳۰۰ هـ ق) په شاوخوا کې يې په
په پښتو رکی ژوند کاوه او په شعر کې د پښتو زړنو روزمشهور
شاعر دادبی سبک پیرو وه
ددی دیوی بدلی سر داد ی :

مه کوه وړوکیه ! هومره ظلم بې نیازی

داظلم او ستم به خیری ستانښی روزی او دپای بیت یې دا دی:

چاری د نقد یرشوی باجوړی وته را پښی نن

چیرته باجوړ او پښور روا پوزی

ماخذ :

کابل مجله - ۱۳۵٦ هـ ش

۱۳۸٤ ـ بادر :

پښتو ژبی اولسی شاعر و ، او دده یو چار بیته د ارسته په خپل کتاب
دپښتو نخواد شعر هار و بهار کې راوړی ده ، او له هغې څخه څرګند
یږی چې بادر په داسې اولسی شعر جوړولو کې لوی لاس درلود .
په دی چاربیته کې یې ددیری فقیر بابا یاد کړی دی اوددیری خودیو سفرو په سیمه
کې د پیاګانو دیرمشهورکالی دی ، نوداسی اتکل کیدای سی چې دی هم دیووسفرودسیمې
و ، اوداچار بیته یې سوال او ځواب په ترتیب ویلې د :

پیګا دی یم و هلی سحبو با په کتار

و درسته شپه شو ګیرو درته ناست یمه پر کاله

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیګا د ی یم و هلی محبو با شو م زحمتی
او ص ګر ز م تهمتی
نری نر ی فریاد کړ ی ز ما زړ ه لکه تو تی
شو م په سر و لمبو ستی
په هرځای کی زما شور دی . .
ستا د تو ر و ستر ګو په ما بیا راغله قاتی
چی د ی و ا غو ست بنا تی
شاه او ر بل دی په مخ خور دی
بی هو شه لیو نی شو م مدام ګر ځم په دیر و
شو م خور ا ک د منز ر و نری ر نځ می شه تر کاله
بیګاد یم و هلی ....
نری ر نځ خودی ز یاتیږی خله ګر ځم پر بیابان
چیری و به کړی ارمان را شه کښینه په پالنګ
له خیاله می ز نګیږی په سینه با ندی ز لفا ن
په جبین باندی سهر ان
لکه ته سی شوی ملنګ
پر ا ته سی په د لبار کی ستا په شان ډیر ملنګان
شه ز لمی د قبر ستا ن
دی و لاړ ز ما په خنګ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ادا سی نا مسلم دی ورته کښېنه په زارو
عمر تېر که په خوارو
آخر در به مې کړی تا له
یګادی یم و هلی ...

که دادادی نا مسلم دی ورته یم زوی د خوشی کار
زړګی مې دی پرهار
مدام خاڅي تر ېنه و ینی
ځور لی ښا ما را نو یم زپروت وستا په دلبار
چېر او دی په سا زار
روغ به نشم ګل رنګینی
له دره خود ی نه ځم که سی و وسېځی په نار
نه سرېږم په ګفتار
په مجلس د نا ز نیني
سترګی دی چخمخ خوله دی تو پکک ډک له چرو
شین خال دی په ابرو
سپینه خوله دی راکړه ساله
یګادی یم و هلی...

سترګی سی چخمخ خوله سی تو پکک و کړه تری پام
چی را نه شي سا ښام
ښد یوا ن به شی د کور

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخپلە سیخور کړی دی دتورو ځنو دام
چری تەبەشي پدنام
بل ستی بە شي پەاور
داتالەدی ساتلي نری ژبە خولە ایئام
درکوم بە يي شاسدام
پە تاوشە ظلم زور
راغلی سیوطن لە مسافر دجزیرو
ژوندی شیخ پە ادیرو
خوکئ يي نشتەدفی الحالە
بیگادی یمو هلی....

راغلی یم دیدن لە مسافر دبل وطن
پەمطلب ستا دد یدن
بیلتانە سی کړه سلاما تە
«دەپری» فقیر بابا راو رسیږي پەچستن
زما نە کیږی رفتن
دا سوال کوم و تاتە
جلی راغیء ستالەغمەپەساو خت دځنکدن
نەبەروغ شم پە بدن
نەبە خلاص شم لە پسا تە
«بادرشو» قلندر پی پسی تیپ ځی د سورو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شا ن يې نښته د مسر و

نن به ځي د کلا خو اله

پېګادی یم و هلی ..

مأخذو نه :

۱ـ پښتانه‌شعراء ـ ۲ ر۳۹ ۵ مخ ۲ـ د پښتنوخوادشعرهار وبهار ـ ۱۰۲ مخ د کابل‌چاپ

۱۳۸۵ـ بادشاه گل(حکیم): حکیم بادشاه گل د حاجي فیض گل زوی په خته‌نیازی یو نانی طبیب او د پښتو ژ بې شاعرو .

«په(۱۸۸۳ م) کال د پېښور په‌ښار کې ز یږ یدلی،او د ینی علو م یې د کوهستان دملاصاحب څخه لو ستلي و و ، په‌یونانی طب او حکمت هم پوهېده .

لو سری‌په پېښور کی د«انجمن بزم پښتو» سکریتراوبیا دهغه انجمن ر ئیس‌وټا کل‌سو ، او دژ وند په‌پای کی په‌یو نانی‌طب بوخت و ،او په(۱۹۵۰ م) کال کې سر سو .

دده اشعار و عشقي‌او اجتماعي بڼه درلوده،او څو ادبی آثار یې‌هم‌چاپ سوي چې مشهوره یې‌دادي :

۱ـ او ښرن د عشق

۲ـ فراق نیازی

سو ز نیا ز ی

او دابیت دده دی :

په دیرخیال‌چې‌د رومی‌دا گلعذار څو کېدي   سر و قد غنچه‌د هن پر یوارڅو کېدي

ما خذ :

فر هنگ زبان و ا دبیات پښتو ـ ٦٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۶-بادشاه میر : د پښتو اولسيي شاعر وا و پر اولسي او زانو يې شعرونه ويل .

په (۱۲۹۸ هش) کال د پکتيا د خوست د سيمې د ياتوراسماعيل خېل په کلي کې زېږيدلى و دده اشعار او په عوامو کې شهرت او مقبوليت در لود او په (۱۳۳۸ هش) کال کې مړ دی - دا بيت د ده دی .

څه خو به درته پا يم بې ديدنه شپې ګلونه دي
د پر و بېتورو سپينې ليچې يا لښتونه دی

ماخذ

فرهنګ زبان وادبيات پښتو -۶۶ مخ

۱۳۸۷-بابا دواپر يدی : د پښتو ژبې اولسي شاعرو ، او شعرونه يې پراولسي وزنو ويل .

دننګرهار په په ګردي کڅ کې اوسيدا وچو پانې يې کوله . دده ژوند (۱۲۰۰ هق) کال په شاوخوا کې اټکل کيدای سی او په (۱۲۵۶ هق) کال د يوې دلې غلو له لاسه وو ژل سو ، او دز کندن په حال کې يې هم څونې بيتونه ويلې وو چې په عوامو کې د ير شهرت لری او يوه توته يې د داده :

نصيب مې نه ود محبت دغوا اورکوکی　　　　بادو يې مړ کړ
وينه مې ګرځي د بدن تولو رګو کې　　　　بادو يې مړ کړ

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو -۶۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۸۸- باران آخوند:

ملا باران آخوند په خټه خوستی دکوېټې په پښتنو کې د ښه نامه خاوند او سزاریي، په کچلاغ پوری دی، ښځې ئې ورته ډېرې ورځي. دغه زیارت دعوامو په عقیده دکوشینانو د دیو لړ ناروغیو دپاره ښه بلل کیږي.

مأخذ:

مزارات - دښاغلي سیال کاکړ لیکنه - ۱٦ مخ

۱۳۸۹- باران یلکزی:

دپښین د بازارگی دایکلزیو دکلي اوسیدونکی په خټه توریین ایکلزی پښتون دځپل وخت لهنومیالیو غازیانو او مبارزانو څخه و چې په (۱۸۴۲م) کې دانگیریز دجنرال ایگلیند دپوځ سره په مړانه وجنگید، او دملي مبارزینو په کتار ولاړو.

مأخذ:

پښتو او پښتانه په سهیلي پښتونخوا کې دپروفیسر سیال کاکړ لیکنه -۳۰۳ مخ

۱۳۹۰- باران سنځر خیل:

د کاکړستان دبوری د روماني سیمې د خټکي نومي کلي اوسیدونکی په خټه سنځرخیل کاکړ د پرنگیانو د استعمار ضد ستانی یو ننگیالی او نومیالی پښتون وا و په کاکړی غاړو کې یې ستاینه سوې ده چې وایې باران سړ سهتر زمیر دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارن سړمهتر زهیر دی
نن پرگرد سره خیل ویر دی
تور په کوته کې دی بندی
او س په بیتو گرځي ژوبی

مأخذ

کاکړی دسیال کاکړ - ۳۴ مخ

۱۳۹۱- بار بکشاه لودی:

شهزاده مبارک خان مشهور په (باربکشاه) د سلطان بهلول لودی زوی و سوریې بی بی شمسی، یا بی بی شمسیه، یابی‌بی‌شمسو،نومیدله او ماما یې قطب خان لودی و.

په (۸۸۳ ه ق) کال چې دده پلار سلطان بهلول جونپور و نیو نو مبارک خان یې دهغه ځای پر تخت کښینا وه، ختیز ی سیمی یې ورو سپارلې او د باربکشاه، خطاب یې ورکی چې تر هغه وروسته پههمدی خطاب مشهور سو، او تر (۸۹۸ ه ق) کال پوری چې د سلطان سکندر زمانه وه باربکشاه پر شرقي تخت ناست و باربکشاه په ډیر وجگړ وکی د خپل پلار سلطان بهلول دلښکر و مشر و او هم د وسلطان بهلول مشر زوی گڼلی سوی دی ځکه نو د سلطان بهلول د سړینی پر وخت ځینو پښتنو امیرا نو دی دولیعهدی دپاره تر نظام خان، خو ښاوه او په (۸۷۶ ق) کال چې سلطان بهلول دملتان دپناه وروری پاچا شیخ یوسف، په سر سته د پنجاب حاکم تاتار خان پر ملتان دبریدپاره وگماره دلښکر مشر توب یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ر بکشا ه ،ته و سپاره ، خو د سلطان بهلو ل تر سړ ینی و ر و سته‌دلمر ختیز و سمیو

جا گیر دارا ن با ر بکشاه ته پو رته سو ل او ځینو اسمر انو ر داد سلطا ن سکند ر تحر یک و با له ا و بار بکشاه یې دسلطان سکندر مخالفت ته وپا راوه نو سلطا ن سکند ر هم د (۸۹۵ ه ق) کا ل په پای کی د لمر ختیز- و سیمو وا ک‌خپلو غښتلوامیر انوته وسپاره اودجونپور په‌در بار کی‌یې هم خپل معتمدان وګمارل سګر با ربکشاه د اونه زغملای سو ای او د یر ژر سلطان سکندرته پو ر ته سود « پټیالي حا کم عیسی خان اودبهر ایچ حا کم شیخ محمد پر ملی کا لا پهار هم و رسر ه مله سو ل عیسی خان د سلطا ن بهلو ل تر بو ر اوشیخ محمد پرملی‌دسلطان‌بهلو ل‌تربور اوشیخ محمد پرملی‌دسلطا ن بهلول خو ریې و . سلطان‌سکندرچی‌خبر سو نو هغه‌آن‌یې‌دلو انی‌اسماعیل‌خان په‌مشری‌یو تکړه‌لښکرجونپورته‌ولیږه اوپخپله‌دیوه‌لوی لښکرسر ه د پټیالي‌خواته‌و خوځید،دعیسی- خان‌لښکر یې مات کی او پخپله عیسی‌خان‌یې و باد خپه‌د پټیالي‌حکو مت‌یې‌سلطان رای کهین ته وسپاره او تر هغه و روسته‌یې لوانی اسماعیل‌خان دروغی‌د پاره باربکشا ه ته و لیږ ه خو نا کامه راستو ن سو ، نو سلطان سکندرد جو نپو ر لو ر ته لښکری و لیږ د ولی له هغی خو ا با ربکشا ه هم دخپلو فو ځو او دشیخ محمد کالا پاړ دفو ځو سر ه مخ پر قنو ج روان‌سو قنو ج‌ته‌نژ دی د وا ړه لښکری سر ه‌مخامخ سوی جنګ و نښت ،د جو نپو ر لښکر و ماته وکړه او باربکشاه‌بدیون ته‌وتښتید ، سلطان تر شابه پسی‌واو هلته‌یې کلابند کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بارکشاه مجبور سو چې وسله کښېږدي سلطان چې پر خپل وروربارکشاه بری وموند بیرته یې خوشاله یې کی ، د پرونازاوه جونپور ته یې بوت او بیرته یې د جونپور اولمر ختیز وسیمو واکدار ته پرېښود خو په دربار کې یې خپل معتمدان ورسره وګمارل .

مأخذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشادتالیف - ۳۱۱مخ اونورمخونه .

۲- تاریخ فرشته - ۲/ ۳۲۶

۳- سیر المتاخرین - ۱۳۷

۴- خورشید جهان - ۷۹مخ.

۵- تاریخ فرشته - ۱۷۹/۱ مخ

۶- مخزن افغانی - قلمی - ۱۲۰ مخ

۱۳۹۲ بارح هروی :

احمد دبارح زوی د هرات له نومیالیو محدثینو څخه و،چې د پلار په نامه یادیده .

مأخذونه :

۱- د دهخدا لغتنامه (ب) ۲۹۳ مخ

۲- منتهی الارب

۱۳۹۳ - بارع پوشنګی هروی: د خپل وخت له نومیالیو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پو هانو او فاضلانو څخه و ، او د « طرائف الطرف » کتاب دده تألیف دی .

ددهخدا په لغتنامه کی دانوم دوه واره راغلی دی ، یو وار د «بارع پوشنجی» او بل وار د «بارع هروی» په نامه خو ځنګه چی په معجم الأدبا کی دا دواړه نوسونه په یوه سخ کی راغلی دی نو داسی اټکل کېدای سی چی دادوا ړه یو سړی دی ، ځکه چی پوشنج هم په هرات کی دی او نوم هم یو دی .

مأخذونه :

۱-معجم الادبا-۲/۱۴۳سخ. ۲-لغتنامه (ب) -۳۰۳مخ .

۱۳۹۴ -بارک نیکه : د بارکزو د ټبر لوی سړی نیکه ، او د سړبن د ابدالیو بناخ ته منسوب دی چی د کندهار له جنوبه تر فراه پوری او سی او دافغانستان د «محمدزی» طایفه دهمدې بارک او لاده ده.

بارک نیکه د(۷۶۰هـ) په شا و خوا کی ژوند کاوه چی دنسب سلسله یې سړبن ته داسی رسیږی :

بارک دسلیمان (زیرک -۷۵۰هـ) زوی، زیرک د عیسی زوی ،عیسی د رجړ زوی جړ داو دل -یاابدال زوی (چی ابدالیان یې او لاده دی) داود ۴۰۰ هـ په شاو خوا کی یې ژوند اټکل سوی دی) او او دل د ترین زوی (چی د ۵۰۳هـ په شاو خوا کی ژوندی و) او ترین د شرخبون زوی (چی ژوندیې د ۵۰۳هـ په شاو خوا کی اټکلولی سوی دی) او شرخبون د سړبن زوی و.

مأخذونه :

۱-حیات افغانی -۳۲۹ مخ

۲-دنوای معارک تعلیقات د کراچی چاپ -۷۹۰-۷۹۴ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۳۹۵ - **بارو** : دتولربا- تسوران زوی او د باباغلځی نمسی دغلځیو پښتنو له نوميالیو نيکه ګانو څخه و. دده نيکه «باباغلځی» د غلځيو پښتنو لوړ نيکه و، چی غلځی پښتانه ورته منسوب دی، او دبارو زوی «بابا هوتک» بیاد هوتکو دټبر لوړ نيکه و، چی د هوتکو ټبر د ده او لاده ده.

مأخذونه:

۱- حیات افغانی- ۲۵٦ مخ.

۲- خورشید جهان- ۲۱۰ مخ.

۳- پټه خزانه - ۷ مخ.

۱۳۹٦ **بارو خان نورزی** : د احمدشاه بابا دوختونو نوميالی خان او زړور مجاهد و، چی د احمد شاه بابا سره دبلوچستان او هند وستان په لو يوجګړو کی سلګری و او د «عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه» منصب يې درلود، او د «تاریخ احمدشاهی» مؤلف يې داحمدشاه په جګړو کی څو ځایه نوم یاد کړی دی، مثلاً یو ځای لیکی: «حسب الفرمان قضاجریان خان جان خان وزیر پادشاه تائید سپاه تیمورشاه و انزله خان نسقچی باشی و بارو خان نورزی و جمع دیگر از خوانین اخلاص شعار با فوجی ازعساکر نصرت ماثر بطریق سرعت ایلغار کرده خود را بشاه ولی خان وزیر رسانیدند» بل ځای لیکی: «د روقتی که فرمان ده بحر و بر تماشای آن معرکهٔ فیروزی و فرسی فرمود بارو خان عمله باشی سرکار خاصهٔ شریفه که از برای استخبار احوال هر طرف تردد بمیدان میکرد و دسته های افواج ظفر نمون را بهر جانب که ضرور میشد بموجب حکم همایون بجنگ می برد آمده عرض

(c) ketabton.com: The Digital Library

نمود که‌از طرف کفار زور بر سمت میمنه بسیار است اعلیحضرت قدرقدرت امیر خان چنداول باشی که سرکرده ایل جوانشیر و درصغر سن جنگ آور بیهمال‌وفایق بر سعر که‌آرایان کهن‌است بادسته‌چنداولان‌امر باطفای‌نائرهٔ شورش کافران نمو ده سقر رفرسودند کلا .... »

مأخذ :

تاریخ احمدشاهی - دمحمود الحسینی المنشی تألیف د مسکو چاپ ۷۸۰/۲ او نورمخونه .

۱۳۹۷- باره‌خان چپرهاری : دپښتو ژبی‌او لسی‌شاعرو‌او دنغرهار په‌چپرها کی اوسیدہ. ده‌هم پر اولسی وزن او هم پر عروضی وزن شعرونه ویل . داسی اټکل‌سوی دی چی باره خان د(۱۳۰۰هق)په‌شاوخوا کی ژوندی‌و. دده له وینااخخه ښکاری چی علمی زده کړه یې لکه څنګه چی یې زړه غوښته نه وه کړې لکه چی په یوه شعر کی وایی :

کاشکی‌و ړو کتوبه ! په‌سایوځلی‌راغلی‌وی ساخولرو دپر سبق‌په‌خپل‌عمرویلی‌وی
زیره سی‌شوه‌سپینه‌غا ښ‌سی‌وواته کنداس‌شوسه نه‌به‌وسه‌داسی که‌سی‌پند‌دچاسنلی‌وی

تش شعر به څه کړم چی دنو رو پیروی کوم

نسوی کور (۱) به مالکه « توکل » ځان ته سوندلی وی دده د اشعارو د ری نوری نمونې داد ی : (۱)

ستا غمونو لیونی لکه مجنون کړم
بې له تا به لیلی نو رځنګه ژوندون کړم

---

(۱) کو ردلته دوزن او بحر په‌معنا استعمال سوی د ی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا په‌داسی غشی نه یم‌سوری کړی　　چی‌علاج یې‌په دواد افلا طون کړم
ستاسودا را باندې هسی شوه غالبه　　د آهو په څېر حیا ت په سپږ تون کړم
دغه پېتی‌دی‌تر داسی‌حده دروند دی　　چی‌یې ژ و ندی‌په‌ځمکه‌ښخ لکه‌قارون کړم
باره خانه! داشنا غمو نه ډېر شو　　چی‌اخته‌یې‌په‌خپل غم‌اوجگر خون کړم

(٢)

ستر گی دی ډ کی‌تمانچې‌دی‌بانه‌غشی‌لرې
که‌یو خطا شی‌په کمان راته‌دو یم‌سوروې
زه به‌دستا کمه نادو د ه زړه ته‌ونیسمه
په‌غرغره سی‌دسنصو رغو ندی دایم سوروې
په‌دوه خالو دی لاڅما دقتل سو د ه نشی
زساد قصده لاپه دې دو اړو در یم سوروې
دخدای دپاره په‌خپل لاس سې خو ن بیژلی‌درته
رقیب و لاړدی ساپه د اردل وجانم سورو　ی
دباره خان و یل که هر خوسره‌ساده‌ښکاریږی
ساده غز له ته‌په زخم ښه سلهم سوروې

-٣-

چاربیته

په‌سرو لبانو دی پېز و ان و هی ټا لو نه کنه
زلفی چا لو نه کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر گی دی توری جلی زلفی سمسوری جلی
ستا په تندی کی عجب خوندکه شنه خالو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

وخت دبهار دی جلی وطن گلزار دی جلی
راځه چی دواړه دباغچو وکړو سیلو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

بی تاسی تاب کله وی پهٔ ما کی آب کله وی
ما په شاکړی ستا غمو نه غرو نه غرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

د باره خان خبری دری مرجان خبری
ز ساد شعرنه قربان شه نور شعرو نه کنه
زلفی جالو نه کنه

مأخذ :

پښتا نه شعرا -٢/٣٣٦ مخ.

١٣٩٨ -باره خوبابا : نوم یی ملک باره خان دموسی بائی زی زوی دبائیزو دقبیلی یونوسیالی شیخ و چی د کلپانی استیشن په سیمه کی د کلپانی دروړ پر ختیځه غاړه ښخ دی او زیارت یی د«باره خو بابا »په نامه یادیږی.

مأخذ :

حو اشی -تواریخ حافظ رحمت خانی-په ارد و ،٣٨٦مخ.

١٣٩٩-بازاد کاکړ : حاجی بازار کاکړ دبلوڅستان د«ږوب» دسیمی

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوامي شاعرو» او په پښتو ژبه يې پراولسي او زانو شعرونه ويل .

دى په (١٩٧٠م) کال کې مړ دى .

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو -١/٦٨ مخ دکسي لمنۍ پښتانه ليکوال د

دوهم ټوک په حواله .

١٤٠٠ - باز : دپښتونخوا د «پکلی »دسيمې نوميالی او لسي شاعر و، چې

دهغې سيمې دذوق د خاوندانو او س هم دده شعرونه په ياد دي .

دى د(١٣١٠هش) کال په شاو خوا کې مړ دى .

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبيات پښتو -٦٧مخ .

١٤٠١ - بازبهادر سور: بايزيد د شجاعت خان سورزوی مشهور په

سجاول خان دهند په مالوه کې د شيرشاه سوري له خوا سپه سالار و .

په ٩٦٢ ه کال کې دپلار پر ځای کښېنوست او په ٩٦٣ ه کال کې يې

خطبه په خپل نامه وويله او ټوله مالوه يې تر لاس لاندې کړه، خو په پای

کې په عيا شي بوخت سو ، او څنګه چې يې د موسيقۍ په فن کښې

لوی لاس درلود او داستادی مقام ته رسېدلی و، نو خپل ټول همت يې

هغې خواته وګماره، او پريوې ښکلې سندرغاړې« روپمتي »نومېدله

مين سو، او د هغې په مينه کې يې ډېر شعرونه ويلي او د ددوی دمينې داستا

نونو په هند کې شهرت درلود .

په ٩٦٨ ه کال چې ادهمخان کوکه د نورو اميرانو سره داکبر پاچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په وختو کې دسالوه نیولو ته وگمارل سو، نو باز بها در د سارنکپور په دوه کروهي کې ورسره وجنگېد خوسات سو، مگر خه سوده وروسته یې بېرته سالوه ونیوله.

دی په اچین کې دده دعشوقې «روپ ستي» تر خنگه پر یوې غونډۍ ښخ دی.

مأخذ :

مأثر الامرا ۱/۳۸۷ مخ

۱۴۰۲ ـ باز توخي: ملاباز توخي دهوتکوددورې دپښتو ژبې نوميالی اوبديهه ويونکی شاعرو، په ۱۳۰۱ هق کال دزابل د«اتغر» په سيمه کې اوسېد. دهغه وختستداوله علوم يې په هندوستان کې لوستلي وو، او په تېره يې بيا په فقه کې لوی لاس درلود او دمنطقو او حکمت تدريس يې هم کاوه.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک يې نژدې ملگری او همرازو، او هغه دده په باب کې داسې ليکي:

«ملاباز توخي په اتغر کې اوسی او په اصناف داشعارو کې ادستادی، غزل او رباعي وايي او دشاعرانو انبازدی، او زما چې محمدهوتک يم همرازدی کله چې قندهارته راسي، زموږ مجلس په تودوی او ياران دده له لطافته د طبع ممنون، ملاباز مبادی دعلوموملو لوستي، او په فقه شريف کې تيار دی، کله منطق او حکمت لولي او خپلو شاگردانو ته يې درس ورکوي، دمخه په ابتدأ دخوانۍ تللیو، او په هندوستان بې له استادانو لوست کړی»

بيانو د«لطيفه» تر عنوان لاندی دده يوه تو که چې دده دطبع ظرافت او بديهه ويلو ښه ځيني څرگند يبږي د اسې راوړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لطیفه

«کله له کلاته سلاباز راغیءاو په قند هار کی زسامپلنه سو ، دستی ساچرگ حلال کا، او طعام سی تیار، چی دستر خوان راغی سلاباز هسی شعر و و ایه:

پر کورو یې رسې کرزی د باز بر خه یوچیچی دی
د باز ښکاروی د غرخنو او س سی بس ها سپینکی و ری دی
ساژ رهغه سپین و ری هم حلال کا، او دسپامه سپلدستیا ته سی پوخ کا»

سلا باز پر او لسی و زن شعر و نه و یل، چی یو ه بدله یې داده :

راسه پرخنگ، راسه لیلی، تهسی نږدې سهله دل
یمه زخمی چی سی و نه نجتې پهخوږ زړه سنگول

راسه پرخنگ ،راسه لیلی، و لی له ساکړې بېلتون
داستا لهغمه سیزړ کی دی ، پهسرو و ینو گلگون
کههر څو تیزتم نه پر یږدی سی ستا د عشق شوا خون
زه نهخلاصیږم لهغمازم په لږدنه پهتلل

راسه پرخنگ،راسهلیلی، چیدی پهزړه کم سلهم
داستاپه عشق کیسیترشاکا ددنیا و اړه غم
حساب کتاب سجلس سیو اړه کاستا سینی برهم
لاروړته نسته چی دی کښینوم دروڼ پهکوگل

راسه پرخنگ ،راسهلیلی، چیدی پهزړه کم پوری
کجل دروا خله دو اړی سترگی به دی زه کم توری

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیدل به ستاد سخ کوم ، اند یښتني به نه کم نو ری
په کارسی نه دی ستا بې مخه د جنت ز یړ گل

را سه پر ختنګ ، را سه لیلی، چی سره و کړو خوا له
پر تا سین یم بې له تا سی نسته هیڅ آ نـد یښنه
زه دغرو «با ز »و م ، تاپندی کړ سه قفس کی پر خه؟
یو وارې خلاص که، چی باز ده کړم دو ز ر خپرو ل

مأ خذ :

پټه خزانه -۰٥۱۰سخ .

١٤٠٣- باز جنګ خان :

دلوی احمد شاه بابا له خوا د پنجاب دخلو رو و لایاتو حکمرا ن و ، چی د « تاریخ احمد شاهی » مؤلف یې خوځایه یا دو نه کړی ده او د ډهلی دباچادو زیر غازی الدین او دجیو نسیک سر ه یې د هغه جګړې او سپار زلیکلی دی .

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی-دمحمو دالحسینی المنشی تالیف-دمسکوچاپ ۱/۱٥٦۱ر۱۰٦۰سخ.

١٤٠٤ - بازجو گیزی :

با زخا ن د محمد نو ر زوی ، د مرغی لمسی او د ا سحا ق کړو سی په ختبه جوگیزی کاکړ او په جوگیزو کی علی زی سنځر خیل د کاکړ - ستان د«غو ټی» نو سی کلی او سیدو نکی له هغو سپار زانو څخه و ،چی د پر نگی نو کری (سیجری) یې پر ښېو و له او د پر نگی استعمار چیانو داستعمار پر ضد یې ملاو تړ له، افغانستان ته را فر ار ه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې په ټولو پښتو نخوا کې دافغانستان داستقلال په باب د پرنګیانو پر ضد مبارزې پیل سوې نو بازجوګیزی هم په (۱۹۱۹ع) کال دانګریزانو سره په سرانه و جنګیده.

پروفیسر سیال کاکړ لیکي چې:

«په دغه شپو کې د کلاسیف الله تحصیلدار یا په بله ژبه ولسوالۍ سردار جعفر خان محمد زیزي، هغه دوره ګلاوی پر اساس بازجوګیزی ته یو خو بیاشتي وړاندې لاخبر تیاور کړی وه، چې غورځه پرنګیان دي وژني

بازپه ځان پوه سو، تیاری یې ونیوله، خپله اسپه یې نه وه پر یوه بله اسپه سپور سو، څه وخت چې میرن ته ورسیده، نو له روه پر خپله اسپه سپور سو، خو له بده سوه، داسپې شاشئی نه وه، او له بلې خوا په بازجوګیزی پسې دانګریزانو رساله وه په دغه سابین کې اسپې سلې سبارزتس کی، چې په نتیجه کې د هغه اد و مغوت مات سو- په دې باب فولکلوری اشعار جوړ سوي چې د بیلګې په توګه دلته وړاندې کیږي:

باز دنه یو وړ ترتاکه (۱)
پښې دي ساتې سه بو راکه

پښې دي ساتې سه خار پایه
«باز» دې نه یو وړ ترڅایه

څه وخت چې د بازجوګیزی ورون مات، سو نو رساله بیرته وګرځیده، البته دغلیم له خوا یو چاتیکری و رواهه

۱-تاکګ تګ دو یش په معنا.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سندی مه‌و اهه راسه - خپل ارمان پوره که »

د دې خبرې په اوریدلو سره د بازجذ بات انقلابی سو ، تو پنگچی‌ته‌یې لاس کی،چی په نتیجه کی‌یو سیك سردار او دوی‌اسپی سړې سوې،او بازجوگیزی پخپله په همدغه وار پخپل کلي‌پوری پر کمکی ډگر باندی‌په(۱۹۱۹ع) کال کی د پرنگیانو دلاسه په‌حق ورسید.

بازیې‌سړ کی‌سره‌غرسه ده
پر روب پنهه سلیشه ده

د پښتنو دملی استقلال مبارزعسکر بازجوگیزی‌پس له سړینی د«خوسنوب» په‌ادیره کی خاوروته‌وسپارل سو.

په‌پای کی‌دپتیالی فرزند بازخان‌جوگیزی په‌باب یو شمیر فولکلو ری‌غاړی چی‌دادخلکو له‌خولو څخه راټول کړی او دلته د کتاب پاڼو ته‌سپارل کیږی:

پر شرع دنبی -

«باز»و « شیر ک »و زنی گو ر کی
بازیی سړ کی سیك په زو ر کی
سپین شیر ك به و لا ت نو ر کی
با زیی سړ کی په سیکا ن
ز رغون‌یایی و رو رسه دی‌دیوا
چی د با زپر و ینوو رسی
په‌پټ« سخ ماملخان » ترسی (۱)

---

(۱) تېرسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

با ز یی سړ کی لا سې پرې دی
جنګ پر غاړه د و یلې دی

باز تیې دی‌و رو ن یې پرې‌دی
جنګ پر غاړه د لو ړې دی

و ړسی راله دسیک سکاڼه
او س لنډی (۲) کاږه با ز خانه

باز دنه و رلی(۳) ته‌ځایه
پښې دی ساتی سه‌چار پایه

دچر ګی (۴) کو لمې دپرې کې
بازه لاندی رسا لې کې

و ر دنه و ړی ته‌توپکه
پښې‌دی‌و لو ړه‌چابکه

غاښی سپین‌خو نکې سرې
دباز په‌ر نګ‌نسته جو ړې

با زه وله تو پنچې
دو تر دو او ښتئی ا و س سرې

باز یې سړ کی عمی (۱) کښېنه
ا سپل را و ړه دروا زې له

---

(۲) تو پنګچه .

(۳) و رو ړی .

(۴) اسپه .

(۱) دباز خان‌دما ندینې نو م و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د بې زاړی ناو کی

تر باز دسر و و زی گو لی»

مأخذ:

پښتو او پښتانه په‌سهيلی‌پښتو نخوا کی دپر و فيسرسيال کا کړ اثر — ۳۷ ۲ مخ.

۱٤۰۵ -باز خان بنگښ :

باز محمد مشهور په « باز خان » د سر دار محمد مظفر زوی ،په‌ختیه بنگښ دپښتو ژ بی شاعر و ، چې‌په (۱۸۳۰ ه ش) کال په تیرا کی زیږ یدلی او په (۱۹۱۷م) کال په هنگو کی مړ دی .

دی‌مجاهد شاعر و ،او په جهاد کی یې‌بر خه اخیستی‌و ه،داشعار و یو دیو ان یې درلو د او دشعر و نو یوه مجموعه یې‌او س هم شته— دابیت دده دی:

باز خان هیڅ‌سیالی دشعر له چانه کا

دی تابع د شاعری له رحمن راغی

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبيات پښتو —۹ ٦مخ.

۱٤۰٦ -باز خان ننگر هاری :

د پښتو ژ بی او لسی شاعر و ، شعر و نه یې د او لسی آهنگو سره سم و یل، او تر (۱۳۳۰ ه ق) کال دمخه دننگر هار په سیمو کی ا و سید .

دیوې بدلی دوه بیتو نه‌یې‌دادی :

زخمی‌سی‌دزړه سر دی بانه د شاه شتی دی‌نا

اغو ستی یې‌ر نگین دی زلفان یې گو ړگو تی دی‌نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بند کې د سو زې دې چاپير ځيني څو کې دې نا

باز خان پسې زهير دې خوانې يې خاوری کيږي نا

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو —۹ ۶ مخ.

۱٤۰۷ ـ باز ر خان خول خيل:

د سهيلي پښتو نخوا د سر اني ود خول خيلو د ټبر يو نو سيالي غازی و، چې د «و لوست» په کلي کې او سيدا او د پرنگيانو په استعماری دوره کې ئي په سلې سبارزو کې برخه اخيستلې

ماخذ:

پښتو او پښتا نه — د سيال کا کړ — ۱/۳۸۲ مخ.

۱٤۰۸ ـ باز گل لغماني : د پښتو ژبې شا عرا و د شيخ احمد خا ن (۱۲۰۰ ه ق) شا گر دو ، د لغما ن په سيمو کې او سيداو پرا و لسې و زنو يې شعر و نه و يل . شيخ احمدخان يې د خپلو شا گر دانو په کې ډله داسي يـادوی :

بل سې با ز گل دی چې سدام کې چپاو و نه

په ز ړه سې او ری ستا غمو نه اسبار و نه

ماخذ:

فرهنگ ز بان و ادبيات پښتو — ۹ ۶ مخ.

۱٤۰۹ـ بازگل (ملا): ملا بازگل اخو نز اده د دينې علو سو عالم او د يوناني طب طبيب او د پښتو ژ بې نو سيا لی ناظم و .

د دير لسمې هجری پيړۍ په سر کې په پښتنو نخوا کې او سيده، اويو کتاب ئې په يخوانی طب کې د شافع الاسر اض په نامه په پښتو نظم کړی و ، چې د پای دو ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیته یې دا دی :

دانسخه شو له تمامه

درته وایم نیکگ فرجامه

له دسته د« بازگل »

په همزو کی دی‌گل

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ٦٩ مخ .

١٤١٠ - **باز محمد کاکړ** : دپښتو ژبی‌شاعر او په خته سردانزی کاکړو، د کندهار د ښار دپوپلزو په کوڅه کی اوسید .

دینی علوم یې لوستی وو، او دقرائت په‌علم کی ښه‌معلومات درلودل، او په(١٣٠٦ هش) کال یې یوه رساله دتجوید په‌علم کی‌وليکله .

دده شعرونه د کندهار په‌خپرو نوکی‌خپاره سوی او دا بیت دده دی :

هر صنعت یې نا تمام د ئ له بیانه

څکه نن‌بازمحمد خوښ په اختصار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو - ٦٨مخ.

١٤١١ - **باز محمد کندهاری** : د پښتو ژبی شاعر اوپه‌خطاطی کی د نوسیالی خطاط غلام جیلانی پیښور ی شاگرد و .

په کندهار کی‌زیږیدلی خو په‌پیښو ر کی او سید ، اوددیر لسمی هجری پیړی دپای له‌شاعرانو څخه گڼل کیږ ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیت دده دی:

سر ه لمبه ده په بازار کی چی بلیږی

هر سړی چی و ر نژدې شي دی سو ځیږی.

مأخذ:

فر هنگ ز بان و اد بیات پښتو — ٦٨ مخ .

۱٤۱۲ - **باز محمد کند هاری** : د پښتوژ بی شاعر اوخطاطو، له کندهاره بنوته او له هغه ځایه بیا پیښو ر ته تللی و — دخو شنو یسی ز ده کړه یې د پیښو ر په بازار کی له مو لانا غلام جیلانی څخه کړې وه، او په ۱۲۸۷ ه ق کال یې د پیښور په مطبع مصطفی کی کتابت کاو ه اوخو کتابه دده په خط په ډبرین چاپ طبع سوی دی .

څه و خت پمښی ته هم تللی و ، او هلته یې پښتو کتابو نه دچاپ دپار ه لیکل .

ده په پښتو شعر هم و ایه ، داشعر دده دی:

سر ه لمبه د ه په با زا ر کی چی بلیږی

هر سړی چی و ر نز دې شی دی سو ز یږی

د یرعالم به ور سر ه اور ته را ارتاو کړی

د هغو په ز ړه کی سر ې لمبی بلیږی

هر سړی چی ز ه پو ښتم دی را ته ژاړی

او شهر ه یې و رځ په و رځ پسی ز یاتیږی

په دی و خت کی اوس خبری په پیسو شوې

بې پیسو جوا ب و چا ته نه ر دیږی

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوهغه چې بیا کم‌ذات وی په دنیا کښي
چې پیسه په‌لاس و رځی په هوا کیږی
بازمحمده که ایمان دی سلامت شی
په‌عقبې بدی‌هم دی‌یوپه‌کاریږی

مأخذ:

تېر هېر شاعران — م ۲۰ـخ .

۱٤۱۳ - باز (ملا):

ملاباز په خټه سالارزی دپښتو نخوا په« جندول » سیمه کی او سید ، او دپښتو ژبی اولسی شاعرو ، او په اولسی او زانو یې شعرونه ویل . ددینی علوم په‌سبادیو هم پوهیده او په‌عوامو کی یې په«بازملا»شهرت درلود، او د(۱۳۰۵ هش) کال په‌شاو خوا کی مړ دی، دایې دیوې بدلی سردی

یا ها رستا د گردن دی
یا مړ دی یا بریښنا ده
یا توره د پولادو
یا سترگه د لیلا ده

مأخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو — ٦۷ مخ.

۱٤۱٤- بازون خول خیل: ملابازون په خټه‌خول‌خیل دراني‌دسهیلي

پښتونخواده‌غل کوټ‌نوډی او سیدو نکی‌دخپل‌و خت‌دباز شخصیت‌تېر سوی‌دی. څه وخت چې پرنگیانوسرتضی خان اوبه خپل غازی په‌خند کیو و خوږ، نو دهرانی‌یوسشرتوب ملا بازون خول خیل ته وسپارل سو- داهغه ورځی وې‌چې‌د پر-

(c) ketabton.com: The Digital Library

نګیانو یرغلګرو د«درازنده »سیمه ترخپلو استعما ری چمبولاندی راوستلې وه.
سلابازون دسرتضی خان سلی سنګر«خوږ بینی »ته ولاړ، او دمرانیوشا زلمیان
یې سره رایوځای کړه ،خوله بده سرغه پرنګیانو دشپې دسلی سجا هدینوپرسنګرراو
ګرځېدل او سلابازونې ونیو ، او په ولسی سند روکی د ا سی یا دسو:
سرې ستړګی دبازدی لندی ځنی له غوږوسره رالئی سپین بازون لکه زسری له ځنځیروسره
بیا وروسته پرنګیانو سلابازون او یوشمېرنورسرانې سجا هدین د« خوږ»
کلاته بوتلل او هلته یې بندیان کړل.

مأخذ

پښتو او پښتانه دسیال کاکړ-۱-۳۷۳مخ

۱۴۱۵ - بازید :

د پښتنو دبائی زی قبیلی لوسړی نیکه وچی دری زامن بیتون سهیل سلیمان
او بابو» یې درلودل ، او ددې د روسروزامنو په نوسو بېل بېل خپلو نه شهرت لری.

مأخذ: حواشی-تواریخ حافظ رحمت خانی -په اردو ۶۳ مخ

۱۴۱۶- باز ید خان افغان :

دسلیمان خان زوی په هندستان کی له نوسیالیو افغا نا نو څخه ؤ ده په ۹۸۰ هـ ق
کال کی دپلار تر سړینی وروسته د هند د«بهار» دحکو مت واګی په لاس
کی و اخیستلی او په پا ی کی دیو بل افغان په لاس چی دده سخالف ؤ ،و وژل سو

ساخذ ونه:

۱-تاریخ بهار-۱۷۲، ۱۷۳، ۱۷۵،۱۹۳، ۱۹۷ سخونه

۲-دهندپه تاریخ او سدنیت کی دافغانانو برخه(خطی) - ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۱۷- باسطي کابلي الاصل:

بنده علي خان باسطي چې سوریي د شیرافګن خان کابلي لوروه په هندکې او سېداو ددرۍ ژبې شاعرو. څنګه چې دده پلار د کابل له غټانو څخه و، نوده هم لوسړی «شیرافګن» تخلص کاوه- خوورو سته چې د لکهنو په ښارکې دشیخ عبدالباسط سریدسو، نوخپل تخلص يې په «باسطي» واړاوه، او د «تذکرهٔباسطي» په نامه يې یوه تذکره هم وليکله، اوپه شعرکې دشیخ محمد علي حزين لاهیجي له شاګردانو څخه ګڼل کېده، او داده بیته دده دی:

آن ګلرخ شوخ دلستان را آرید　　　و آن لاله عذار نو جوانرا آرید

یا در قدم او برسانید سرا　　　یابر سرم آن سرو روان رآرید

مأخذ:

۱- ددهخدالغتنامه (ب) ۳۲۳ مخ　　　۲- قاموس الاعلام ترکی- ۲/۱۱۹۷

۱۴۱۸ - باشاني هروی:

ابوسعید ابراهیم دطهمان خراساني زوی دهرات دباشان دکلي و او د تابعانو یوه ډله یې لیدلي وه چې یو له هغو څخه عمرو بن دینار و او په (۱۶۳ ه ق) کال په مکه کې مړ دی.

مأخذ:

ددهخدالغتنامه (ب). ۳۳ مخ

۱۳۱۹- باشناني هروی:

ابوعبدالله محمد داحمد زوی د عبدالله باشناني نمسی دخپل وخت له

(c) ketabton.com: The Digital Library

مفسر انو څخه و ، اود هر ات د باشنا ن کلي ته منسوب دی خو

دا «باشناان بایسي په په اصل کې باشان» وي .

ماخذ :

ددهخدا لغتنامه (ب)۲۳٦م مخ

۱٤۲۰ ـ باشهید نیکه :

په ختهٔ ملا زي سنحرخیل کاکړ روحاني سړی وچي د کاکړستان د

«هرنائي» په سیمه کې د خوکالي په هدیره کي ښخ دی ، او خاص

وعام یې زیارت ته ورځي

مأخذ

مزارت دښاغلي سیال کاکړ لیکنه ـ ۵۸ مخ

۱٤۲۱ ـ باصر حاکم شاه : دګلزار زوی دپښتو ژبې شاعر وچې په

شعر کې یې باصر ، تخلص کاوه په (۱۹۱۹م) کال په (لوارګي) کې زیږ-

یدلی او په (۱۹۵۰م) کال کې مړ دی .

په شعر کې یې روانه طبعه د رلود له هم یې پر کلاسیک طرزاو هم

یې پر اولسي اوزانو شعر ونه ویل ـ دده دیوې پسرلني بدلۍ سر دادی

نن بیاپه ګلستان پسرلی شو لو خندان نن بیاپه ګلستان .

ماخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۷۰مخ

۱٤۲۲ـ باطني بلخي :

ددرۍ ژبې شاعر و ،په بلخ کې اوسید .

امیر علیشیر نوایي په مجالس النفائس کې لیکي چي باطني ساده او فقیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

سړی و حج ته هم تللی و دابیت دده دی :

بسکه داری تنگ دل ای غنچه خندان مرا

جان ز دل آمد بتنگ و دل گرفت از جان مرا

ماخذونه

۱ ـ دجغناالمن یس ـ ۲۵۶،۸۲ مخونه

۲ـ دد هخدالغتنامه (ب) ـ ۶۳۳مخ

۳ـ قاموس الاعلام ترکی ـ ۱۱۹۹/۲

۴ـ صبح گلشن ـ ۵۰ مخ

۱۴۲۳ ـ باعوف (۱) سیستانی:

دعبدالرحمن زوی او دبزیع نمسی دسیستان دخوارجو نوميالی مشر وچی د(۲۱۵هق) کال په خلرمه خور (جمادی الاخر) کی چی دخوارجو بل مشر ابو اسحاق دخوارجو له مشخه و تښتید نو خوارجو دباعوف سره بیعت و کی ـ ده هم دسیستان دخپلواکی دساتنی دپاره دعوبودعمالوسره سخت جنگونه و کړه .

ماخذ

تاریخ سیستان ـ ۱۸۰، ۱۸۲، ۱۸۳ مخونه .

---

(۱) دانوم یو ځای اباعوف ، هم لیکلی سوی دی، خو نور ځایونه دباعوف په شکل راغلی ، مگر ملک الشعرا بهار دتاریخ سیستان دکتاب په فهرست کی ابوعوف ، راوړی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۴ــ باغون مسه خیل:

د کاګړ و د مسه خیلو یو پیاوړی نو میالی و ، چې د بوړی د تلسیل سپه خیل دسیر دازی په کلی کې اوسید د پلار نوم یې زدون واو د هغه ځای په پښتني شاعرو کې یادسوی دی چې وایې :

نا صر ی یتکی تر سر ـــ باغون د ګړد مسه خیل سر
تو پک که نه دی ګنج مشین دی ـــ خانه و زنی د باغون دی ،

ماخذ :

پښتو او پښتا نه د سیال کاکړ ۱ ـــ م ۲۳۰ خ

۱۴۲۵ــ باقر ذوالکمالین هروی:

دمیر علی هروی پلار او د نهمی هجری پیړی له نومیالیو پوهانو څخه و، چې د ابو القاسم رفیعی بهر آبادی د «خط و خطاطان» د مؤلف په قول یې په عقل په او فضل په علو سو کې سارې نه درلود ، او د فضل او کمال پر آسمان یو ځلیدو نکی ستوری و . د ښه خط په لیکلو کې د خپل وخت له استاذانو څخه یلل کیده او په تیره بیا د خط په قوانینو او ضوابطو کې لوی لاس درلود .

دده یو کتاب د خواجه نصیر الدین طوسی د هغې شرحې په رد کې لیکلی دی چې هغه د شیخ الرئیس ابو علی سینا پر اشارات لیکلی وه .

یو وخت له هرا ته هندوستان ته ولاړ او هلته د لا هور حکمران جیپال چې د ده په کمالاتو او فضایلو خبر سو ، نو یې ډیر و ناز اوه ، او ځینې و خو ښتل چې یو ه ښکلی مرقع ورته و لیکی ده هم و منله او ډیر ه ښکلی او نفیسه مرقع ورته ترتیب او بشپړه جیپال ته یې و رانده کړه جیپال یې په لیدو خو واډیر خوشال سو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

او خلو ر زره طلا وی یې و رو بخښلی ، خو د ده لو ړ همت هغه صله و نه منله، او په اوو ماتیا کلنی کی مړ سو.

ماخذ:

۱- پیدایش خط و خطاطان دحاجی میر زا عبدالمحمدخان ایرانی تألیف - ۱۴۵ مخ.

۲- خطو خطاطان- دابو القاسم رفیعی مهر آبادی تألیف -۲۲۳ مخ.

۱۴۲۶- **باقر شاه-** د پښتوژ بی غزل ویو نکی شاعر او د مطیع الله پیر ه خیل سعا صرو ،د (۱۲۰۰ ه ش) په شاوخوا کی یی ژوند کاوه.

ماًخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو - ۷۰ مخ.

۱۴۲۷- **باقی بالله کابلی:** خواجه باقی با لله کابلی دلسمی هجری پیړی له نومیالیو پو هانو او روحانیو نو څخه و ،چی په (۹۷۱ ه ق) کال دقاضی عبدالسلام له صلبه په کابل کی زیږ یدلی دی چی و ر وسته په طریقت کی د نقشبندی سلسلی له ستر و ز بر گانو څخه سو ، او دحضر ت مجدد پیر و.

دی د ۱۰۱۲ هق کال دخلر می خورپه ۲۶ د دوشنبی په ورځ مړ او د هند په دهلی کی ښخ دی دخز ینة الاصفیا مؤ لف سفتی غلام سر و ر لاهوری لیکی چی:

«خو اجه محمدباقی نقشبندی از بز رگا ن و قت و مقتدای زمانه واما مان عهدخو دبو د بکمالات ظاهری و باطنی آر استه و بجذب و عشق وصحبت پیراسته و بز هدو تقوی معر و ف و باو صاف کر یمه مو صو ف و نسبت او یسی بخو اجه بهاءالدین نقشبند و نسبت ظا هر بخو اجه امکنگی داشت و از ر و حانیت خو اجه

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبیدالله احرار فایدهٔ وافر گرفت – د راوا یل از کابل بسمرقند رفت و بعد تحصیل علوم ظاهر کسب علوم باطنی از خواجه ا ،گنگی نمود و صاحب تصانیف و توالیف شد» .

دده په علمی آثارو کی «سلسلةالاحرار» کتاب شهرت لری او سربیره پر هغه خواجه باقی بالله په دری ژ بهشعر و نه هم و یل، خو شعر و نه یی زیاتره عرفانی او تصوفی بنه لری چی څو بیته یی دخز ینة الاصفیا مؤلف د «روضةالسلام» له کتابه رااخیستی او هغه دادی:

من نه همینم که وجود من است
جای دگر رقص وجود من است
نقطهٔ محراب جماعت منم
دانهٔ سیراب زراعت منم
ابروی چشمانی من دلکش است
قطرهٔ نیسانی من آتش است
عقل نمك زیر کباب من است
خون جگر نام شراب من است
شخانه کلید سرانگشت من
گنج دو عالم همه در پشت من

همدارا ز سفتی غلام سرور دخزینة الاصفیا مؤلف دده د مړینی نیټه په سوییو کی داسی راوړی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو باقی راهی ملک بقاشد
باهل دهر گفت هذا فراقی
ندا آمد ز هاتف وقت ترحیل
بجای ملک باقی رفت باقی

۱۰۱۲ھ

یاداښ:

چو شد از عالم فانی مقیم جنت والا
معلی خواجه عالی شه دارالبقا باقی
بخوان قطب زمان مخدوم باقی
سال ترحیلش اگر طلب زمن شد
والی دار البقا باقی

مأخذونه:

١- خزینة الاصفیا ٦٠٥ مخ.
٢- تاریخ افغانستان درعصر گورگانی هند ٢٥٢ مخ
٣- مکتوبات حضرت مجدد لومړی توک.

١٤٢٨ **باقی بلخی**: په بلخ کې ددری ژبې شاعر و، دا بیت دده دی:

چو او را تکیه بر دیوار دیدم مردم از حسرت
که این فرسوده قالب خشت آن دیوار بایستی

مأخذونه:

١- ددهخدا لغتنامه- د«ب» ردیف- ٨٠٥ مخ.
٢- قاموس الاعلام ترکی- ٢/١٢٠٣ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۲۹- باقي مجددي:

حضرت میاعبدالباقي مجددي ددری ژبې ښه شاعر و، د سراج الاخبار داووم کال په ۷ ، ګڼه اونهم مخ کې د ده یوه غزل دلنديږ یادو نی سره داسي چاپ سوې ده:

«از طبع جناب صاحب کامل ولبیب فاضل وادیب آګاه دل، رحیق مکدۀ فیوضات مجددي راساقي، جناب حضرت میا عبدالباقي صاحب مرحوم.

دوش از کوی خرابات آن سهی قد مست رفت

از پی آن دلربا دیدم که دل از دست رفت سینه شدا ماجګاه ناوك مژګان یار

ګفتم ای جان صرفه کن ګفتا که تیر از شست رفت

تکیه بر طول امل داری نمیدا نی مګر

بر نفس وابسته هستی تا که ګفتی هست رفت

می توان فهمید مضمون کلا ما زعکس اصل

بهر تحقیق همین معنی نګین بنشست رفت «باقیا» قید تعلق سنګ راه سالك است

مرغ زیرك چون زدام ودانه فارغ جست رفت

مأخذ: سراج الاخبار - پورته یاده سوې ګڼه

۱۴۳۰- باقي هروي: ددری ژبې له شاعرانو څخه و، او په هرات کې اوسید دا بیت ده دی:

ما وسخن از کشتن من میکند من بهمین خوش که سخن می کند

مأخذونه:

۱- دد هخدا لغتنامه

د «ب» ردیف - ۱۰۵ مخ.

۲- قاموس الاعلام ترکی - ۲/۱۲۰۳ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٤۳۱- **باکوړ اوغاني:** د کرمان دسیمې د یوافغان امیرنوم دی چې دشاه شجاع مظفری له خوا دخواجه مجدالدین قا قم په سلګری ددو و ز ر و سپر و سر ه دشاه شجاع مظفری دزوی مبلاتړ ته چې په کرمــان کې والي و ، استو لی سوی و .

دانوم په حبیب السیر کې « امیر تاکور اوغاني » لیکلي سوی دی او دتاریخ کرمان مؤلف بیالیکي چې داامیر باکور اوغاني د«سیور غتمش»دا کازوی اودکرمان دسیمې یو اوغان امیر و .

مأخذونه :

۱-ددهخدالغتنامه (ب) -۹۱۵ مخ ۲ـتاریخ کرمان۹ . ۲مخ

۳-تاریخ عصر حافظ -۲۱۳ مخ

۱٤۳۲- **بالخوازی نیکه:** دکاکړستان د«هرنایي»دسیمې یو روحاني نیکه و ، چې د«بي » نو سی کلي په هدیره کې ښخ دی .

په خټه«پېغځی» و ، او په خلکو کې یې په ښه سړیتوب ز یات شهرت درلود ، چې حتی د کاکړو په یوه غاړه کې یې هم ستاینه سوې ده ، چې وایی:

و رسېږی بالخوازی .

کوتان خلاص کې له پېښی

مأخذ :

رزارات دسیال کاکړ لیکنه -۹۵ مخ.

۱٤۳۳- **بالون اخون :** دبازیدزوی دپښتنودخضرزی قبیلې مشر لار ښوونکی او د خپل وخت نوسیانی له زبرګانو او شیخانو څخه و .

دخضرزی قبیله دسوات له سیمې څخه دپښتنو نورو سیمو ته خپره سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبا لو ل‌اخو ن دری ز امن پاته سوی‌چې درې سره روحانی عا لمان و و ،مشر زوی یې ملا ایمل په«اگاری چمله»نومی ځای کې دشیخ ملی‌ددفتر دو یش‌په اساس پرخپله برخه مځکه اوسېده، او همهلته مړاو ښخ دی، اودوهم زوی «کیمل» یې په کالـو خان نو می ځای کې میشته و، او همهلته مړ دی ، دریم زوی «کلو» ،یې‌چې په «کا لا با با» مشهـو ر و په«شـیـوه» کې ښخ دی ځنگه چې دبالو ل لقب اخو ن و نو ځکه د ده اولا د ه اخو نز ادگا نو ، په‌نامه یادیږی . داخون‌بالول یو و رو رشیخ حق نومیده.

ما خـذ :

حو ا شی - تو اریخ حـا فظ رحمت خانی - په اردو ۱۲۱ مخ

۱۴۳۴ -بالیث طبری :

عوفی په‌خپل کتاب «لباب‌الالباب» کې‌دابوالليث‌طبری په‌نامه‌دی‌دآل‌سبکتگین دشاعرانوپه‌دشاعرانو نه ډله کې‌یاد کړی‌دی‌خونوریې هیڅ ده ددژوندحالات‌نه‌دی‌راو ړی،یوازی‌یې دده‌د وبیته ضبط کړی‌دی اوهم ځینی نوربیتونه‌یې‌په‌مجمع‌الفصحا اوترجمان‌البلاغه کې‌راوړه سوی او هغه‌دادی:

منگر معروف‌شـد بمعرفت تو

هیچ‌نباشی ز کا رسنگرمنگر

گو یی‌من ر ب ایمنم که‌رب‌رحمیست

خواب تو بینی همی‌و هم تومعبر

چیست این‌باژگو نه‌طبع‌فلک

گاه‌دیو یست‌زشت وگاه‌ملک

(c) ketabton.com: The Digital Library

زبس این پرگزافه قسمت او
ازحقیقت دلم کشیده بشک

بی‌خبر زونشسته تکیه زده
زیر دیبای زرش وخز و فتک
با خبر را ازو بخورد وبخواب
زبرش آشتی است وزیرخنگ
گویی او دهر کرده داد و کند
اینچنین دا دگی بود ویحک
درک الاسفل است جای امید
بدرج مرد کی برسد زدرک
نیک بختی چوآب ومن سمکم
اوزمن دورچون سما ز سمک
دیر یابست تا کی این گله زو
بجهان دم مزن زلی وزلک
فلک ازطبع برنگردد و تو
بی تکلف گله مکن زفلک

دلم میان دو زلفت نهان شدای مهروی
زبهر آنکه زچشمت همی بپرهیزد
نبینی آنکه چوتوزلف رابشا نه زنی
سردوزلف تودرشانه می درآویزد

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ل منست که باشانه کارزار کند
درآن میان که ازوباد مشک می ریزد

همی بترسد کاورابرون برد زمیان
چودید چشمت زورستخیز برخیزد

ازآن قبل همه شب مستمند تو بولیث
بهای ی های همی خون زدیدگان ریزد

وگر بخسبد یک چشم زخم وقت سحر
نسیم زلف تو آن خفته را بر انگیزد

وگر ببیند غماز غمزهٔ تو دلم
هلاک جان بود ازجان ازو بنگریزد

ماخذونه:

۱-لباب الالباب-۲، ۶۲ مخ

۲-تاریخ ادبیات درایران-۱/۵۹۸مخ

مجمع الفصحا-۱/۸۲ مخ

۳-ترجمان البلاغه-۹۳مخ

۱۴۳۵-بانو بی بی:

دبلوچستان د کلات دمشر میر احمد خان لور او دمیر ابراهیم خان نوشیروانی نومیالی او ننگیالی ماندینه وه.

هغه وخت چې د دې پلار د باوز یو د قبیلې سره او ولسمه جگړه کوله نو دې میرمنې هم دناریه کالی اغوستی او دجگړې په ډگر کی د ناریینه په څیر اوړه پر اوږه سره جنگیدله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر خپل پلار هم ډیره گرانه وه او ددې بې مشورې یې هیڅ کار نه کاوه. او هم ددې میرمنې دمشورې بر کت و، چې میر احمد خان دپاروزیو سره په اووه لسمې جگړه کې پر یالې سو، او دبا روزیو دقبیلې دلښکر سردار میرزا خان کلات ته دمیراحمد خان دلیدو دپاره ورغی او معافي یې ځینې وغوښتله او لوړه یې وسره وکړه.

ماخذ :

هماری جدوجهد په اردو دعبدالرحمن غور لیکنه ۱۶مخ

۱٤۳٦ - بانو سیستانی :

دسیستان دنو میالی امیر خلف بن احمد اناوه چې خلف ددې نو میالی میرمنې نامه ته منسوب واو «خلف باند» یې هم بالهداخلف دعمر و بن لیث دلو ر نمسی و، که څه هم دابن اثیر په روایت ځینو دده نسبت دیعقوب نمسی ته هم کړی دی او بدیع همدانی بیا په لامیه قصیده کې خلف دواړو پاچهانو یعنی یعقوب او عمر و لیث ته منسوب کړی او مولانا معین الدین اسفزاری بیا پخپل کتاب تاریخ هرات کې د خلف نسبت داسې راوړی: خلف بن احمد بن محمد بن خلف بن ابی جعفر بن لیث بن فرقد بن سلمیان دسیستان په تاریخ کې راغلی دی چې بانو دمحمد بن عمر ولو روه او محمد بن خلف ته یې ور کړی وه او د امیر بو جعفر مو روه او خلف بن احمد چې خلف بانو بو لی خپلې دې اناته منسوب دی.

خو پر چهار مقاله باندې د قزویني په تعلیقاتو کې دابانو دعمر وبن

(c) ketabton.com: The Digital Library

الليث صفاری لو ر بللې سوی ده .

ما خذ و نه :

ا- تاریخ سیستا ن - ۲۷۵ مخ

۲- چهار مقاله نظامی ۱۷۷ مخ

۳- ددهخد الغتنا مه (ب) ۶۰۲ مخ

۴- حبیب السیر - ۳۵۱/۲ مخ

۱۴۳۷- بانو گشسپ:

دسیستان او زابل دنا متو او تاریخی پهلوا ن «ر ستم »لو روه چی په پهلوانی او چالاکی کی یې په نا ر ینه و کی هم ساری نه درلو د. دی پیغلی ډیرلوی لوی وا کمن غو ښتونکی درلو د ل لکه دچین فغفو ر او قیصر او خاقان او دایر ا ن کا وس شا ه ا و د هغه خپلو ا ن ا ونو ر زره و ران او رستم ته یې سر کېږ ا لیږ لی خو رستم د د وی له منځه دګو درز «کشو اد کا ن» زوی «ګیو » خو ښ کی او خپله لو ر یې هغه ته و ر کړ ه .

ددې زړه وری مېر منی په باب کی یو مشهو رداستان د«بانو گشسپ نامه » په نا مه ستته چی ظا هر آ دهغه لیکنه په پنځه هجری پیړی پو ری ا ړه لری

ما خذ :

تاریخ ادبیات در ایران ۲/۳۶۴ مخ

۱۴۳۸ - بانی ځاځی :

دپښتو ژبې اولسی شاعر او دپکتیاد ولایت دځاځیو په ګل غو ښدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی اوسید اودځا ځیو دتبر په لیو نی ،طایفې پو ری اړه درلو دله .
په (۱۲۵۷هش) کال زیږ یدلی آوپه (۱۳۴۷هش) کال کی مړ دی .
داد ده دیوی اولسی بدلی کسر دی :

تا چی ساته کړی څه شیرین گفتا ردی نا یو ځلی راشه صنم زړه نا قرار دی نا

ماخذ :

فر هنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۰ مخ

۱۴۳۹ - باوری(اخو ند)

دپښتو ژ بی مجلسی شاعر و ، دپښتو نخوا دسو ا بی دتحصیل په « پنج پیر » نو می محله کی اوسید ، د(۱۳۰۵هش) کال په شاوخو ا کی مړ دی او دده شعر و نه دذوق دخاو ند انو په یاددی ،د ابیت دده دی :

په مخ باندی دی توری زلفی ا و یز اند ی
گلاب دپر خی د کنډدی پکی ایښی اثر ی دی

ما خذ :

فر هنګ زبان وادبیات پښتو - ۷۱ مخ

۱۴۴۰- با یتگین زمینداوری:

دسلطان محمو د غز نوی له خو ا دهیلمندپه زمینداور کیوالی و ،په (۴۰۱هق) کا ل چی سلطا ن محمود غز نو ی دغو رخو اته ولا ړ خپل دوه زا من امیر مسعو داو امیر محمداو خپل ورو راه میر یو سف یې په زمینداو ر کی د همد ی با یتگین په کو رکی پر ښوو ل چی د و ا ړه شهزاد گان څو رلس کلن اویو سف او و لس کلن و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو الفضل بیهقی لیکی چی :

«وایشان را آنجابدان سبب ماند که زمین داور را مبارک داشتی ، که نخست ولایت که امیرعادل سبکتگین پدر ش رضی الله عنه وی را دادآن ناحیت بود» «۱»

او هم لیکی چی زمینداوری بایتگین پرسلطان محمود دیرگران واو هغه وقت چی سلطان محمود پر سیستان یرغل وکی او سیستانی «خلف» ته یې ماته ورکړه همد ابا یتگین ورسره و ، او تر هغه بری وروسته بایتگین یو سل او دیرش نر او ښځی طاوسان له سیستانه زمیند اور ته راوړه - وایی چی هغو طاوسانو به د کورو په گنبدو کی هگی اچولی او چوچیان به یې ایستل و شهزاده مسعود اوشهزاده امیر محمدچی هلکان وو ، پریاسو به په طاوسا نو پسی منډې وهلی
...

بیهقی لیکی چی زمینداوری بایتگین یو ډیره پارساو کار یگره سپړمن درلودله چی دسلطان مسعود دشهزادگی په وخت کی یې دهغه سلطان ډیر خدمت کړی و ، او چی سلطان مسعود پاچا سو ، نو دهغی سپړمنی یې دخپلی موروپه شان احترام کاوه ، او هغی سپړمنی به هم سلطان مسعود ته دده د کوچینوالی کیسې کولې او د سلطان مسعود به هم ډیری خو ښېدلې ،

مأخذ

تاریخ بیهقی - ۱۱۱، ۱۱۲، ۱۱۳ مخونه

۱۴۴۱ بایتگین غزنوی :

دسلطان محمو د غزنوی ددربار دمشر دبیرابو نصر مشکان یو زړو راو باتدبیر سړی و ، چی ابو الفضل بیهقی یې داسې ستایی :

«۱» تاریخ بیهقی - ۱۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

«این بایتگین بجای استسردی جلدو کاری و سوار بشوار نیدن همه‌سلاحها استاد، چنانکه همبا زندارد به بازی گوی واسروزسنه احدی و خسین واربعما ئه‌که تاریخ را بدین جای رسا نیدم خدمت خداوندسلطان بزرگ ابوالمظفر ابراهیم انار الله برهانه میکند خدمتی خاص‌تر و آن خدمت چوگان و سلاح و نیزه و تیر انداختن و دیگر ریاضتهاست و آخر فرو شکوه و خشنودی استادم وی را دریافت تاچنین پایهٔ بزرگ‌وی را دریافته آمد.»

همدابایتگین و،چی د سلطان مسعود غزنوی په‌و ختوکی یې دکند وز «مشهو راو غبنتلی باغی علی کندو زی» یې په‌کو زگانان کی‌له غره څخه را - کښته کیء‌او سلطان‌مسعو د ته یـې‌ر او وست(ددې کتاب د«ع»په‌ر دیف کی‌دی د«علی کندو زی نامه‌ته او یادتاریخ بیهقی ۵٦۱ مـخ ته‌رجوع وسی)

مأخذ:

تاریخ بیهقی -۵٦۱،۵٦۲ مخونه.

۱٤٤۲ بایتوزبستی:

د سلطان محمود غزنوی د پلار سبکتگین په و ختوکی د بست له‌نو میالیو مشرانو څخه‌و، او د بست‌امیر طغا ن ته‌پور ته سو،امیر طغان یې و شاره او دبست دخپلوا ک وال په‌توگه یې دهغه و لایت دچارو واگی‌په لاس‌کی و نیولې، او دده ملگر و او طرفدارانو ته بایتوزیان وو یل‌سوه.

امیرطغان غزنی‌ته‌ولاړ،سبکتگین ته یې‌پناه ورووړه اوله‌هغه څخه یې‌په‌دی شرطو مرسته وغوښتله‌چی که‌سبکتلیگن دبست په‌نیولو کی ددمرسته مرسته‌و کړی‌اوبست‌ونیسی‌نو: لومړی به‌غزنی دافغانستان دنوی دو لت‌دپایتخت په توگه و پېژنی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بست مالیات به هر خو سره چی سبکتگین و تپا کی هر کال دغزنی خزانی ته ورسوی دو هم هر وخت چی خارجی خطر پېښ‌سي‌او یاسبکتگین وغواړ وچی پر دیو یرغل وکړی طغان‌او دهغه سلگری به هیوادساتی‌او دسبکتگین سلاتړ به کوی دریم هر کال به داسیر طغان یو زوی دغزنی په‌دربار کی اوسی.

سبکتگین دده غوښتنه و منله او پخپله دیو لوی لښکرسره له‌غزنی‌څخه‌دبست خواته وخوځېد، دبایتوز سره‌یې جگړه وکړه، بایتو زاو بایتوز یان‌یې‌مات کړه، بست یې‌و نیواو اسیرطغان‌یې‌بیادبست‌و الی‌و تپا که،خو څو ورځی وروسته اسیرطغان له‌خپل ترون‌څخه‌غاړه وغړوله او دسبکتگین په‌مخالفت یی‌لاس پوری کړ ،خو چی یوه‌ورځ یی‌پر سبکتگین دتوری‌واری‌و کړ ، دسبکتگین‌یو لاس‌یې تپی کړ او هغه په‌دابل‌لاس‌طغان په‌توره ووهه، تپی یې کړ او ددواړوخوا و لښکر سره و نښتل‌او تر سختی‌جگړې‌و روسته اسیرطغان‌ماتې وکړه، اودبایتوز سره دکرمان خواته و تښتېد، او دبست ولایت دغزنی دپاچهی‌یوه‌برخه‌سوه .

مأخذونه :

۱-تاریخ بیهقی -۳۰۲، ۵۰۳ مخونه .

۲-تاریخ سیستان ۳۳۳،۳۲۶، او ۳۳۹مخونه

۳-دده‌خدالغتنامه (ب)۱۱۶۶مخ ۳- سلطنت غزنویان -۷ مخ .

۱٤٤۳ بایخان :

دپښتو یو پخوانی شاعر او دخوشحال خان‌ختک‌معاصرگڼلی سوی دی .

په‌پښتانه شعراء کی دمسترراو رتی په‌حواله لیکی‌چی بایخان دبونیرو ،اود و لاناجاه ی لیلی او مجنون یې په پښتو نظم اړولی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده یوه غزله شاغلی رفیع د«بلاشایسته خان لەجونگه» په خپل کتاب «ادبی ستوری» کی راوړی او هغه داده.

بخره سی فراق شوه چی اشنا له «دانه» یېل شه　باغ و، دگلونو پری دهجر آتش بل شه

شاخچه توتی و، توتی گشت کاوه په گلو　اوس له گشته پریوت چی په دوا ړوخا نگو شل شه

باغ و، دگلونو بلبلانو پری شطرنج کړ　او س بلبلی ژاړی چی دگلو رنگ بدل شه

باغ و، دگلونو بلبلانو پری چغار کړ　باد دخزان والووت تا ر په تار دگل غنډل شه

لاړه دمجلسی یاران له «دانه» بیا به وانشی　پر بو تل گلونه په خا رو نه د«لکه خنگ ل شه»

شه وایی ناصحه! چی دصبر نصیحت کړی　او س یی صبر نشی په ما اوردیا رس بل شه

دوردی غریری «بایخانه» مجلوم تیرشه (۱)　چی لاندی تری دخاورو دلیلی دخیال وربل شه

او په پښتانه شعرا کی یی دابیت راغلی دی.

مأخذونه:

۱- پښتانه شعرا ۱-۲۵۶/۱ مخ　۲- ادبی ستوری ۷-۲۶ مخ

۱۴۴۴ بای خان:

د پښتو ژبی شاعرو، او دده ژوند د (۱۱۰۰ ه) کال په شا و خوا کی اټکل سوی دی.

عبدالرحیم هوتک د کندهار دسیمی د پښتو ژبی شاعر چی د(۱۱۵۰ ه) کال په شاوخوا کی ژوندی و، په خپل یوه بیت کی د«بای خان» داسی یادونه کوی:

که سی ناړی د پښتا نیری کړی تر ستونی　پیر کامل به د ختک او د بای خان سم

---

(۱) مجنون پښتانه په عامه اصطلاح کی (مجنون) ته «مجلوم» وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر راورتی دخپل گرادر مقدمه کی لیکی چی«بای خان »دبو نیرو ، او دمولاناعبدالرحمن جامی لیلی ومجنون یی په پښتونظم روړولي دی دا کتاب اوس ورک دی او داسی ښکاری چی نوموری مستشرق یوه نسخه یی لیدلی وه راورتی دخپل گرامر په پنځوسم مخ دبای خان له لیلی او مجنون څخه یو ازی دایو بیت راوړی دی چی وایي :

له دی خپلی بدی بخری
چاته ژارم په چاد اد کړم
نور اشعاریې پهلاس وانغله .

ماخذ ونه :

۱- پښتانه شعرا ۱-۱ ر ۲۵۶ مخ
۲-دراورتی دپښتو گرامر مقدمه د ۱۸۵۶ م د کلکتې چاپ .

۱٤٤٥ -بای خان حافظ :

حافظ بای خان دپښتو نستان لهاولسی شاعرانو څخه و او دکندهار و په سیمه کی اوسید .

شعر و نه یې پراولسی طرز باندی ویل او په شعر کی دحافظ عظیم کندهاری (چی په ۱۳۲۱ هـ ش کال کی مړ دی) پیر وو .

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ۱۷۰ مخ

۱٤٤٦- بایزید افغان :

دگور گانی عالمگیر ددوری له نومیالیو شیخانو او پو هانو او زاهدانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلفه وچې په شیخ بایزید افغان یې شهرت درلود .

دخافی خان په قول له په ریاضت اونفس وژلو اود بی وزلو او محتاجانو په غم خوړلو کې دوسره مشهور رسوی وچې دزیاتر و مسلمانانو او هندوانو او د هر قوم دمحتاجانو سرجع گرځیدلی و او د ده دژوند زیات وختونه دمحتاجانو د حاجتو په پوره کو کې تیر یده .

دی ډیر صریح لهجه سړی و چې غټانو او پاچهانو ته به یې دحق دخبرو تبلیغ په ډاگه کاوه .

مثلاً یوه ورځ یې په مسجد جامع کې اورنکزیب پاچاته وویل چې:

((هرگاه سید کونین (ص) د ختر خود را کدخدا نمود ه باشند تو که پادشا اینند یار باشی دختر ها را چرا کدخدا نمی نمایی ؟))

ماخذونه :

۱- منتخب اللباب -۲/۵۵۲ مخ

۲- تاریخ افغانستان

در عصر گورگانی هند - ۲۲۵ مخ

۱٤٤۷ -بایزید پورانی هروی :

د خپل وخت ښه هنرمند شاعر و نستعلیق خط یې دملاظهر پر روش دیر ښه لیکه او دهرات په «پو ران کلی کی او سید بخاراته هم تللی او هندته یې هم سفر کړی او تر (۹۰۰ ه ق) وروسته د ((تهته)) د ارغونی امیرانو د رباره یې لار موندلی وه، او هلته په ډیره درنه سترگه ورته کتل کیده ل ، او داکو رنی په سند کې دثقافت او ادب اوهنر دخپرو -

(c) ketabton.com: The Digital Library

لو زانگو سوه دا پښتو نه د ده دی :

از ره دیر مپسجد زاهدی ناگاه برد   سن نمی رفتم بدانجا او مرا از وراه برد

نه آن خشتست برهم قبرهای درد مندان را   قضا بریکد گرچیده است دفترهای هجران را

وایی چی په ابتداکی ژوند ون چندان به نه و، خو وروسته تر هغه چی په سیاحت پیل وکی ده ډیر و شتو او مالو خاوند سو ، او د نیاشته او اسبابو دومره وه تيول سو ل چی ده د خرڅه پلچهانو له خرڅ سره خه تو پیر نه درلود .

ماخذونه :

۱- مذکر احباب -قلمی -۱۱۸ مخ

۲- تاریخ افغانستان درعصر

گورگانی هند -۲۲٦ مخ

۳- پښتو آریانا دایره المعارف م/۳۵۸ مخ

۱۴۴۸ -بایزید پیر روښان :

شیخ سراج الدین بایزیدد قاضی عبدالله زوی او دشیخ محمدلمسی په ختیه اورسړ پښتو ن دخپل وخت لوی مفکر ، دټولنې اصلاح کوونکی ، دخارجی او پردی تسلط کلکک مخالف او داو لسی مبارزو لارښوونکی او په عین حال کی ستر مذهبی مبلغ وه چی په روانو ئې «پیرروښان» باله ، او تعصبو مخالفینو د «پیرتاریک» په نامه یاداوه .

مو ریی بی بی امینه (۱) نو میدله او دحاجی ابو بکر لوروه چی د پنجاب په جالند -

---

(۱) په ځینو ماخذونو کی د بایزید دمور نوم «بیبن» امینه لیکلی سوی دی چی بنایی «بیبن» د «بی بی» غندی شکل وی .

هر کی او سپدله، او بایزید هملته په (۹۳۱ ه ق ـ ۱۵۲۴ م) کال کی وژ بیږید .
و ایی چی د بایزید نیکه ګا ن له کندهاره د وزیرستان د «کانی ګورم» یا «کانی ګرم» سیمی ته تللی و ، او د بایزید نیکه «شیخ محمد» چی د وزیرستان په کانی ګورم کی او سېد، د وولس زامن در لودل، او په دی د ولسو زامنو کی «عبدالله» د بایزید پلار په فضیلت مشهور و ، او قاضی تو ب یی کاوه (۱)

دا چی د بایزید پلار څنګه په جالندهر کی د حاجی ابوبکر لور په نکاح کړه د پښتو فاضل او محقق لیکوال مولوی محمد عبدالقدوس قاسمی د هغه «خیر البیان» په سریزه کی چی د پېښور د یونیورسټی د پښتو اکیډیمی په ۱۹۶۷ م کال کی چاپ او خپور کړی دی داسی بیا نوی چی : د بایزید نیکه شیخ محمد خپل یو بل زوی ته د حاجی ابو بکر جالندهری لور «بی بی امینه» غوښتی وه ، خو څنګه چی حاجی ابو بکر هم دا یوه لور در لوده نو پر شیخ محمد یی دا شرط کېښېښو و ، چی د ده زوی به له وزیرستانه جالندهر ته ورځی او د ده لور به وزیرستان ته نه بیایی ، هغه و ، چی د شیخ محمد زوی هم جالندهر ته ورغی خو هلته څو انیمرګ سو ، او بی بی امینه کونډه پاته سوه ، نو د هغه و خت د پښتنو الی دادو داو دستور و ، چی دیوه پښتون کونډه باید د کونډی د مېړه و رور او یا نور و خپلوانو کړی وای ، څکه نو شیخ محمد د خپل مېړه زوی کونډه «بی بی امینه» خپل فاضل او عالم زوی عبدالله ته ور په نکاح کړه او د دی دوهم مېړه ه د پاره هم هغه شرط و ، چی باید جالندهر ته ورسی ، او قاضی عبدالله سره له دې چی په وزیرستان کی یی بل واده هم کړی و ، چی ساندیته یی «فاطمه» نو

---

(۱) صراط التوحید ۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپدله اویوزوی یې هم ځینی درلودچی «یعقوب» نو مید، بیا هم مجبور سو جالندهرته تهو لاړسي، هلته یو دوه کاله پاته سو، خو چی په (۹۳۱ هـ ق – ۱۵۲۴ م) کال دبی بی مینی له نسبه دعبدالله زوی پیداسو، او نوم یې و رباندی «بایزید» کښښود.

تر هغه وروسته څنګه چی عبدالله په وزیرستان کی له یوې خوا دپلار پر ځای ناست، او دبل پلوه دهغی سیمی قاضی بالله کېده نو نوریی نهسو ای کولای چی په جالندهر کی پاته سی، او بی بی امینه یې هم پهدې راضی کړه چی دا په جالندهر کی دخپل زوی سره پاته سی او پخپله قاضی عبد الله وزیرستان ته ستون سی، او بیا به په کال کی خو میاشتی جالندهرته هم ورځی قاضی عبدالله کانی ګرم ته راغی، خو داهغه وخت و، چی هندسیاسی حالات ورځ پهورځ بدلېدل، دلودی پښتنو پاچهی په هند کی پای ته رسېدلې وه او دپښتو پرسیمو دظهیر الدین بابر یرغلونه پیل سوی وو.

دقاضی عبدالله زړه په ښځه او زوی پسی کښباندهو، خو جالندهرته یې دتلو لار پرانیستی نه وه.

دده یو بل ورور «شیخ خداداد» په بیره (خوشاب) کی اوسېد، چی دبابر یرغل هلته ورورسېد نو هغه له هغه ځایه جالندهرته ولاړ، او بیا چی دبابر فوځونه جالندهرته ور غلل نو دهغه ځای پښتانه د «بهار» خواته وکوچېدل مګر هلته هم آرام ونه دند پښتنو په بر خه نهسو، څکه نو شیخ خداداد دخپل تبر، او دبی بی امینی او دبایزید سره دنهسو ه اووه دیرش (۹۳۷ هـ ق) کال شاوخوا کی له هند کانی ګرم ته راغی او دخپل ورور قاضی عبدالله سره یو ځای سو. خو کوم مشکل چی قاضی عبدالله ته پیداسو، هغه ددوو ښځو یو ځای ساتل او ګزران کول و، او بی بی امینه چی په خپلوا ک ژوند عادت وه دفاطمی مشری کی ورته ژوند تیرول دیر ګران تمامېده، نو هغه وچی تر څه مودی وروسته

چې لاری سمې شولې - بې بې امینې د قاضي عبدالله څخه ځان خلاص کې او خپلې پلار ګنۍ (جالندهر ته) ولاړه او زوی یې بایزید د رواج او شرع سره سم قاضي عبدالله ته پرېښود. بایزید چې تر دغه وخته د خپلې مور په مهربانه غېږ کې روزلی شوی و او یا یې د خپل مهربان تره شیخ خداداد شفقت لیدلی و، یوازې نامهربانې میرې او کم لطفه پلار ته پاتې شو، ځکه چې مور یې جالندهر ته ولاړه او تره یې د دوړو سیمې ته - او دا خود پښتو متل دی چې: «مور میره شي پلار پلند کېږي» نو د قاضي عبدالله په کور کې بایزید د یتیم په څېر ژوند تېراوه،

که څه هم قاضي عبدالله خپل دواړه زامن (بایزید او یعقوب) خپل یو عالم او اعتباري شاګرد «ملا پاینده» ته وسپارل چې د هغه وخت مروج علوم ور وښيي، خو زیاتره به داسې کېدل چې میرې به خپل زوی زده کړې ته پرېښود او په بایزید به یې د کور کارونه کول، او له دې وخته د ده په دربار کې د کوشغزو کې د تبعیض او عدم مساوات سره کرکه پیدا شوه، او چې هر څو مره یې هیڅ هاو ځوانیده دا کرکه یې لا زیاتیدله، نو چې ځوان شو، پلار څخه یې د حج اجازت وغوښت او و رته یې ویل چې هم به حج وکړي او هم به زیارو باسي چې څه علم زده کړي.

خو پلار یې ونه منل او ورته یې ویل چې: «د حج د پاره تو ښه ضرور ده - ته خپل مال نه لرې او پرګدا باندې یې حج نه کیږي، پاتې شو علم - هغه دلته په کور کې هم کولای شې» د بایزید څخه چې د علم لار ونیگړی پاتې شوه نو د طریقت او تصوف لارې ته یې مخه کړه، شپې به یې په ذکر روڼولې، او کله کله به روحي جزب دومره ورباندې غالب شو، چې د رقص او سرود په مجلس کې به له ډېره شوقه د مجلسیانو سره په ګډا هم سر شو - دده د جذب دا کارونه دده پر پلار چې مشهور عالم او قاضي و ښه لګیدل او د ځان بدنامي یې ګڼله، خو څه چاره یې هم نه شوای کولای، که یې شاړه بد نامیده او که یې سا ته رسوا کیده، او له بلې خوا د بایزید زړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورځ په ورځ د میړی د بدی ګذاری اسله له خپله کوره سړیده ،
اولوسړی یی د خپل پلار او خپلی میړی د استبداد په مقابل کی سر
پورته کی او پلار ته یې په ډاګه وویل چې: «نور نو زما ګذران
دمیړی سره ګران دی ، ما ته د خپل جاید اد څخه څه برخه را بیله کړه ،
چی زه په خپله په بو خت سم ، او ځانته خپل ګذران په وکم »

که څه هم پر پلار یی داخبره ډیره درنه پریوتله خو د زیاتی رسوایی
له بیری او دخلکو له شرمه یی دخپل جایداد څخه برخه وربیله کړه
او بایزید له پلاره بیل سو،او دخپل یو تره«شیخ حسن» لور«بی بی شمسو»
یی په نکاح کړه .

دده او دپلار دخپګان یو بل سبب دا هم و ،چی دده تره شیخ خدا داد
په جالندهر کی خپله لور د بایزید په نامه کړی وه خو کوم
وخت چی دقاضی عبد الله وشیخ خدا داد منا سبات سره خړ پړ سوه
نو قاضی عبد الله د شیخ خدا داد لور بایزیدته ونه غوښتله .
په هرحال بایزید د یوکال پیر په لټون کی سو ، چی دهغه په رهنما یی خپل
باطن صفااوخپل روحا نیت تکمیل کړی ،خو دده فطرت جدت پسند و ،مقلد
پیرا ن یی نه خوښیدل ، ځکه چی د هغه وخت زیا تره مقلدپیرا -
نو د ځان په اغراضو او د نفسا نی خوا هشا تو په لوشو کی دومره ډوب و،
چی د خلقو خدمت ته یی هیڅ فکر نه و ، حال داچی بایزید
غوښته د روحا نیت او مذهب له لاری د خورا نو خلقو د هنو نه

تنویر کړی او هغوی د ژوند په حقیقت وپوهوی او دا یې خپله انساني وظیفه بلله. ده به ویل: «که یو څوک په پرده اسې کوټه کې بیده وي چې یې له یوې لارې بله لاره نه لري، او کوټه اور واخلي نا څاپه له هغې ډلې څخه یو سړی بیدار سي نو ایا د دې سړي دا وظیفه نه ده چې هغه نور بیده خلک را ویښ کړي؟ »

بایزید تر ډېر تلاش وروسته د خپلې هیلې سره سم یو جدت پسند پیر پیدا موند، او هغه د ده د تره شیخ خداداد زوی شیخ اسماعیل و، او نیت یې وکې چې د هغه لاس ونیسي، خو چې پلار یې خبر سو، پر هغه دا خبره هم ډېره بده ولګېده له چې د قاضي عبدالله زوی د شیخ خداداد زوی مرید سي، او بایزید ته یې مشوره ورکړه چې: د شیخ بهاءالدین زکریا ملتاني له کورنۍ څخه دې فیض وموسي - خو بایزید ته سربېره پر دې چې دا فرمایشي پیري مریدي د خندا ور ښکاره ده د توجه یې د کورنیو او تربورګلو یو تضاد و ته هم واړه وله چې یو تربور خپل بل تربور د ځان سیال نه ګڼي او حتی د علم او معرفت په لاره کې هم نه غواړي چې د یو بل تأثیر ومني .

بایزید د خپل ژوند د دغې دورې حالات په خپل کتاب حراطلا ایتوحید که په دري ژبه مفصل لیکلي چې هلته یې لنډیز را اخلو - دی لیکي :

« از یک کسی شنیدم که معرفت حق بر آدمی فرض عین است و آن بی پیر کامل حاصل نمی شود. چون چنین شنیدم، پرسش کردم، دیگر عالمان نیز چنین گفتند که پیر کامل طالب را در ریاضت درس آورد و بذکر و فکر حق شاغل میگرداند تا با خدای تعالی موحد و یگانه گردد، و از شرک جلی و خفی خلاصی یابد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چو ن چنین شنیدم بعده درطلب پیر بر آمدم و پر سش میکر دم ، چون کسی ا ز جا نب خر ا سا ن یا هند وستا ن یا جا نب د یگر می آمد بعضی راپرسش میگر دم تامر اکسی ازمر شد کامل خبر دهد ، کسی مرا از مر شد کامل خبر نمی‌داد ،و به ناقصان یقین نمی کر دم ...

در ین طلب بو دم که یک در و یشی درآن دیه پیداشد ،عیو ی شناختن حق آغاز کر د،بعضی آدمیان به‌وی اعتبار کر دند و بعضی ازوی‌منکر شدند بعده یقین من‌نیز سو ی وی پید ا شد ، که بدست این درویش تو به کنم ،تامرا سو ی طا عت و عبادت و ذ کر حق درمجاهده و ر یاضت دا رد ، تا از صفات ذ میمه من چیز بصفات حمیده بد ل گر د د آن درو یش نیز انصاری بو د ، و بر دارزاده عبدالله قاضی بو د ، دران وقت من‌بحد بلو غ رسیده بو دم و خودراگناه گارو بد کارمی شمر دم ، یک روز عبدالله را گفتم که :

اختیارمن بسوی تو به پید ا شد ه است ، و یقین من بخواجه ا سماعیل ا کثر شده است ، که بدست وی تو به کنم ، تا ازوی راه یا بم »

عبد الله ریش بدست خو د بگر فت وگفت :« ریش من تر ا شیده میشود ، و نام من‌بدمی شو د ،اگر بدست وی تو به کنی» ، وعبدالله پسر محمد گفت: «که محمد دوازده پسر داشت ، من درایشان بعلم فاضلتر و بهتر بو دم و نام من بلندتر است، اگر بدست وی تو به کنی ،درو لایت خبر خو اهد شد ، که پسر عبد الله بد ست‌پسر خدایداد تو به کرد ، با ین سبب ر یش من تر ا شیده و نام من‌بدمی‌شو د ،ز ینهار که بدست وی تو به نکنی ، اگر بکنی درخانه من باشم یا تو، ومن ازتو ناخو شنو دباشم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

من گفتم :«چون درحالت مراهقی سوی کعبه گذاردن وعلم خواندن رفته بودم، نیز بسر من آمدی ومرا اگر دانیدی ،اکنون در حالت جوانی که اختیار توبه کنم نیز مرا سوی پیر نمی گذاری»

وی گفت:» باسلسله شیخ بهاالدین قدس سره درآیم، اگر توبه کنی سوی سلتان برو وبخانواده شیخ بهاالدین توبه کن ،توشته راه وشکرانه پیر نیز بدهم تاازتوخشنود گردد ازانکه طالبان بعضی آینده ورونده‌اند ، بعضی آرنده اندو برنده اند ».

من گفتم :«مردمان سوی آن چیزی برده اند، وازنجا کلاه ، یا شجره، یاثمر یاکمر بند بایشان دیگر آورده اند ،ولیکن ازذکر وفکر ، ازشناختن حق خبر ندارند، من مشتاق ذکر وفکر وشناختن حقم ،اگر خوب کنی برای الله مرا اجازت کن، تا بدست وی توبه کنم »هر چند که میگفتم ، مرا اجازت نمیداد پس دل خود را مفتی کردم ،ودل من برمن این فتوی داد که :«قرآن را امام کن» به پیر وی آن اقتدا کن وخواجه اسماعیل یاران خود رابه کم خوردن وکم گفتن وکم خفتن، وبعزلت بودن میفرمود ، من نیز اگر این کارتوانم بمقدار خود بکنم ،پس کم وخشک خوردن اختیار کردم ،چون چندگاه کم خشک میخوردم عبدالله بر من گفت :«چرا کم وخشک میخوری ؟... اکنون جوانی بسیار بخور ،هر گاه که بحالت پیری برسی کار دین محکم کن !»

من گفتم که :« چه دانم که به پیری برسم‌یانه رسم ؟ تراچه شده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

که مرا بکاردین نمی گذاری ؟ اول مرا از راه کعبه باز گردانیدی، دوم آنکه مرا ازمرشد بازگردانیدی، سوم آنکه مرا سوی ریاضت نمی گذاری ! »

پس دردل گفتم که : درقرآن نگاه کنم، هر چه قرآن فرماید آن بکنم - چون درقرآن نگاه کردم، این یت نوشته دیدم (قوله تعالی ! ووصینا الانسان بوالدیه حسنا وان جاهدک لتشرک بی مالیس لک به علم فلا تطعهما) پس عبدالله را گفتم که : « این سخن تو نخوا هم شنید...» پس من درآن اربعین درخواب یکشب دیدم ...» (۱)

نو په دی توگه دبایزید دزلمیتوب دوره شروع سوه، خولکه څنگه چې دتبعیض اوعدم مساوات څخه کرکه دپیری د ناوړی رویی له اسله دبایزید سغز وته لاروسوندلې وه د پلار دی سمانعت د تربور گلوی په اتضا د هم و پوهاوه، ځکه یې نو د پلار فرمایشی مریدی ته غاړه نه کښیښوو وله او اراده یې وکړه چې دعرفان او سلوک پهلاره کی خپله روحانی نیمگړتیا دریاضتو له لاری بشپړه کړی- شپه اوورځ یې پرځان یوه کړه، چلی یې و یستلی، خوب اوخوراک یې لږ کی- په دغه وخت کی دی وایی چې: مایو ورځ خواجه خضر په خوب و لیدچی لاس یې راکړ، او زماسره یې خپله طریقه شریکه کړه، او زه یې په خپلوسریدانو کی شامل کړم»

---

(۱) د صراط التوحید له ۱-۲ مخو څخه لنډ یز- د پښتو ادبیاتو تاریخ ۳۶۳/۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپایز ید روښان پیر وانو د دغه خوب ورځ دخپلې طریقې د اختر وګڼله ،په دغه ورځ یې روژه نیوله او خوښي به یې کوله (۱) په دغه توګه پیر کا مل له لټمون څخه هم فارغ سو،او دی وایي چې : «ما دری مرحلې تیرې کړې :

اول : کو چینیواله چې داسم القین دوره وه یعنی داسې اورویدلې و چې خدای واحد لاشریک دی، نو سې د خدای په نامه یقین کړی و.

دوهم : دسرا هغې په وخت کی سې لوستلې وه، چې خدای واحد لاشریک دی ، او دهر شي هستي دده له هستي څخه ده، نو هغه اعتقاد چې پخوا و هم او خیال و اومس یې په علم الیقین بدل کړ

دریم : چې ځوان سوم نو سې داومنله چې بې له خدایه بله هستي یقیني نسته اونوري هستي په هلاکت کې دي ،زما هستي او دتو لو سوجو داتو هستي، اودټولو ذراتو هستي دخدای له هستي څخه ده ،اودقوله تعالی« قل انما ادعو اربی او لاشرک به احداً »معنی را ته ښکاره شوه ، اودعین الیقین سرتبې ته ورسیدم (۲)

تر هغه وروسته یې کله په خوب کی او کله دالهام په واسطه دسلوک هغه اته منازل :

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ ۲/۲۹۷ مخ د پوهاند حبیبی تالیف

(۲) صراط التوحید ۹، ۱۰ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریعت ، طریقت، حقیقت، معرفت ، قربت ،وصلت ،وحدت او سکونت(۱) چې ده په خپله ځانله پیدا کړی وو، ټول‌طی کړل‌اوخپل‌ځان‌یې د «بایزید مسکین»په لقب‌یادکی‌او دایې دسلوك او توحیدد مراتبو و روستنی پوړی‌وګڼله، ځکه‌چی د ده په فکر چې یو سالك وصل سی او په دغه وصل کی بیا یګانه سی « نو مسکین سی یعنی دبشریت له صفاتو څخه خدایی صفاتو ته‌تبدیل وکی (۲) وایی چې‌ده پر خپل مهر باندی هم « بایزید مسکین» کښلی و او دده نو سیا لی شاګرد او خلیفه « دولت » د بایزید په پیر وی د« سکونت » دمقام اوچتوالی او دغه ارتباط د مسکین سره په دوو بیتو کی داسی بیا نوی :

سکو نت بلند مقا م‌له‌وارو پاس‌دی نور دده د پا سه نشته مقا مونه
دمسکین‌په‌رضاواره چاری کیږی په هرهریوه کی‌کاندی‌خپل‌حکمونه(۳)

بیا نو دخپل پیر « بایزید مسکین » په‌باب وا یی :

هرطالب که‌عمل‌کا،مقصودبه‌مومی چې مرید د ورمړ بایزید مسکین شه

داچې بایزید به دعرفان اوسلوك د منازلو په طی کولو کی خونی سو ده تیره کړی وی په څرګندا و یقینی توګه بنکاره نه ده، خو دومره څرګند بیری چې په دغه وخت کی بایزید د تجارت او سیاحت او دعلم دپاره او هم کامل پیر په لټون پسی سمر قند ترکستان ،هندوستان او کندهار ته سفرونه کړی دی ،

---

(۱) صراط التوحید - ۳۷ مخ (۲) صراط التوحید - ۱۷ مخ

(۳) ددولت لوانی دیوان -۳۰مخ دکابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ترکستان اسان یې د تجارت د پاره هندوستان ته بیولی، او په هندوستان کې یې د «یوگیانو» عقائد، او د تناسخ او د تجسیم دعقیدې دخاوندانو افکار مطالعه کړی او دهغو پر افکارو یې غور کړی، او همیې دسلاسلیمان کالنجری سره کتلی او له هغه څخه یې علمی استفاده کړې ده، او د خپل شخصیت دتکمیل دپاره یې زیارونه ایستلی دی . بایزید کندهار ته دخپل یوه سفر داسی یادونه کوی :

«چندماه درخلوت ، روزه وعزلت اختیار کرده بودم ، پس جفت شریعت (زن) مرا گفت: که تو اول تجارت و کار میکردی ، نفقهٔ خانه و مهمان از آن حاصل می‌شد - اکنون نیز تجارت و کار کن تابرای نفقه چیزی حاصل شود - چون بسیار میگفت سوی قندهار برای تجارت رفتم ، و نیت چنین کردم مگر کسی موحد بیابم تاباوی مشاغل باشم ، کاروان بقندهار رسید، دیگر کاروانیان از خرید وفروخت وسود وزیان میکردند، من اول پرسش پیر کامل کردم، درآن ولایت نیز پیرکامل نیافتم ...دران وقت درقندهار یک امیر بود نام او بیرم خان بود، برای کاروان ظلم کرد... پس وارثان بعضی جمع شدند برای فریاد کردن مرانیز باخود روان کردند ...

گفتم: امیران و پادشاهان حق تعالی از عدل خواهد پرسید، و یک ذره عمل کسی ضایع نگرداند، بروی بنماید که: فمن یعمل مثقال ذرة خیر آیره... پس بیرم خان قبول کرد وگفت، تفحص سال بکنم، ولیکن تفحص نکرده، بر وعده مخالفت شد » (۱)

قندهار ته دبایزید دغه سفر شایی چی د (۹۶۰ ه ق) کال په شاوخوا کی و

---

(۱) صراط التوحید ، ۲ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځکه چې بیرم خان په دغه وخت کې دهمایون له خوا په کندهار کې حکمران و، او په (۹۶۱ هـ ق) کال کې همایون دی له کندهاره دځان سره کابل ته بوت (۱) په هر صورت دبایزید روښان داسفر ګټور نه و، ځکه چې له یوې خوا یې کاسل پیرو نه وو ند، او له بلې خوا یې دنیا هم په لاس و رنغله، او داچې یو حاکم ته یې دعذرسر ټیټ کړی او پرزنګنو سوی و، ډېر یې ځان شرمنده باله دی وائی چې: «کاروانیانو له ساوغو ښتل چې زه هم له دوی سره دهغه ځای حاکم بیرم خان ته ورسم، دوی چې حاکم، ته ورغلل دتعظیم دپاره زنګنو شول، زه هم مجبور شوم چې په زنګنو ودریږم حاکم وویل چې: زه به بازخواست وکړم، مګر ده خپله وعده په ځای نه کړه، او له دې خفه چې یو حاکم ته سر ټیټ کړی و ډېر شرمنده وم »(۲)

او له دې وخته بایزید ته دظالمو حاکمانو سره دسبارزی جذبه راوپارېدله، په تیره بیا هغه وخت چې ده یوه ورځ یوه پښتنه سپرس ولید له چې ستجاو زوظالمو حاکمانو یې د سر ویښتان دژرندی دپله سره تړلی و، او چې ژرنده په خرخېد له هغه ظلو سه پښتنه به هم ورسره چورلېدله (۳) د ده وینې په جوش راوستلې او اراده یې وکړه

---

(۱) دپښتو دادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۳مخ دتاریخ فرشته او اکبر نامه په حواله

(۲) دروښان یاد - ۲۱مخ . دخیرنوال روهي څېړنه .

(۳) دپښتو دادبیاتو تاریخ -۲/۲۷۱مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دظالمانو او زو راو رو سره په کلکه ښکاره مبارزه پیل کړی ـ خو سنګه چې هغه وخت ټولنیزه او خلقي مبارزه یوازی دمذهب په بڼه کی منځ ته راتلای سوه او خلقي قوتونه یوازی دمذهب په نامه پر یوه سرکز را غونډېدلای سوه نو بایزید هم نیت وکیء چه له مذهبي لاری څخه عام خلك دظالمانو، غاصبانو ستمګرانو سبارزی ته را وپاروي او په مذهبي تبلیغاتو کی مظلمو خلکو ته دوبیهوالي درس ورکړیء هغه و ،چی له کندهاره ستړی ستوماني او تاوانی کورته ستونو ،او بیا یې ریاضتو ته ملاوتړله .

دحالناسې مصنف لیکي چې : «چون کار و انیان بدیره آمدند از حضرت عزت بر پیر دستګیر ندا رسید :

یابایزید ! ملوك الدنیا مخلوق ـ و لاینبغی للموحد ان یخدم المخلوق لاجل شئی من الدنیا ـ

پس ترا باید چون بخانهٔ خو دبرسي پنج سال بیرون نروی ،و باخلق آمیز ش نکنی، اګر درین پنج سال بکار دنیا مشغول شدی ترا به غضب خو دمبتلا کردانم (۱)

بایزید په کورکی په چله ایستلو پیل وکیء، تر دې وخته دده ټول ریاضتو نه دځان دتکمیل دپاره و ، ګو یا دی کامل سوی و ، خو مکمل نه و ـ څه کال نیم چی یې چله و یستله نو:

---

(۱) دخیر البیان سریزه ـ ،سخ د مولوی قاسمی لیکنه ـ دحالناسی په حواله

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته خدائي الهام وسو، چې: که یو رشتوني طالب درته راسي او په صدق ددې حال (طریقې) طلب درخخه وکړي نو هغه په حال (لار) پوه کړه، چې دیوې دیوې څخه څو ډیوې بلې سي او رڼاپه زیاتیدو سي (۱):

تر هغه وروسته یې خلکو ته دخپلې طریقې تلقین شروع کې، او هر څوک چې به یې سریدسو، نو دهغه دپاره یې دااووه صفتونه لازمي ګڼل:

لومړی: له حرام څخه ساتل دوهم: په خوړلو او څښلو کې استراف نه کول.

دریم: په نرمې لږ لږ خبرې کول، او له ناوړو خبرو څخه ساتل.

څلرم: لږ خوب، او په ویښه او خوب کې د خدای یادول.

پنځم: د نیکانو سره صحبت کول او له بدانو لیرې کېدل.

شپږم: تل او په پټه د خدای یادول.

اووم: دخدای د توحید سملو په لاره کې تل زیار ایستل (۲)

وایي چې بایزید روښان تر ټولو لومړی دخپلې طریقې تلقین خپلې ساندینې ته وکې، او هغه یې په خلوت کې کښېنولې او دسعرفت دلارې دپېژندلو درس یې ور ته ورکې، بیاد کاني ګرم څونور کسان هم ددې سریدان سول، هغوته یې هم امر وکې چې په خلوت کې کښېنې، خو داخلوت هم دده په کور کې، و، او دهوډی خدمت به یې دده ساندینې کاوه، دبایزید پلار او کورنۍ یې په دې ډېر خواشیني سول چې د بایزید ښځه دنورو خدمت کوي، او له دې څخه بایزید

(۱) دخیر البیان - سریز مـ ۱ مخ دپېښور چاپ دمولوی محمدعبدالقدوس قاسمي لیکنه - دحالنامې په حواله.

(۲) صراط التوحید - ۸۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته دا انتباه پیدا سوه چې ښځو ته باید په اجتماعي چارو کې زیاته برخه ورکړه سي، ځکه نو دده په مریدانو کې نراو ښځې دواړه شامل دي. او بایزید په یوه مجلس کې د ښځو او نرانو ګډون رواج کیء.

اخوند درویزه چې د بایزید روښان سخت مخالف و، دده دا کار داسې غندي :

«سګ بایزید یو حکمتي و، ده په بېله آشنایي کړه له عورتو. لکه عورتي شوې ګمراهي، داسردان یې هم همراه شوه دغلطو، دې بایزید و بله تول کړه د عورتو د زلمیو مجلسونه، چې راځي سره کښېني، د ښه خدای بولي ء ذکرونه» (۱)

بایزید روښان د خپل طریقت دپاره ښځو او نرو ته یو راز تبلیغ کاوه، او په دې توګه یې د ښځو د حقوقو د ثبوت دپاره زمینه برابروله. و دا هغه وخت یقیناً یو مترقي اجتماعي اقدام و. بایزید نه یوازې په مذهبي چارو کې ښځو ته د نرو سره د ګډون اجازه ورکړې وه بلکه د هغه وخت د ملایانو د فتوې پر خلاف یې د سرود او سماع په مجلسو کې هم ګډون کاوه او ویل یې چې :

«ماته الهام شوی دی چې: السماع علی ثلاثة انواع حرام و مباح و حلال ـ من سمع الصوت من شئی بمحبته الدنیا سمع حراماً و من سمع الصوت بمحبته الجنته فقد سمع مباحاً و من سمع الصوت من کل الصوت بمحبته الله فقد سمع حلالا» .

یعنې سماع (سرود) په درې قسمه دی : حرام، مباح او حلال ـ که څوک د شي آواز د دنیا په مینه اورو نو سمع یې حرامه ده، او که څوک د جنت په مینه آواز اورو ید سمع یې مباحه ده، او که څوک د خدای په مینه آواز اوریدونو سمع یې حلاله ده .

---

۱ ـ درویزه: د ۲۸۰ مخ د خطي حالنامې (۳۳۱) مخ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولوی عبدالقدوس قاسمی ایکی چې: د دې خبرو نتیجه دا شوه چې د بایزید سره د کانی گرم د علماؤ مخالفت پیداشو - کله‌دی د قاضی عبدالله زوی نه‌وی نو اول به قاضی عبدالله او ورپسې نور و په ده پسی هپه کړې‌وه - خو دلویی کورنی په وجه ورته نه‌دنو ر ولاس رسېدو او نه پرې د پلارداو رڅ پېرزو وه چې دی دنورو دلاسه آزارشي - ځکه نوده مخالفتاو رلوګېد و خولمبه یی نه کوله .

قاضی عبدالله او دهغه ملګرو او د کانی ګرم نورو خلقو چې هرڅه وېل‌خو بایزید ځان له و روورو دوره حلقه پیدا کړه چې‌دده پیری پرې‌جوړه شوه - دخپلو مریدانو په‌نظرکی دی د زمانی یو کامل پیرو ، چې دزمانی دهدایت دخلکو دلارښوونی وظیفه یی په‌غاړه اخستی ده: او باطن یې دخدای په‌تجلی روښانه و ، او ځکه دحالنامې مصنف وایی چې مریدانو یې د غیب نه‌آواز واورېد و ، چې‌بایزید ته‌ددې دپسه «پیرروښان» وایی ، او هم ددې الهام په‌وجه بایزید ته دې لقب ملقب شو (۱) .

په‌دې ورځو کی خواجه اسماعیل وفات شو - دهغه وروړ محمدد پلار پرځای په‌دوړو کی دیره و ؛ دوروړ په‌غم کی دشریکېدو دپاره کانی‌گرم ته‌راغلو اود بایزید سره یې ملاقات وشو - دبایزید صحبت په هغه هم‌اثروکړو ، او هغه دبایزید په‌مریدانو کی شامل شو - بایزید هغه‌ته د نورو مریدانو نه زیاته‌مرتبه ورکړه ، اودهغه لقب یې« محمد کمال » کېښود - دهغه‌په‌برکت دبایزید دپیری

---

(۱) ددې لقب په وجه تسمیه کی نوری قصې هم لیکلی شوی‌دی - خو دا وجه پکښې زیاته موزونه ایده کېږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

حلقه تر دو ړو خوره شوه محمد کمال به په دوړو کی خلقو ته اجازې و رکولې او خلق به یې د پیر روښان په حلقه کی شاملول .

چې دبایزید حلقه خوره شوه حوصله یې زیاته شوه، محمد کمال یې خپل پلار قاضي عبدالله ته واستولوچي و رته ووایه چي:«بایزید ته خدای د خپل معرفت نعمت و رکړی دی-دانعمت ستا کورته راغلی دی-داغنیمت وګڼه او دغه په مریدانو کی ته هم شامل شه » .

بایزید او محمد کمال خپل فرض اداکړ لخو په خبرو یې د پلار غوږ خه و نه ګرېدو خه موده پس بیا د محمد کمال تهوو یلچي :

«عبدالله مي پلار دی او یعقوب مي ورور دی - داحیف راځي چي دحق له پیژند ګلو او د توحید له علمه بې برخي دي-باید یو ځل بیا ورشي او رته ووائې چي: که په دې جهان دحق له پیژندګلوو (معرفت) نه بې برخي شوي، نو سبا به دقیامت په ورځ دپروردګار له دیداره بې برخي شيء- حق تعالی ستا زوی د معرفت او توحید دعلم خاوند کړی دی چي دهغه د وجود سره سره تاسي دخدای دمعرفت نه بې برخي له دنیالاړشيء »

او چي هغوی د محمد کمال خبره وانه وریده(۱) نو بایزید محمد کمال ته و و یل چي :

«اي محمد کماله! دوی په علم او نسب مغرور دي ، هیڅکله به یقین او

---

(۱)— خبره په دې کی پاته و ه چي بایزید به و یل چي دی او ل زما سریدشي بیا به زه د خپل کراست یوه پټه نخښه ورو ښیم ، او پلار یې و یل چي : او ل دی نخښه و ښيي بیا به یې زه مرید شم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اعتقاد رانه وړی ،او دوی دخپل وخت هامانان فرعونان، هامانان او قارونان دی »سلایانوور پسی دلی راوستې ،مناظرې یې ورسره وکړې، خو بایزید خوله وراوهوښیارو ،چا په بحث کې غلی کولی نه شو — او غلی کول یې په دې هم گران و ، چې معاشره داجتماعی خرابیو نه ډکه وه او بایزید به دهرچا عیب هغه ته ورمخکې کولو — بل طرف ته دده سر یدان اگر که په شمار کم وو ، خو په خپل پیرځان قربانولو ته هروخت تیار وو — دکلی مشرانو هم دانه غوښته چې دد وی په منځ کې دی خونریزی وشی، ځکه نو علما دده په علاج کې ډېر بې وسه وو ،یوځل خو یې خلق ور پسی راپاڅول چې و یې نیسی ، خو چې سر یدان یې په سرسته وو د ربدل نو دکلی مشران تر منیا نځه شول او په دې یې خلاصی وکړ و چې:

«اې دوستانو ! په دې ښارکی خو سره هندوان ، قلندران ، نیکان او بدان سته په دوی کې دی یو لېونی بایزید هم وی - تاسو دهغه سره مه لېونی کېږی ء ! »

بایزید چې ځان په حقه لیدو او خپلی حقی لاری ته یې نورخلق په کلکه رابلل نو دده لهجه دهرمنکر په حقله سخته وه - په عالمانو ، پیرانو ،ملکانو ،خانانو ،پادشاهانو هرچا باندی دهغه دتنقید توره بې واره چلیده - دهغه «حق و ینا» دهرچادپاره ښکاره وه، او په هیڅ چایې اسره نه کوله - دکلی مشرانو رته یوځل راغلل چې دعالمانو سره چې ستا کوم بحثونه دی په هغو کی سوځه غرض نشته، خو ستا - دخولې نه څو خبری ناسناسبی سو نیراورو ، که مهربانی وکړې او داخبری و نه - کړی - نو په دې وی بایزید په جواب کې ورته وویل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناحقه خبره» نه کوم، خو چې تاسی په گمراهی او په تیاره او په شرک کې و نیم، نو غوارم چې د خدای خلق له دې تیارې او شرک څخه را او باسم او د دین گټه و رو رسوم »

دبایز یدداسخه تردې حده رسیدلې وه چې هر کله چې څنې کسان و رته کافران او څنې و رته منافقان بنکار پدل نو چې په لار به تلو دوی ته به یې سلام هم نه اچولو.

دحالناسې مصنف و ایی چې یوه ورځ بایز ید دقبرستان طرف ته روان او، یو سړی وفات شوی و، خلق د هغه قبرته جمع وو، بایز ید په هغه لار تېرشو، سلام و ر وانه چولو -چاو یل لېو نی دی، چاو یل گمراه دی- بایز یدددوی خبری و اوربدې، او دخان سره یې جواب و رکړو چې :

«ان ربك هواعلم بمن ضل عن سبیله و هو اعلم بالمهتدین» (دالنحل سورة-۱۲۵ آیت) یعنی: (بې شکه ستا پرو ردگار ښه پوه دی چې څوك د هغه له لارې نه گمراه دی او هم هغه ښه پوه دی په لار سو ندونو باندی)

خو چې لږ شان سخ کې لاړ نو د ورته خدائی الهام و شو او ددې آیت مطلب و ر په یادشو چې: سلام قو لاًمن رب رحیم (سلام د پرو ردگار مهربان و ینادد- دیسین سورة-۵۸ آیت) او و رته و و یلی شو چې ددې د پسه خلقو ته سلام اچوه او داسې خبری مه کوه چې خلق د ر نه خفه شی- چنانچه دی چې و اپس په هغه لاره تیر یدلو نو په لاره یې سلام و اچو لو-خلقو ترې تپوس و کړو چې څو کاله و اهیسې دې خلقو ته سلام نه اچو لو-نن څه و جه ده چې سلام دې و اچو لو- ده و رته جواب ورکړو چې نن را ته د خدای د طرفه دا آواز و شو چې: «خلقو ته سلام اچوه، او داسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرې مه کوه چې خلق درنه په آزار شي» يو کس ورته وويل چې: «بيانو تاته په کار دی چې يو څو خبرې پرېږدې: يو داچې دا مه وايه چې ماته جبرييل راځي، بله داچې دا مه وايه چې زه مهدي يم، دريمه داچې دا مه وايه چې خلق منافقان دي»

بايزيد جواب ورکړو چې «زه دا نه وايم چې ما ته جبرييل راځي، زه خو وايم چې ما ته الهام کېږي، او زه دا نه وايم چې زه مهدي يم، زه خو وايم چې زه هادي يم (خلقو ته د حق لار ښيم) او دا نه وايم چې ټول مخلوق منافقان او کافران دي، دا وايم چې خدای څوک منافقان کړي دي دي هغه منافقان دي، او چې خدای څوک کافران کړي دي هغه کافران دي»

بايزيد چې په خپله رويه کې دومره ترميم وکړو، نو د کانيګرم عامه قضاد ده په حلقه ښه شوه- او خلقو په ده کې څو ښې خبرې هم ليدلې لکه داچې د مريدانو خير خيرات به يې نه منلو، او په امامت به يې اجرت نه قبلولو- ددې وجهې ته دده څو ورځې په کانيګرم کې ښې تېرې شوې.

چې له کندهار نه د واپسۍ او په خلوت کې د کښېناستو څخه پنځه کاله تېر شو د حالنامې په بيان «بايزيد ته الهام وشو چه دې بايد له کوره ووځي او خلق دې د خدای پېژندنې ته راوبولي او د توحيد علم ورزده کړي ....»

بايزيد چې د خلوت نه راووتو، نو د کانيګرم نه په څو ميله فاصله کې يوه بله آبادي وه «سنګ توی» هلته ولاړ- خو هلته دده او د هغه ځای د يو بل پير «شيخ اوريا» ترمنځ جوړه رانغله بيرته خپل کورته ولاړ، او د کلي د خلقو په صلاح يې څو ورځې د پلار سره يو ځای تيرې کړې، خو ده ی د خپلو خبرو ونه نه اوږېدو او پلار يې زړه لاړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌پریښوول‌ه- آخرچې یې پلار د پر په تنګه‌شو، نو ا راده یې وکړ چې
د ده د لاسه‌کانې ګرم پر پردی اما بایزید‌په‌دې پوهیدو چې: «که‌پلار‌مې‌زما‌د
لاسه‌کور پریښوود نوبیا زما‌هم‌په‌کانې‌ګرم کې‌خیرنشه» ځکه‌تو د ه په خپله‌کانې
ګرم پر پښو و، اود ورو ته‌را غلو- د د وړ وعلا قه د با یزید
د دعوت خور بد لو د پا ره ځه قد ری زرخیزه ثا بته شوه-د سریه
انوحلقه یې‌دېره خوره‌شوه- خوبیا و ر ته په خوب کې دااشاره‌وشوه‌چې دو ړو نه
«سړبن» ته‌لاړ شي، نوخپل‌یوخلیفه یې‌چې هغه هم«بایزید» نومېد تیراته و استولو،
او دتیراپه ورکیزو اپریدو باندی دده دعوت ښه اثر و کړو، که‌څه‌هم دده خلیفه
په‌ورکزو کې‌د مغلود‌لاسه‌بی‌ګناه‌و ژ لی‌شوخوبایزید‌رو ښان‌ته‌یې‌دو سره‌خبرور کړو
چې‌داعلاقه‌ددعوت دپارهښه سوزونه ده. نوځه موده پس‌چې حاجی ګدای نو مې یو
سړبن پښتون د غلو رو نورو ملګرو سره‌دبا یزید رو ښان لاس نیوی و کړو، او
دی‌یې خپلی‌علاقې ته و باله- بایزید هم‌ددو ړو نه دښکپښو په‌لار تیراته و رغی‌ء
په ښنګښو‌کې یې‌هم ددعوت دائره خوره کړه،او دتیراو رکزی اپریدی او تیراهی
خویې داو له دده دخلیفه په و اسطه سریدان شوی و و ،لکه دحالنامې‌ځا و ندچې
لیکی:

«اکثرپیشترا آمده قدم بوسی پیرد ستګیرقد سره کردند و شا دیها نمودند- برهرده
که‌میګذشت‌اکثرزنان آن‌ده سبو از آب‌پر کرده برسرګرفته از ده برسی آمدند و نقش
می خواندند، و در نقش صفت پیردستګیرمی کردند» خوو رځی یې دتیرا په‌مستوره
کې تیری کړې، بیا دخیلو علاقې‌ته و لاړ، د «ملك شاني» کرد‌دیره شو، ملک شاني

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیلو خان وو، چې دهغه خاندان دده مریدان وو.

په خلیلو سره سند او داؤدزو کې یې د پیرۍ آوازه خوره شوه. او ورو ورو چار چاپېر ترګګیانړو، یوسفزو، توی او صافی قبیلو ورسېده.

دحالنامې بیان داده چې: «د بایزید د دعوت په خورېدو د ناقصو پیرانو په زړه کې دحسد اور لمبې وکړې او دوی دخلیلو یو بل مشر ملک حبیب ته په فریاد ور غلل چې دا نوی پیر راغلی دی خان ته مهدی وایي، که ژر یې علاج ونه شي او خلق ور سره راغونډ شول نو توره به په لاس کړي او بیا به یې علاج ګران شي»

څنګه چې په هغو ورځو کې پېښور په کابل پورې ملحق و، اکبر په هندوستان او محمد حکیم میرزا په کابل کې حکمرانان وو او جانس خان د محمد حکیم میرزا د طرفه په پېښور کې صوبه دار وو نو د حالنامې مصنف وایي چې ملک حبیب جانس خان ته وویل چې: «زمونږ نه دوه ولس زره روپۍ واخله او داسړی وو ژنه» خو جانس خان د دې رشوت په قبلولو رضا نه شو او ویل یې چې: «زه بیا د محمد حکیم میرزا جواب نه لرم تاسو هغه ته لاړ شئ» ملک حبیب هغه روپۍ کابل ته یووړې او د محمد حکیم میرزا په صلاح کارانو یې وویشلې چې داو فرمان صادر شي چې بایزید دې هم هلته وو ژلی شي - خو محمد حکیم میرزا خپلو صلاح کارانو دې ته آماده نه کړی شو او فرمان داو شو چې بایزید کابل ته راولي چې حال یې معلوم کړو.

بایزید په ډېر عزت د یوڅو لوستو مریدانو دار دل سره کابل ته روان شو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌لاره کې یې هم خپل دعوت خورولو — د حالناسي مصنف وایي چې په لار کې د تورې قبیله وه، د هغوی مشر عبدالکریم د پیر و ملګرو سره د بایزید د ارادت په‌حلقه کې شامل شو - بایزید هغوی ته‌خپل یو خلیفه و رپر یښود او په خپله کابل‌ته‌لاړ — چې دربارته و رسید محمدحکیم سرزایي ډېر تعظیم وکړ او ورته یې وویل :

«یاشیخ ! خلق ستا په حقله قسم‌قسم‌خبرې کوي — ته‌قاضي خان‌ته (یعنې مشر قاضي‌ته) ورشه او د هغه سره علمي خبرې اترې وکړه - هغه څه چې هغه ستاپه حقله وویل په‌هغې به‌زه‌عمل وکړم »

بایزید دقاضي خان‌ځای ته لاړ — هلته یې‌عزت وکړ او بیا یې ترې نه د مسلک تپوس وکړو ، که‌دحالناسي په‌بیان اعتبار وکړو (اوپه‌کارده چې وې کړو ،ځکه چې اخوند درویزه هم داخبره په‌نیمګړې خوله منلې‌ده)
نو بایزید هلته دخپل مسلک صفا ئي داسې پېش کړلا چې ن هم سو نږدا صفائي دده په‌حقله بنه‌کافي ګڼل‌شو » (۱)

---

(۱) تر دې‌ځایه دسولوي محمدعبدالقدوس قاسمي‌لیکنه وه چې دخیرالبیان دپېښور چاپ دسریزې له ۱۲ مخ څخه‌تر ۲۳ مخ پورې را اخیستې سوې‌ده — خو په نورو مأخذو کې دبایزید او قاضي خان پوښتنې او جوابونه داسې خلاصه سوې‌دي :

قاضي: ته‌ځان ته مهدی وایې ؟

بایزید: زه‌مهدی نه‌یم هادی‌یم . *

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوی محمدعبدالقدوس قاسمی خپلی لیکنې ته داسی ادامه ورکوی :

«الغرض قاضی خان دده صفائی پیش کړه او سرزاحکیم بیاپه ډیرعزت‌وا پس کړ و ـ دهغه ځایه ییبو ر ته راغلو، خو په‌دی پوه شو چی په‌خپلو کسی‌زما گذران گران دی ـ نو دهغه ځایه د هشنغر سهمند زو ته لاړ، او هلته دیره شو.

هلته یو بل پیر «تانی» نو می دیره و، هغه یې هم په اخلاصمنو کی شامل‌شو دوی دواړو دسر و دشو قیان واو ، په دی‌وجه یې آو ازه نو ره هم خو ره شوه ددې نه‌پس بایزید په‌مهمندزو کی خپلوی‌و کړی :

دیو خان، پاینده‌خان زوی علی‌خان ته‌خپله لو ر«کمال خاتو ن» و رکړه ،

دبل خان، بهادرخان لو ریې خپل مشر زوی « شیخ عمر » ته‌و کړه دیو بل سپین رو بی « مه‌خان» لو ر یې خپل بل‌زوی«جلال‌الدین»ته‌و کړه، او یوه شځه «دنی» نو می یې سر یده شوه او پر هغې یی‌په‌خپله نکاح و تړله...او د مهمند زو په‌مشرانو کی لانور هم مغز زشو، خلفأ او ساذ و نان یې په‌علاقو خو اره کړل چی خلقو ته دعوت و رکړی او دپیر کامل په‌لا س دتو بی کولو تلقین و رته و کړی‌یو خلیفه یی چې «سو دو د » نو مید کندهار ته و استو لو، هلته یې کا سی ،بریخ او خه هم تر ینا ن سر ید ان شو ل، بیا هغه‌خلیفه دبلو چستان

---

* قاضی: ته‌و ایی چی‌پر ما و حی نازلیږی؟ بایزید :ماته‌الهام کیږی

قاضی: ته‌څه‌پو هیږی چی دا الهام رحمانی دی که شیطانی ؟

بایزید: کوم الهام چی دقر آن او سنت سطابق وی‌د منلو و ړ دی.

(دروښان یاد ـ دکابل چاپ ـ ۳۰ مخ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاړسند ته راغلو، په سید پورکي یې دیره وښوله او دبایزید خوټکړه او مخبوط سریدان هلته پیدا کړل یو کس دوو ته یې خلافت هم وسپارلو.

بایزید خپل بل خلیفه «دولت» ته دصراط التوحید کتاب ورکړو، او دا اکبر پاچا دربار (هندوستان ته) ولستولو — دحالنامې بیان دادی چې اکبر خلیفه دولت ته داوویل چې:

«من شیخ را به پیر قبول کردم و هر خدمتی که بفرماید بجاآرم بعده چیزی هدیه برای پیر دستگیر فرستاد و خلیفه را نیز خلعت بخشید»

بل خلیفه «یوسف» یې دبدخشان سرزا سلیمان ته واستولو، او «خیرالطالبین» رساله ورکړه چې سرزا ته یې ورسوي، سرزا سلیمان خوعالمان درباره ته وغوښتل د خلیفه سره یې بحث وکړو، او چې تسلي یې وشوه نو دخلیفه په لاس یې یو جوابي کاغذ او یو آس او پوستین تحفه بایزید ته واستول، په کاغذ کې یې دا لیکلي و، چې: «ما په خپلو سریدانو کې شمار کړه او چې څه خدمت رانه اخلې راته ویې سپاره — خپله سې هغه طرف ته ددرتلو خیال شته که درغام نو خدمت ته به حاضر شم» خلیفه ته یې هم یو آس وبښلو.

«ارزانی» شاعر هم دده خلیفه و، چې دحالنامې د مؤلف په وینا بایزید دی هندوستان ته ولیږلو چې هلته خلقو ته دده دلارې تلقین وکړي.

اخوند درویزه وایي چې په دغو ورځو کې دبایزید یوه دعوت نامه د «پیر بابا» په نامه هم ورسیدله، خو پیر بابا چې هغه ولوسته او درد ځواب یې ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخوند درویزه وایي چې: پیر باباسره دیوې ورځې (چې اخوند درویزه هم پکښې و) و رپسي هشنغر ته لاړل — بایزید ورته وویل چې :

«ستاسو په علاقه کې نورګمراه پیران شته — دهغوی علاج ضرور دی ، تاسو هغوی ته هیڅ ونه ویل او په ما پسې راغلي — داولې؟ »

پیر باباو رته په جواب کې وویل چې : «هغوی سو په بحث کې لاجوابه کړي دي، او زمونږ فرض ادا شوی دی — وژلی يې نه شو ، دا د پادشاه کار دي — که ته هم خپله ګمراهي پرنږدې نو سو نږ د رنه وا پس کیږو ».

اخوند درویزه وایي چې : « بایزید به کله دبحث او کله دچلول خو پې خبرې کولې — خوسا پرې دو سره دسوالونوجوابونو باران وکړ و ،چې بېنه لا جوا به شو خو نفساني خواهش پرې غالب و ، مسلمان نه شو (۱) .

او بیا اخوند درویزه وایي چې :

«زما استاذ حاجي الحرسین سلاسحمد چې په سلازنګی پاپېنې سشهور و ، په دې ورځ دده نوم» پیر تاریك » کېښو د» (۲).

خو ددې و چ تعصب او سخت سخالفت سره سره بیا هم اخوند درویزه د بایزید رو ښانه ذکاوت او هوښیاري څخه سترګې پټې نه کړ ای سوی او و یل ده يې: «بایزد پیر په عقل پروه د دنیا عقل يې ډیرو ، وښیاري او زیرکي يې ډیره زده وه ... سکه بازید یو حکمتي و ... (۳) دلته بایدِ داهم و یل سي چې دبایزید رو ښان

---

۱ - تذکرة الابرار ۱۵۲ - مخ

۲ - دخیر البیان سریزه ۲۷ - مخ دپېښو ر چاپ .

۳ - مخزن داخوند درویزه .

سره د اخوند درویزه مخالفت یوازې د مذهبي تعصب پر بنه نه درلوده، بلکه د پردې شاته د هند د مغولي حکومت د استعماري سیاست پار و نو يې هم ملاتړ کاوه، او د خپلو استعماري ګټو د پاره يې په پښتنو کې د مذهبي تعصب اور ته لمنې وهلې، او څنګه چې اخوند درویزه د سید علي ترمذي (مشهور په پیر بابا) مرید او خلیفه، و او پیر بابا د هغې د مغلو لي حکومت سره دوستانه روابط درلودل، او بایزید روښان پر پښتني خاورې باندې د هند د مغولي حکومت د تیرې سخت مخالف و، نو ځکه اخوند درویزه دانسته یا ندانسته په دې اختلاف کې لوی لاس درلود.

خو دې اختلاف د بایزید روښان د مبارزې په عزم کې څه خلل پيښ نه کړای سو، بلکه خپله مبارزه يې لاپسې تېزه کړه او د معنوي تلقین سره يې پښتني توره هم ترملا کړه، او عملاً يې سیاسي مبارزې ته ملاوتړله او د هند مغولي متجاوز حکومت ته په ډاګه پاڅېد.

لوی استاد پوهاند حبیبي لیکي چې:

«د مغولو له خوا سید علي ترمذي او اخوند درویزه د پښتنو په منځ کې ۱
هغه خلق وو، چې د وی د مغولو سره قدیمه خپلوي او نژ ادي علاقه هم درلودله، او د دوی د حکومت طرفداران هم وو ـ نو طبعاً د اخلق د روښان مقابلې ته و پاڅول شول، او پښتانه ځیني د روښان پر خوا، او بله ډله د اخوند درویزه پر خوا ودرېدل، او د دوی په منځ کې داخلي جنګ تود شو. په دې جګړه کې په زرونو پښتانه مړه شول، او هغه مقصد چې د مغلو حکمداران درلود به حاصل شو، علاوه پر هغو مسلحو جګړو چې مغولو د روښان سره کولې، د درویزه او نورو ملایانو له خوا د ده سره علمي او جدلي مقابلې هم جاري وې، چې دا ټوله د سید علي ترمذي شاګردانو او ارادتمندانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمغلو دحا کـمانو په لـمسوڼ ددې د پاره کـولـې، چـې روښان پښتنو ته په بې دینۍ او الحاد بدنام سي، مگر روښان له دې تـو لوسره په خپل علمي تبحر او فصیحه ژبه بلله کړ له، لکه چې دده علمي خبر نې او مناظرې د ملاز کر یا سره مشهورې دي، وايي چې ملاز کر یابا یزید روښان ته وو یل :

«تهٔ د کشف القلوب او کشف القبور دعوی کوې، نو زه ستا د زړه حال را ته وو ایه که دې را ته و و ایه نو زه به دې په یقین سره مرید سم ـ» روښان و ر ته وویل: «که ستا په سینه کې زړه وي نو زه به يې حال در ته وو ایم، خو ستا په سینه کې زړه نسته » .

ملاز کر خلکو ته وو یل: «او ل سامړ کړی که زما په سینه کې زړه و ، نو بایزید دو وژنی ـ او که نه ؤ، نو دی ایله کړی» (۱) روښان و یل :«دا زړه چې ته يې یادوې هر خراو پسه او آس يې لري سگر د سو من زړه بل دی، لکه چې رسول الله صلعم فرمايلي دي: قلب المؤمن اکبر من العرش واوسع من الکرسی، و القلوب سع القلوب يشاهد يعني: د مؤمن زړه تر عرش لوی او تر کرسي پراخ دی، او زړو نه د زړو سره وینی»

او د کشف القبور په باب بایزید ملاز کر یا ته وویل چې : « کشف قبور هم داسې کار نه دی چې په ظاهر و حواسو يې ته و وینې باید په کلو کلو د نفس

---

(۱) دا جمله د استاد حبیبي په لیکنه کې نسته ـ د استاد خادم له لیکنې څخه را اخستل سوې ده .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصفیه وکړي: نو هله به ددې قابل سي، چې داسې اسرار و لیدلای سي» (۱)

تر هغه وروسته نو بایزید د هند د مغولي حکومت د تجاوز پر خلاف په ښکاره د جنګ اعلان وکیء، او خپلو مریدانو ته یې هدایت وکیء چې د مغلو له اسارته ځانونه وژغوري، د مغلو پر سرکاري قافلو یې یرغلونه پیل کړه، او د قافلو شکایتونه مغلي دربارته ورسېد، مغلي دربار په کابل کې والي محسن خان او په پېښور کې خپل حکمران معصوم خان ته امر وکی چې د بایزید پر آزادي غوښتونکو او خپلواکي غوښتونکو باندې لښکري وباسي او بایزید و نیسي. دغه وخت بایزید او ملګري یې په «مهمندزو» کې اوسېدل، او چې د مغلو د لښکرو د لوی پر ید خبر یې وارو یدنو له هغه ځایه یوسفزو ته ولاړل او د یوسفزو یې په «کلپاني» کې دېره سول، معصوم خان هلته په پسې ورغی، بایزید د خپلو ملګرو سره غره ته وخوت، معصوم خان غر محاصره کی بایزید پوه سو چې بې له جنګه چاره نسته، نو ده او د ده آزادي غوښتونکو ملګرو توري له تیکو روویستلې او ځانونه یې جګړې ته چمتو کړل

د حالنامې مصنف د دې جګړې په باب داسې لیکي:

«جمله یاران که آنجا حاضر بودند سه صدو سیز ده تن بودند بعده پیر دستګیر قدس سره وضو ساخت و دو رکعت نماز خواند و دست بدعا بر داشت و یاران آمین کردند»

مولوي محمد عبدالقدوس قاسمي لیکي چې:

«د مغلو سره مخامخ شو او حمله یې وکړه خدا بریال کړل، خه مغل ووژلي شو،

---

(۱) د پښتو داد بیا تو تاریخ - ۲/۸۳ مخ دائمه تلبیس - د ابو لقاسم رفیق دلاوري د تألیف د ۳۵۸ مخ په حواله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور پیښووته را و تښتېدل»(۱)او بیا د حالناتې د مصنف لهقو له لیکی:
«بعده پیردستګیرقدس‌سره‌آن جنګ جا را«آغاز پور» نام نهاد -یعنی د ران سر زمین
آغاز شمشیر ګرفتن کرد ، و آن یاران که دران جنګ حاضربودند آنهارا «آغاز پوری»
لقب کردند ، و یک حصه از غنیمت ایشان از یاران دیګر زیاده می یافتند »
و ایی‌چی بایزید تردی بریالی جګړې و روسته دتیرا خواته و خوځېد، افضل‌خان
ختک تیرا ته دبایزیدراتګ داسی لیکی :
« بیاله توتی‌و تیراه ته ورغیء، ایریدی، و رکزی‌داعالم یې‌هممریدشه - داعیه
یې‌دمغل‌سره دبدی و شوه، و یل‌به‌یې‌چی مغل‌ظلم پیشه دی ، په‌داپښتنو باندی
ظلم‌ترحده زیات کا - په هغه‌آوان په‌تیراه کی‌ډیراولس‌وه-اتمـانخیل هم‌په‌ختګ
و خت‌و رته میشته وه-اول‌په «چوره» راغیء په هغه و خت و سله په هغه‌عالم
کی کمه‌وه، دچورې‌درو می په سختی‌مشهوری‌دی- مریدانوته یې‌و ویل چی دا
دو رسی پرې کویء، سرو نه یې تبرویء - جنګ یې وکړ دمغل سره-نقل کاچی هغو
دو رسو‌به دنیزو کار کاوه» (۲)
بایزیدروښان تیراته راغیء او دتیرا ننګیالی ایریدی‌یې دخان‌ملګری کړل او هغو
ته‌یې‌و و یل‌چی:«داتیراهی قبیله په‌پټه‌دمغلو سره لارلری باید دوی له تیرا ځخه
و نیستل سی» او تیراهیوته‌یې‌و و یل چی: «تاسوپه باطن‌دمغلو سره یاستیء - دماله
طریقې‌مردو دالطریقه شوی- اوس بویه چی دوازه لاسونه پخپله و تړیء راشیء
چی د تاسو تو به هم د غه ده . هغو یالـه اعتقاد ه‌چی په ده یې وه ،

---

(۱) دخیر البیان‌سر یزه - ۳۰مخ دپیښنو رچاپ -

(۲) تاریخ مرصع -د پیښور چاپ ۲۳۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بالهوبری تیرسو کسو لاسونه وتړل و رلره راغلل، تیرسو او ره یې جداجدا سره کړل۔ یو دبل نه خبرنه شول ـ هغه باقي یې تاراج کړل ـ تیرا ه یې له تیراهي خالی کړه اپریدو او ر کزو و نیو»(۱) تر هغه وروسته بایزید روښان د پښتانه پرځان راټول کړه او هغوته یې وویل:

«تاسی یو قوم واست چې تره هلی پوری سو پاچهی درلودله ، او س دمغلو سریان سواست ، او ددوی ظلمونه گالیء ؟ !

ولاړسی ـ اود اغلامی کړی له غاړو وباسیء ! » (۲)

دې ډول په زرو پښتانه راوپارول او دمتجاوزینو په مقابل کی سربښندنی ته چمتو سول ، او د ننگرهار پرخوا او خوځېدلچی لومړی له افغانی خاوری څخه دپردیو مغلو پښې و باسی او بیاد هند خواته هغه وکړی ـ لکه اخون درویزه چې دپیر روښان له خولې لیکی :

«لښکری به کړم بنیادی، هندوستان به و نیسمه، آوازې یې کړلی گدی ، هر چې آس لریء راځیء ـ آس په ساپوری باسیء !

دا کبر بادشاه تنگې وارہ زسادی ، دوه گونه به در کوم دغه بنادی » (۳)

هغه وچې بایزید روښان له تیراخخه د «برو» سیمی ته راغیء ، هغه سیمه یې ونیوله او هلته د یره سو.

په کابل کی دمغلولو واکوال محسن خان چې لاد مخه دبایزید په راخوځېدو،

---

(۱) تاریخ سرصع ـ ۲۳۹ مخ

(۲) دپښتو د ادبیاتو تاریخ ـ ۲۸۷/۲/

(۳) د اخون درویزه مخزن ـ ۱۳۳ مخ

خبر سوی و د خپلو خونخوارو لښکرو سره له جلال آباد ده د شینوارو خواته د بایزید د مخنیوی د پاره ورووت او د «تورا غه» په سیمه کی د بایزید روښان د لښکر سره مخامخ سو، سخته جگړه ونښتله - په پای کی د بایزید لښکر ماته وکړه او په خپله بایزید روښان هم مړه سو.

خو پیده د مړینی او د مړینی نښتی په باب څو روایته سته:

یو داچی بایزید روښان د جگړی په ډگر کی مړ او په اشنغر کی ښخ دی؛ بل داچی په خورا توده هوا کی پلی په غرو او رغو کی له لښکره بیل پاته سو، او په لارکی جل و واهه، چی اشنغرته ورسید په «کلپانی» نومی ځای کی وفات او هم هلته په اشنغر کی ښخ کړ سو، او وروسته یی زامنو هډوونه را وایستل په صندوق کی یی دځانه سره گرزول - وایی چی دیو سفر و په جنگ کی بیا هغه تابوت اباسیندته لاهو کړه سو. دریم روایت دادی چی په وزیرستان کی ښخ دی او هلته د ده په نامه قبرشته. څلرم روایت وایی چی بایزید روښان په جنگ کی ټپی سو، نو اشنغرته ولاړ، او په ماسون زی کی چی داکبرپوری د گلوزی سره نښتی دی مړ او هلته ښخ کړه سو، او یوه لوړه گنبده هم پرجوړه کړه سو، چی تراوسه سته. خو زامنو یی دده تابوت له هغه ځایه یووړ، او اټک ته یی لاهو کی. (۱) پوهاندی مؤلف بیا لیکی چی:

---

(۱) تذکرة الاولیا - د میراحمد شاه رضوانی د لاهور چاپ - ۲ مخ او: د پښتو د ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۸۷، ۲۸۸ مخونه - د پوهاند حبیبی تألیف.

(c) ketabton.com: The Digital Library

« دافغانستان دغرو په سلسله کې د«بته پور پرغره دروښان قبردی » (۱)

دحالنامې مصنف بیا وایي چې :

په(۹۸۹ هق)دروښان اخلافودده تابوت په «بته نگر» کې ښخ کړ ، چې دغه ځای له کانې گورم څخه دری ورځې لار مسافه لري(۲)اواوس په کانې کورم(وزیرستان) کې یومشهوره هدیره د«میان پیرولی»صاحب په نامه مشهوره ده اوخلک یې دپیرروښان دخاندان مقبره او یوه کورنی پیران هم هلته سته چې ځانونه روښان ته منسوبوی (۳)

همدارنگه دبایزید روښان د مړینې دنیټې په باب مختلف روایتونه سته :

۱ — ۱۵۸۵ میلادی = ۹۹۳ ه ق کال:—

زیاتره ختیځ پوهان او هغه ښاغلی خبرو نکی چې دهغو پر پله روان دی داکال دبایزید روښان دمړینې کال گڼي، لکه ډاکترجان لایډن ، جارج ابراهام گریرسن، پروفیسر جارج مارگنسترن ، ښاغلی قیام الدین خادم او نور ...

حال داچې د(۹۹۳ هق) کال د میرزا محمد حکیم په مړینه د جلال الدین اکبر دخبر پدلو کال ښوول سوی دی—نه دبایزیدروښان دمړینې کال (۴)او ددې تېرو تنې سرچینه ددبستان مذاهب غلطه انگریزی ترجمه ده،

---

(۱)ائمه تلبیس-۳۵۶ مخ دپښتوادبیاتو تاریخ د ۲/ ۲۸۸مخ په حواله

(۲) حالنامه -۱۵۶،۸۳ مخو نه

(۳)دامعلومات پوهاند حبیبی ته له خنید ولوښاغلی عبدالقیوم لیکی وچې د دغې کورنۍ یو غړی و. تاریخ ادبیات پښتو ۲۸۸

(۴) پردې موضوع باندې پوهاند عبدالشکور شاد مفصله څېړنه کړې ده ، چې» د روښان یاد»د کتاب په ۳۱۷مخ کې تر۳۴۳ ورې، خ پواغلې ده، هلته دې رجوع و سې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې په (۱۸۱۰م=۱۲۲۶هق) کال د ه اکترجان لایدن له خوا سوې وه او بیا ورو پسې تعقیب کړې ده .

پوهاند عبدالشکور رشاد لیکي چې: « د پیرروښان سرګ په ۱۰۸۵ ع کال بلل یوه داسې تېرو تنه ده چې زما د معلوماتو له مخې اتلس کاله پخواد لرې پښتونخوا د یوپښتانه خېړونکي ښاغلي مولانا حافظ عبدالقدوس قاسمي و ر ته پام سوی دی او لیکي: «د بایزید دوفات کال اکثر مضمون نګاران سن ۱۰۸۵ ع (سن ۹۹۳ ه ق) بیا نوی خودا سن غلط دی ، ځکه چې ابو الفضل پخپل کتاب اکبر نامه کې لیکي چې په ۹۸۹ هق کې داکبرفوځونودجلال الدین سره دخیبرپه غرو نوجنګونه کول ،نو دجلال الدین دجنګونواو دبایزید دمرګ ترمینځه دشیخ عمرپه یوسفزو پادشاهی ، بیامخالفت ، بیاپه جنګونو کې دنورو و رو نوسرګ او دجلاالدین بیاد جلال الدین روښاني اکبر بادشاه ته و رسپارل او بیادهغه دملازمت نه ددهرا تښتیدل دواقعاتو یوه لو یه کړی ده چې په یوه کال کې دننه دننه داتول واقعات تقر یباناممکن دی ،او ددی غلطي اصلي وجه دادهچې د« دبستان مذاهب» مصنف چې دمیرز احکیم په دربار کې دبایزیدحاضري قصه لیکلې ده نو متصل یې و ر سره دابیان کړی دی چې دمرزاحکیم د مرګ خبرا کبر ته په ۹۹۳ ه کې را غی (۱) اوبیا و ر پسې جخت لیکي چې «دبایزیدقبر په بهته پو ر کې دی، ددې نه دبما یزید یو انګر یز سوانح نګار داغلط فهمي وکړه چې دادبایزید دوفات سن دی او نورا کثر مضمون نګار هم دهغه په قدم روان دی ..... (۲)»

---

(۱) په دبستان مذاهب کې اربع تسعین و تسعمائه ر اغلی دی.

(۲) د پیښو ر د پښتو مجله – د ۱۳۷۷ ه ق لو مړی ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

واقعه داسي وه چې په (۹۸۹ هـ ق)، کال چې اکبر بادشاه له کابله بیرته هند ستونیده، بایزید روښان وفات سوی و، او دده او لادی په یوسفزو کې پاچهي جوړه کړې وه.

۲— د ۹۸۰ هـ ق = ۱۵۷۲ م کال: —

دحالنامې د کتاب مصنف چې د بایزید روښان او دده دکورنۍ او خلیفه گا نو حالونه یې لیکلي دي دبایزید روښان د سرېنې کال همدا ۹۸۰ هـ ق کال بللی دی او داسې لیکي:

«بعد از آغاز نمودن (جنگ) یعنی شمشیر گرفتن پیر دستگیر دو نیم سال، بتاریخ هجری نهصد و هشتاد رسالت پناهی بوصال دوست پیوست» (۱)

پروفیسر ډاکتر محمد شفیع لاهوري هم په «اسلامي دائرة المعارف» کې دبایزید روښان دسرېنې کال (۹۸۰ هـ ق) ښوولی دی چې دده دغه خبره د پیرو ښیرو نکو مأخذ دی (۲) دغه رازد لاهور په اورنټیل کالج میگزین کې ډاکتر جهانگیر او دوړکی خزانې په دوهم ټوک کې همیش خلیل دبایزید روښان دسرېنې نیټه (۹۸۰ هـ = ۱۵۷۲ م) کال بللی دی (۳)

---

(۱) دحالنامې د پنجاب پوهنتون قلمي نسخه — ۳۷۲ مخ.

۲— داسلامي دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی ټوک ۱۲۳۰ مخ دپوهاند رشاد دلیکنې په حواله.

۳— دپېښور دپښتو مجله — د ۱۹۵۷ م کال داکتوبر گڼه — ۵ مخ — اوورکه خزانه دوهم ټوک— ۱۳ مخ— دپېښور چاپ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳— د ۹۸۰ ه او ۹۸۹ ه ق کلو ترسخ :

ځینې څیړونکي د بایزید روښان د مړینې کال ۱۵۸۵ م نه سنې او په تړنګه يې ردوي ، او هم دحالنامې روایت (۹۸۰ ه ق) کال ته دشك په سترګه ګوري ، چې یو له هغو څخه حافظ محمد عبدالقد وس قاسمي دی ، او دی لیکي :

« وایي چې بایزید په ۹۹۳ ه ق کې وفات شو او د حالنامې مصنف وايي چې دی په کال نه سوه اتیا کې وفات شوی دی ، د صراط التوحید په پای کې لیکي دي چې دا کتاب په ۹۷۸ ه ق کال کې لیکلی دی او بیا هم دحالنامې بیان دی چې د تورې ا څښتو نه (جنګ آغاز بورنه) دوه نیم کاله پس دی وفات شوی دی — دا تاریخونه خپلو کې سمون نه خوري.

که بایزید صراط التوحید په کال ۹۷۸ ه ق کې لیکلی وي نو روستو د دې کتاب کبیر ته رسیدلی او بیا د خلیفه و اپس راتلل ، بیا د د ه جنګونه شروع کیدل (دا تول هرڅه په شپږ میاشتې کې) او بیا دوه نیم کاله تیر یدل او په کال (۹۸۰ ه ق) کې دده وفات قیاس نه سنې . . . .

(اګرکه) دحالنامې د مصنف بیان نامسکن خو نه دی ، خو ظاهر هم نه دی — هم په دې بنا ما د پښتو په مجله کې دا ښکلې وو ، چې تر څو چې دا خبره ښه وا ضحه نه وي تر هغه سو پر صرف داو یلی شو چې « بایزید » د کال (۹۸۰ ه) او کال (۹۸۹ ه ق) ترمنځ څه کال کې وفات شوی دی (۱)

---

(۱) د خیرالبیان سریزه — ۳۱ مخ د پېښور چاپ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر هاند حبیبی دبایزید روښان دمړینې کال (۹۸۸ ھ ق) کال ګڼلی دی (۱) تقویم الحق کاکاخیل بیا په خپل اتکل د حالنامې قول ته نژدې دبایزید روښان دمړینې پېښه په (۹۸۱-۹۸۲ ھ ق) کې بولي (۲) خو پوهاند رښاد دخپلې مفصلې او ژورې څېړنې په پای کې دبایزید روښان د مړینې د کال په باب داسې نتیجه اخلي چې لیکي :

«د پیر روښان د مرګ دنیټې په باب له دغې او د دې څېړنې او زیاتو اقتباسو نو څخه دانتیجه راوزي:

۱- د ۱۵۸۵ عیسوي سنه (۹۹۳-۹۹۴ ھ ق کلونه) د روښان د مرګ نیټه بلل یوه مردوده نظریه ده ، د روایت حکم کوي چې د پیر روښان مرګ باید هرومرو تر (۹۸۹ ھ ق) کال پخوا وي.

۲- د ۹۸۰ ھ ق سنه د پیر روښان د مرګ کال بلل دحالنامې روایت دی چې په څو کتابو کې رانقل شوی دی،د پیر روښان دحالاتو په باب حالنامه تر ټولو ثقهٔ مأخذ دی .

څېنې محتاط څېړونکي چې د مطالتو دحیدد تألیف (۹۷۸ ھ ق)او په حالنامه کې د پیر روښان د مړینې کال (۹۸۰ ھ ق)تر منځ د واټنا تو د پر ښتنه کوي دا بیره و ر پیدا کیږي چې نه چې دحالنامې په لاس ته راغلي متن کې تر (نهصد و هشتاد) و روسته کوم عدد پاته وي له دغه اسله نو دوی دعلمي احتیاط له مخې د پیر روښان مرګ ند(۹۸۰ ھ ق)او (۹۸۹ ھ ق)تر منځ په کوم کال کې بولي ...

۱- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند- د کابل چاپ- ۹۴۱ مخ .

۲- د روښان یاد ۴۳۰ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

سگر زساخیال دادی ترخوچی دحالناسی کوسی بلی نسخی (چی له بده‌مرغه یې ترا وسه پوری خر ک نسته) ددغه عددی‌اسقاط گمان په‌باو رنه‌وی‌بدل کړی. یا پخپله په‌حالنامه کی د پیر روښان دسرگ د کال په باب د(۹۸۰ ه ق) سنې کوم نقیض قول نه‌وی‌پیدا سوی —او یا دروښانیانو په باب ترحالناسی بل ثقه ساخذ دحالناسی‌دغه‌خبره نه‌وی‌ساته کړې— دحالناسی دقول درښت پرځای‌دی(۱)

دبایزید روښان‌آثار: —

دبایزیدروښان‌له هغو آثارو څخه چی اوس سته داسی ښرګند یږی چی بایزید په عربی او اسلامی علوسو پوه و، په‌تفسیر او حدیث او فقه کی‌یې سطالعه درلوده او په‌تصوف کی‌یې نظراً او عملاً لوی لاس درلود او هم ثابیتږی چی‌بایزید په‌خلو روژبو (پښتو، فارسی، عربی او د پنجابی په یوه لهجه) پوهېده، ویلای‌او لیکلای‌یې سوه دپښتنو دپاره‌یې په‌پښتو سوزونی خبری جوړولی او پارسیانو ته‌په پارسو، او هندیانو ته‌په‌هندکو — دده لیکلو سویو آثارو څخه تراوسه دغه آثارمعلوم‌دی:

۱— دپښتو رسم الخط:

پوهاند حبیبی لیکی چی: «داسی ښکاری چی پیر روښان دپښتو ژبی ځینی حروف چی‌مخصوص اصوات لری؟ او دعربی او فارسی حروفو له‌اشکالو څخه هغه‌اصوات نه‌زده کیږی په‌یوه مخصوصه رساله کی ترتیب

۱— دروښان یاد — ۱۴۳،۲۴۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوتوضیح کړل او دهغو دلیکلو شکل یې وتبا که — اکه دروښان شاګرد او دپښتو شاعر دولت چې وایي :

افغاني لفظ مشکل ولوست کو ینن نشته
و رته و شوه کننده دیار لس حرفونه(۱)

۲— صراط التوحید : داکتاب بایزید په (۹۷۸ ه ق) کال لیکلی او (۱۱۵) چاپی مخونه لري، او دکتاب په پای کی یې کښلی دی : « تصنیف این رساله بایزید مسکین انصاری قدس سره العزیز درسنه ثمان و سبعین و تسعمأ و نامش « صراط التوحید» نهاده، هر که بخواند و بآن عمل نماید بعلم توحید بهره مند شود و مسعود گردد اگر جای سهوی وخطایی افتاده باشد باید که برای آنکه این مسکین بظاهر علم (نه) خوانده است (عفو گردد)» دحالنامې مؤلف لیکي چې روښان ددغه کتاب یوه نسخه دا کبرپاچا در بار ته هم استولې وه (نور تفصیل یې «دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوك په (۲۹۳) مخ کې تر(۲۹۸) مخ پوري راغلی دی)

۳— حالنامه : ددبستان مذاهب مؤلف لیکي چې :« و حالنامه کتابی دارد که در انجا احوال خود را بازگذارده» (۲) خو پخپله له حالنامې څخه چې په دري ژبه ده داسې معلومیږي چې ، اصلي مؤلف یې علي محمد مخلص د ابابکر کندهاری زوی دی-نو ښایي چې دحالنامې لو مړنی برخه روښان لیکلې وي او بیانو

۱— ددولت لواني دیوان — او ددې موضوع نور تفصیل « دپښتو ادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوك په (۲۹۰) مخ تر (۲۹۳) مخ پوري راغلی دی.

۲— دبستان مذاهب — ۲۵۱ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی محمد مخلص و رپسې بشپړه کړې و ه او دده داو لادې حالات یې پکښې ز یات کړی وی (۱)

۴- مقصود المؤمنین:

دبایزید روښان بل اثر دی چې په عربی ژبه دخپل مشر زوی عمر په غوښتنه لیکلای دی او د روښان دطریقې اصول بیانوی. ددې کتاب دوې قلمی نسخې ستهیوه په لاهور کې دار و اښاد ډاکتر محمد شفیع خپل کې سره وه او بله دحیدر آباد دکن په آصفیه کتابتون کې (نور معرفی یې د پښتو ادبیاتو تاریخ ددوهم ټوک په (۳۰۰) مخ کې راغلی ده.

۵- فخرالطالبین:

دا رساله یې د بدخشان د حکمران میرزا سلیمان په نامه هغه وخت ولیکله او و روبې لیږله چې ددې سیمې زیاترو پاچهانو ته یې دخپل مسلک د تلقین او تبلیغ لیکونه استول ددې اثر یادونه په حالنامه کې سوې ده خو نسخه یې لا تراوسه لاس ته نه ده راغلې ۶- خیر البیان: دبایزید روښان تر ټولو مهم او مشهور کتاب دی چې د پښتو په ادب کې خورا ارزښتناک مقام لري. دا کتاب بایزید په څلور و ژبو د پښتو عربی فارسي او پنجابي) لیکلی چې فقط یوه نسخه یې تراوسه په دنیا کې پیدا سوې ده او هغه نسخه یو وار په د ۹۶۷ م په جون کې د حافظ محمد عبدالقدوس قاسمي د عالمانه تحشیې او سریزې سره په پېښور کې د پښتو اکېډیمي له خوا چاپ سوې ده او بیا په (۱۳۵۳ ه ش) کال په کابل کې دادبیاتو او بشري علو مو د پوهنځي له خوا عین نسخه عکاسي سوې او خپره سوې ده نوددې کتاب د زیاتې پیژندنې د پاره دې ددواړو چاپي نسخو سریزو ته رجوع وسي په تیره بیاد پېښور د چاپي نسخې د سریزې (۵۱) مخ ته تر (۹۲) مخ پورې

---

۱) نور تفصیل یې «د پښتو دادبیاتو تاریخ» ددوهم ټوک په (۲۹۸) مخ کې راغلی دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- د با یزید روښان یوه نوسور کی رساله :

د کابل د خطی نسخو په کتابتون کی یوه مجموعه ستهچی په جیبی قطع یو څو قلمی رسالی پکښی راغونډی سوی دی، او یوی رسالی خو پانی د بایزید مسکین په نامه ستهچی د عربی اوفارسی لیکنی بڼه یی هم د بایزید روښان نورو تالیفاتو ته ورته ښکاری خو نوم یی معلوم نه دی مګر په یوه پاڼه کی یی: لیکلی سوی دی چی «قال بایزید مسکین» او هم په دی جملو ختمیږی:

«قال بایزید مسکین ابن عبدالله: راحت روح کان وصف الله وعزا به صفة البشریه فکل راحت یهلک عن الانسان بغیر وصف الرحمن . این رساله مختصر کردم تمام عاملانش امن یا بند جاودان تمت تمام شد کار من نظام شد ، امید و ا رست با لطف باری همدان این شیخ نیعمت (کزا) مریده یا روښان انصاری... تحریر فی تاریخ ۱۷ شهر شوال ۱۴۳ (۱۰۴۳ ه ق) (۱)

۸- مکتوبات : دا کتر جهانګیر په خپله یوه مقاله کی لیکی: «پیر روښان کی مکتوبات مین هی که ابراهیم دانشمند مدینه کی رهنی والخ تهی (۲) خوخدای ته معلومه ده چی د پیرروښان دا مکتوبات د ده دلیکنو مجموعه ده او که کوم بل اثر دی.

۹- و اجیه د ی شلوک :

د پنجابی یو منظو م کتاب دی چی «او نکار ناتهه» تر تیب کړی دی او پیښو ر چاپ دخیرا لبیان مصحح او محشی مولانا قاسمی یې یادو نه کړې ده او لیکلی چی :

«دغنی خلقو داخیال دی چی دا هم د بایزید دی او دانظمونه د ده دی» (۳) . ۱-د

---

(۱) دخیرالبیان سریزه -(۳۲) مخ کابل چاپ

(۲) اورنیټل کالج مګزین -(۱۹۵۵ فبروری-۹۳ مخ

(۳) دخیر البیان سریزه - ۵ مخ - د پیښو ر چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دبایزیدروښان شعرونه : که څه هم د بایزید روښان پښپړ عروضی شعرونه لاتراوسه لاسته نه دی راغلی، خو د ځینو قراینو او شواهدو له مخې و یلای شو، چې بایزید شعرونه و یلی دی. مثلاً اخوند درویزه لیکی : «و آن... بزبان افغانی شعر سیگفت ... و شعر های لایعنی بافغانان ی نمود...» (۱) پوهاند عبدالحی حبیبی هم دپښتو ادبیاتو په تاریخ کې د «معارف» په حواله لیکلی دی چه :«میرزا محمد حکیم پیر روښان په سیاه چاه کې قید کړی و، مگر پس له څه وخته چې یې و کتل دی هلته ژوندی و، او ډېر اشعار یې په دغه تور زندان کې و یلی وو... » (۲) د حالنامې مصنف هم په صراحت سره و ایی چې :

بایزیداو لسړی وچې، پښتو قصیدې، غزلی، رباعیات، قطعی و مثنوی یې جوړې کړی دی (۳) په دې توگه نو دبایزیدروښان په اشعار و کې څه شک نه پاته کېږی بلکه ځینی پوهان خبرو نکی لادخیر البیان متن هم یوډ ول شعر بولی او څېړنې یې پر کړی دی (۴)

۱ ا- دبایزید سرودونه :

دحالنامې دلیکنې له مخې بایزیدروښان دپښتو موسیقی په بر خه کې هم لوی خدمت کړی دی او هغه داچې په پښتو موسیقی کې یې دسلوک او رزم سرودونه جوړ کړل او حالنامې دده له خو اداشېړ جوړ کړل سرودونه یاد کړی :

---

(۲) مخزن - قلمی نسخه

(۲) دپښتو ادبیاتو تاریخ - ۲/۲۷۲ مخ

(۳) حالنامه، روښانیان دمغلو تاریکیان ۳۵ ۱مخ، پښتو مجله ۲ کال ۴ گڼه، د روښان یاد - ۱۷۲ مخ (۴) دخیرالبیان سریزه ۸۱-۸۱ مخ دپوهاندرشادلیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

«ناسری(دهناسری) پنځه پر دې، خلو ر پر دی،درې پر دې،دجنګ آهنګ دشهادت مقام »(۱)

دبایزید روښان او لاد :

دبایزید روښان درې ماندینې وې:

«بی بی شمسو ،تو ری ادی،دنی »چې له بی بی شمسو څخه یې پنځه زامن :

«شیخ عمر ،نو ر الدین،خیر الدین، کمال الدین او جلال الدین»در لو دل،او له توری ادی څخه یې یو زوی«دو لت» او دمیر من دنی څخه یو زوی«الله داد» در لو د. یوه لو ربې « کمال خاتون » نو میدله چې دپاینده خان زوی ته یې ور کړې وه ، او د نورو لونو پته یې معلومه نه شوه چې در لو دلې یې: که نه (۲).

مأخذونه :

۱-خیر البیان ـدپښتو ر یو نیو رسټی د پښتو اکیډیمی چاپ - په۱۹۶۷م کی- دحافظ محمدعبدالقدو س قاسمی تر تیب تدو ین او حو اشی- ددیباچې له لو مړی مخ څخه تر ۹۲)مخ پو ری

۲- خیر البیان ـدکابل عکسی چاپ په ۱۳۵۳ ه ش کال کی-دپو هاند عبدالحی حبیبی سر یزه ـله لو مړی مخ څخه تر ۴۳ مخ پو ری، او دپو هاند عبدالشکو ر رشاد لیکنه -۸۱ مخ

---

(۱) دروښان یاد-۱۷۳ مخ د ښاغلی رفیع لیکنه

(۲)دبایزیددا او لاد مفصله شجره او ددوی سیاسی مو قف د پښتو رچاپ دخیر البیان د-سر یزی په (۳۳)مخ کی تر (۳۸)مخ پو ری دمو لانا قاسمی په قلم لوستلای شئ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د روښان یاد-د پښتو ټولنې چاپ چې په ۱۳۵۵ هـ ش کال د بایزید روښان دنړیوال سمینار دمقالو مجموعه ده .

۴- د پښتو دادبیاتو تاریخ :

د پوهاند حبیبي تألیف چې په ۱۳۴۲ هـ ش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ سوی دی دوهم ټوک له ۵۰ مخ څخه تر ۳۶۸ مخ پورې .

۵ - حالنامه -دعلي محمد مخلص تألیف،قلمي نسخه-چې دهند دعلیګړ په ختیځ کتابتون کې په (۲۹۰/۳۷۰) نومره خوندي ده او ۶۲۵ مخونه لري .

۶-صراط التوحید :

د بایزید روښان اثر چې په (۹۷۸ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۹۵۲ م) کال په ۱۱۶ مخو کې په پېښور کې چاپ سوی دی .

۷- ددولت لواني دیوان :

چې په ۱۳۵۳ هـ ش کال دپښتو ټولنې له خوا په کابل کې چاپ سوی دی.

۸- تذکرة الابرار و لاشرار :

داخوند درویزه تألیف-چې په (۱۰۲۱ هـ ق) کال یې لیکلی او په (۱۳۰۹) کال په هند و پریس مطبعه کې چاپ سوی دی .

۹-مخزن الاسلام:داخوند درویزه مشهور تألیف چې قلمي نسخې یې خورا زیاتې دي .

۱۰-تاریخ مرصع :

دافضل خان خټک تألیف- چې په ۱۹۷۴ م کال د ښاغلي دوست محمد کامل په مقابله ، تصحیح اوتحشیه په پېښور کې چاپ سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۱- تذکرة الاولیا - د میر احمد شاه رضوانی تألیف دلاهور چاپ .

۱۲- دبستان مذاهب :

د محسن فانی کشمیری او یا د سو بدشاه زردشتی تألیف .

۱۳- اسلامی دائرة المعارف دوهم چاپ لومړی ټوک ۱۲۳ مخ .

۱۴- پښتو مجله د پېښور - د ۱۹۵۷ م کال دا کتوبر ګڼه ۵ مخ .

۱۵- ورکه خزانه - د ښاغلي همیش خلیل - د پېښور چاپ ۲/۳۱ مخ ،

۱۶- تاریخ افغانستان در عصر گورگانی هند - د کابل چاپ ۹۴ مخ د پوهاند حبیبي تألیف .

۱٤٤۹ بایزید دوری هروی :

د میر نظام زوی چې تخلص یې «دوری» او مشهور په «میر دوری» و ، د خپل وخت له نومیالیو خطاطانو او شاعرانو څخه بلل سوی دی .

څنګه چې یې خپل ځان د امیرانو له اولادې څخه باله نو د خپل نامه په سر کې یې د «سلطان» کلمه راوړه او داستاد میرعلی هروی د لومړی درجې له شاګردانو څخه وچې دغه استادورته زیاته توجه درلودله او دی یې د «فرزند» په خطاب یاداوه اوهم د میر علی د لیک په ځینو ټوټو کې داسې لیکلې سوې دی :

«بجهته فرزند عزتمند مولانا سلطان بایزید شهیر بدوری» له هراته هندوستان ته تللی او هلته د اکبر پاچا (۹۶۳-۹۳۷ هـ) په ملازمانو کې شامل سوی وچې د طبقات اکبری مولف یې د اکبر پاچا د دربار له شاعرانو څخه ګڼلی او لیکي چې ده ته د اکبرپاچا له خوا د «کاتب الملک» خطاب ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوی و. د ژوند په پای کی دحج دپاره مکی ته ولاړ، او په (۱۹۶۸) کال په او بو کښی ډوب او مړ سو.

په نستعلیق لیک کی یې لوی لاس درلو د ، او د هند و ستا ن د کپو ر دریاست په کتابتو ن کی د امیر خسرو و ددولړ انی او خضر خانی مثنوی یوه نسخه دده په جلی ښکلی لیک سته چی په دی جمله تماميږی « الفقیر الحقیر المذنب سلطان بایزید بن میر نظام مشهو ر بد و ری بتار یخ شهر محرم الحرام سنهٔ ۹۷۶ »

یوه بله سر قعه تو ته دده په ښکلی لیک داستانبو ل د خز ینهٔ او قاف په کتابتو ن کی سته چی په پای کی یې داسی لیکلی شوی د ی :

« الفقیر المذنب سلطان بایز ید دو ری غفر ذو نو به ... »

دده د لیک یوه بله شکلی ټوټه یې په مکه کی لیکلې چی د خانم پر و ین شیبانی په خصو صی مجموعه که سته او پای یې د اسی د ی :

« العبد کا تب الملک المشتهر بد و ری غفر ذ نو به فی تا ریخ شهر شوا ل سنهٔ ۹۸۵ هـ تحر یراً فی مکه ا لمشر فه »

مأ خذ :

احوا ل و آ ثا ر خو شنو یسان - ۱ ر ۹۵ مخ

۱۴۵۰ـ با یز ید لو دی :

خو اجه با یز ید لـو دی دسلـطان بهلو ل لو دی زوی و، چـی مو ریې «شمسو» یا« شمسیه » یا « شمسی » نو مید له .

په (۸۰۴ هـ ق) کال نو ی ز لمی و ، چی پلا ر یـې سر هند او دیپالپو ر ته و لاړ او د ه هلي نیابت یې ده او خانجها ن لو دی ته پر یښو د ، بیاچی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د « بدایون » سیمه سلطان بهلول ونیولهنو دی یې د هغې سیمې واکمن وټاکه څوچې د سلطان د ژوند په وروستیو کلو کې د خپل نوکر له لاسه ووا ژه سو .

دده دیوه زوی نوم اعظم همایون په تاریخو کې راوړه سوی دی چې د نیکه په ژوند د کالپې د سیمې واکمن و. او د سلطان بهلول د مړینې په وخت کې ځینې پښتانه امیران دې ته تینګ و، چې دی دې ولیعهد وټاکل سي او د سلطان سکندر په وختو کې د «لکهنوتې» کې واکمن وټاکل سو .

ماخذونه :

۱- لودی پښتانه

دپوهاند رشاد لیکنه - ۱۱۲ مخ

۲- مرقع افغان - ۷۰ مخ

۳- تاریخ سلطانی

۱۴۵۱- بایسنغر میرزا :

د شاهرخ میرزا دریم زوی او دامیر تیمور کورګانی نمسی په هرات کې دګورګانی سلاطینو دکهاله ډیرو نومیالی هنرمند او هنر پالو نکې او فاضل شهزاده و ، چې د (۷۹۹) کال د ذیحجې دمیاشتې په یو و یشتمه د جمعې په شپه (۱) او یا په

---

(۱) حبیب السیر - ۳/۳۳ مخ   لنت التواریخ

-۹۱ مخ دیحیی قزوینی تالیف

(c) ketabton.com: The Digital Library

هل روایت په (۸۰۲ ه ق) کال کی (۱) زیږید لی دی ، او سو ریې د افغانستان د نهمی هجری پیړی نو میا لی ملکه گوهر شاد بیگمه وه.

خنگه چی بایسنغر میرزا د گورگانی شهزادگانو په منځ کی د ښه ذکاوت او لوی استعداد خاوند و ، نو په (۸۱۷ ه ق د خپل پلار شاهرخ میرزا له خوا د طوس او مشهدا و ابیورداو شملقان او چرسغان اوخبوشان او مازندران او استرآباد او شالمان او کبو د جامه د ولایاتو او دجرجان دسیمو حکومت ده ته وسپار ه سو او څه موده وروسته چی شاهرخ میرزا ته دخپل زوی عقلمندی او په کار پوهنه او د خلکو سره ښه رویه لا ښه څرگنده او ثابته سوه ، نو په (۸۱۹ ه ق) کال یې د خپل وزارت چاری وروسپارلی چی رتبه یې د اوسنیو تشکیلاتو له مخې دصدراعظم او رئیس الوزراء درتبی سره سمه وه .

سربیره پر اداری چارو د بایسنغر میرزا ستر امتیاز او صفت ده دهنر پالنه وه ده گورنه یوازی د فضلا واو هنرمندانو دروزنی او پالنی تاتوبی و بلکی دی پخپله هم لوی هنرمنداو درازراز فضایلو او کمالاتو خاوندو په تیره بیا په ښه خط لیکلو بالخاصه په ثلث خط کی د « پید ایش خط و خطاطان» د مولف په قول «یگانه زمان او نابغه دوران » و ، لکه چی

---

(۱) تذکره دولتشاهی سمرقندی - ۳۵۰مخ

ویلی شوی دی چې څلور تنه د خطو طو د ماني څلور ستني وو:
لومړی بایسنغر د ثلث په خط کې، دوهم میر عماد د نستعلیق په خط
کې، دریم میر احمد نیریزی د نسخ په خط کې او څلورم درویش
عبدالمجید تالقاني په شکسته خط کې.

د هنر پالنې په باب یې همدا یوه خبره بس ده چې مورخان لیکي
چې ده په هرات کې یو کتابتون جوړ کړی و،
چې په هغه کې به تل څلویښت تنه خوشنویسان د کتابو په
استنساخ او استکتاب بوخت وو، سربیره پر هغو یو شمیر انځور
گرانو نقاشانو، رسامانو، تذهیب کارانو او صحافانو به د
کتابو د نقاشۍ، رسامۍ تذهیب جدول کشۍ او تجلید کارونه سرته رسول
ده د شاهانه دبدبې او برم او جلال سره سره هیڅکله د فضل
د خاوندانو په باب خپل احترام نه سپماوه، او په خورا نما
ځنه او شاهانه بخښنو به یې د خط او تذهیب د پیر
نوسیالي استادان د ځان سره ساتل او هغه به یې حمایه کول.
د مثال په توگه هغه وخت چې احمدلر د هرات په مسجد جامع کې
پر شاهرخ حمله وکړه او هغه یې ټپي کړی نو د هغه د ملگری
په تور یو نوسیالي خطاط مولانا معروف هم تورن شو او نیږدې
وه چې اعدام کړه شي، خو د همدې بایسنغر میرزا په واسطه
له اعدامه وژغورل شو.

مولانا جعفر خوشنویس ده د کتابتون د رئیس حیثیت درلود چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغه په پاملرنه د خطاوتـذ هیب نو میا لیـوا ستا د ا نو د بایسنغر میرزا دباره د پر ښکلیاو نفیس آثار منځ ته راول شي. اومن لاهم د جهان په مشهو روسو یمو اولو یو کتا بتو نو کی د با یسنغر میرزا د کتا بتون دښکـلو خطی کـتابو نسخې سته.

حا فظ ا برو خپل لـوی تا ریـخ د بـا یسنغر پـه نامـه ولـیکه چی په « زبـد ة ا لتوا ریـخ » مشهو ر دی ا و فصیحي خـو ا فی یې « مجمع التواریخ سلطانی » بولی ، چـې ظا هـراً په (۸۲۹ هیا ۸۳۰ ه) کال بشپړ سو ی دی. دده پـه ا مـر د فـر دو سـی پر شـا هنـا مـه یـا ندی یو ه مقدمه هـم لیکلـی سو ی ده چـې ملک ا لشعر ا بها ر د خپـل کتاب « سبک شناسی » ددریم ټو ک په ۱۹ مخ کی وربا ندی تنقید کړی لیکی چی : سو رگو هر شا د بیکم په مسجد کی ښخ د ی . د دولـتشا ه سمـر قنـد ی دده د مړ ینی پیښه او نېټه داسې لیکلې ده : «شبی ازفرط شراب بفرمان رب الارباب بجوا ب گران ثقا گر فتار شد و سکتهٔ هـ رات سبـب آن وفات راسکته پنداشتند وقوع این واقعه در دارالسلطنه هرات در با غ سپید بو د در شهور سنه سبع و ثلاثین و ثمانمائه (۸۳۷ ه) و عمر ا و سی او پنج دل بو ده (۱) »

دهغه وخت یو بل فاضل د با یسنغر میرزا د مړ ینی نېټه داسې په نظم کړې ده :

سلطا ن سعید با یسنغر سحرم | گفتا که بگو باهل عالم خبرم

«سر تاسر خلاف حقیقت و خلاف منطق و بر ضد تاریخ سی باشد. » .

---

(۱) په نورو تذکرو کې یې عمر ۳۸ کاله ګڼلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هر حال بایسنغرمیرزا په خراسان کې په ښکلي خط د ډېرو ښکلو کتابو د لیکلو باني او مؤسس ګڼل کېدای شي .

سربېره پر دې بایسنغر میرزا د دري او ترکي ژبې ښه شاعر هم و، دولتشاه سمرقندي په خپله تذکره کې لیکي :

«جمالی داشت باکمال ... و از سلاطین روزگار بعداز خسرو پرویز چون بایسنقرسلطان کسی به عشرت و تجمل معاش نکرد ، شعر ترکی و فارسی را نیکو گفتی و فهمیدی، و به شش قلم خط نوشتی.... »

د دري ژبې د یوې غزل مطلع یې دا دی :

من رفتم و تاریخ وفاتم اینست «بادابجهان عمر درا ز پدرم» (۸۳۷)

خو امیرشاهي سبزواري په دې خلوریزه کې پر تولو بریالی ښکاري چې و یلي یې دي .

درماتم تو دهر بسی شیون کرد لاله همه خون دیده ه درداسن کرد
گل چست قبای ا یرو انی بدرید قمری نمدسیاه درگردن کرد د

بایسنغرمیرزا درېنۍ پرو خت یې پلار ژوندی و ، او دده درې زامن: میرزا رکن الدین عـلاءالدوله، میرزا سلطان محمد، میرزا ابو القاسم بابر پاته سول.

او دده د دربار مشهور شاعران داو و:

بابا سودائی، مولانا یوسف امیری ،

ندیدم آن دورخ اکنون دو ماهست ولی مهر ، بسی درجان ما هست

او مقطع یې دادی :

غلام روی او شد بایسنقر غلام روی خوبان پادشاهست

او دا مقطع په بل ځای کې داسي را غلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

گدا ی کوی خوبان پادشاهست   گدا ی کوی او شد با یسنقر

با یسنغر میرزا دموسیقی سره هم زیاته مینه درلو دله، اودده په مجلس کی به نو میالی سندرغاړی لکه خواجه یوسف اندکانی چی پخپل وخت کی بی په مطربی او سندرو کی ساری نه درلود او نورحاضر وو، و ایی چی د بایسنغر میرزا و رور سلطان ابراهیم میرزاچی په شیراز کی و، خوواره له خپل ورور ځخه د خواجه یوسف سندرغاړی غوښتنه وکړه چی شیرازته یی وروا ستوی خوبایسنغر میرزادا بیت ورو لیږه :

مایوسف خو نمی روشیم   تو سیم سیاه خود نگهدار

بایسنغر میرزا سره له دې چې تولو ښوا و صافو یو عیاش زلمی و، او خوچی یې کولای سوه خپل ژوندیې په عیش او عشرت تیراوه او په عیش او عشرت کی د همغه افراط په نتیجه کی په خوانی کی د (۸۳۷ هق) کال ددریمی خور (جما دی الاول) په اوومه دسه شنبی په سهار دهرات دښار په «باغ سفید» کی مړ سو، او په مشهد کی دخپلی امیر شاهی سبز واری، مو لانا کاتبی او امیر الدین نزل آبادی .

ماخذونه

۱- حبیب السیر -۳/۶۲۳ مخ .

۲- مجالس النفائس -۱۲۵ مخ .   ۳- سبک شناسی - ۳/۹۱ مخ .

۴- تذکره دولتشاهی-۳۵۰ مخ -   ۵- پیدایش خط و خطاطان -۱۴۲ مخ

۶- ددهخدالغتنامه (ب) ۶۲۲ مخ   ۷- ازسعدی تاجامی -۴۳۱ مخ

۸- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان -۶۳ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۴۵ـ بایسنغر میرزا عادلی :

د محمود زوی ، او د احمد نمسی او د ابو سعید گورگانی کړوسی دی چی له (۸۷۹هق کال څخه بیاتر ۹۰۰ هق کال پوری) یې په بدخشان کی حکومت کاوه ، دخپل وخت له نومیالیو فاضلانو او خوشنویسانو څخه و ، چی دفضل او پوهی سره یې دصورت ښکلا هم درلوده ـ شعر یې و ایه او په شعرکی یې «عادلی» تخلص کاوه . ښکلی نستعلیق خط یې لیکه چی دمجالس النفائس دخاوند په وینا سلطانعلی مشهدی خو واره دده نستعلیق خط ستایلی دی .

دده له آثارو څخه یوه یوه ټوټه د بهرام میرزا په مرقع کی د استانبول دخزینه اوقاف په کتابتون کی سته چی په پای کی یې لیکلی دی :« مشقه العبد بایسنغر »

یادونه :

ددی بایسنغر او د شاهرخ دزوی او امیر تیمور دنمسی بایسنغرمیرزا سره باید اشتباه ونه سی ، ځکه چی هغه په ۸۳۷ هق کال کی مړدی

ماخذ :

احوال وآثارخوشنویسان - ۱/۹۶سخ

۱۴۵۲ بایقرا هروی :

دسلطان حسین میرزاشهور په «خاقان منصور ، معزالسلطنه او ابوالغازی» دهرات دتیموریانو د وروستی پاچالقب دی چی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند پېښې به يې د «سلطان حسين ميرزا» تر نامه لاندې ددې کتاب د«س» په رديف کې راوړو سي.

۱۴۵۳- بايي خان توخي :

دسلطان ملخي توخي (دمير ويس نيکه ده موزني نيکه) زوی و، چې د پلار تر مړينې وروسته يې پر کلات او د کلات پر نو روسيمو حکمراني کوله، او دا ود ترنک د رود پر غاړه دجختران په کلا کې اوسيده، او په پای کې په کوسه جګړه کې ووژلی سو.

ماخذونه :

۱- پټه خزانه - تعليقات ۲۵۸ مخ

۲- تاريخ سلطاني - ۶۰ مخ

۱۴۵۴- ببر خان سواتی :

د پښتو ژبې يو سواده او اوسی شاعر و، شعر و نوی عو اسی بڼه د رلوده او پراولسی آهنگو يې سم غزلی جوړ ولې. د (۱۳۱۶ ه ق) کال په شاوخوا کې سر دی - او دا سر وکی دده دی :

يو شي مې د ی ليدلی په دنيا کې برادره — نه پښی لری نه سر

چالاک دی بې اندازه سبک ښکاريږی له نظره — پسه منده گرځندی

ما خذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۵ ـ بېن شاهوخیل لودی :

میابېن شاهو خیل لودی د میا عطا زوی د لودی پاچهۍ له امیرانو څخه و، او په هند کې یې د سرهند حکومت درلود .

په (۹۳۲ هق) کال د سلطان ابراهیم تر مړینې وروسته یې تیتاو پرك پښتانه پرځان راغونډ کړل او «سنبهل» یې کلابند کړ، د سنبهل واکمن میا قاسم سنبهلي له ظهیرالدین بابر څخه مرسته وغوښتله بابر هم د بابا قشقه او هندو بیګ تر مشرۍ لاندې لښکري ور واستولې او ... خو پښتنو ماته وکړه .

په (۹۳۳ هـ ق) کال چې بابر په «بیانه» کې د سلطان محمود او رانا سنګا په جګړه بوخت و، میا بېن پر لکهنو بریدوکړ او د مغولو امیران له لاسه یې وکیښل؛ بابر چې د بیانې له جګړې بریالی وزګار سو نو یو

لوی لښکر یې د محمد سلطان میرزا تر مشرتابه لاندې د «بېن» د ځپلو د پاره وګماره. دا لښکر چې تر ګنګا ور پورې ووت د بابر په قول «بېن» لکهنو خوشی کړ .

په (۹۳۴ هـ ق) کال چې په هند کې پښتنو امیرانو جرګه وکړه او سلطان محمود د یې پاچا کړ، «بېن» هم په دغه جرګه کې شامل غړی و.

په (۹۳۴ هق) او په (۹۳۵ هـ) کال چې سلطان محمود لودی د بابر سره جنګېده، دی یې له لویو حربي ارکانو څخه و؛ د (۹۴۲ هـ ق) کال

په شاوخوا کې د پښتون شیرشاه سوري ملګری سو .

په (۹۴۶ هق) کال لا ژوندی و، او شیرشاه ته یې د تخت کښېناستلو سلا ورکړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:

١- لوی پښتانه - ٢٩٨مخ

٢- بابر نامه - ١٧١ مخ

٣- خورشید جهان - ١٠٦مخ

٤- شوکت افغان -٣/٢٥٠ مخ

١٤٥٦- ببوجانه :

میرمن حلیمه مشهوره په «ببوجانې» دعتیق الله خان لور ، او د میر واعظه له اولادې څخه وه چې دپلارله خواسیده او دمورله خواد امیردوست محمدخان لمسۍ وه.

ببوجانه د امیر عبدالرحمن خان میرمن وه او دبارکزیو ګرانه ماندینه وه ، چې په هوښیاری او ښکلا یې شهرت درلود ، او هم یې له خلکو سره ډیره ښه رویه لرله ، سخی او میړه مخې میرمن وه ، او تر اوسه په لوړو کورنیو کې په ښه نامه یادیږی .

دی میرمنې کله کله په دری ژبه شعر ونه هم ویل چې دهغو په مخصوص اخبار «ارشادالنسلو» ان کې چاپ شوی او ساته یې یوازې دادری بیته دسرحوم محمد سرورګویا په واسطه لاس ته راغلی دی چې دلته یې دنمونې په توګه وړاندی کوم .

استقلال

از بهر ای خدا بلند کنید / بر سر خود لوای استقلال

باد شیرین دهان ملت ما / یا رب از میوه های استقلال

سرکشم بعد ازین بدیده خود / سرمه از خاک پای استقلال

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې يو وخت امير عبد الرحمن خان د نرگسو يو ګيډۍ ورته وليږله چې دې ميرمنې دا بيت ورو استاوه:

نرگس صدبرگ ازدست شهنشاهم رسيد برسرخود ساندم وبرچشم ترماليدمش

داهم وايي چې دا ميرمن پر امير عبد الرحمن خان د ونې ډېره گرانه وه چې امير ويل: «ماتر اوسه شعر نه دی ويلی خود ببوجانی دپاره يې وايم" او داده پښتو نه يې د هغې په ستاينه کې وويل:

سهدعلياء صدر کبری بی بی عفت شيم زانکه ازعزت شهش خوانده لست عيال محترم

الحق ازمادر نزاده دخترهمزاداو صاحب علم و حيا ماوما يه جود وکرم

ماخذ:

پښتنې ميرمنې - ٥٠ مخ دپښتو اثر - د کابل چاپ

۱۴۵۷- ببون منگل:

د پښتو ژبې تېرو کې اوبز مې شاعرو، شعر ونه يې پر اولسي اوزانو ويل.

دده ژوند د (۱۳۰۰ هش) کال پهشاوخوا کې اتکل سوی دی - دپکتيا دمنگلو دسيمې په «لژه» کې اوسيد، او دده دتوکو اشعار په هغه سيمه کې شهرت لري.

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبيات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۵۸- ببی یا بیبنه :

دمو سی جان او ولی جان په شفاهی کیسه کی دموسی جان دمینی (گلمکی) خور «ببی» وه چی دسهیلی خان ماندینه وه .

کله چی سهیلی خان دولی جان د رخکی په دعوه کی دهغه پر حق تیری وکړ، نو ببی ولی جان وتښتوله او هلته یې ماندینه کړه .

دولی جان زوی «میر ولی» چی د سهیلی خان سره په جگړه کی مړ ی د ببی له نسه او دولی جان له ملا څخه و .

دا میرمن دبیبنی په نامه هم یاده سوه ده .

ماخذ :

له «ملی هینداری» څخه ودښاغلی محمد ابراهیم عطائی یاد داشت

۱۴۵۹- بجلی چارسدی :

عبد الحنان دپښتو ژبی سبا رزشاعرو، او دپښتونستان د«خدایی خد متگار» دسیاسی تحریک سره ئې اړه درلوده، او خپل اشعارئې زیاد تره دخپل وطن دآزادی دپاره ویل، جذا به او له سوزه ډک شعر ونه یې ویلی و، په (۱۹۷۷م) کال کې مړ دی او دپښتونستان دچارسدی په سیمه کی اوسیده دابیت دده دیوی بدلی سر دی :

سري غیرتي ښکاره شوي د گلا نو نو په سرونو کي   نښي د پسرلي دی دوطن په سم وغرونو کي

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو - ۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴٦۰ـ بخت خان «جنرال»:

دنواب عبدالله خان او د هند په سلطانپور کی نوميالی پښتون و، لوړی د پرنګيانو په توپخانه کی نوکر سو، او په لږ موده کی داو چتو افسرانو په قطار کی وګڼل سو.

دبخت خان په خته کی اسلام او پښتو دواړه ځنګ پر ځنګ ا ځېلی راغلی و، ځکه نو پرده دپر نګيانو مخ ښه نه لګيده عالمانو مجلسو، د غزا او جهاد د جر ګو د پښتنو د تير تاريخ مطالعې او د پښتونولی نوم بخت خان دی ته تيار کړ، چی دپر نګی پر نوکری لعنت ووايي او د ځان لپاره بله لاره خوښه کړی.

په (۱۸۵۷م - ۱۲۷۳ه ق) کال چی له «ميرت» څخه تر کلکتې پوری په هندوستان کی د پرنګی خلاف دآزادی جنګ ونښت بخت خان درو هيلکهند په «بريلی» ښار کی و، له خپل پير حضرت سرفراز علی صاحب نه يې اجازت وا خيست او دآزادی په غزا کی شريک سو.

دحافظ رحمت خان نمسی د(نواب خان بهادر خان بړيځی) د بخت خان په بخت او تدبير پر «بريلی» قبضه وکړه او چا پيره ملک د هغه په اولکه کی راغی، بخت خان د «بهادرشاه» لقب ورته ورکړ «سوبها رام» يې ديوان (دفتردار) نياز محمد خان يې جرنيل او مدار علی خان يې سپه سالار وټاکه؛ لوړی «بدايوان» و نيو بيا تر فرخ آباد تېر سو، په بلب کړ هوروخوت، دلته دبهادرشاه (نواب خان بهادر خان بړيځی) سکه جاری سوه.

خو غدارانو په پلو، جاگیر او انعام انګریز له میدان صفا کړ، نواب خان بهادر خان یې په خپل مقصد کې ناکام کړ، او بیا ګرفتار او په بریلي کې بانسي سو.

ډهلي د ټولو هنګامو مرکز و، بخت خان د زمري په شان د(۱۸۵۷م – ۱۲۷۳هق) کال د جولائي په دوهمه ډهلي ته ورسېد یوازې نه، بلکه د څورلس زره روهیله فوځ، توپو او ډېرو وسلو سره جرنیل بخت خان په ډهلي ورننووت. د بخت خان او د بریلي غازیانو ډهلي ته د رسېدو خبر شهزاده مغل میرزا خپل پلار بهادر شاه ظفر د ډهلي پاچا ته ورکړ، بهادر شاه ظفر په ډېر اخلاص د جنرال بخت خان هرکلی وکه، او د «فرزند» خطاب ئې وروباخښه، یو ښکلی ډال او د جواهرو ډکه توره یې ورعنایت کړه، په ټول ډهلي کې اعلان وسو، چې د ټول فوځ اعلی افسر جنرال بخت خان وټاکل سو.

جنرال بخت خان خپل فوځي دفتر بېل جوړ کړ، او د خپل شخصیت د انتظامي استعداد او قابلیت په وجه یې د فوځ په حیثیت کې ډېر زیاتی راووست. د جولائي په ـــ د چنګابن په ۷، جنرال بخت خان د لس زره فوځ سره پر انګریزي فوځ حمله وکړه او په «تیس هزاري» میدان کې یې ورته ماته ورکړه، آسونه، توپونه، وسلې او ډېر څیز ونه د غازیانو په لاس ورغلل.

بیا د غازیانو د فوځ دوې پلټنې د پنځو سوو سپرو، شپږ و توپو او د ډېرو جنګي اسبابو سره د جنرال بخت خان په حکم «باغپت» ته رواني سوې چې انګریزانو ته د پله جوړولو موقع ور نه کړي. سربېره پر هغه یو لوی فوځ د جنګي ساز او سامان سره «علي پور» ته ولېږل سو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې غازيانو له په سوبه وکړه او چې ددې سوبې خبر جنرال بخت خان ته ورسېد په ټول ډهلي کې جوش او خروش پیدا سو، او د غازیانو حوصلې لا زیاتې سوې .

فوځ، عالمانو او عام او لس د جنرال بخت خان په مشرۍ دځان او مال قربانی ته لا نور هم حاضر سول .

سربېره پر هغو سلو عالمانو چې د جنرال بخت خان سره له «بریلي» او د بریلي له شاو خوا څخه راغلي وو، نور ډېر عالمان له ټونک، جیپور، بهوپال، هانسي، حصار او اګرې څخه هم راورسېدل، او د هندوستان په هر ځای کې چې هغه وخت دانګریزانو پر خلاف د آزادۍ چیغه او انقلاب راپورته سو د هغه مشر توب جنرال بخت خان کاوه ، ځکه چې د هندوستان د بېلو بېلو ځایو دانقلابي فوځو سپهسالارانو به له جنرال بخت خان څخه هدایتونه اخیستل.

ډهلي ځلو رمیاشتی او ځلور ورځې د جنرال بخت خان په لاس کې و، خو له بده مرغه چې د جنرال بخت خان په لاره کې لوی خنډ شهزاده مغل میرزا و، ځکه چې بهادرشاه ظفر خپل زوی« مغل میرزا» ته چې بې تجربې، بېکاره او د دښمن له چل او فریب څخه بېخبره و، دټولو فوځو سپهسالاري ورکړې وه ، او بل داچې د شهزاده مغل میرزا خسر« میرزا الهی بخش» لوی بې ایمانه او ډېر نګي تالې خټ و، نو د هغه په لمسون ډهند وانو هغو بنیا ګانو چې بخت خان ته یې دده دفوځ دتنخواه دپاره پورورکاوه ، هغه پور یې پر جنرال بخت خان بند کې . له بلې خوا دغازیانو دبا روتو او دټوپک د ګولیو جوړولو ځای ته (چې دبیګم ثمرکورو) دحکیم احسن الله له خوا دانګریزانو په تحریک اور واچول سو، چې او ه سوه منه ګولۍ او باروت او ډېر کار یګران یکښې وسوځېدل او دې کار د جنرال بخت خان داوه وه و یشتو زړو سپاهیانو وسلې بېکاره کړې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پادشاه «بهادرشاه ظفر» خولا له او له زړه ختلي وو، او بیا نو الهي بخش څه داسې جادو، ورباندې پو کړ چې پادشاه له کلا څخه د همایون مقبرې ته د پناه وړلو د پاره وتښتید.

نو جنرال بخت خان هم مجبور سو دهلي پرېږدي، او د مخه تر پر پښوولو یې بهادرشاه ظفر ته په ډېر تأثر وویل:

«سره د دې چې پرنګیانو د دهلي ښار ونیو، خو زموږ د پر څه تاوان سوی نه دی، ټول هندوستان زموږ سره دی، پادشاه دې بې تردده له ما سره روان سي، زه به په غرو کې داسې سورچې جوړې کړم چې د پرنګي شیطانانو ته به هم د هغه ځای پته ونه لګي، دهلي پایتخت دی خو فوځي کلا نه ده، په دې جنګ کې لویه خرابي داوه چې شهزاده مغل میرزاد فوځ سپهسالار و، او دی د جنګ له فنه بې خبره و، دا نه وه ورته معلومه چې بې سر فوځ څنګه په قابو کې ساتل کېدای سي، که شهزاده زما په کار و کې اړو پېچ نه اچولای نو یقیناً چې د دې خو د سره فوځ په قوت به هم موږ انګریزي فوځ ته شکست ورکړی وو، خو اوس هم څه تللي نه دي، او بیا بیا عرض کوم چې هیڅ تللي نه دي. د هر ریاست د خلکو زړونه زموږ سره دي، هغوی له پرنګیانو څخه بېزاره دي. او د هغوی دا یقین دی چې انګریزان په کراره کراره د هندوستان ټول ریاستونه هضموول غواړي. هر کله که زموږ پلو ته د رنه سول نو بیا ټول ریاستونه زموږ سرستي ته راسېږي. د پادشاه پلار او نیکو نو د پر شکستونه او مصیبتونه ګاللي وو، پر بابرشاه او همایون او اکبر باندې تر دې زیات تکلیفونه راغلي وو، خو دوی خپله سعیه پرې نه ښووله، خو چې په آخر کې بریالي سول ...»

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده دې خبر و پر بهادرشاه ظفر باندې هيڅ اغيزه ونه کړه ، او جنرال بخت خان چې د هندوستان بخت و يښولو ته راغلی و ، بهادرشاه ظفر له و يښولو څخه انکار وکړ او ده ترانکار وروسته نو جنرال بخت خان د خپل وړلو ته فوځ سره له ډهلي څخه دلکنهو خواته رهي سو ، او لکنهو ته بيا د هند د جلال آباد ضلعی (هردوی) ته ولاړ .

بخت خان وليده چې غداران هرځای ورته پيداسول ، دين خرڅوونکي، وطن پلورونکي ، قوم بايلونکي په انګريز پرستۍ کې يو تر بل د مخه کېږي - نو يوه شپه د اسې د اولس له منځه غيب سو چې تر اوسه يې نښانه بيامعلومه نه سوه .

مأخذ!

د پښتو قرائت - ددو ولسم ټولګي د پاره - د پوهاند عبدالشکور رشاد ليکنه ۱۴۴ مخ .

۱۴۶۱ - بختک هلمندی :

دانوم د عوام سره په يوه افسانه کې راغلی دی چې په هلمند کې ددغې افسانې سره خلک آشنا دي .

وايي چې دسيستان پاچا خپل جنګي سالار ته چې «بختک» نوميده امرو کړ ، چې د هلمند او ارغنداو دسيندو ديوځای کېدو په سيمه کې يوه داسې تينګه کلا جوړه کړي چې ما تيدونکې ېي دچا د لاسه پوره نه وي ، او پاچا ورته وويل چې کلا بايد دو مره تينګه وي چې حتی زه يې هم ساته نکړای شم .

بختک راغی ، او دېست کلا يې جوړه کړه او کلاچې يې کار پای ته ورساوه

نو پاچا ته یې خبر ورکې چې کلا جوړه سوه، خو ددې کلا واکمن او پاچا زه پخپله یم. پاچا ته ډېر قهر ورغیء او دیوه لښکر سره راغی خو هر څه چې یې وکړه کلا وفتح نه سوه ـ پاچا دوه کاله د کلا د دیوالو شا ته تېر کړل، او کله چې ناکامه پر شا تیء نو بختک ته یې پیغام واستاوه چې: «دادی زه ولاړم کلا تا ته در پاته ده، خو دا په یاد لره چې ته نمک حرام سړی وې»

بیا نو بختک پاچا ته حال ور ولېږه چې: «د کلا دروازې دي پر مخ خلاصې دي» کله چې پاچا کلا ته ورننوتیء، نو وئې لیدل چې بختک خپل سر پر یوه کنده ایښی دی او جلاد توره سر بېره پر نیولې ده.

بختک پاچا ته وویل: «دادی ستا دا سر سره سم سی داسی کلا جوړه کړه چې حتی تا لا هم سا ته نه کړای سوای ـ نادا خپل کار عملاً درو ښود، او س نو که سی ډېر جسارت کړی وی جلاد ته اسر و که چې سر سی پر پکړی» پاچا سمدستی بختک په غېږ کې ونیواو پر مخ یې ښچ کیء او رتبه یې لاوړلوړه کړه.

اوس هم د بست په سیمه کې د «خشکاوې» پر سردار غنداو درود پر غاړه د بختک د کلا په نامه دیوې زړې کلا کنډوالې سته چې د« زختر کلا» یې هم بولي او د«بختر کلا » په نامه هم یادیږي.

مأخذ :

د ښاغلي محمد ابراهیم عطایي یادداښت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۲ـ بخت ناك خان ختك :

دخوشحال خان ختك نوسيالي زوی و، چی پرخوشحال خان ډېرگران و، او خوځایه يې په خپلو اشعارو کی یادکړی او ستایلی دی ـ لکه چی وایی :

بختناك هغه زلمی دی
نشته بل دده په رنگ

او (په ۱۰۹۷ هـ ق) کال چی بخت ناك خان مړ سو، نو خوشحال خان يې داسی ویر کوی :

مړ کال چی دغواص دی (۱)
په هرلوردی تبجن ډېر
«بخت ناك» پهدوه هفتې شه
تر فانی جهانه تېر
ژوندی و، درویشت کاله
زلمی توب شو باندی زلیر
په رنگ د چنبې گل و
چې تري تیل شی داجمیر
په خوبی لکه سلك و
په تقوی په طاعت ډېر
دپلار په زړه يې مرگ دی
لکه زخم د شمشیر

---

(۱) غـواص = ۱۰۹۷ هـ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که ډیرو ، نور غمونه
په دا غم شول وا ړه هېر

دخدای سره جنګ نه شي
که هر څوو ی ځو ک د لېر

دخوشحال له نورو اشعارو څخه ښکاري چي بختناک خان دو باپه نسار وغی سړدی لکه چي وایي :

دغواص د کمال وبا
خدا یې سره راوله بیا

« بختناک خان » سي پکښې وسړ
سو ر یې ، هم بو ته قضا

یو هلک یې و ، را پا تو
ور پسي شه ژر فنا

دبختناک خان سور دصاحب خان لور، دیو چه خان نمسی او د ملک باره مهمند زی کړوسی وه ،چي پلاراو نیکه یې دپېښور په نو ښار کی او سېدل .

مأخذونه :

(۱)- دخو شحال خان کلیات-د کندهار چاپ ۵۴۷۰ ۹۵۶ ، ۹۷۳ مخونه

(۲)- تاریخ مرصع - د پېښور چاپ - ۲۵۹ مخ

۱۴۶۳- بدایعی بلخی:

محمد د محمود زوی د سلطان محمود د غزنوی دوختو له نومیالیو شاعرانو څخه و. هدایت د مجمع الفصحاء په لف دده یادونه کړی ده او لیکلی یې ده چې دده نوشیروان پند نامه په نظم ترجمه کړی ده چې دوه سوه بیته دی او اصل یې په پهلوی ژبه و(۱)

د اشعر د ده دی :

جهان چون عروس است با رنگ و بو	دریغا که داماد خوار است او
چو باشی جوان کار پیری بساز	که اندر جوانی نمانی دراز
زپنجاه چون موی تو شد سپید	مدار از جوان زن، به نیکی امید
عروس جوان گفت با پیر شاه	که موی سفید است مار اسیاه
همیشه جوان و جوان مرد باش	ز دونی و بی حاصلی فرد باش
که نام جوان مرد اندر جهان	بود زنده نزد کهان و مهان
جوان مردی کارها بهتر است	جوان مردی از خوی پیغمبر است.

ماخذونه

۱ - ریحانة الادب - ۱ ر ۲۳۹ مخ

۲ - تاریخ نظم و نثر در ایران - ۱ ر ۳۵

د سعید نفیسی تالیف

---

۱ - مشهوره ترجمه یې ابن سینا ته منسوبه ده د «ظفرنامه» په نامه سعید نفیسی

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۴ـ بدخشي :

ملک الشعراء او نام محمد د نهمې هجري پېړۍ د دري ژبې نومیالی شاعر او د تیموریانو د شهزاده میرزا الغ بیګ معاصر و، او میرزا الغ بیګ ور باندې ډېر پېرزوینه درلو-دله، د بدخشان په اشکمش کې اوسېده او په اشعارو کې یې «بدخشي» تخلص کاوه. د ریاض الشعراء مؤلف یې نوم حمید او وطن یې کندوز ښودلی دی او هم لیکي چې ده خپله علمي زده کړه په کندوز کې بشپړه کړې وه، په معما کې یې لوی لاس درلود او په دې فن کې یې یوه رساله هم لیکلې وه د الغ بیګ میرزا په ستاینه کې یې ډېرې اوږ-دې قصیدې ویلې دي چې دا دوه بیتونه له هغو قصیدو څخه دي :

ای زلف شب مثال ترا دربر آفتاب   از شب که دید سایه که افتد بر آفتاب
زاغی است طره تو همایون که آشیان   بالای سرو دارد و زیر پر آفتاب

په لومړي سر کې بدخشي د الغ بیګ په دربار کې ډېر احترام او عزت در-لود خو په پای کې یې کار رندۍ ته ورسېد او د ژوند طرز یې وګر-ځید چې په پای بیا پښېمانه سو، او توبه یې وکښله او په (۹۳۲ هق) کال کې مړ دی دا غزله د ده ده :

مشاطه آنکه موی ترا شانه ساخته   ارباب عقل را همه دیوانه ساخته
از قصه سکندر و دارا مگو که چرخ   بسیار ازان حکایت افسانه ساخته
پیمانه گیر و ساغر صهبا طلب که دور   سرها بسی که ساغر و پیمانه ساخته
در سینه خراب چو گنجیست مهر تو   کار اسگاه خویش بویرانه ساخته
تا ساخته سگ تو سر آشنای خویش   از خویش و آشنا همه بیگانه ساخته
چشم «بدخشي» از پی ایثار مقدمت   هر دم هزار گوهر یکدانه ساخته

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتو نه هم دده دی:

خیال خنجر ش در دیده بیخواب میگر د د
بمثل ماهیی کاند ر میان آب میگر د د

زبر و زیر گر شود عالم
ای بد خشی چه غم که درگذرست
کاین جهان همچو شیشه ساعت
ساعتي زبر و ساعتي زبرست

ماخذ و نه:

---

۱ - مجالس النفاس -۹۳،۱۹ مخونه
۲ - اتشکده آذر - ۳۳۵ مخ
۳ - ریحانه الادب ۱-۲۴۰ مخ
۴ - الاعلام - د زرکلی ۲/۱۵۳، مخ
۵ - صبح گلشن - ۵۶ مخ
۶ - حبیب السیر - ۱۶۱/۳ مخ،
۷ - لغتنامه -ب -۷۳۸ مخ
۸ - پښتو آریانا دایره المعارف ۴- /۳۷۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۶۵- بدخشي :

ابو اسحق ابراهيم د هارون زوی د حديثو نوميالی عالم و ، حد يثونه د يسی د عيسی له زوی سليمان ساګزی څخه اوريدلی ، چې بيا له ده څخه د سعيد زوی علي روايت کړی دی .

ماخذ :

معجم البلدان - ۲ ر ۹۳ مخ

۱۴۶۶- بدرالدين غزنوی :

نوميالی شيخ او صالح فقيه بدرالدين غزنوی چې په ډهلي کې او سيده چشتيه له ستر و شيخانو څخه وچې په کوچينوالی له غزني څخه لاهور ته تللی او هلته يې ستد او له علوم ده غه ځای له لويو پوهانو څخه لوستلی و ؛ او هغه وخت چې يې واوريدل چې دده په هيواد کې د تاتار و د ناتار او فتنې په سبب دده مور او پلار و ژلی سوی دی نو له لا هوره ډهلي ته ولاړ او هلته ميشته سو ، چې بيا يې نو په طريقت کې د شيخ قطب الدين بختيار کاکي لاس و يو ، او ترڅه مودې وروسته د هغه خليفه سو ، او تر هغه وروسته د ډهلي په ښار کې د شيخ قطب الدين بختيار کاکي پر سجاده پاندی کښيناوست او شيخ فريدالدين ګنج شکر به دده د تذکير مجلس ته ډير ورتی - وايي - چې دسپين ږيرتوب په وخت کې هم د سماع شوقي و ، اوسازته به د جذب په حال کې ګډ يده ، ځينو خلکو به د اعتراض ګوته ورته يوله چې شيخ په دې سپينه ږيره ر قصيږی خو ده به د هغو د خبرو پروانه کوله او په جواب کې به يې ويل :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«شیخ نه رقصیږی عشق رقصیږی،او هر ځای چې عشق وی دده رقص به هم وی »

هغه وچې په (۶۵۷ ه ق) کـال په ډهـلي کـې مـړ سو او د شیخ قطب الدین بختیار دمزار دپښو خوا ته ښخ دی .

دخز ینة الا صفیا مولف دده دمړینی د کال په باب داسی وایی :

بد ر دین چون بخلد روشن شد	سال ترحیل آن شه حق بین
کاشـف راز اولیا فر ما	نیز پـیر سعید بدرالـدین

مـا خـذ و نـه :

۱ـ خـز ینة ا لا صفیا ـــ ۲۸۵ مخ

۲ ـ نزهـة الخو اطرـ۱/۹۶ مخ ۳ـ اخبار الا خـیا رـ ۵۰مخ

۱۴۶۷ـ بدر ا لدین هروی :

امام بد ر الدین د نو ر الدین هروی زوی دعوفی په قول « ناد ره گیهان » او «زبده فضلا خراسان» و .د عوفی سره یې په هرات کې لیدلی، او دعلاالملک ابو بکر جاسـجې په ستاینه کې شعرو نه لری،او ډیر ی صلې یې اخیستې د ی، د ا غلـو ریـزی دده دی :

گفتې که بگاز غم سرت بر گیـر م

چو ن شمع زآتش رخت د رگیر م

تا ظن نبری که د ل ز تو بر گیر م

از تو نبر م ور بر م ا ز سر گیر م

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستي دارم چو کیسه باد تهی
وانگه گویی مکن سرا یاد تهی
این پرده مزن ورنه کنم ازدستت
چون چنگ دل خویش بفریاد تهی

بر روی بتم زباده چون رنگ افتاد
زآن روی میان من ودل جنگ افتاد
از چنگ هوی بازخریدم دل را
معشوق ترانه زن چو درچنگ افتاد

گه تاب کمند مشکبار تو کشم
گه غصه جزع پر خمار تو کشم
بر دل زنهال صبر یک شاخ نماند
آخر بکدام برگ بار تو کشم

ماخذونه :

۱ - لب الالباب - ا . ۲۵ مخ ۲ - لغتنامه - ب - ۷۳۸ مخ

۱۳۶۸ - بدرحاجب غزنوی :

امیر بدر لوی حاجب دسلطان مسعود غزنوی له خاصو سالارانو ، او دسرای له حاجبانو څخه و .

په (۴۳۰ ه ق) کال دسرخس او په (۴۳۱ ه ق) کال دخوجان په ډگر وکی دسلجوقیانو سره په جگړو کی خوراډیره مړانه ښکاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه، چې د سلطان مسعود له خوا ډیر خلعتونه ومو ندل .

ماخذ :

تاریخ بیهقی ۵۸،۰-۵۷۲،۵۸۸،۶۰۳،۶۱۰،۶۱ او نورسخونه ـ

۱۴۶۹ـ بدر طرخان بامیانی:

بدرطرخان بامیانی د اسد بن عبدالله د خراسان د امیر په وخت کې دختلان خپلواک حکمران و ، هغه وخت چې په (۱۱۷ ه ق) کال عاصم د خراسان له امارته مو قوف سو، او د هغه پرځای بیا اسد بن عبد الله کښېنو ست ،نو یو لښکر ئې د مصعب بن عمر و خزاعی په مشری ختلان ته راولیږه او بدرطرخان یې داسان و رکولو په پلمه ځانته ور وغوښت؛ بدرطرخان یو سلیون درهمه پر خپله غاړه و منل،خو اسدو رته وویل چی :«ته یو غریب بامیانی سړی یې له ختلانه و وزه! »

بدرطرخان جو اب ور کی چې :

«ته خراسان ته دلسی. کو چنیو او ښانو سره راغلی،او که او س له دې ځایه و لاړسې نو ستاد ال به پنځه سوه او ښان هم یو نسی،او ماچی دخپل ز لمیتوب و رځی دلته تیری کړی او داسال سی په تو ره گټلی دی نو څنگه په تش لاس و و زم؟»اسد دده دی معقو ل جو اب په مقابل کی په خښم سو ،او سره له دې چی داسان وعده یې و رسره کړې وه بدرطرخان یې په (۹ ۱ ۱ ه ق) کال کی و و اژه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مأخذونه :

۱-تاریخ طبری- ۵/۳٦۳ مخ ۲-الکامل-۵/۱۰۱ مخ

۳-افغانستان بعداز اسلام-۱/۱۸۵ مخ

۱۴۷۰-بدری غزنوی:

اصل نوم یې څرګند نه سو-خو د پلار نوم یې دعو فی په قول «احمد» و، په دری ژبه یې په وعظاو تنبیه کې اشعار و یل -دار باعی ددده:

زین سر تبت و جلال بردا برد

ایمن منشین ز دولت گرداگرد

امروز غمان خویش خورسردامرد

زآن پیش که زینجا بروی درد دادرد

مأخذ:

لباب الالباب-۲/٦۷مخ

۱۴۷۱-بدل خان :

د پښتو ژبې حماسه و یو نکی اولسی شاعرو، دنو لسمی عیسوی پیړی په پای او دشلمی عیسوی پیړی په سر کې دبلو چستان په سیمو کې او سېده د ده په اشعارو کې دانګر یزانو د استعمار پر ضدد مبارزی روحیه ښه څر ګند ه وه چې دده د پښتنو الی داحساساتو ترجمانی یې کو له .

مأ خذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو -۷۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۲ـ بدل خان یا بدی خان:

په ختیه بنګښ د صرف او نحو لوی استادو، په هند کی او سېداو علوم یې له مولوی محمد عیاضی دښځه زده کړی و .

فقیر او قانع سړی او پښپله سیمه کی د نامه خاوندو .

مأخذونه:

۱ـ تاریخ بنګښ ـ دمفتی ولی الله تألیف ـ ۴۴۳ مخ ۲ـ نزهة الخواطر ـ ۷/

۳ـ ډهند په تاریخ او مدنیت کی د افغانانو برخه ـ قلمی ۱۰۸ مخ

۱۴۷۳ـ بدیع الدین جوینی :

بدیع الدین اتابک جوینی دخپل وخت ښه دفضیلت خاوند او ددری ژبې شاعر و . څو تصنیفونه یې درلودل، او دسلطان سنجر په دربار کی دښه اعتبار خښتن ؤ . وایی چی وطواط ده دسنجر له غضبه ژغورلی و .

داتوته یې دنجم الدین محمد په ویرنه کی ویلې وه :

نجم گردون محمد محمود
زیر ابر اجل جمال نهفت

او چو جان بود جان نمیر دو من
زنده را مرثیه ندانم گفت

مأخذ :

دسیستان څخنی پښتوانی مشاهیر ـ ۳۴ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۴ـ بدیع الزمان خراسانی :

ابو الفضل احمد دحسین زوی، دیحیی نمسی او دسعید کروسی، مشهور په بدیع الزمان همدانی دخراسان له حفاظو څخه و، په (۳۹۸ هـ ق) کال په هرات کې مړ دي. دادوه تصنیفونه دده دي

۱ـ رسائل مشهورة

۲ـ المقابسات

مأخذ :

هدیة العارفین ـ ۱/ ۶۹ خ

۱۴۷۵ـ بدیع الزمان میرزا :

دسلطان حسین میرزا بایقرا زوی او په هرات کې دتیموریانو د کهول وروستی پاچا و، چې په (۹۱۱ هق) کال دپلار تر مړینې وروسته په هرات کې دپاچهۍ پر تخت کښیناست، خو په (۹۱۳ هـ) کال داوزبکو پاچاشاهي بیګ له ماوراالنهر څخه خراسان ته راغی او ددهسره یې جګړه وکړه، په جګړه کې بدیع الزمان میرزا مات شو او استراباد ته ولاړ او له هغه ځایه یې شاه اسماعیل صفوی ته پناه وروړه او هغه دتبریز په غازان کې نظر بند کې، او وه کاله په تبریز کې و.

په (۹۲۰ هق) کال چې عثمانی سلطان سلیم تبریز ونیو، نو بدیع الزمان دهغه سره استانبول ته ولاړ او په همهغه کال (۹۲۰ هـ) دوباپه ناروغۍ په روم کې مړ شو، او ددهسره یې دتیموړد کهول دپاچهۍ کمبله هم تول شوه .

بدیع الزمان میرزا دخپل پلار او ټاپه څېر د پوهنو پالونکی پاچاو، او هم په خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

یی دمختلفو لیکو په لیکلو کی لوی لاس او بنه مهارت درلو د .

حاجی میر زا عبدالمحمد خا ن پخپل کتا ب «پیدا یش خط و خطا طا ن» کی دده شی باب لیکلی چی :

« در جمیع خطوط متداوله خاصه درخط نستعلیق یگانهٔ زمان بلکه اعجو بهٔ دوران بودی» ده په دری او تر کی ژ بو بنه شعر و نه و یل ـ هغه وخت چی دده زوی « محمد مؤمن میر زا» د شهزاده مظفر سر ه په جگره کی ووژل سو د هغه په و یر نه کی یی دا بیت و وایه

و زیدی ای صبا بر هم زدی گلهای رعنا را شکستی ز ان میان شاخ گل نورسته ما را

دا بیتو نه هم دده دی :

چو رخسار تو از نو شیدن می لاله گون گردد درون من صراحی وار تا لب غرق خون گردد

مه من بی گل رویت دلم خون گشته چون لاله جگرهم از غم هجران شده پرکاله پرکاله

مأخذو نه :

۱ـ پیدایش خطو خطاطان ـ ۱۴۶ مخ

۲ـ خطو خطاطان ـ ۶۷ مخ

۳ـ دگلچین معنی ـ ۱۱۴ مخ

۴ـ مجالس النفائس ـ ۱۲۷ مخ

۵ـ قا موس ـ الاعـلام ترکی ۲۰ ـ ۱۲۵۷

۶ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۷۷۴ مخ

۷ ـ صو رتگر ان وخو شنو یسان هر ات در عصر تیمو ر یان ـ ۶۶ مخ

۸ ـ پشتو آریانا دائرة المعارف ـ ۴ ـ ۲۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۷۶- بدیع الزمان هروی :

احمد د حسین زوی ،دیحیی نمسی ،دسعید کړوسی او دبشر کوسی چی لقب یې «مهذب الدین »او کنیه یې «ابو الفضل»او شهرت یې«بدیع الزمان»و ،دخپل وخت نومیالی ادیب او فاضل او مبدع شاعر او حافظ او منشی تیر سوی دی- په اصل کـی دهمدان و،خو په هرات کی او سیده،او په هرات کی مړ او ښخ دی.

دعربی په نثر او نظم کی یې ساری نه درلود،او دصاحب بن عباد له ندیمانو څخه و .

دریحانةالادب مؤلف لیکی چی :

«شاعری است مبدع نامی ،حافظ کاتب منشی لغوی، از اکابر ادبای اسلام،در نظم و نثر عربی بی نظیر.. کلمات او در نهایت فصاحت و بلاغت،در قوهٔ حافظه و بدیهه گوئی یگانه جهان و از اعاجیب دوران بود،قصیده های پنجاه بیتی تا شصت بیتی را بمجرد شنیدن حفظ میکرد و از اول تا آخر بدون تغییر حرفی فرو میخواند،چهار ،پنج ورق از هر کتابی را فقط با یک دیدن حفظ می نمود و عیناً قرائت میکرد ،هرگاه نظم قصیده ای یا انشأ رساله ای را تصمیم میداد در همان دم،بدون تکلف انشا می نمود، بسا بودی،مکتوبی را که نوشتن آن را در نظر میگرفت از سطر آخرش شروع میکرد و بترتیب معکوس می نوشت و باولش می رسانید ... »

دده «مقامات بدیع الزمان» په نامه یو کتاب لیکلی چی ډیر شهرت لری-و ایی چی په دی موضوع کی دا لومړی گام و ، چی اخیستی سوی دی، او نورو پوهانو لکه حریری او نورو دده اقتضا کړی ده ،څکه نو حریری دخپل کتاب « مقامات حریری» په مقدمه کی دبدیع الزمان دمقاماتو پر قدامت اعتراف کړی دی .

سربیره پر مقامات یې دشعر یو دیوان هم درلود،او هم دده در سائلو او لیکنو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

منشا آتو یو ه‌مجمو عه‌د«رسائل بدیع الزمان »په‌نامه په‌یو ه‌تو ک کی‌خوواره‌چاپ سوی،او د « الامالی » په‌نامه هم‌یو کتاب د ه ته منسوب‌دی او ظاهراً هم‌غه دمقامات کتاب دی .

دابو بکر خوارزمی سره‌دده‌ادبی‌مشاجری‌او په‌هغو کی‌دده‌بر یالیتوب په‌معجم‌الادباو نورو کتابو کی راغلی دی .

دی‌د(۳۷۸ - یا-۳۹۸هق)کال(۱)دو روستی‌خور (جمادی‌الاخر)په یو ولسمه دجمعې‌په‌ورځ په‌هرات کی‌مړ دی،خو ځینو ایی‌مسمو مسوی او خو ځوایی سکته یی کړی وه‌او مړ لانه‌و ،خو چی په‌قبر کی یې کښېښنه‌و ه‌پر هو ښ‌راغئی‌چیغه‌یې و کړه خلکو دده ږغ واروېد ، غو ښته یې‌ېیر ته‌یې‌له قبره راو باسی،خو دده زهره‌دقبر له ېیری و چاوده ، لاس یې پر ږیره‌نیولی مړو. دده‌معاصر و فاضلانو دده‌پر‌سپرینه ډېری و یرنی(مرثیې) و یلی‌دی .

مأ خذ :

ریحانه الادب - ۱/۲۳۳ مخ

۱۴۷۷- بدیع اندجانی :

ملامحمدیوسف اندجانی دسلطان حسین میرزا ددربار له‌فاضلانو څخه و ، په معانی ، بدیع عروض او قافیه کی‌بې لوی لاس درلود،په(۸۹۷ ه ق) کال کی‌مړ ، او دا بیت دده دی .

---

(۱) داکال‌دتأسل‌او خبرنی و ړدی.

(مؤلف)

(c) ketabton.com: The Digital Library

گر باین آب و هوا کو یت بو دمنز لگهم

نی زلال خضر بایدنی دم روح اللهم

مأ خــذ :

پښتو آریانادائرهالمعارف ۳م/ ۳۸۰ مخ

۱۴۷۸- بدیع بلخی :

ابو محمدبدیع دمحمدزوی او دمحمو دبلخی نمسی ددری ژبی پخوانی شاعراو دمنجیک او دقیقی معاصر و ،چی دڅلرمی هجری پېړی په دو همه نیمایی برخه کی یې ژوندکاوه.

هدایت پهمجمع الفصحا کی ددهنوم «بدایعی» لیکلی او ویلی یې دی چی دسلطان محمود غزنوی دعصر شاعر و ،او دنو شیر وان «پندنامه» یې پهنظم کړې ده ،خو ډاکتر ذبیح اللهصفالیکی چی ښایی «بدیعی» او «بدایعی» دوه تنهوی ځکهچی دنوشیر وان هغه پندنامه چی بدایعی تهمنسو بهدهد پنځمی پېړی اشعارو ته ورته ده، او باید چیویو نکی یې پهغزنویدو رهکی او سېدلی وی.

هدایت دهغی منظو مې یوه برخه پخپله تذکره کی راوړی ده ، اوشفر هغهد «راحة الانسان» په نامه په (۳۰۹) بیتو کی پخپلوفا رسی منتخبا توکی راوړی ، او ښاغلی سعید نفیسی هم هغه دنو شیر وان دپندنامې دپا رسی تر جمې سره د «سهر» په مجله کی را نقل کړی ده .

دا شعر ونه دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو ای روی زمین راشد سطر ز
بصفای آب دریای بقر سز
نفیر ابر فروردی بر آسد
ز بانگ مرغ بانگ رود عاجز
بدان منگر که سی منعیست میخور
لو قت الورد شرب الخمر جایز
نگاری باید اکنون خلخی زاد
بر خساره بت چین را سجا هز
بمیدان نشاط اندر خراسد
نبشته بر قدح هل من مبارز
بیاد سید حران عالم
ابو یحیی الذی یحیی به العز
همیشه نام اورا آفرین جفت
همیشه عرض اورا مال محرز
مگردای چرخ گردان جز بنیکی
برین رستم دل حاتم جوایز
همه اسرش بکام دل روان باد
همه آهنگ اورا دهر سو جز
بقای او بمعنی قول باری
بقای دشمنان چون بیت راجز

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه پو شی جو شن غفلت که روزی
تو با شی تیر محنت را نشانه
امـل با عمرت اندر نه بمعیار
نگه کن تـا کجا گر دد زمانه

مأ خذ و نه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۱/۲۲۳ مخ
۲- مجمع الفصحـا ۱/۱۷۳ مخ
۳-د مهر مجله -۲ کال -۲، ۳ گنـه

۱۴۷۹- بدیعی سجزی :

بدیع الدین بدیعی په خته ساگزی په سیستان کی د دری ژبی نو سیالی شاعر و، چی په شپږ مه او اوو مه هجری پیړی کی یې ژوند کاوه، داشعار و دیوان یې درلود چی لهمنځه تللی دی او په اشعارو کی «بدیعی» تخلص کاوه .

دعرفات العاشقین مؤلف تقی او حدی لیکی چی:
«حکیم بدیع الزمان الترکوبی السجزی مو لدو منشاوی سجستان ترکو حصار یست که آنرا ترکو هم گو یند» .

د سیستان د ترکو په کلا کی او سید ، ځکه نو په «بدیع الدین ترکو »هم یاد یده او د مکران د حاکم تاج الدین ابو الکارم ستایندوی و ، اود هغه په ستاینه کی یی د یوی قصیدی دوه لوړی بیتو نه دا دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبحدم ز خواب مستی چون در آمد آن پری　　آن جهان جان افزای و آن کمال دلبری
ز رچنان قدری ندارد این قدر باشد از آن　　کز جهان بر داشت جود شاه رسم چاکری

او هم داسیر عمادالدین سیما تگین په ستاینه کی قصید ه لری چی لو مړی بیت یې دا دی :

که دارد چو ن تو در عالم ز خو بان جهان ای جان
دل از خارا خط از مینا رخ از دیبا لب از مرجان

بله قصیده یې دیمین الد و لته و الد ین بهرامشاه په ستا ینه کی وه چی خو بیته یې دادی :

صبح آمد و بکشو د ز مشر در مغلق
دیو ار جهان رخنه زد این سقف معلق
بر سفر ه اکسو ن سحر گنبد ا طلس
بر داشت ز روی طبق چر خ مطبق
بر تخت افق عالم پیر و زه قا را
گر د و ن کمر کش کلهی دا شت مغر ق
خیل شه روم ازطر ف هند رسیدند
ا فر و خته حر اقه و افر ا خته بیر ق
زا د از دل شب صبح سبک روح جها نگیر
چو ن معنی بکر و سر ه از خاطر ا حمق

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا شیشهٔ ا فلا ک به سنگ سیه شب

بشکست وازوگشت روان راح سر و ق

چو ن ظلمت باطل دل شب پنبه شد از صبح

صلا ح صفت سهر ندا کر دا ناالحق

ای لب شکر پسته دها ن بهر صبو حی

بر زن بر گ چنگ سر ا نگشت چو فندق

در یا فته ای بت چین وقت نگهد ار

چو ن یافت جهان رو نق بستان خو ر نق

آن پیر کهن سال جو ان طبع که دیدست

هم عز ت و هم خانه و هم خو اری را وق

بی زلف مشو ش شده یا ر د ر ین فصل

آ را م نگیر دد ل عشا ق مشو ق

آر استه عر و سان طو ی ساق چمن را

نو ر و ز به پیر ا یه تو سا عد مر فق

شد حله کحلی بنفشه ز نما نو

شد شقه و ردی شقایق ز صبا شق

بوی‌سمن ا ز خلق خد او ند خبر داد

اندو د ه بدانست‌بکا فو ر مستحق

دار ای‌جهان دار یمین دو ل ودین

کز دو لت او یافت جهان ر تبت‌و رو نق

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام شه عادل غازی که بحق اوست
برملک زمانه ملک و مالک مطلق

در دعوی سافر ندهی و ملک ستائی
از جمله شاهان جهان اوست مصدق

تأئید ازل بوده باقبال تو همراه
امداد ابد گشته بادبقای تو ملحق

بحر از کف راد تو فروشد بخود از رشد
آری نشگفتست اگر هست معمق

بر خوان جهان مایدهٔ رزق نیارد
بی سعی تو این کاس سیه کاسه ازرق

درگاه ترا چاکر ثابت قدم آید
دایم فلک ثابته ایست مطبق

بنده ز پی شعر عروسان مدیحت
آورده لالی سخنهای مسبق

بر عرصهٔ این لعب شهاسانده پیاده
فرزین معانی سخنهای فرزدق

سعدان فلک باتو مه و سال موافق
از بخت موفا و ز اقبال موفق

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده ژوند له (۶۱۲ هـ ق) څخه تر (۶۱۸ هـ ق) پورې یقیني دی .
داخلو رسیزه هم دده ده :

گل را چودم باد صبا خوار نهاد
از پوست برون آمد و بر خاک فتاد
بلبل چو بدید گفتش ای حور نژاد
بد کردی تو که تکیه کردی بر باد

مأخذونه :

۱- لب الالباب ـ ۹۳ مخ
۲- آریانا مجله ـ د ۱۳۵۰ هش کال ۳ گڼه ۵۳ مخ

۱۴۸۰ ـ بدیع هروی :

بدیع الزمان میرزا د سلطان میرزا خلف او د خپل پلار پر سر نومیالو څخه و ، او په (۹۲۰ هق) کال دوباره او غزنین سو . په دری ژبه یې شعر هم وایه د الاندې بیتونه دادی :

سر اازجوانان شیرین شمائل
بجان منت است آنچه کردند باد ل
کند منع ماشیخ شهر از جوانان
چگو ئیم اورا که پیر یست جاهل

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ / ۳۸۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۱ـ بديعي هروي :

مولانا يوسف بديعي اصلا د سرخس او د دري ژبې شاعر و ـ که څه هم په لومړي سر کي يې د سن د کمو الي په سبب په شعر کي خامي درلوده، خو هغه وخت چي هرات ته راغي او د مولانا صفائي سره او سيد شعرونه يې پوخ سو، په شعر کي يې بديعي تخلص کاوه، او شوخ طبعانو به دده د حجب له کبله يوسف صفايي باله، او دي به له دي خبري څخه سوراوشين کيده په عروضو او شعري صنعت هم ښه پوهيده په سرخس کي د ، او د شيخ لقمان په خانقاه کي شيخ دي. په معما کي يې هم يوه رساله ليکلي وه، او په دي فن کي يې ډير کار کړی و دا معمايي د (منصور) په نامه ويلي وه :

مرا زان شد منو ر خانه چشم　　　　که آمد دوست در کاشانه چشم

دا بيت هم دده دی :

دري مقصود جو يان مجمع البحرين شد صوفي

که بحري در برست از چشمه هر چشم گريا نش

مآخذ :

مجالس النفائس ـ ۳۸ مخ

۱۴۸۲ـ بديل ابو بکر هروي :

د احمد زوی او د محمد نمسی د حد يثونو سيالي عالم و، له هراته بغداد ته تللي او هلته يې حد يثونه له ابي العباس الاصم نيشا پوري، او د حسن له زوي منصور د ينو ري او د عبدالرحيم قناد له زوي علي څخه لوستلي وو .

مأ خذ :

تاريخ بغداد ـ ۷/۱۳۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۳ - براءت :

د پښتو ژبې اولسي شاعر و، چې نوميالي مستشرق دارمستتر يې په خپل کتاب د «پښتنخوا دشعرهارو بهار» کې يادونه کړې ده، او داسي اټکل کيدايي سي چې د (۱۲۵۰ ه ق) کال په شاو خوا کې ژوندی و. دابد له دده ده :

د سپينې خولې دې شم قربان

پورته کړه چشمان

مخ دې آفتاب دمهتاب په شان بليږي

ښل دې په سوزه سور پيزوان

پورته کړه چشمان

زما دلبره شمس و قمره

په مخ را پريږده تور زلفان

پورته کړه چشمان

زه «براءت» چې زنځور پروت يم کړيږم

که يو ځل راشي خپل چاناڼ

- پورته کړه چشمان

البته دا بدله پراولسي وزن ويلې سوې ده چې په مجلسو کې داولسي آهنګ سره پغول کيږي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

۱- دپښتنو اد شعرهار و بها ۳۰ ۱ مخ دکابل چاپ

۲- پښتانه شعرا -۲-٥٥۲ =

۱۴۸۴- براهیم :

دپښتو ژبې شاعر و،چې یو ازې یا دری هیو ز پخپل کتاب « کلید افغان »

کې دده یوه غزله راوړې ده، خونو راشعار یې لاس ته رانغله - هغه غزله داده:

چې دعشق سوداپه سر کړم کله سردیم

سر پریکړې په میدان کې دعشق یزدیم

دعشق نوم ځکه په ماباندې صحیح شه

وچې شونډې لمدې سترګې ګونه زردیم

دیاداشت بهره به بیا سوسم اسیددی

لکه نن چې مشغول شوې په یاد ګردیم

که مې سروسال دیار په سینه لاړ شی

خدای دی نه کاچې پری ګرم یا پری سردیم

تعلق هستی مې دوا ړه پسې شا کړل

جریده دعشق په لارکې روان فردیم

دامن و اخله چې په ګرد آلوده نشې

خسته پروت دستاپه درکې لکه ګردیم

بې دردان دعشق له سوزه خبرنه شول

براهیم ځکه سنت یار د اهل دردیم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذ :

کلید افغانی-۳۸۹ مخ دکابل چاپ -

۱۴۸۵- برت نیکه :

سیدبرت نیکه په ختهٔ شین غری سیداو په پښتنو کی دلوی اوښه نامه خښتن و . د کویتی دعبدالله خان دسیمی په لویه هدیره کی ښخ دی، اوسزارته یی عام وخاص ورځی، په زیاته بیا ښځی ډیره عقیده و رسره لری .

دده زیارت د «دیسری» په زیارت هم مشهوردی، دعاسو خلکو داعقیده دچی دده زیارت دنزلی دپاره یک په یک دی .

مأخذ :

دښاغلی سیال - سزارات - ۲۰ مخ

۱۴۸۶- برخورد اڼپا شمولی :

برخوردا په ختهٔ ترین د پښتو ژبی اولسی شاعر و اود کندهار دپنجوایی دولسوالی دپاشمول په کلی کی اوسید، اود(۱۳۰۰ ه)کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه. قلندرمشربه فقیرسړی و، او ډیرخوږ او زړه وړونکی آوازیی درلود، خوږی له سوزه ډکی بدلی ویلی، دده دشعراوعشق داستانونه دهغه ځای په عوامو کی شهرت لری - دابدله دده د کلام نمونه ده :

د یار د غمه سی پر زړه باندی پرهار دی وای

دهیان په وینو داسی رنګ لکه انار دی وای

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاردغمه د ققنس ناری و همه - وای

ترخولی به و باسم شین دو دلمبه به سمه - وای
کړه به دخدای وی زه به ستادلاسه سرمه وای

آسان یی سه بو له داداسی مشکل کاردی وای

دیاردغمه شپه او ورځ وهم فکرونه - وای

اوربه پسی کړم د دنیا په روزګارونه - وای
زړه راته وایی چه مخ و نیسه پر غرونه - وای

چی ستا و صال وی هغه غرساته ګلزاردی - وای

دیاردغمه به ناری کمه په زوره - وای

که څوک تومت راباندی وای لوړ ترلوره - وای
لکه پتنګ چی چاره نه لری بی او ره - وای
که ځان په سل کاله ساتم پای سی انګاردی - وای

ژوندون بی سه بوله چی تیر سو بی له یاره - وای
له دی ژوند و یارانو بس که برخوردار - وای
حاجت دی پر پرده د بی نیازو دروزګاره وای
هغه یار غواړه چی دی پس له سرګه یاردی - وای

برخوردار په پاشمول کی سړ او هم هلته ښخ دی .
ماخذ :

پښتانه شعرا ۳۰۰/۲۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۷- برخوردار خان اڅکزی :

داحمدشاه بابا د دربار له مخوروا و نوميا ليو د ربار يا نو څخه و، چې لومړی «دقا بوچي باشي» منصب درلود، او دربا ری تشريفا تو په دا اله درلودله، خو وروسته د ټولو محروسه هيوادو د باقيا تو تحصيل هم ده ته وسپا رل سو، پر احمدشاه بابا باندې د يرګران وا و د ګنا هکارانو په باب يې د ده شفاعت منا نه . د (تا ريخ احمدشا هی) مولف محمود الحسيني دی په داسی القابو يادوی (عاليجاه رفيع جايګاه ر کن الدوله العليه العاليه موتمن السلطنت البهيته القاآينه، مقرب الخاقان برخو ر دار خان) او د احمدشا با با سره په ټولو غزا ګانو کې ملګری، او د احمدشاه بابا د مړينې په کال هم ژوندی و ، او احمدشاه بابا چې نا رو غه سو ، نو ده مشو ره و ر کړه چې د استراحت د پاره د توبې غره ته و لاړ سی .

محمو د الحسيني بل ځای دی :

« رفيع جايګاه معتمد درګاه خلافت پناه و مخلص بلااشتباه مقرب الخاقان برخودار خان» په عنو ان ليکی .

بل ځای چې ديو چا شفاعت کوی او شفاعت يې منل کيږی په « تا ريخ احمدشاهی» کې داسی راغلی دی :

«مراحم شا هنشا هی بپاس جانب خان سعادت نشان که از فدو يان خاص حضرت ظل آلهی است ملتمس او را بعز قبول موصول ساخته لشکر را از ستيزو آويز منع فر مو دند ...»

مأ خذ :

تاريخ احمد شاهی- ده مسکو عکسی چاپ- ۲۰۱/ ۷۱، ۲۴۷، ۳۲۵، ۳۸۵، ۶۶۵، ۵۸۸، ۱۲۷۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۸۸- برخوردار فراهي:

ميرزا برخوردار دمحمود ترکمان فراهي زوی دخپل وخت ليکوال و ،يو کتاب يې د «محبوب القلوب» په نامه دخپلو مسافرتو په باب ليکلی دی،او له هغه څخه څرګنديږي چې ده داتلسمې پېړۍ په پای يادنولسمې پېړۍ په سر کې ژوندکاوه. دفراه د«پښتو» په کلي کې اوس هم ديوې کلا کنډوالې ليدل کېږي د ميرزا برخوردار په نامه يادېږي - په دری ژبه يې شعر هم وايه- دابيتونه دده دي:

ا لهي بزرگي وحشمت تراست
سرافرازی و ملك و شوکت تراست

تو ئی روشنی بخش جسم و حيات
تـو ئی نـا ظـم کشور کا ئنات

تو ئی باني بارگـاه سپهر
فروزنده مشعل ماه و مهر

ترا سی سزد شاهي و سروری
سزاوار ذاتت بود برتری

مأخذ:

دسيستان څېنې پخوانی مشاهير - ۳۷ مخ

۱۴۸۹- برکت خان:

ددانو زوی دپښتو ژبې اولسی شاعرو، او دځاځي ميدان په هاشم خېلو کې اوسېده. شعرونه يې پراولسي و زن داولسي آهنګو سره سم جوړ ول چې په عوامو کې يې شهرت درلود. د(۱۳۳۵ هـ) کال په شاو خوا کې مړ دی- اودادده ديوې بدلې کسردی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ری دی‌و ریځی سپینه تنده‌دی میدان د ی لیلا

وی ارمان ارمان دی لیلا

مأ خذ :

فر هنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۳ مخ

۱۴۹۰ - برم خراسانی :

یوسف دابراهیم زوی مشهور په «برم» خلیفه محمدمهدی ته پورته‌سو ، ډیر خلک و ربانده راټول سوه ، سرو الرود ، تالقان ، جوزجان او پوشنګ یې ونیول .
خلیفه مهدی دمزید شیبانی زوی یزید دده‌سره‌دجګړې‌دپاره‌را ولیږه ، یزید یدبریالی سو ، برم یې بندی‌مهدی‌ته‌ولیږه ، او په(۱۶۰ ه ق) کال دخپلو ملګرو سره‌دجله پرجسر په دار وځړول سو .

مأخذونه :

---

۱ - الاعلام - دزرکلی - ۹/۲۸۰ مخ

۲ - لغتنامه - ب - ۵۰۹ مخ

۱۴۹۱ - برمک بلخی :

دهارون رشید خلیفه دمشهور و زیر یحیی بن خالدبرمکی نومیالی نیکه و ، چی دده اولادی ته‌په تاریخ کی «برمکیان» یا «برامکه» وایی .
برمک دبلخ یو ډیر زوراو نومیالی‌مشرو ، چی‌دعبدالملک مروان خدمت ته ورغئی او دلوی ندیم په‌توګه‌یې‌ډیر اعتبار و موندا و دعبدالملک‌هشام په‌وخت کی مسلمان سو ؛ بیایې نسل‌ډیر سو ، چی دمجمل التواریخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمؤلف په قول « همه خداوندان عقل و کفایت بودند »
دبرمکیانو دکورنی دنیکه گانو عنوان په اصل کی هغه عنوان او لقب و ،
چی دبلخ د«بهار» دبودایی بودتون روحانی مشر ته ورکول کېده.
دانو سیالی برمک دخالد پلار او دهارون رشید خلیفه دمشهور وزیر یحیی
نیکه و.

مأخذ :

لغتنامه -ب-۱۰۶۹ مخ

۱۴۹۳ـ برمکی :

ابو اسحاق ابراهیم دعمر زوی ، داحمد نمسی، دابراهیم کړوسی، داسماعیل
کوسی او دبهران کودی مشهور په«برمکی» دحدیثو لوی عالم و ،اود بغداد
په«برامکه» محله کی اوسېد
حدیث یې دمالک قطیعی لهزوی ابابکر ، دماسی لهزوی اباسحمد، او دابراهیم
زیبی لهزوی عبدالله، او له ابالفتح ازدی موصلی، او دسعدنسوی لهزوی اسحاق
خخه اروېدلی، او په فقه کی د امام احمدبن حنبل دمذهب پیرو و.
دی د(۳۶۱هق) کال دروژی په ۹ ددوشنبی په شپه زېږېدلی، او د(۴۴۵
هق) کال دذی الحجی په اتمه دیکشنبی په ورځ په مکه کی مړ او دباب حرب
په هدیره کی ښخ دی

مأخذ :

تاریخ بغداد-۶-۱۳۹/مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۲ـ پرورده بلخی:

ابو محمد عبدالله د محمد زوی مشهور په پرورده بلخی د دری ژبی شاعر و ، او د غزنویانو پهوخت کی یی ژوند کاوه

عوفی یې داسی ستاییی :

«از معارف بلخ و صدو رخراسان بوده است و درنوبت دولت آل ناصر بتنعم روزگارگذرانیده و او رایکیک فرداست که در نفس خود تمام است و اگر تمام کنداز ذوق دو رافتدو از لطف بی بهره ماند» دا بیتونه دده دی :

گر بر کشم این فرو شده پای از گل
هرگز ند هم بهیچ نا مردم دل

بی خوابی را بدیده بر بستستم
و از دیدن خواب بیهده رستستم

لولو داری میان یا قوت اندر
ای زنده کنی مرده تابوت اندر

ای خورد گل نیک ندانسته ز بد
چندان گرهت ز مشک برلاله که زد

گویندمرا که خواجکی هست کریم
یک برگ کرم به که چنو شست کریم

مأخذ :

لباب الالباب ۲-/۳٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۳- برهاتګين :

علامه بيروني په خپل کتاب الهند کی ليکی چی برهاتګين دتګينانو اومړی پاچاو، چی ديونانيانوترسقوط وروسته يې په شرق کی دهغوی ځای ونيو، اودتخاراوکندوزپه سيموکی يې حکمرانی درلودله، اويې يادده کورنی دهندوکش جنوبی سيموته راغله اودسيلادی اتمی پهٔ وروستی دوهمهٔ برخه کی يې په ګندهاراکی يوکوچنی امارت جوړکړ

علامه بيرونی ليکی چی دبرهاتګين له نسله ترشپيتو تنو پوری حکمرانان تيرسوی دی -

دتګين له کلمی څخه داهم اټکل کېدای سی چی دغزنو يانو دسلاسلي دمؤسس سبکتګين اسلاف لکه بلکاتګين او الپتګين او نور هم دبرهاتګين دکهاله پايځوړ وی

مأخذونه :

۱- افغانستان بعداز اسلام - ۱/۹۰ ۱مخ . ۲- کتاب الهند البيرونی - ۹۳۴مخ

۱۴۹۴- برهان الدين :

د پښتو ژبی اولسی شاعر و، او پر اولسی او زانو يې جذاب شعرونه ويل دابيت دده دی :

برهان الدينه سرومال دی د جانان دی
که څه هم جانان خپل ځان له تانه ژغوری

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو - ۵۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۵- برهان الدین ابوالحسن غزنوی:

امام برهان‌الدین ابولحسن علی دناصر غزنوی زوی ملقب په «بریانګر» دخپل وختله نومیالیو امامانو څخه و، په بغداد کی اوسېد او دحضرت سنایی غزنوی نږدې دوست و.

هغه‌وخت چی‌دغزنی ظاهر بینو او متعصبو ملایانو دحضرت سنایی پر «حدیقته الحقیقته و شریعته‌الطریقته» کتاب باندی چی«الهی‌نامه» یې‌هم‌بولی‌اعتراضونه وکړه نو سنایی مجبور سو خپل کتاب یې خپل‌دی‌لوی عالم دوست« بریانګر» ته ولېږه او له هغه څخه یې وغوښته چی هغه کتاب ددارالسلام پوهانو ته وښیې او سنایی‌دطاعنانو لەطعنه وژغوری

هغه‌اشعار چی‌حضرت سنایی دخپل کتاب سره امام برهان الدین‌ته‌لېږلی‌وو، څو بیتونه یې دا دی:

تـو ببغداد شاد و من نـاشاد	خود نګویی‌و رارسم‌فریاد
سال و مه‌تر سناك و اندهګین	مانده محبوس تر بت‌غزنین
این کتابی‌که ګفته‌ام درپند	چون رخ حورد لبرو دلبند
ګرچه بسیار دیده تالیف	هیچ دیدی بدین صفت تصنیف
هرچه‌دانسته‌ام‌ز نوع‌علوم	کرده‌ام جمله خلـق‌را معلوم
آنچه‌نص‌است‌وآنچه‌اخبارست	وزمشایخ هـرآ نچه آثارست
اندرین‌نامه جملګی جمعست	مجلس روح‌را یـکی شمعست

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک سخن زین وعالمی دانش   همچو قرآن پارسی خوانش

این سخن راه طالعت فردای   نیک و بد در جواب با زنمای

جاهلان جمله نا پسند کنند   و ز سر جهل ریشخند کنند

وانکه باشد سخن شناس وحکیم   همچو قرآن نهد ورا تعظیم .

ماخذ :

تاریخ ادبیات در ایران - ۵۶۱/۲ مخ

۱۴۹۶ - برهان الدین بلخی :

شیخ برهان الدین محمود دابی الخیراسعد بلخی زوی دخپل وخت له ستروپوهانو څخه و، او د سلطان غیاث الدین بلبن په پاچهی کی یی په هند کی ژوندکاوه .

دشیخ عبدالحق محدث دهلوی په قول « بوفو رعلم و دانش و وجد و سماع جامع بود میان علوم شریعت و طریقت »

په دری ژبه یی صوفیانه شعر و نه هم و یل - دابیت دده دی :

گر کرست عام شد رفت زبرهان عذاب   ور بعمل حکم شدوه که چهاد یدنیست

دشمسی حوض شرقی پلوته مخ دی او دده دقبر د پښوخاوری یی دخوردی په توگه په کوچنیانو خوری چی علم ته یې ذهنونه پرانیستل سی

ماخذ :

اخبار الاخیارفی اسرار الابرار - ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴۹۷ - برهان الدین خاوند شاه بلخی :

د سید کمال الدین محمود زوی دخپل وخت نوميالی روحاني عالم و. د پلار تر - مړینې وروسته یې په بلخ کې دعلومو زده کړې ته مخه کړه او په لږ وخت کې لوی عالم شو، او بیایې د تصوف او سلوك لاره ونیوله، له بلخه هرات ته ولاړ او دهغه ځای د مشایخو سره یې صحبتونه وکړه، په تیره بیا شیخ بهاالدین عمر و رسره تر ډېره مینه پیدا کړه چې د مړینې پر وخت یې وصیت وکې چې زما د جنازې لمونځ دې دی وکړي. دشیخ بهاالدین عمر تر مړینې وروسته سید برهان الدین خاوند شاه بیرته له هراته بلخ ته راغی او په بلخ کې مړ شو، چې دسلطان احمد خضرویه په هدیره کې ښخ دی .

دده دریز امن پاته شو چې امیرخواندمحمد ، او سیدنظام الدین سلطان احمد ، اوسیدنعمت الله نومیدل .

ماخذ

رجال کتاب حبیب السیر - ۳۰۰ مخ

۱۴۹۸ - برهان الدین عطاالله هروی :

مولانا برهان الدین عطاالله رازی د هرات د زبرگانو له اولادې څخه و، چې دسلطان حسین بایقرا په وختو کې یې ژوند کاوه او دامیر علی - شیر نوایی ملگری و، او دهغه وخت له نومیالیو فاضلانو او شاعرانو څخه گڼل کیده ، او د هرات دشاهرخ میرزا په مدرسه کې په تدریس بوخت و، وایی چې دده په ادبی پالنه کې امیر علی - شیر نوایی لوی لاس درلود ، او دده هم د امیرعلی شیر نوایی په

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاینه کې ډېرې قصیدې ویلې دي .

هغه وخت چې پاچا امیر علي شیر ته دولتي مهر ورکی نو مولانا برهان الدین یې نیټه داسې منظومه کړه :

سپهر فلک جناب علي شیر کز شرف — عاجز بود ز حد کمالات او خرد
دیوان نشست خرشهبان بداد عدل — از لطف شاه عادل والحق چنین سزد
چون مهر زد بدولت سلطان روزگار — تاریخ شد همینکه «علي شیر مهر زد»

او داپېښه د (۸۷٦ ه) کال د برات په میاشت کې وه ، خو عجیبه اتفاق دا سي پېښ سو چې لس کاله وروسته چې امیر علي شیر ورور امیر درویش علي ته دولتي مهر ورکړه سو هم مولانا د هغې پېښې د نیټې په باب دا ترکیب جوړ کی :

« درویش علي مهر زده »

بیا یې امیرعلي شیر د امارت نیټه (۸۹۲ ه) داسې منظومه کړې ده :

آن میر علي شیر که دارد — اوصاف برون ز حد تقریر
چون کرد قبول با امارت — تاریخ شود « امارت امیر »

امیرعلي شیر هم په خپله تذکره (مجالس النفائس) کې مولانا ښه ستایلی دی.

مولانا د بابر میرزا په نامه هم د معما یوه رساله چې «جواهر الاسماء» نومېده لیکلې وه، چې له هغې رسالې څخه یې دا معما یې بیت د «شاه بابر» په نامه ویلی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

پس از بـهار جـوانی کشیم آه بسحرت

خزان عمر چو آخر رسید از پی غارت

د «جوانی» له کلمې څخه بې« شباب »اخیستې او د شباب بهار (ش) دی چې ورو سته «آه »ورسره سوه نو «شاه »ځینې جوړ سو، او د «خزن عمر» آخر «ر» ده چې دشباب له «باب» سره یو ځای سوه «بابر» سو)

مولانا برهان الدین عطاء الله رازی په (۹۰۲ ه ق) کال کی مړدی.

ماخذونه :

۱ـ مجالس النفائس ـ ۹۱ مخ

۲ـ پښتو آریانادایرةالمعارف ـ ۳/۵۰۳مخ

۱۴۹۹ برهان الدین لاغر بدخشي :

په خپل وخت کې د بدخشان له نومیالیو پوهانو او شاعرانو څخه و، پلاریی میر یوسف علي خان شهید او نیکه یې میر میرزای کلان نومیدل .

پر شعر و یلو سربیره یې په نورو مستظرفه صنایعو کی لکه نقاشی، حکاکی، زرگری او رنګمالی کی لوی لاس درلود ، او په تیره بیا دوریشمین کاغذ په جوړولو کی دمهارت خاوندؤ، اوداآثار یې هم لیکلي وو :

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱-آئینهٔ سکندری تفسیر

۲- روضتهٔ النور

۳- جام جم

۴- اخوان المجالس

۵- داشعار وديوان

په (۱۲۹۱هق) کال کی مړ دی .

ماخذ :

پښتو آريانا داير ةالمعارف -۴/۷۰۶مخ

۱۵۰۰- برهان الدين محمود بلخی :

شیخ برهان الدين محمود دبلخی دابی الخير اسعد بلخی زوی او د سلطان غياث الدين بلبن په وختو کی په هند کی اوسيد .

ښه لوی عالم و، هم په شريعت او هم په طريقت کی مشهور و.

د مولانا برهان الدين سرغيناني د هدايې خاوندسره يې ليدلی و، په (۸۸۷هق) کال کی مړ اوقبر يې په ډهلی کې د حوض شمس ختيزی خواته دی ، او عوام ورته ښه عقيده لری .

ماخذ :

تذکرهٔ علمای هند - ۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۱ـ برهان الدین هروی :

برهان الد ین حیدر هر وی د محمد زوی دملا سعد تفتا زانی له نو میالیو شا گر دانو څخه و، چی دخپل استاد پر «شرح کشاف » او «ایضاح المعا- نی »، او «فر ائض سر اجیه »یې حا شیې لیکلی دی ، او په (۸۳۰هق) کا ل کی مړ دی .

ماخذ :

ریحانة الادب - ۱/۲۵٦ مخ

۱۵۰۲ـ برهان بلخی :

علی د حسین (یا حسن) زوی او د محمد نمسی د خپل وخت لەنو میالیو پو ها نو او لو یو حنفی فقها وڅخه و، چی ډ یر شهرت یې د رلود ، او په «بر ها ن بلخی »معر وف و .

فقه یې په بخاراکی د عمر له زوی بر ها ن الد ین عبد العز یز څخه زده کړی وه، او په فقه او ا صو ل کی یی لوی لاس د رلود، و روسته یی بیاپه دمشق کی تد ریس کاوه او په (۵۴۸هق) کال کی مړ سو .

ما خذ ونه :

۱- ریحا نة الادب -۱/ ۲۵۴مخ

۲- فو اید البهیة - ۱۲۰ مخ

۳- لغتنا مه -ب - ۲۳۸مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۳ـ برهان خان:

د نادر زوی دپښتو ردهز اره دضلع د « بغی » اوسید ونکی د پښتو ژبی اولسی شاعراو داعلیحضرت احمدشاه بابا معاصر و.

په (۱۱۷۴هق) کال چی لوی احمدشاه بابا د پانی پت پر ډگر سر هیتانو ته تاریخی ماته ورکړه نو داسی ښکار یږی چی برهان خان هم دغا زیانو په ډله کی و، ځکه چی د هغی تاریخی جگړی قصه یې داسی په نظم کړی ده لکه دی چی خپل دستر گو لیدلی حال بیانوی

که دا اټکل سم وی نو دده ژوند هم تر ۱۱۷۴هق کال پوری یقینی دی.

دده اشعار وپه عوامو کی شهرت درلود، اوفر انسوی ختیځ پوهاند «جم ډارمستتر» دپښتو نخوا په « ایبټ آباد» کی دده اولسی بد لی مو ندلی او په خپل کتاب «دپښتونخو ادشعر هاروبهار» کی یې رانقل کړی دی اوهم لیکی چی برهان خان دخواص خان او افضل خان ختهک جگړه اود آدم خان او درخانی قصه هم په پښتو نظم کړی ده چیدهغو نظمو نمو نی یې هم پخپل کتاب کی راوړی دی. دلته دلوی احمدشاه بابادغزاپه باب دده څو بیتونه دده دکلام دنمونی په توگه ددارمستتر کتاب را اخلو:

احمدشاه باذشاه په جاردا وویله
د غزا په نیت ووزمه له کابله

پښتنی مغلی لاندی کړی کفار و
داخبره سی په زړه وگرځید له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا به قتل کړم کفار په هندوستان کی
یا به پرې کړ مه کله پرې باندی خپله (۱)

امیران وزیران واړه تری چا پیروو
د غزا په مهم خوبش شوی پو بله

یو د پرشو رځی یې نیته په مینځ کی یښوه
په وړ نبی ورځ یې پیشخانه و و یستله

چی د پرشمه ورځ پوره شوه بادشاه سورشه
په ډ پر واوښویی خزانه ولیږد وله

د با دشاه دری لکه لښکر همه سواره وو
د هندوستان په لاری تله واړه خوشد له

با د شاه خوورځی مقام په پیښور شه
داخون په زیارت پروت دعاغوښتله

او لیا ؤپرې غږ وکه روا نیږه
ستاعرضی شوله دخدای په درقبوله

با د شاه لا ړ په خوکنو باندی ډیره شه
د میان عمر صاحب پوښتنه یې کوله

---

(۱) دابیت په پښتانه شعراء داسی راغلی :

یا به ننگ د پښتانه بیر ته پرځای کړم
یا به بایلم ککری پرې باندی خپله

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان عمر صاحب پرې ډېر ډېر مهربان شه
بادشاه سو رېږه مدعا ددې وګټله

د پېښېږ راولیاواړه درسره شوه
ډېر کټ جنډه دی پورته و ختله

بادشاه کوچ له خوکنو وکړروان شه
دده له ویری سمه ټول ولړزېدله

دا ټکګ پهسیند يې دوه پوله تيار کړل
بادشاه پوریوټ په مانجه يې میشته کړله

هر سپاهي یې له پرېخونه کم نه و
دروتاس قلعه یې بې جنګ واخستله

احمد شاه بادشاه غازي او همسخي و
ټول جسه یې لکه شمع بلېدله

د باهو نه لکه فوځ و رپسې راغئ
شپه او ورځ يې خالي نه وه له مزله

باهو وویی پښتون زما دجواب نه دی
دده زړه کې لو یې ډېره تېر ېدله

مخامخ شو جنګ یې جوړ کړ په میدان کې
دوروخیی تو پخانه وچلوله

سمندر خان مؤمن خان دواړه شهیدان شو
د احمد شاه دزړګی ستن و نړیدله

(c) ketabton.com: The Digital Library

اووه‌و رځي‌وه نیاره بیارنایي‌شوه   دپاهو تنه په زمکه لغږید له

سر اتي په لو ردغم ناری سو ری شوی

پښتانه تو ره یي هاله وسنله

باد شاه جنګ وکته هر څو ک پری خو شحا ل شو

بیابر هان یي مدا م ستا یي له غز له

ما خذ ونه :

۱ـ د پښتنخوادشعر ها روبهار ۱۰۶۱،۱۰۶۱ مخو نه

۲ـ پښتانه شعر ۱ـ۱/۳۵۵مخ

۱۵۰۴ـ بر یا نګر غز نوی :

دحضرت‌سنایي‌غزنوی‌نژد ی دوست او د خپل وخت‌له‌نو میا لیوا ماما نوڅخه‌و. (په همدی رد یف کی د ی د(برها ن الد ین ابو الحسن غز نوی نامه ته رجو ع وسی)

۱۵۰۵ـ بر یم خا ن :

دپښتو ژبي ناظم و او یو ه منظو مه یي دآدم خا ن او در خا نی په کیسه کی چی مسعو دبن‌عبدا لله‌لیکلي را غلي‌ده ، او بر یم خا ن یي دلسمی‌هجری پیړي ناظم شو ولی دی ـاو په هغه کیسه کی‌داد ده یو مناره ده :

خانه آدم‌خانه غلامان‌دی میر نی‌دی   یـو تـر بلـه گـر نـد ی‌د ی

پـلو لیـری کـه لـه مخـــــه   دغه‌ستا دپلوستر ګی دخو نی د ی

ما خذ :

فر هنګ زبان وادبیات پښتو ـ۷۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۰۶- بړمکو-موسی جان :

دکاکړستان محلي روایت دی چي بړمکو اوموسی جان دوه سینان تیر سوی دی- په ختته سپین تر ینان اوقبر ونه یې د هر نایی په سیمه کی خو کی نو سی کلی ته نژ دی سته- خنگ پر خنگ پنخ دی، او زیات شمیر خلک ورته عقیده لري .

ماخذ :

مزارات - د مغلی سیال کاکړ لیکنه -۹۵ مخ

۱۵۰۷- بزرجمهر قاینی :

ابو منصور قسیم د ابراهیم زوی دسبکتگین اوسلطان محمو د غزنوی دوختو له نوميا لیو امیرانو او ادیبا نو اوشا عرانو څخه و ، په عربی او دری شعر کی استاد گڼل کیده .

تعا لی یې خو عربی شعر و نه راوړی دی .

ماخذ ونه :

۱- لباب الالباب- ۱/۳۳ مخ

۲- لغتنامه- ب -۳۰۱مخ

۱۵۰۸ بزرگ خواجه بدخشی :

دسید علی خواجه مهجور زوی د بدخشان له نومیا لیو پوهانو اوشاعرانو څخه و.په دری ژبه یی ښه شعرونه ویل ، اودژوند په پای کي په بخارا کي اوسید ،خو چي په (۱۳۳۹ه ق) کال دبخارا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په انقلاب کې د «قبته الاسلام» څخه د دفاع په و خت کې ووژل سو .
په اشعارو کې يې مظلوم تخلص کاوه .
ماخذ :

پښتو آريانا دائرة المعارف -۳/۱۳م مخ

۱۵۰۹ـ بزگرعلي محمد :

د محمد عثمان زوی د پښتو ژبې معاصر شاعرو ، چې په (۱۹۰۰م) کال د گلستان په لاجو رکې زيږ يدلی او په (۹۶۶ ۱م) کال کې مړ دی.

په اشعارو کې يې «بزگر» تخلص کاوه ، په اوو ژبو پوهيده ، په ملي او اجتماعي موضوعاتو کې يې شعرونه ويل ، او د اشعارو يو ديوان يې سته ـ دابيت ددهٔ دی :

پښتنې دی کړی دغو ړوالی پښتو پښتانه ځوانان دی و پالی پښتو

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبيات پښتو -۷۶ مخ

۱۵۱۰ـ بزرگ (ميا)

مولانا ميابزرگ ددوولسمې هجري پيړی له نومياليو پوهانو او ليکوالو څخه و ـ دباجوړ په «شوو» کې اوسيد ، د د ينې علومو تدريس يې کاوه ، په پښتو ، عربي او دري پوهيده ، او په (۱۱۸۲هق) کال يې ديوسف زليخا کيسه له پارسي څخه په پښتو واړوله او لويه شرح يې باندې وليکله چې د درسي متن بڼه يې غوره کړې وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د هغې سیمې په دینې مدرسو کې تدریس کید له .

ما خذ :

فر هنگ زبان و اد بیات پښتو -۷۵ مخ

۱۵۱۱ـ بزم کا بلی :

دامیر عبد ا لر حمن خان دوختو شاعر و ، چې له هند و ستا نـه دامیر عبد ا لرحمن خا ن د بیر ته راتللو په با ب کې یې و یلی و :

دو ش دید م که یک مه تا بان
د ر بر م آ مد ست جلو ه کنا ن

ما خذ :

پښتو آ ر یا نا دائر ة المعارف - ۳/۸ ۱۸ مخ

۱۵۱۲ـ بز می خر ا سا نی :

ملا شاه حسین بز می د خر ا سا ن له شا عر ا نو څخه و ، او « بز می » یې تخلص کا و ه ، په د ری ژ به کې یې ښه طبع د رلو دلـه .ـدا بیت دد ه دی :

خشک سال هجر را باو ر ا گر مید اشتم
تخم مهر دلبر ان در سینه کې میکاشتم

ما خذ و نه :

۱ـ مجالس النفائس -۱۶۲مـخ
۲ـ لغـتنامه ـب - ۳۷ ۰ ۱مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۳- بزمی کندهاری :

مولانا بزمی د دری ژبی شاعر اصلاً کندهاراو دادای قلی خان له شاعرانو څخه و .

په طریقت کې یې شیخ نظام تاینېری ته عقیده درلوده .

په شعر کې یې دسلمان ساوجی د قصیدې په څېر یوه قصیده پیل کړې وه او دلاندی بیتو نسبت ده ته سوی دی چې وایې:

گر افتادم ز پا در عشق آشوب جنونم هست
همان داغ جهان افروز و اشک لاله گونم هست

ز سیدان شهادت زخم تیغی بر ده ام بیرون
که داسان کفی تا حشر در گرداب خونم هست

دو چشم اندر رهش دارم ببیک نقش قدم بزمی
که جذب شوق با صد دل بکویش رهنمونم هست

بزمی هند ته تللی و ، او هلته یې د طالب او کلیم سره مشاعرې کړې وې ، او چې بیرته راغی دا ستر خانی دین محمد خان دفتر حاتو نظم کولو ته وگمارل سو ، او هغه ئې بشپړ کړ .

دا څلوریزه هم د ده ده:

دلا گر هوشیاری همچو بلبل مست افغان باش
نشاط غنچه گر خواهی اسیر خار مژگان باش

چو لاله در بهار حسن او در خون نشین بزمی
دور زخم داغی سیکش و با خاک یکسان باش

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف م/۸ ۱ م مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۴- بسالمی غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوي دوختواميراو نوميالي اديب و . عبدالغفارفاخر چې دغزنوی دربارله پخوليکوالوڅخه ؤ، دخپل زلميتوب دوختوپه حالاتو کې ليکلي چې :

« بدبیر ستان قرآن خو ندن رفتمی و خدمتی کردمی چنانکه کودکان کنند ، و باز گشتمی- دتاچنان شد که ادیب خویش را که اورابسالمی» گفتندی امیرمسعود گفت: عبدالغفار را ازادب چیزی ببایدآموخت،وی قصیده دوسه ازدیوان متنبی وقفانبک(۱) مرا بیاموخت و بدین سبب گستاخ تر شدم .... »

مأخذ :

تاریخ بیهقی- باهتمام داکتر غنی وداکترفیاض - ۱۲۰ مخ

۱۵۱۵- بسام سیستانی :

دسیستان له نومیالیو امیرانو څخه و ، په تاریخ سیستان کې را غلي چې :

« و ابراهیم بن جبریل را ولایت داد و بر سیستان (فضل بن یحیی) و ابراهیم - بسام بن زیادرا اینجا (بسیستان) فرستاد و بسام اندر آمد روز دو شنبه سه روز گذشته از سفر سنه تسع و سبعین »

۱- تاریخ سیستان - ۱۵۳ مخ

۲- لغات نامه - ب - ۱۲ مخ

---

(۱) مراد دامر القیس معلقه ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۶ـ بسام کورد خارجی :

دیعقوب بن‌اللیث دَو ختو ادیب او د دری ژبی‌شاعر، او له هغو خوارجو څخه و، چې‌دیعقوب بن‌اللیث سره یې روغه کړې‌وه، او دهغو په ستاینه کی یې تر محمد بن‌وصیف وروسته شعرونه ویلی وو،چی یوشعریې دیعقوب د یری او دعمار خارجي دوژلو (۲۵۱هق)په‌یادونه کی‌داو :

هر که نبود او بدل متهم
بر اثر دعوت تو کرد نعم
عمر زعمار بدان شد بری
کاوی خلاف آورد تالاجرم
دیدبلابرتن و برجان خویش
گشت بعالم تن اود رالم
مکه حرم کرد عرب راخدای
عهد ترا کرد حرم د رعجم
هر که‌درآمدهمه باقی شدند
با زفنا شد که بدید این حرم

مأخذ :

تاریخ سیستان - ۲۱۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۱۷ـ بستان بړیځ:

شیخ بستان دمحمدا کرم زوی په ختیه بړیځ دپښتو ژبی یو نومیالی عـارف شاعر و، چی دپټی خزانې مؤلف محمدهوتک دده په باب‌داسی لیکی:

«زما پلار علیه الرحمه‌له قدماځخه‌روایت کا:چی‌شیخ بستان په‌قوم بړیځ و، په‌ښوراوک یې کورو، دده‌پلار محمداکرم رحمته الله‌علیه‌هم دخدای‌ولی و، او دښوراو که‌راغی، دهلمندپر غاړه په‌یوه کوډله کی‌او سیدی‌او دخـالق په‌عبادت بوخت و،نقل کا: شیخ بستان له‌پلاره ډیر فیض و موند ، او په ځوانی و لاړ، هندوستان ته، او هلته به‌ښار په‌ښار گرزیدی‌او آثار دقدرت به‌یې‌تماشا کول ، او هغه‌وقت‌چی‌وطن‌ته‌راغی‌ په‌سنه(۹۹۸) هجری یې‌داو لیاءالله‌په‌بیان کتاب د«بستان الاو لیاء» وکیښ‌او زما پلار رحمة الله علیه دغه کتاب په‌ښور او ک کی‌دحسن خان بړیځ په‌کور کی لیدلی‌و، چی په‌دې کتاب کې‌شیخ بستان علیه‌الرحمه دډیر و پښتنو اولیأ حالونه او کرامتونه‌او خوارق دعادات کښلی‌وو، او ډیر ډیر اشعار یې‌هم رانقل کړی و،له‌نورو شاعرانـو او خپلو شعروځخه‌ـ دغه‌شعر ماد خپل پلار له‌خولې واوریدی چـی‌دشیخ بستان‌رحمته‌الله علیه‌ددی:

شعر چی‌بدله‌یې‌بولی

او ښکی‌می‌څاڅی‌پرگر یوان یو وار نظر که‌پرما

راسه گذر که‌پرما

دمینی‌اوردی زمازړگی‌و ریت‌په‌انگارکی نا

ښې تاو نارکیء نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دېه‌و یلیږ م چې‌مې‌زړه نامفتون کړی نا
ځان‌مې‌زبون کړی نا
او ښکی‌مې‌ځاځی پرګریوان یوو ارنظر که‌پرما
راسه ګذر که پرما

* * *

و که نظرزما پرحال چې پروت رنځوریمه تل
په‌و یر ناسور یمه‌تل
له‌زړه مې‌ځاځی و ینی سور په‌و ینو خپل یمه تل
په‌اور جلبل یمه‌تل
او ښکی مې‌ځاځی‌پرګریوان یوو ارنظر که پرما
راسه ګذرکه‌پرما

* * *

له درده سوزه تل ناري او غلبلي و همه
کړيږ سوري و همه
یوآن‌مې‌چیری نه‌آرام نه‌تپکاو نه و ینم
نه‌راحت کړ نه‌و ینم
او ښکی مې‌ځاځی‌پرګریوان یوو ارنظر که پرما
راسه ګذرکه‌پرما

* * *

دخو یږو زړو له‌حاله ته‌یې‌ای باداره آګاه
بی دبی‌و زلوهمراه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دخپل عزت په روی «بستان» ته کړه دمهر بند ل

کړې له گناهه گواښل

او ښکی سی شاخی پر گر ېوان یو وار نظر کـه پر ما

راسه گذ ر که پر ما

* * *

پوهاند عبدالحی حبیبی دپټی خزانې په پایخوړ کی دمحزن « افغانی » دمؤلف نعمت الله هروی چی دشیخ بستان معاصر دی هغه لیکنه چی دشیخ بستا ن په باب یې کړې ده داسی رااخلی: « آن احسن عباد الله ، و آن سوخته نار الله در دریای وحد ت ، وگوهر کا ن معرفت شیخ بستا ن بړیخ ، د رابتدا جـوانـی ازروه بهندوستان آمد، د رقصبه سمانه سکونت اختیار کرد ، وخود را د رلباس تجا رت مخفی سیداشت و باندک دست مایه بیع و شرا سیکرد ،وسود وجه حلا ل را در ضرو ریات خود صرف سیکرد، صاحب د رد بود، وچشمان شریفش هرگز از اشک خشک نبود، و هرساعت آه دردنا ک بر آورد ی، باوجود ا ین همه درد و سوز — پا نزده سیپاره هر رو ز ختم کردی ، و ا کثرا وقات اشعار پښتو را بصورت حزین درد نا ک که سنگ را بگیر یه آ رد سیخوا ند ، و آخرشب وضو تا زه ساخته ، بحق مشغول سی بو د ، و بر پنج وقت نما ز وضو تازه سی ساخت، وکمترین محرر این تاریخ د رسفر د ریا که کرد ه رفته بود ، درخدمت ایشا ن رفیق بو د ، شب و روز اکثر خوارق بنظر د رآمد ؛ شبی در دریای شو رطوفا ن شرو ع شد، چنانچه خلایق کشتی نشین دست از جان شستند، و هر کس بدعاو تضر ع و زاری بدرگاه حق مشغول شدند چون فقیر رابه خدمت ایشان ر ابطهٔ اخلاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

تمام بود، در آن حالت بخدمت ایشان عرض کردم، که وقت مددا است، تبسم فرمودە گفتند که خاطر جمعدار ید، دغدغه نیست، بمجرد این سخن طوفان فرو نشست، و باد مرادوزیدن گرفت، و جهاز از آن مهالکه بر آمد. چو معاودت نمودە به احمد آباد گجرات رسیدند، روز بمن فرمودند که وقت من به آخر رسید، و بیماری اسهال عارض شد، بتجهیز و تکفین خواهی پرداخت، بالرأس والعین قبول نمودیم، بعده بتاریخ شهر ربیع الثانی، روز جمعه سنه هزاردو، بعد از نماز ظهر بمحبوب اصلی واصل شد» (۱)

مأخذونه :

۱-پټه خزانه-له ۳۶ مخ څخه تر ۶۷ مخ پوری .

۲-مخزن افغان - ۲۵۰ مخ .

۱۵۱۸-بستان خان پوپلزی :

د احمدشاه بابا په پاچهی مستوفی الممالک و، چی په ځینو غزاگانو کی یې داحمدشاه بابا سره ګډون هم درلود، او لوسړی ځل چی احمدشاه بابا د پنجاب خواته تراټک پوریووت احمدشاه بابا دلښکر قراولی هم ورسپارلی وه، خو په (۱۱۶۵ هق) کال چی احمدشابابا په پیښور کی و، اوله هغه ځایه یې غوښته چی د ترکستان خواته ولاړ سی خبرورته راورسیدچی په کندهار کی داحمدشاه بابا وراره لقمان د ځینو مفسدانو په پارونه شهزاده تیمورشاه ته پاځیدلی او هغه د آل او عیال سره بندی کړی اوخزانی یې چور کړی دی-اود برخوردارخان وروروشندل خان یې وژلی دی ، احمدشابابا شاه پسندخان میراخورباشی د یوه فوج سره هغی خواته وګماره، مګرپه دی وخت کی معلومه سوه چی بستان خان پوپلزی مستوفی الممالک هم په پټه د خپل ورور مقرب خان په واسطه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلقمان خان لاردرلودله اوورته ليكل يي چي خان تينگ کړی، ځکه نو احمدشاه بابا هغه بندی کی او څه وخت و روسته يي و واژه (د دې کتاب په دريم توک کی دی د«احمدشاه بابا نا»سه تهرجوع وسی)

ماخذ :

تاریخ احمدشاهي -دسسکوچاپ- ۱/۹٦، ۳۳۸، ۵۰۲ مخونه

۱۵۱۹- بستی :

ابومحمداسحاق دابراهيم زوی، داسماعيل نمسی دبست قاضي اودحديثو لوی عالم و ، حديثونه يي له هشام بن عمار ، او هشام بن خالد ازرق، اوقتيبه بن سعيد څخه اوريدلي وو، چې بيا له ده څخه ابوجعفر محمد بن حيان او ابوحاتم احمد بن عبدالله بن سهل بن هشام بستي روايت کړی او په (۳۰۷ هق) کال کی مړدی.

مأخذ:

دد هخدالغتنامه - ب - ۳۷ مخ

۱۵۲۰- بستی :

شمس الدين حاجی بچه دبست له خلکو او دعراق له افاضلو څخه و، په دری شعر کی يی لطيفه طبع يی درلودله ؛ په نثر او نظم کی ماهر و ، اودتدريس په وخت کی به يې هغه څه چې په نثر ويل په نظم کی يې هم راوړل .دا بيتو نه دده دی :

گو يندز ز رترا بو د خرسندی خرسند شوی چون دل از و بر کند ی

از کند ۀ کان و بيوفای د هرست بر کند ه بی و فا چرا د ل بند ی

گر هيچ بسيب ز نخش با ز رسی باری بپرس که نرخ شفتا لو چيست؟

ماخذونه:

۱-لباب الالباب -۱/۳۸۷ مخ ۲-لغتنامه-ب- ۳۷-

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۱- بسطامی بلخی :

ابو شجاع عمر بسطامی دمحمد زوی او دعبدالله نمسی دبلخ له ادیبانو ، شاعرانو او
دحدیثو له حافظانو څخه و. د(۵۷۰ هق) کال پهشاوخوا کی یی ژوند کاوه، ددهله تالیفاتو
څخه دا د وه کتابونه مشهور دی :

۱- لقاطات العقول ۲- من الفا العزلته

مأخذونه :

۱- الاعلام- دزرکلی - ۵/۲۲۳ مخ ۲- مرآة الزمان -۸/۳۳۰- مخ .

۱۵۲۲- بسکی :

مسعود دعبدالله زوی د آدم خان او درخانی پهمشهوره کیسه دبسکی له
خولی پراولسی و زن څینی ناری راوری دی او «بسکی» یی دآدم خان دعمه لوربللی ده،
چی ژوند یی دلسمی هجری په شاوخوا کی اټکل شوی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۷۶- مخ

۱۵۲۳- بسمچی هروی :

مولانا بسمچی دهرات ددری ژبی شاعر او دامیر علیشیر نوایی معاصرو، لومړی کسب
یی بسمه کاری وه ؛ خو و روسته په رسالی بوخت شو د پراشعار یی ویلی او دا مطلع دده دی :

سدام خانه چشمم ز آب دیده خرابست خراب چون نشود خانه که برسر آبست

مأخذونه :

۱- مجالس النفائس -۱۶۶- مخ ۲- لغتنامه- ب- ۶۷/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۴ـ بسمل بدخشی :

میر محمد یوسف خان بسمل د میر امام زوی د دری ژبی شاعر او دبدخشان له سخوروخخه و دهند دحیدرآباد دناظم مبارزخان سره په ښه عزت اوسیداو هغه وخت چی مبارزخان دنواب آصف جاه سره مخالف او په جگړه اخته سو نو بسمل د(۱۱۳۷ ه ق) کال دمحرم په دوهمه پهغه جگړه کی ووژل سو دابیتونه دده دي

دل به تیغش هوسی داشت نمی دانستم

آه « بسمل » نفسی داشت نمی دانستم

ازگردش نگاهی شدنیم کشته « بسمل »

گردسر تو گردم یک غمزه بار دیگر

دل روشن نمی خواهد زکس امداد سامانی

نهان دارم بخاک خود چو آخگر لعل تابانی

حیرت زده چون صورت دیوار نشستیم

با یار نشستیم و چه بیکار نشستیم

ما قیمت اسلام خودا ز کفر فزودیم

در دانه تسبیح چو زنار نشستیم

زاهد توصبح و شام عبث شور میکنی

الله اکبر ست ز الله اکبرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوخی نخچیر بر هم میزندیکه امرا

تا نبود ابتر دل من 'زلف او ابتر نشد

مأخذونه :

۱- تذکرهٔ بی‌نظیر. ۵مخ ۲- صبح گلشن -

۳- لغتنامه - ب- ٦٦ ۴- قاموس الاعلام ترکی -۲/ -

۱۵۲۵- بسمل جلال آبادی (۱) :

علاالدین د حافظ عصمة الله‌جلال آبادی زوی ددري‌ژبی‌شاعروپه دهلی کی اوسیدپه‌نظم‌نثرعروض او قوافی یی ښه استعداد درلود دبهوپال په ریاست کی خوارلس‌کاله ملازم‌اودبهوپال درئیس‌دسپره سلطان‌الدوله‌میان احمدعلی‌خان‌په‌تعلیم اخته و'دیا تألیف‌او نوروچاروته‌وګمارل‌سو دشعر ویلوسشوره‌یی‌دحافظ‌خان‌محمدمشهوربه افتخارالشعراسره کوله'اودیرلسمی‌هجری‌پیړی په‌پای (۱۲۹۷ ه) کی‌ژوندی‌و.

دااشعار دده دی :

بوسه ازلب بخش‌و درمان کن مرا

زنده جاوید جانان کن مرا

چند بر رو بر قع زلف سیاه

ساعتی‌برگیر و حیران کن مرا

---

۱) دهلی‌ته نژدی هم دیو ځای نوم جلال آباد دی خو څنګه چی عبدالحکیم رستاقی په سکینه الفضلاد بهار (افغانی) دا نوسیالی‌په افغانی رجالو کی راوړی نود لته هم راوړه سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بگسل ای «بسمل» زماو من بیا
رستگار از بند زندان کن مرا

بو دگنگ وچمن جوی زبحرچشم زار ما
چه‌طوفانی بپادار ددوعین اشکبار ما
برای عالم جان راست میگویم که اهمانست
جمال عالم آرای بت زیبا نگار ما
ملاحت می تراود «بسمل» ازسوزبیان تو
که شورصد نمکدان زدبزخم دلفگار ما

اگر بهشت برینم به‌غیرجلوه تست
حرام باد به‌من که‌خودست زندانم
زترک چشم تو«بسمل»غرامتی دارم
که بر دبا نگهی نقددین وایمانم

منم نشانهٔ تیری بلای دورانی
منم مجسم اندوه‌ویاس وحیرانی

مأخزونه :

۱-روزروشن -۹۷مخ ۲-سکینته الفضلا- ۵۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۲۶ـ بسملی سبزواری :

ددری ژبی شاعرو، خنگه چی یې په قزوین کی د کله پزی دکان درلود، نوځکه ځینوتذ کره لیکونکو سهواً قزوینی هم لیکلی دی .

تراویا کالو ژوندوروسته په (۵۰۰ هق) کال کی مړاودابیت دده دی :

دلا درعشقبازی همدم غمساختی مارا بی نظارهٔ رسوای عالم ساختی مارا

ماخذ :

پښتوآریانا دائره المعارف ۳/ ۳۲۳مخ

۱۵۲۷ـ بشار بستی :

دبست دسیمی یو نوميالی شعرو، چی د تاریخ سیستان د مولف په قول یی په سیستان کی داحمدبن ابراهیم القوسی سره د یری جگړی کړی وی، هغه یی مات کړی و .

مأخذونه :

۱ـ تاریخ سیستان ۱۹۲ مخ ۲ـ لغتنامه ـب ـ ۸۷/

۱۵۲۸ـ بشار تخاری (۱) :

ابو معاذ د برد زوی او دبرجوخ تخاری لمسی داموی او عباسی ددو رې له ستر و شاعرانو، نو میالیو خطیبانو او لو یو لیکو نکو څخه و، چی پلار یی په تخارستان کی دعربی مهلب بن ابی صفره په لاس کښېو وت اود(۷۹ هـ ق)او (۸۲ هق) کلو تر منځ دبندیانو په ډله کی بصری ته بو تله سو، او هلته دعقلیی په ولاء کی اوسید ـخوچی په (۹۵ هـ ق - ۷۱۴م)

(۱)دادژوند پیښه دپوهاند حبیبی له لیکنی ترجمه سوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال بشار په بصره کی وزیږید ، خو له بده مرغه چې ړوند زیږیدو له وخته په ستر گو روند و ، په بصره کې یې وده وموندله او بیا له هغه ځایه بغدادته ولاړ ، او هلته په حیران کې دسلیمان بن هشام بن عبد الملک حضور ته یې لاره وموندله ، د ځینو اسوی امیرانو ستاینه یې وکړه بشار تخارستانی دخپلو نیکه گانو دلین (مجوسیت) ستایه ، او ریي مقدس باله او سپېڅلی او خالص شعو بیو ، چې په خپلو عربی اشعارو کې یې په خپل خراسانی او آریایی اصل او نسب و یاړل او په دې یې افتخار کاوه چې د تخارستان له شهزادگانو څخه و

په زلمیتوب کی دا عتزال دمذهب دموسس «واصل بن عطا» سره یو ځای سو ، او هغه وخت چې دعبدالله زوی ابراهیم په بصره کی عباسیانو ته پاڅید ، نو بشار په خپله یوه سیمیه قصیده کی دهغه ستاینه وکړه ، خو هغه وخت چې ابراهیم ماته وکړه نو بشار د خپلې قصیدې عنوان دمنصور په نامه وگرځاوه او دمنصور ستاینه یې پکښې وویله :

بشار تخاری یو زړور رنداو هجو ویونکی شاعر و ، چې نور شاعران یې غندل او له دې امله یې ډیر مخالفان درلودل ، خو څنگه چې یې دالمهدی خلیفه ستاینه وکړه ، نو هغه ته ورنژدې سو

ده په خپلو اشعارو کی په ښځو او د پیغلو په ستاینه تشبیب کاوه ، او دده د غزل او تشبیب سحر په ښځو کی فتنې پاروله ، ځکه نو المهدی دی د ښځو سره له مغازلې څخه منع کیء ، او له دې سببه ابن رشیق دی د محدثینو د طبقې امرؤ القیس بللی دی؟ او وایي چې د ښځو په ستاینه او تشبیب کی دده ښکلو او خوږو شعرونه په ټول عراق کی دو سره شهرت وموند چې د بصری د ټولو پیغلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

سندرغاړو او بنکلیو پهښندروکی بولی ، او ښځی بهیې کوزته و رتللې او شعرونه بهیې ځینې اخیستل ، او دهغه وخت زاهد «مالک بن دینار» بهوییل: «دبصرې دخلکو دپاره د فسق خواته ددې رانده شاعر ترشعر بل هیڅ شئي ورکشونکی نسته» او واصل بن عطا به وییل: «ددې ملحد رانده خبرې دشیطان لهخبرو زیاتو غړلوونکو او اغوا کوونکو تېزو یروخخه دی »

بشار دشعر پهفنونو کی تصرف کاوه ، او داشعارو دپاره یې داسی نوی قالبونه جوړول چیترهغه دمخه جوړ سوی نهوو ، او له نورو څخه یې هیڅ نهاخیستل او دهغی خاصی قوې پهسرسته چی دلیدلو د حاسې د نشتوالی لهاسله دده داورېدلو او بویولو پرقوو زیاته سوې وه دشعری مطالبو پهتصویر یې خوله پوری کول ، او د «جاحظ» پهقول دی راجز شاعر ، او وینا وال سجاع او د سنتو رو او سزدوجو خبرو او سعرو نو رسالو خاوند و .

خو بشار پهعقایدو کیفتور درلود ، او داور په نما نځلو کی یې چی دده دنیکه گانو دین و ، غلو کوله ، لکه چی و یل بهیې:

الارض مظلمة و النار مشرقة و النار معبودة مذ کانت النار (۱) او حتی پهځینو اشعارو کی یې شیطان چیله اوره پیدا سوی پر انسان چی له خاورو دی بنه بللی دی لکه چی وایی :

ابلیس خیر من ابیکم آدم	و تنبهوا یامعشر الفجا ر
ابلیس من نار و آدم طینة	و الارض لایسمو سمو النار (۲)

---

(۱)(۲) دابیتونه داستاد حبیبی پهلیکنه کینهوه ، ساد «تاریخ ادبیات در ایران» له کتاب څخه رااخیستل -(ب)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښایي چې هڅه دادا لحاد او زندقه عقایدو او دده دادبي جرئت او په هجوکې دتیزی ژبې او دښځو سره دمغازلې په اثرو، چې خلیفه المهدی دی او یا(۷۰) درې وواهه او په (۱۶۷ هق =۷۸۳م) کال دخلیفه دجلادانو تر وهلو لاندی مړ، او په بصره کې ښخ کړه سو.

دادده داشعارو څو نمونې دی :

وغادة سوداء براقة
کالماء في طيب و في لين

کأنها صيغت لمن نالها
من عنبر بالمسك معجون

یعني: «هغه توره پېغله چې ځلېږی، په ښه و الی او نرمۍ کې داوبو په څېر ده - گواکې مینانو ته بې داله عنبرو څخه معجون په مشکو جوړه کړې ده»

په لاندی شعر کې يې خپل روندوالی په عشق او دوستۍ کې په اوریدلو او سماع جبیره کړی دی چې له نویو معاینو څخه ګڼل سوی دی :

يا قوم اذني لبعض الحي عاشقة
و الاذن تعشق قبل العين احيانا

قالوا بمن يا ترى تهذي فقلت هم
الاذن كالعين توفي القلب ما كانا

یعني : اې خلکو! زما غوږ دقبیلې پرچا مین دی او کله غوږ تر سترګو د مخه مین کیږی ـ ویې ویل : ولی چټیا ت وایی ؟ ومې ویل: غوږ لکه سترګی، زړه هغه ته چې غواړی یې رسوی».

هغه وخت چې المهدی، بشار د ښځو سره له مغازلې څخه منع کې ،نوده د خپل حال سره سم داسې وویل :

قد عشت بين الريحان و الراح
و المزهر في ظل مجلس حسن

و قد ملأت البلاد ما بين
فغفور الى القيروان فاليمن

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعراً تصلي لـه العواتـق — والشيب، صلاة الغواة للموثن

ثم نهاني المهـدي فانصرفت — نفسي ضيـع الموفـق اللقن

فـالحـمدلله لا شريـك لـه — ليس بباق شيء على الزمن

یعنې: ما د ښکلا د مجلس په سیوري او د خوښۍ او خوشالۍ او دعو د سرود په سنخ کې ژوند وکړ، او زما شعر د چین او قیروان او یمن په ټولو هیوادو کې خپور سوی دی، او پیغلې یې د بت پرستانو په څیر چې بت نمانځي، ستایي ـ خو ځنګه چې المهدي زه څیني منع کړم، ما هم د زیرکو او چالاکو نرانو غوندې خپل نفس بند کې له شریک خدای ته دې شکر وي چې هیڅ شيء په زمانه کې تل نه پاتېږي»

تر دې ځایه د پوهاند حبیبي د لیکنې ترجمه وه چې دده له کتاب «افغانستان بعداز اسلام» په پښتو را اړول سوې ده. سربېره پر هغه «زرکلي» په خپل «الاعلام» کې لیکي چې: بشار په ۱۶۸ ه کال په سیاط کې مړ او په بصره کې ښخ دی د خبرو او شعرو یلو په وخت کې دده داخوی و، چې لو مړی به یې مخ ښې خوا او بیا کیڼې خوا ته گرځاوه، او یو و رغوی به یې پر بل ورغوی واهه او بیا به یې په شعرو یلو او یا په خبرو پیل کاوه.

دده په څېنو لیکوالو کتابونه هم لیکلي دي لکه ابراهیم عبدالقادر المازني چې د «بشار بن برد» په نامه یې یو کتاب لیکلی او چاپ سوی دی ـ همدارنګه احمد حسین منصور، حسنین القرني، محمد الطنطاوي، حنا نمر او عمر فروخ دده د ژوند په باب کتابونه لیکلي دي؛ او هم دده څیني اشعار د دیوان په شکل چاپ سوي دي او جاحظ دده په باب داسې لیکلي دي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«کان شاعرر اجز اً، سجاعاً، خطیباً، صاحب منثور و مزدو ج، و له رسائل معروفة»

ابن ندیم لیکې چې: «دده اشعار یو ځای راغو نه سوی نه دی ، خو ما نژ دې ز ر پاڼې دده اشعار لیدلې دی »

ابن خلکان وایې چې: «هغو کسانو چې دده داشعار و منتخبات راغو نه کړی دی ، دی یې هم په تفصیل سره معرفی کړی دی او وایې چې د «اغانی» خاوند دده شپاړس پینځه یاد کړی چې دتولو نمونه فـار سـی د ی» د بـشا ر تخارستا نـــی لـــــه ا شعا ر و څـر گند یـږی . چـــی تر هــر څه پر ده باندی ملی احساسات غالب وو ، او څنگه چې عر بو دده پر هیو ادخر اسان باندی تیری کړی وو ، او دده او لس یې تر پښو لاندی کړی و ، نو بشار که څه هم په عر بو کی اوی سړی و ، بیا هم دعر بو دتسلط او تفو ق سخت مخالف و ، او په خپلو اشعار و کی یې دعر بو سختې غندنی کړی دی او په دې باب کـی یې او یده شعر و نه ویلی دی چې څو بیته یې دا دی :

ساخبر فاخر الاعر اب عنی
و عنه حین تاذن بالفخار

احین کسیت بعد العری خز اً
و نادمت الکر ام علی العقار ؟

تفاخر یاابن را عیته و راع
بنی الاحر ار حسبکا ن خسار

و کنت اذاظلمت الی قراح
شر کت الکلب فی ولغ الاطار

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنې: «فخر کوو نکو عربانو ته پهدخپل ځان د افتخار دخرګندو لو په وخت وو ایم چې: تر هر بند تیاو ړو سته دې خز اغو ستې دي-او پادشاانو سره په شرابو کې همکاسه‌سوې يي؟ اې دچو پان زو یه چو پانه ! که دآزادګانو د زامنو سره مفاخره کوې ،نو همدانیمګړ تیادی بس ده‌چې‌ته‌تېرې سې‌دسپې‌سره‌په يوه‌ګردې لوښې کې اوبه‌چښې (۱)

مأخذونه :

۱-افغانستان‌بعد‌ازاسلام- لومړی‌ټوک-۱۸۶مخ داستا دپوهاند حبيبي -چې‌دی لاندې کتابوته حواله‌ورکړې ده:

الف -الاغانی-۳/۵٦ مخ

ب : البيان والتبيين -۱/۹۳مخ

ج : د بشار ديوان - ۷۳٬۸۱مخ

د : ضحی الاسلام -۱/۸۳مخ

ه : عصر المأمون -۱/۸۷مخ

و : قراضة الزهب -۱٦//

ز : مراجعات فی‌الادب وا لفنون - ۳۳ ۱ مخ

۲-ابن‌خلکان -۱/۸۸مخ

---

(۱)دااشعارپه «الاغا نی» راغلی٬چی‌پاته برخه‌يي« تاريخ ادبيات‌درايران » دلومړی ټوک په ۳۲ مخ کی ستنه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳ - ابن ندیم -۲۷۷ مخ   ۴ - عیون الاخبار - ۱/۲٬۳ مخ

۵ - الاعلام-دزرکلي-۲/۵۰۲مخ   ۶ - وفیات الاعیان -۱/۸۸ مخ

۷ - تاریخ بغداد-۷/۱۲۱مخ   ۸ - تاریخ ادبیات درایران-۱/۳۲مخ

۹ - چراغ انجمن - ۲۱//

۱۵۲۹- بشارت سنځرخیل :

دانګریزي استعمار په وخت کې دسهېلي پښتونخوا دسنځرخېلو دټبر یو باتور مجاهد و چې د پرنګیانو د تېري په مقابل کې پاڅېدلی و ، او د پرنګسره یې دغري و هلي وې بشارت د پښتني احساساتو څښتن و ، او تل یې په دې احساس داغیارو سره جنګونه کړي دي ، خو چې په پای کې د (۱۸۸۴م) په نومبر کې تر ډېرمقاومت وروسته پرنګیانو هندوباغ په سیمه کې ونیو ، او هغه کلایې ورتالاکړه چې دده په نامه یې شهرت درلود دکاکړودغه نوسیالي مجاهد نه یوازې داچې د جګړې په ډګر کې یې مهارت درلود بلکه په خپله اولسي ټولنه کې هم یو ډېرژبوراو د پښتني وراشي خاوند و . د ږوب دکاکړ - و زیاتره شخړې او پېچلې لانجې به ده خلاصولې .

دی دږوب د هندو باغ په سیمه کې په «کره» ، نومي کلي کې اوسېد ، چې تر اوسه پورې یې دکلانخښې پاته دي .

دده نوم دهغه ځای په پښتني غاړو کې یادسوی دی او د ږوب ګزیټیر په لومړي ټوک کې دده یادونه سوې ده .

مأخذ :

پښتو او پښتانه -دسیال کاکړ-۱/۲۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۰ـ بشار مرغزی (۱):

ددری ژبې له پخوانیو شاعرانو څخه و .

دمجمع الفصحا مؤلف لیکي په پارسي او عربي ېې شعر وایه او بیا په بصره کې بندي سو ؛ خو ډاکتر ذبیح الله صفا په خپل «تاریخ ادبیات در ایران» کې لیکي چې دده په گمان دمجمع الفصحا مؤلف د بشار مرغزی او د بشار بن برد تخارستاني ترمنځ اشتباه کړې ده چې په بصره کې بندي سوی او په (۱۶۷ هـ ق) کال کې مړدی .

داقصیده دبشار مرغزي ده :

ازرا خدای از قبل شادی آفرید   شادی و خرمی همه از رز بود پدید
از جوهر لطافت محض آفرید رز   آنکو جهان وخلق جهان رابیافرید
از رز بود طعام وهم از رز بوه شراب   ازرز بود تنقل وهم از رز بود نبید
شادی فروخت خرمی آنکس که از رز فروخت   شادی خرید وخرمی آنکس که از رزخرید

---

(۱) مرغز: دیو ځای نوم دی چې په دری سیمو کې شهرت لري :

الف دغور او هرات په شاو خوا کې یو ځای دی چې حکیم سنایي داسې یادوی:

ابلهی مرغزی بشهر هری   سوی بازار برد لاشه خری

او هم ناصر خسرو ویلی دی :

همچنین د ایم نخوا هد ماند برگشت زمان

سوی جعدت شستری وروی خوبت مرغزی

(فرهنگ آنندراج ـ ۶/۳۹۰۶ مخ)

ب ـ په غزني کې هم یو مرغز سته

ج: په پښتو رکې هم سته چې د پښتو شاعر حافظ مرغزي ورته منسوب دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

انگو روتاک اونگر و و صف اوشنو — و صف تمام گفت زمن بایدت شنید

آن خوشه بین فتاده بر اوبرگهای سبز — هم دیدنش خجسته وهم خوردنش لذیز

دیدم سیاهروی عروسان سبزپوش — کز غم دلم بدید نایشان بیار سید

گفتی که شاه زنگ یکی سبز چادری — برد ختران خویش بعمد ابگستریه

آگه نبودم ایچ که دهقان سرازدور — باآن بزرگوار عروسان همی بدید

آن گردن لطیف عروسان همی گرفت — پیوندشان به تیغ برنده همی برید

زیر لگد بجمله همی کشتشان بزور — چونان که پوست برتن ایشان همی دریه

اندر میان سنگ نهان کرد خون شان — دهقان لب زخشم به دندان همی گزید

تاپنج ماه یاد نکرد ایچگونه زو — ازروی زیرکی وخرد همچنین سزید

چون نوبهار باغ بیاراست چون بهشت — ازسوسن سپید وگل سرخ و شنبلید

اندر میان سبزه بدشت و بکوهسار — مشکین بنفشه وسمن ولاله بردمید

برزدشعاع زهره وبوی گلاب ازاو — ازبوی اوگل طرب ولهو بشگفید

دانا کلید قفل غمش نام کرد ازآنک روز — جزوی ندید قفل غم ورنج راکلید

زین است مهرمن بمی سرخ برکزو — شادخرمی پدید ورخ غم بپژمرید

مأخذونه:

۱ـ تاریخ ادبیات درایران ـ ۱/۱۰۵۳ مخ

۲ـ مجمع الفصحاـ ۱/۱۰۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۱ ـ بشاری پوشنگی :

احمد د محمد زوی ، د اسماعیل نمسی او د ابراهیم کړوسی مکتنی
په ابوبکر دفقه نوسیالی عالم و ، اوفقه یې له ابوبکر چاچی شافعی څخه لوستلی وه .
د (۵۴۳ ه ق) کال روژې په اوولسمه په نیشاپور کې مړ دی .
مأخذونه :

۱- لباب الالباب - ۱/۱۲۵ مخ ۲- ددهخدالغتنامه -ب- ۹۰ مخ

۱۵۳۲ ـ بشیر بلخی :

دزیاد بلخی زوی دخپل وخت دحدیثو عالم و چی له بلخه بغداد ته تللی ، او هلته یې
حدیثونه دسعید له زوی عبدالله څخه لوستی وو ، اوبیا له ده څخه دایوب زوی
یحیی عابد دحدیثو روایت کړی دي .
مأخذ :

تاریخ بغداد - ۷/۱۳۱ مخ

۱۵۳۳ ـ بصیر سیستانی :

قاضی بصیردمشهور شاعر قاضی لاغرسیستانی وروراو ددره ژبی شاعر و .
دهخدا لیکلی چی : « بصیرخبیر است بلطایف ونکات سخن سنجی وخوش بیانی »
داغزلوریزه دده ده

خورشیدوش من که فدایش گردم | پیوسته چوزره درهوایش گردم
پااز سر من دریغ میدارد و من | دارم سر آنکه خاک پایش گردم

مأخذونه :

۱- صبح گلشن -۶۶، ۶۷ مخونه ۲- لغتنامه -ب- ۱۳۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۴ـ بصیر مکرم :

د پښتو ژبې حماسي شاعرو اود آزادو قبایلو په سیمو کې اوسېده د (۹۰۹ م) کال د ملي مبارزو پېښې یې په نظم کړې او ستر اولسي وزن یې شعرونه ویل دابیت د ده دی :

صفت د سو منانو

ساوکړ ساسعانو

مولادی مکرم بصیرتېر کی له صراطه ملا وتړی تېراته

مأخذ :

فرهنګ زبان و اد بیات پښتو -۷۷ مخ

۱۵۳۵ـ بغراجق :

بغراجق ـ یا ـ بغرجوګ د سلطان محمود غزنوي اکا و، چې د هغه سلطان له خوا د هرات و پوشنګ حکومت و رسپارلی سوی و، او په هغه جګړه کې چې د دواو د خلف د زوی طاهر تر منځ وسوه د طاهر په لاس و وژل سو، او د ده سریې قهستان ته یووړ

مأخذونه :

۱ـ دده خدالغتنامه ـ ب ـ ۱۷۲ مخ

۲ ـ تاریخ سیستان

۱۵۳۶ـ بغوی (۱) :

ابو القاسم عبدالله د محمد زوی او د عبدالعزیز نمسی په عراق کې له نومیالیو محدثانو ـ

---

(۱) بغوی ـ د بغشور هغه ښار ته منسوب دی چې د هرات او سرخس تر منځ پر وت ـ او د خراسان یو و دان ښار ؤ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخه و ، او له احمدبن حنبل او ابن المدینی او دمسلم او بخاری له مشایخو شخه یې روایتونه کړی دی .

دالمسند کتاب، او دمعجم صغیر کتاب، او دمعجم کبیر کتاب ، او دالسنن کتاب دده له تألیفاتو شخه دی او په (۳۱۷ ھ) کال په یوسل او دریو کلنی کی مړ دی

مأ خذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۱۷۷ مخ

۱۵۳۷ ـ بغوی :

ابو محمد حسین فراءدمسعو دزوی او دمحمد بغوی نمسی شافعی لوی عالم و ، په فقه، تفسیر حدیثو ، رجا لو او ادبیاتو کی یې لوی لاس درلو د، او دخراسان د«بغ» با«بغشور» په هغه ښار کی زیږ یدلی دی چی دهرات او سرخس او مرو تر منځ پروت دی په «فرا» او «محی الدین » او « محی السنته» هم ملقب و.

دا تألیفونه دده دی:

۱ـ تفسیر القرآن

۲ـ التهذیب ـ په شافعی فقه کی

۳ـ الجمع بین الصحیحین

۴ـ شرح السنه

۵ـ معالم التنزیل ـ په تفسیر کی، او ظاهرادا کتاب د «تفسیر القرآن» شخه بیل کتاب دی

۶ـ مصابیح السنته ـ په حدیثو کی ـ دا کتاب دابن ابو یه صدوق د «من لایحضره الفقیه» کتاب ته ورته دی، چی د اخبار اسنادیې حذف کړی، او خبر

(c) ketabton.com: The Digital Library

اصل را وی ته منسو بوی .

نو موړی تفسیر متوسطدی اودصحابه تر هغو وروستوتابیعانوله تفسیر وڅخه یې رانقل کړی ، او تاج الدین ابونصرعبدالوهاب بن محمدحسینی (چی په ۸۷۵ ﻫ ق کی مړ دی) هغه تلخیص کړی دی .

دابغوی دغز الی معاصر و،او په(۵۱۰ یا-۵۱۱-یا -۵۱۶ ﻫ ق)کال په مرو رود کی مړدی.

مأ خذ :

د دهخدا لغتنامه -ب-۱۷۷ مخ

۱۵۳۸ ـ بقای بدخشی :

په ختهٔ سیداودد ری ژ بی ښه شاعرو ، خوځنگه چی د یر وخت په تبریز کی اوسیدلی و،نوځینو دی سهواً تبریزی بللی دی-داخو بیته یی د تبریزد زلزلې په باب کـی ویلی دی ،

چه پیش آمد زمین و آسمان را
که بدسی بینم او ضاع جهان را

حوادث باهم از هر گو شه جستند
طلسم خا ک را در هم شکستند

سواد دلنشین ملک تبریـز
شداز فرطتز لزل و حشت انگیز

زوحشت لرزه باسردم در آو یخت
که رنگ سرمه ازچشم بتان ریخت

بتان از لرزه نوعی ایستادند
که از طاق دل عاشق فتادنـد

تر پا یه ....

مأ خذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف م/ ۳۰۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۳۹ ـ بقایی :

معروف په مولانابقایی کمانگر ددری ژبی شاعروپه هرات کی او سیداو دا بیتونه دده دي :

لب بدندان چه گزی از پی خاموشی من — ناله ام را چو سبب آن لب و دندان شده است

تا بزلف تو سرد ر آوردم — سر بدیوانگی بر آوردم

مأخذونه:

۱ ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۸۴ بخ

۲ ـ مجالس النفائس

۳ ـ صبح گلشن ـ

۱۵۴۰ ـ بقایی هروی :

په هرات کی ددری ژبی شاعر، او دامیرعلی شیرنوایی مصاحب و ، په شعر کی یی ظرافت هم لید ه کیده لکه چی یو وخت یی دخپلی ماندینې په باب دار باعی و یلې وه :

یاران ستم پیر زنی کشت مرا — کا و اک شده چونی از و پشت مرا

گر پشت به سوی اودم خواب کنم — بیدار کند بضرب انگشت مرا

و ایی چی دده ماند ینه هم ظریفه شاعره وه او دهو رتنی رباعی په جواب کی یی دا رباعی وویله:

همخوابکی سست رگی کشت مرا — روزی نبود از و بجز پشت مرا

قوت نچنانکه پا تواند بر داشت — بهتر بود از پست دو صد مشت مرا

دده اصلی نوم میرزا ابوا لبقأ و ، چی په شعر کی یي « بقایی » تخلص

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاوه ، او په (۹۵۳ ه) کال په هرات کې شهید سوی دی چې دشهادت نیټه یې له دی جملې څخه راوزي :

« شمع مجمع العلما سرده » دا بیتونه په « ریاض الشعرا » کې دده په نامه راوړه سوی دی :

نمی آیی بیا بگذر زفکر جستجوي من
که روی من در آئینه نمی ماند بر روی من
مگر خاصیت اشک است سیلاب بهارم را
که می روید نهال سرخ بید از طرف جوی من

در ین معنی که دل چشمست شک نیست
سویدای دل است این مردمک نیست

کاشانه ما روشنی شمع چه داند
در خانه اگر بود چرغ دل ما بود

مأخزونه :

۱- مشاهیر لنسوان -۳۱ مخ ۲ - پښتنی میرمنی ۱۸ مخ
۳- پښتو آریانا دائره المعارف -۴/۰۴۳ مخ

۱۵۴۱ - بکتاش بلخی :

د حارث بن کعب قزداری مریی و ، چې د کعب نومیالی لور « رابعهٔ بلخی » د دری ژبې مشهوری شاعری او عارفې ورسره مینه پیدا سوې وه - او حارث د رابعې ورور چې د بلخ والي وُ خپله خورد هغې مینې پرجرم ووژله ، چې بیا همدې بکتاش د رابعې په قصاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

حارث واژه، اوترهغه وروسته یې پخپله هم درابعې پر قبرځان په خنجر وواهه او سر سو داحکایت په مجمل ډول د شیخ عطار په «الهی نامه» کی په نظم راوړه سوی ، اود «انجمن آرا» خاوند هدایت هم داقصه مفصله په نظم کړې اونوم یې ورباندی « بکتاش نامه » او « گلستان ارم » ایښی دی .

مأخذونه

۱ـ دده خدا لغتنامه ـ ب ـ ۱۹۸ مخ ۲ـ پښتنی مېرمنی ـ

۱۵۴۲ ـ بکتغدی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی د دربار له نوميالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چی د سلطان محمود ترمړینی وروسته یې دعلی قریب او یوسف سبکتگین او نورو مشرانو په سلا دسلطان محمود زوی امیر محمد په غزنی کی دپاچهی پر تخت کښېناوه . دی د سلطان محمود په وختو کی کی دسرایی مریانو نومیالی سالار و ، اود سلطان مسعود په وختو کی یې هم دلوی حاجب اوسالار په حیث د پر اعتبار ردرلود ، اوسلطان مسعود به په ټولو محمود دولتی چاروکی دنورو سالارانو په ګډون ددهٔ سره سلا او مشوره کوله ، خو دابوالفضل بیهقی له لیکنی څخه خرگند یږی چی لیک اولوست یې نه سوکولای او چی به دلیک ضرورت سو ، نوابونصر مشکان به ورته لیکه په زیاتروجګړو کی دسلطان مسعود سره ملګری و ، اوپه (۴۲۸ هـ ق) کال سلطان مسعود د مرو ولایت ده ته و سپاره اوهم یې دده لور خپل د یرلس کلن زوی امیر مردانشاه ته وغوښتله او په (۴۳۰ هـ ق) کال یې واده کړه (چی دواده مراسم یې دتاریخ بیهقی په ۵۲۵ او ۵۲۶

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخو کی راوړه سوی دی، او ددی کتاب د «میم» په ردیف کی به د «مردانشاه» ترنامه لاندی راوړه سی) څه وخت هم په سیستان کی امیرو، او په خپل نامه یی خطبه ویلی وه .

مأخزونه :

۱ـ تاریخ بیهقی ـ ۱، ۸۲، ۲۹۳، ۵۲۶، ۸۱۳ تر ۸۵۳ پوری او ۶۱۸ تر ۶۲۲ پوری اونور مخونه ۲ـ تاریخ سیستان ـ ۳۶۳ مخ ۳ـ لغتنامه ـ ب ـ ۱۹۸ مخ

۱۵۴۳ـ بکتگین چوگانی :

د سلطان محمود او سلطان مسعود غزنوی له نومیالیو سالارانو او حاجبانوڅخه و ، اودغه وخت په زیاتو جګړوکی یی ګډون کړی و ، په تیره بیا په هغه جګړه کی یی د بره سړانه ښکاره کړی وه چی د سلطان مسعود په وختوکی د آلتونتاش خوارزمشاه او علی تګین ترمنځ په ماورا النهر کی سوی وه .

ابوالفضل بیهقی دده په باب لیکی چی: «وی مردی مبارز وشهم بودوسالار بها کرده »

اوهغه وخت چی سلطان محمود دخوارزم خو اته یی همدا بکتګین چوګانـ ندا ریی وګماره چی دآسو پرسیندیی پـل جوړ کی ، اوڅه وخت هم د ترمذ کوتوال اوتر (۴۳۳ هق) کال پوری ژوندی و

مأخذ

تاریخ بیهقی ـ ۳۴۲، ۳۴۶، ۳۴۷، ۳۵۰، ۳۵۳، ۵۶۳، ۶۵۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۴ ـ بکتگین حاجب :

دسلطان محمود غزنوی له زړه و رو اونوسیالیو حاجبانو او سالارانو څخه و ، چې سلطان محمود ته یې ستر خدمتونه کړي وو ، او تر سلطان محمود وروسته دسلطان مسعود په وخت کې هم سپه سالار اودترمز کوتوال و .

د(۴۲۶ هق) کال دمحرم په میاشت په هغه جګړه کې ووژل سو چې دشبرغان په شاوخوا کې یې دترکمنانو سره کړې وه « دهغې جګړې تفصیل دتاریخ بیهقي په ۴۳۹ مخ کې راغلی دی »

مأخذ

تاریخ بیهقي -۴۳۹مخ

۱۵۴۵ ـ بکیر خراساني :

بکیر دساج تمیمي زوی دمروان په وخت کې دخراسان له زړ ورو او مجربو امیرانو څخه و ، چې دامیه بن عبدالله «دخراسان دامیر »له خوا دتخارستان والي و تا کل سو ، خو څنګه چې امیه ورڅخه دا ربده نو څکه یې دتخارستان له تګ څخه بیرته راوګرزاوه ، او دماوراء النهر جګړې ته یې ولیږه ، خو بیا هم امیه له دې بیرې چې ده ته پورته نه سي بیرته راوګوښت اودمروو والي یې وټاکه ، هلته یې دخپلواکي اعلان وکې او دامیه سره یې په جګړه لاس پورې کې ، خو بیرته یې روغه سره وکړه ، څه موده بیا ورته پورته سو . هغه و ، چې په لاس کښېوتې او په خراسان کې ووژل سو .

مأخذونه

۱ـالاعلام دزرکلي -۲/۳۸مخ ۲ـابن اثیر -۳/۱۷۲مخ ۳ـطبري -۷/۲۷۵مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۴۶ـ بگل :

دپښتوژبې اولسي شاعرو ، اودپکتیادمقبلود سیمې په «ستهوکلي» کې اوسېد .
شعریې پراولسي وزن باندې وایه اوددهٔ شعرونه زیاتره حماسي ، مذهبي اوعشقي دي.
د(۱۳۲۳ هق) کال په شاوخوا کې په ډېرش کلنۍ عمر مړدی .اودابیت دده دیوې
بدلې سر دی :
نرۍ آواز دې چې پادشاه کابل ته ځینه سنګ زلمي يې يرغمل نیولي دینه
مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو- ۷۷ مخ

۱۵۴۷ـ بګي خان بامیزی :

داشرف الوزرا «شاه ولي خان بامیزی» داحمدشاه بابا ددربار دنوسیالي اولوی وزیر
اصلي نوم و ،چې و روسته بیا «شاه ولي خان » وباله‌سو .
(ددې کتاب د«ش» په ردیف کې د«دشاه ولي خان» نامه ته رجوع وسی)

۱۵۴۸ـ بلال بن ازهر سیستانی :

ابوسعاذ بلال دازهرزوی دیعقوب بن لیث له سالارانو اودعمروبن لیث له امیرانو څخه و؛
اوپه(۲۶۳ ه) کال چې یعقوب «جندي شاپورته» ولاړ دی یې دلښکر مخکښ یعنی
مقدمته الجیش و ، او هم په (۲۷۰ ه) کې دنیشا پور رخلکو دده په واسطه
عمروبن لیث طاعت وسانه ،اوپه (۲۷۵ ه) کال دعمروبن لیث له خوادپارس والي وټاکل
سو ،اوپه (۲۸۰ ه) کال کې چې عمرولیث دخراسان خواته ولاړ بلال بن ازهریې دمحمدبن
رویدی سره دجګړې دپاره قهستان ته ولېږه ،محمدبن رویدی غزنه وتښتید ،اوبلال ټول

(c) ketabton.com: The Digital Library

قهستان چور کی ـ بیا بلال دعمرولیث له خوادنیشاپور اسیروتیا کل سو، او هغه وخت چی عمرولیث په خوارزم کی بندی و ، بلال دعمر و لیث د نمسی طاهر له خوا په شیر از کی حکمران و ، او په دې وخت کی یې دفارس نیمه مالیه دده او نیمه مالیه د صفار یانو دبل سالار «سبکری» و مـخو بیادده او سبکری تر منځ اختلاف پیداسو او طاهر بلال ته قرمانو لیږ ه چی سیستان ته و لاړ سی ،، دی هم دخپل آل او سال او سر یانو او لښکرسره دسیستان خوا ته رهی سو ، خو چی دپارس اصطخر ته و رسید طاهر خپل بل سالار یو سف بن یعقوب النقیب پسی واستاوه او هلته یې دی دمحمد بن واصل په کلا کی بندی او سال یې ځینی ضبط کی ، او بـلال هملته و و ژل سو .

ماخذ :

تاریخ سیستان ـ له ۲۳۰ مخ څخه تر ۲۳۱ مخ پو ری .

۱۵۴۹ ـ بلبل :

دپښتو ژبی نو میالی شاعر و ، او دپښتو رد «پکلی » په سیمه کی او سید ، هم یې پر ـ عر و ضی دو ل او هم یې پر او لسې و ژ ن شعر و نه و یل ، دده شعر و نه زیاتره په سر ـ حدی خپرونو کی خپاره سوی دی ، اود (۱۳۲۰ ش) په شاوخوا کی مړاودا بیت دده دی :

جهالت به له سر حدنه او س و ر کیږی
په څراغ دعلم تول به ر و ښا نیږی

مأخذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۷۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۰ ـ بلبل کابلی :

سیدکاظم دشاه‌بقازوی ددریژ بی شاعرو ،چی‌په(۱۳۱۱ ق) کال په‌سنگلاخ کې زېږېدلی‌اوپه کوچنیوالی دخپل کهول سره کابل ته راغلی‌دی،دینی‌علوم یې‌دلته ولوستل او بیا دعلمی‌زده کړو د بشپړولو دپاره‌ایران‌ته‌ولاړ،او تر تحصیل و روسته داسیر حبیب الله په‌وختو کې بیرته خپل هیوادته‌راغی او په‌تدریس‌یې خوله پوری کړه .

په ادبي علومو کې‌هم دښو معلوماتواو دېری‌مطالعی‌خاوندو ،په‌شعر کې‌یې روانه‌طبع درلوده او داشعارو دیوان یې‌شلو زرو بیتونه رسیده،چی‌قلمی‌نسخه یې دبیرته پاتو کسانو سره موجوده وه .

دی‌په(۱۳۶۳ ه ق) کال په‌کابل کې‌مړ دی او یوه‌غزله یې‌داده:

تو ای سرو سهی قامت که‌از نسرین‌بدن‌داری
زگل نازکتری‌یارب که ازگل‌پیرهن داری

نسیم‌صبح‌صادق‌را اسیرزلف‌خود کردی.
مگر درخطه‌نافه مشک ختن داری

عجب بدرشب قدری که ازانظار پنمهانی
گهی‌در دیده میگردی‌گهی‌در دل‌وطن‌داری

بهاراست و به‌گلشن بلبل‌وگل‌انجمن‌دارد
قدم کن رنجه‌گر میل تماشای‌چمن داری

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهر جشنی که بنشینی قیامت ها بپا سازی
بهر قرنی که بر خیزی دو صد و یس قرن داری

شبی باغمزه بد مست شوخ فتنهٔ گفتا
مگر ای شوخ شهر آشوب قصد جان من داری

بصد ناز و اداشوخې نمو دو گفت ای «بلبل»
مهیا تخته و تابوت و کافور و کفن داری

مأخذ :

پښتو آریانا دائرةالمعارف ۳/۳۵۳ مخ

۱۵۵۱ ـ بلکاتګین غز نوی :

دغزنی خپلواک واکمن و ،چی دالپتګین د زوی ابو اسحاق ابراهیم تر مړینی و روسته د(۳۵۵هق) کال د ذی قعدې په میاشت دغزنی داما رت پر مسند کښېنوست او په(۳۵۹هق) کال یې په غزنی کی په خپل نامه سکه و وهله.

بلکاتګین دالپتګین د ساتو نکو ګار دقو ماندان او ده ته و رنږ دې سړیی و ،څنګ چی دالپتګین د زوی تر مړینی و روسته دالپتګین له کو رنی څخه څو ک پاته نه و ،نو دغز نی سپین رو بو او مخو روسنو انو بلکاتګین چی زړ و رقوماندان و ،اوپه عسکر و کی یې ښه نوم او شهرت درلو د دغزنی په امارت و ماته او دغه په واکمنی کی یې هو ساژ و نډ تېر او بلکاتګین د مخه تر هغه چی دالپتګین سره یو ځای سی د (۳۴۳ ق) کال په شاوخا کی څه مو ده د سامانیانو له خوا د بلخ والي و، او دده په نامه داسی سکې هم سته چی په (۳۴۵ ق)په بلخ کی و هلی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکاتگین پەغزنی کی‌لس‌کاله واکمنی وکړه‌او په (۳۶۴ ه ق) کال‌چی‌دگردیز- په کلابندی بوخت وه‌وو ژل سو.

بلکاد«کاف» پەزبرپه ترکی ژبه کی دپوه اوحکیم او هوښیار پەمعناد ی

منهاج سراج په طبقات ناصری کی «ملکاتگین» لیکلی دی او زیاتوی‌چی :

« اوسرد عادل ومتقی بوداز سبارزان جهان »

مأخذونه :

۱ـطبقات ناصری- ۲۲۷/۱ مخ

او ۲/۳۲۳ مخ

۲ـ سلطنت غزنویان -۳ مخ

۳ـ ددهخدالغتنامه ـبـ۳۰۵ مخ

۱۵۵۴ـ بلکاتگین غزنوی :

دسلطان مسعودغزنوی پەوخت کی دمسعودی‌دربارد حاجبانو مشرسالارو، چی د (۴۲۲ ه ق) کال دصفری دمیاشتی په یوولسمه د یکشنبې پەورځ یې د سلطان مسعودلەخوا دلوی حاجبی خلعت وا غوستلو ،او ابوالفضل بیهقی دهغه خلعت اغوستلو تفصیل پەخپل کتاب تاریخ بیهقی کی‌داسی‌لیکلی‌دی :

« روزیکشنبه یازدهم صفر خلعتی سخت بزرگ فاخر راست کرده بودند حاجب بزرگ را ،از کوس وعلامتهای فراخ و منجوق وغلامان وبدرهای درم وجامهای نابریدود یگر چیزهاهم بر آن نسخت که حاجب‌علی قریب راداده بودند بدرگرگان .

جون‌باربگسست امیرفرمود تاحاجب بلکاتگین‌رابجامه‌خانه بردندوخلعت پوشانیدند

(c) ketabton.com: The Digital Library

وکوس براشتران وعلامتهابردر سرای بداشته بودند، وسنجوق وغلاسان وبدرهای سیم وتخت های جامه درمیان باغ بداشته بودند، و پیش آمدباخلعت قبای سیاه وکلاه دو شاخ وکمر زر، وبحضر ارفت و رسم خدمت بجا آورد، امیراورابنواخت، وباز گشت به دیوان خواجه آمدوخواجه وی رابسیار نیکویی گفت، وبخانه باز رفت و بزرگان و اعیان مراور اسخت نیکوحق گزاردند، وحاجب بزرگی نیزقرار گرفت برین محتشم، وسردی بود که از وی را دتر وفراخ کندوری تر وجوانمرد ترکم دیدند. اما تیرگی قوی بروی مستولی بود »

مأ خذ :

تاریخ بیهقی - ۱۶۰ مخ

۱۵۵۳ـ بلند خان سدوزی :

داحمدشاه باباله خواد کشمیروا کوال(صوبه دار)تیا کلی سوی و، اوهم هغه وخت چی احمدشاه بابا د پنجاب، دجیلم پرغاړه اوولی وه، بلندخان سدوزی یی دشاهزاده سکندرپه وکالت وټاکه ده په پنجاب کی دسیکانو سره ډیری جګړی وکړی خوپه پای کی دستر ګود کمزورتیا په سبب د کفاروپه لاس کښېنو وت.

مأخذ:

تاریخ احمدشاهی ـ د مسکو چاپ ـ

۱۰۸۹/۲، ۱۲۱۳، ۱۲۱۷ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۴ـ بلوخان :

د آدمخان او درخانۍ په کیسه کې یې ډېرنوم یادسوی دی ، اوژوند یې د لسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې اتکل کاوه کېږي .

دعبدالله‌زوی مسعودد آدم خان اودرخانۍ په کیسه‌دبلوخان له خولې ځینې ناري راوړي چې یوه یې دا ده :

که سلې نن زما زړګوتې سلې
چې آدم خان غلبه ګډه کړه په کلي

په عزت سره کوزېږی دغه دو ولس
او س به‌جو ړکړم ددرغلیو د سرڅلي

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۷۷ مخ

۱۵۵۵ـ بلوخ خان اڅکزی :

دشاه‌شجاع په‌وخت کې‌دخپل ټبرلوی‌خان اومشرو،اوهغه‌وخت چې‌شاه‌شجاع دسنددامیرانو سره‌په‌ښکارپورکې ددوستۍ تړون‌وتاړه اوبیایې‌هلته دمنظم‌لښکرپه جوړولولاس‌پورې کې، نودپښتوځینې خانان هم دخپلوسپرواوپلو سره دشاه‌شجاع دلښکر سره یوځای سو ل ،چې یوهم پکښې دابلوخ‌خان داڅکزودټبر مشرو .

مأخذ :

نوای‌معارک -۱۱۵ مخ

(د کراچۍ چاپ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۶ـ بلوخ خان خدرزی :

دسهیلی پښتونخوا دسرانیوو خدرزیو دټبر یوغازی او سبارزه شرو، چی دخپلو سلګرو سره دپرنګیانو سره جنګیدلی و، او دهغه وخت په اولسی سندروکی یاد سوی دی :

توربلوخ چی چاړ د وځکوله پر کلایی توره شپه و لګوله (۱)

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ ـ ۳۷۹/۱ سخ

۱۵۵۷ـ بلوخ خان کاکړ :

دندرخان حمزه زی زوی په ختیځ کاکړد کاکړستان هغه نوسیالی مجاهدو، چی دژوندزیاته برخه یی پرنګیانو سره په مبارزه وکی تیر کړی دی ـ کله به فراره او کله به په جیل کی و ـ په تیره بیا دوهاری په «خیرکی» نومی غره کی یی چی خپل ورونه هم ورسره وو، دپرنګیانو سره سخت او زبردسته جنګ کړی و .

پروفیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کی لیکلی چی :

« په بوری کی دپرنګیانو سترسلکی منصب دار شربت خان اپریدی دبلوخ خان دکورنول ساسانو نه بوری ته راوړل، اود بلوخ خان باتوره اونوسیالی سورچی «جنته انا» نومیده تورتیکریی پرسر او توپنچه په غاړه دشربت خان په حکم بوری ته راغله، شربت خان له جنتی انا سره قرآن وکی، چی «ته خپلوز اسنوته ووایه چی دوی له سنګره دباندی راووزی» خو جنته انا دپرنګی په سیاست خبره وه، شربت خان ته یی وویل چی :

«داستا غوندی دیرخریلی زمازامن نسی نیولای ـ، دوی سابی ندره نه دی پیدا کړی»

---

(۱) له کلاځخه سراد «دوسانده کلا» ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شربت‌خان بیا پرجنتی اناډېر فشار واچاوه چی‌په‌نتیجه کی هغی ورته وویل‌چی :
«د کاکړوپلانی سخوردی له‌ماسره‌بول وکی، زه‌به‌خپل زاسن دخپر کی‌له‌سنگر شخه
راکښته کم» بیاد کاکړویوه سپین‌روبی له‌جنتی‌اناسره قرآن‌وکېږ، جنته‌انادا ډه‌سوه
-خپل توریالی زاسن‌ډ ېږله سنگر شخه راکو زکړه -جنته‌انا بالا خره پر خپلی
پښتو پښیمانه اوده‌غی‌سجاهدزاسن پرنگیانود بچ زندان‌ته واستول .
بلوخ‌خان چی‌څه‌وخت له‌زندانه رارایله‌سو، نویوځل یې‌بیاد پرنگیانو په‌ضدسبارزی
پیل کړی- او بالاخره پس‌له اوږدوسبارزواو ستوسانه ژوندون‌بلوخ خان‌په‌افغانی
خاوره کی له‌بده‌سرغه ساروخوړ، اودهمهغه ساردلاسه دخپل کلی«وهاری» شخه
لیری‌دافغانی «دساروپ»په‌سیمه کی‌د«سرخاب» درود پرغاړه‌سړاودرشیدد کلا په
هدیره کی خاوروته وسپارل سو :

وزیرخان یا یی زسا ارسان

له ساره سړ دی بلوخ خان

دبلوخ‌خان‌سبارزې دپښتو په‌فولکلوری‌اشعاروکی‌خوندی‌سوی‌اودهغه‌سړانه دشعر
په‌اولسی‌ژبه‌بیان‌سوبده- داهم دنوسیالی پښتون‌بلوخ‌خان په‌باب‌یوشمپراولسی‌غاړی:

« دجنتی » په زویان کی (۱)

زسا نظرپه بلوخ خان‌کی

ترسا ښه د سچ‌کید یان (۲)

په سیان کی ناست دی بلوخ خان

---

(۱) دبلوخ خان دسورنوم «جنته»و .

(۲)سچ دیو سشهور زندان نوم دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو ر پټکې شنه کا ږ تو سا ن
«له کړو» را توسو بلوخ خان(۱)

سرګ یې و ، په سا ر
په ګولی نه مری بلوخ خان

بې پر و ادی بلو خ خا ن
دخولې پرګای‌ولی ګور کیان

رون توپک رون کارتو سان
له غرورا کوز سو بلوخ خان

په سچ کې و ه کید یا ن
په‌غرو کی ګرځی بلوخ خا ن

بې یر و ا د ی بلو خ خا ن
ولات‌به‌ر نګ کی‌په ګو ر کیا ن

په سچ کې دو ه کید یا ن
یو لال ما مد بل بلوخ خان

لا ت به نه وی په آ را م
په غرو کی ګرځی بلوخ خان»

مأ خذ :

پښتواوپښتانه‌ـ ۱/ ۲۳۱ مخ

---

(۱) کړوـ دبوری په‌سیمه کی‌دیوه‌غره‌نوم .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۵۸ـ بلو صوفی :

صوفی بلو په خټه اترزی کاکړ کویټی د سیمی نوسیالی صوفی ؤ چی د کچلاغ د سیمی په قاسم نوسی کلی کی ښخ دی .

د پیریانو نوناروغانو یی سزارته ورولی . اویو زیات شمیر خلک ورته عقیده لری .

مأ خذ :

مزارات ـ ۷ ، مخ د ښاغلی سیال کاکړ ـ

۱۵۵۹ـ بله نسته کندهاری :

داسپرسن د کندهار د هیلمند د زمیند او ر په گر دی باغر ا ن کی او سید له

داغا محمد خان لور او د پښتو ژبی شاعره وه ، او د (۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یی ژوند کاوه .

په زلمتیوب کی له د نیا تللی وه ـ وا یی

چی د شلو کا لو په عمرد « غیرې » کو تل ته په لر گوپسی ختلې و ه او هلته له یو ه

پا نه لو ید لې ا و مړه سوې و ه .

د دی دیوه شعر خو بیته ساد یوه سپین ږیری له خولی آوریدلی او یادداشت کړی او هغه دادی :

ییا پر سا د ییلتانه را غله غمو نه نن بیا

چی یې کښېښو و ل په زړه راته دا غو نه نن بیا

ملا لی ز رکی گرزې چی په غر و کی

پخپله خـو ښه ا لـو ز ی شـیلو کـی

ما خو هم د ر سره و اخله په چمبو کی

چی و گو رم د لو یو غرو سرو نه نن بیا

مأخذ :

پښتنی مېر منی ـ ۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۰ بم نیکه :

د محلی روایاتو له مخې دغه د پښتو نیکه پهخته‌بابړ او روحانی سړی تیرسوی دی

د کو یټې په سیمه کی یې زیارت زیات‌شهرت‌لری،او دسرانانو د کښته تالاو سر

دلو یې غونډ ی پر سر پیخ دی .

مأخذ :

مزارات -۲۲مخ دښاغلی‌سیال کاکړ لیکنه -

۱۵۶۱ بنارس :

د پښتوژبی شاعرو، ژ و ند یې په‌دو و لسمه پېړی کی اتیکل‌سوی‌دی- یو شعر یې دملا

ښایسته خان په‌جو نګ کی‌راغلی او هغه‌دادی:

خو به حیات گر ځی‌ای‌ز ماتو تې نفسه

خلاص به ځنی نشې‌ته ا سیریې د قفسه

عمر خو هغه‌دی‌چی‌له‌یار سر ه تېر یږی

تېر شه‌عمر تېر شه‌ښادی‌نشته‌له‌دی‌پسه

وارد‌گلاب تیرشه ، همګی‌په‌ز سکه‌زیرشه

یو سی‌په‌سر نه کړستا دمینی له هو سه

و خت دسحر خیز دی‌تیاری کوی‌سفر ته

دفر اق‌نعر ه‌سی‌و او ر بده‌په‌غو ږ و له‌جر سه

و خت‌دصبحدم‌دی‌خلک‌و اړ ه‌دم په‌دم‌دی

دېر حکایت‌سه کړ ه ژ به‌بند کړ ه«بنارسه»

مأخذ :

ادبی ستو ری -۷۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۲ـ بنائی کابلی :

ددریژبی شاعراو دکابل په کوهستان کی اوسېد، بیادهمایون پاچاپه وختو کی هندوستان ته تللی و، او دابیت ددهدی :

بی سه رو پتو کارسن بیمار بدست

وه که بیمار غم عشق ترا کار بدست

مأخذ:

سکینته الفضلاـ ۵۶ مخ

۱۵۶۳ـ بنائی هروی :

شیرعلی ملقب په «کمالالدین» اومتخلص په بنائی» دافغانستان د دری ادب له لویواد ـ یبانو، نوسیالیو فاضلانو اومشهورو شاعرانو څخه وچی په هرات کی یی دامیرعلی شیر نوایی په وختو کی ژوند کاوه .

پلاریی «محمد» نومېدچی هم دده استاداوهم د «عجائب لطبقات» دمؤلف په قول دسلطان حسین بایقرا المهد سانو څخه و ، چی په بلخ کی یی دحضرت علی دروضی په ودانو ـ لو کی برخه اخیستی وه، او له همدی جهته دهٔ خانته «بنائی » تخلُص غوره کړی و.

د بنایی دزیږېدو نیټه معلومه نه ده خودومره اټکل کیدای سي چی د نهمی هجری پیړی په دوهمه برخه کی په هرات کی زیږېدلی دی .

تر سلطان حسین بایقرا دمخه یې څه شهرت نه درلود، که څه هم دده د پلار کسب بنائی وه، خو دهٔ دعلم دزده کړی خواته ملاو تړله، دهغه وخت مټداو له علوم یی څه له خپله پلاره او څه له نورو استادانو څخه ولوستل او په تېرهیې بیاپه خوشنو یسی او هم په موسیقی کی لوی لاس و موند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالحسین نوائی پخپل کتاب رجال کتاب حبیب‌السیر کی بنائی داسی ستایی:

«جناب زبدة‌الفضلائی که بانی مبانی فصاحت بود، و در فضای سخن‌آرائی به چوگان نظم و نثر تفوق از شعران زمان می‌ربود ...»

دشمع انجمن دتذکرې مؤلف بیا لیکي‌چې: «معمار طبیعت او بنای سخن بلند ساخته، ومهندس اندیشهٔ اوطرح معنی‌ودلپسندانداخته، ملای‌شعراءوشاعرملایان‌است»

بنائی په‌شعر او شاعرۍ کې تر عبدالرحمن جامي و روسته په‌تولو همزولو او معاصرینو کې ممتاز گڼلی سوی دی، او هم‌په‌خوشنو یسی کې‌دده شهرت تردې حده و، چې قاضي صفی الدین عیسی په خپله یوه قصیده کي دده ثلث، نستعلیق، تعلیق، نسخ او ریحان لیکک داسی ستایی:

شده‌محقق که کسی ثلث‌تودر نستعلیق نیست

این اظهر من شمس بود در اذهان

طی کند نامهٔ تعلیق تو تاج از تعلیق

نسخ یاقوت نمانی چو نویسی ریحان

په‌موسیقی کی‌یې هم لوی لاس درلود، او دامیرعلی‌شیر نوائی په‌تشویق یې دې فن ته‌ملاتړلې وه.

په لوسړ یوو ختو کی امیرعلی‌شیر نوائی ته نږدې ؤ، خو وروسته دتو کو او مسخرو له کبله چی‌دده خوی‌و، دده او امیر علی شیر تر منځ خپگان پیداسو ـ مثلاً یوه‌ورځ دیوه مشهور پالان گنډونکی دکان ته‌ورغیء چی‌د سلطان حسین بایقرا او امیر علی شیر نوائی و زیرد پاره سامان جوړاوه‌او ورته و یویل: «دامیر علی‌شیر پالانه غواړم» داخبره ورووړو دامیر علی‌شیر غوږ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تهٔ و رسېدله، او بنائی مجبو رسو له هراته دعراق عجم خواته و لاړ، او دامیر یعقوب ترکمان پهٔ دربار کی ډېر مقرب سو، او هلته یې خپل دبهرام او بهروز مثنوی دهغه امیر پهٔ نامه و لیکه، امیر یعقوب ډېر خپنی خو ښ سو، ښې جائزې یې ورکړې او دامیرعلي شیرخخه یې دده بخښنه و غوښتله، امیرعلي شیر هم دی و باخښه او بنائی بیرته هراته راغی، ددی خپله پردیسی داسی بیانوی:

وطن من که خیر اوطان بود

صدر روی زمین خراسان بود

دلم از شر حاسدان سفیه

حافر البسر فی طریق اخیه

هر طرف از وطن گریختمی

همچو جان از بدن گریختمی

خو خو موده لا تېره نهٔ وه چی بنائی بیا خپلی شوخی شروع کړې، او داوار تاچاره سو سمرقند تهٔ ولاړ او دهغه ځای حکمران سلطان علي دسلطان بایقراء دخور لمسی چی هغه هم یو علم دوست او ادب پالونکی سړی و، بنائی تهٔ پهٔ درنه سترگه و کتل او ښه یې و نازاوه.

هغه وه چی پهٔ (۹۰۶ ه ق) کال محمدخان شیبانی پر سمرقند یرغل و کی، دجگړې پهٔ پای کی چی سلطان علي ماته و کړه، دنورو او لجو سره بنائی هم د محمدخان شیبانی دلښکر پهٔ لاس کښېوت.

که څه هم شیبانی دعلم او ادب سره چندانی علاقه نهٔ درلوده مگر دبنائی شهرت پرده اغېزه وکړه، هغه یې تر خپلی حمایې لاندی و نیو، او دسلک الشعرائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لقب یې ورکیء، او هم یې دخپلو عسکرو قضاو روسپارله، ځکه نو بنائی سره لەدې چی هرو خت یې زړه غوښته چی خپل وطن هرات تەولاړ سی مجبورسو پەسمرقند کی واوسی ـ څو چی د(۹۱۸ ه ق) کال پەشاوخوا کی شاه اسمعیل صفوی دامیر یار احمداصفهانی پەمشری یو لوی لښکردبخارا او سمرقندخواته ولیږه، پەدې وخت کې بنائی دقرشی دحاکم شیخم میرزا سره و، نو چی صفوی لښکرو هغه سیمه ورانه کړه او پەیوه خونړۍ جگړه کی یی پنځلس زرەتنه ووژل، بنائی هم پەهغه جگړه کی ووژل سو. بنائی دژوندپەپای کی له هجوکولو او ټوکوټکو څخه لاس واخیست او دحافظ او سعدی داشعارو پەاستقبال بەیې شعر وناوېل او پەداسی شعرو کی بەیې «حالی» تخلص کاوه.

دبنائی د اشعارو دیوان شپږ و زرو بیتو ته رسېده او دده مشهور آثار دادی:

۱ـ دبهرام او بهروز مثنوی: چې پە «گلستان» یا «باغ ارم» باندی مشهوردی او پەعراق عجم کی دامیر یعقوب ترکمان پەنامه یې نظم کړی دی، و زن یې دسنائی دحدیقې پەځیر دی اودتاشکند پەښار کی چاپ سوی دی.

۲ـ د بنائی دوه دیوانه: وایی چی بنائی دوه دیوانه ترتیب کړی وو، یو یې دخپل ژوند پەوروستیو وختو کی دحافظ پرسبک پەسمرقند کی و یلی او تدوین کړی و، او پەهغه کی یې خپل تخلص «حالی» ښوولی و، څو نسخه لاس ته نه دەراغلې.

۳ـ شیبانی نامه: چی دشیبانی محمدخان پەنامه یې لیکلې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دده کلام څو نمونې دا دی :

-۱-

لاله‌رخ بنمود عالم راگلستان کرد باز
کوه رادامن پر ازلعل بدخشان کرد باز

غنچهٔ گل برگریبان تکمهٔ یاقوت داشت
گل بناخن‌های رنگینش گریبان کرد باز

باعصای سبز آمد سبزه براطراف جوی
خضر پنداری هوای آب حیوان کرد باز

غنچهٔ نرگس زتاب گل نظر بربست وگفت
دررخ خورشیدرخشان‌دیده نتوان کرد باز

شاخ گل شد تیر بهر صید مرغان چمن
باد صبح آن تیر راازغنچهٔ پیکان کرد باز

جام رزمانده است برسیمین طبق نرگس مگر
خویش را ازساقیان بزم سلطان کرد باز

-۲-

ازخوردن می‌منع کنندم که‌بنائی‌حرامست
چیزیکه درین شهرحلال است کدامست

مینوش که قسمت نشود ناقص وزاید
درذات تو نقصانی اگرنیست تمامست

آن همدم بی غش که ازوبوی وفائی
آید بمشام تو می غالیه فامست

-۳-

دختراني که فکر بکر منند — هر یکی را بشوهری بدهم
هر که کابین ندادو عنین بود — زوستانم بدیگری بدهم

-۴-

پوهخت یې امیر علیشیر نوایي ته دا بیت ویلی و :

عمارت دل من کن وگرنه از گل و خشت
هزار مدرسه آباد می‌توان کردن

دا بیتونه هم دده دي :

-۵-

ترانه تکمهٔ لعل است بر لباس حریر — شده ست قطرهٔ خون منت گریبان گیر
زاهد بره کعبه رود کین ره دین است — خوش می‌رود اما ره مقصود نه این است
درچمن گریه کنان بی گل رویت بودم — مانده درسینه چو گل ناخن خون آلودم
بسرمه هر که سیه کرد چشم یار مرا — چو چشم یار سیه کرد روزگار مرا
میکنم جامهٔ خود در ره میخانه گرو — که مرا جام می کهنه به از جامهٔ نو

مأخذونه :

۱- ریحانه الادب - ۱/۲۸۲ مخ.
۲- شمع انجمن - ۷۸ مخ.
۳- پیدایش خط و خطاطان - ۱۴۸ «
۴- حبیب السیر - ۳/۳۴۳ «
۵- رجال کتاب حبیب السیر - ۱۹۶ «
۶- خط و خطاطان - ۹۶ «
۷- مجالس النفائس - ۶۰ «
۸- نتایج الافکار - ۹۹ «
۹- آریانا دائرة المعارف (پښتو) ۴/۴۷۵ مخ
۱۰- صورتگران و خوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۶۶ مخ

۱۵۶۴- بندر شاه :

دپښتو یو نوم ور کی شاعرو، چی د(۱۳۰۰ هش) کال په شاوخوا کی د شیخ آزاد خان سا پی د پښتو دیو شاعر په توگه دده نوم یاد کړی دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۷۸ مخ

۱۵۶۵- بنگل خان کاکړ :

دنومیالی مجاهد دوست محمد خان کاکړ زوی او د سرښی لمسی په خته جوگیزی کاکړ، په ژوب کې د کاکړو د تبرنو میالی او با توره مشرو، چی پرو فیسر سیال کاکړ په خپل کتاب «پښتو او پښتانه» کې د ملی شخصیت په حیث معرفی کړی دی او لیکلی:

«بنگل خان د کاکړو هغه توریالی قهرمان دی، چی د پښتونخواد کاکړ ستان په سیمه کې یې د حریت او آزادۍ هغه وه بله کړی وه، د خپلی خاوری د ساتنی په غرض د غه مجاهد پښتون له پرنگ سره را اخیستی وه، ده د خپل پلار سره د ژوب او بورې په ډیرو جنگونو کی برخه اخیستی وه، خو په خپلو د کلا سیف الله، بابی، کنې مرغې او د تانې شپې جنگو نو دیده ته منسوب دي. د خپلوا کی نومیالی پښتنگ بنگل خان کاکړ دانگلستان له استعمار چیانو سره په ډېره مړانه او پښتنی استقامت وجنگېد او د تاریخی شواهد و له رویه ویلای شو چی د کاکړو نومیالی مبارز بنگل خان له (۱۸۸۴ عیسوی کال څخه) بیا د(۱۸۹۳ عیسوی کال) ترنیمایي پورې د خپلو د ښمنانو سره په مړانه جنگېدلی دی، او تر(۱۸۸۴ عیسوی) کال د مخه یې هم د پرنگ پر ضد په ځینو مبارزو کی برخه اخیستی وه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ دغه توریالی فرزند له انګریزانو سره اوږدې مبارزې کړې، خو بالاخره زما په عقیده د خپلو له لاسه پاته راغی - زموږ تاریخ په پاڼو کې وینو، چې پر کاکړو باندې د استعمار چیانو له لاسه خپل لرغوني ټاټوبی کاکړستان سور اور سو، نو بنګل خان آخر مجبوره سو، چې کاکړستان پریږدي او په افغاني خاوره کې خپلو مبارزو ته دوام ورکي .

(بنګل خان د ۱۸۹۳ عیسوي) کال په شروع کې د افغاني خاورې په جبار نومې کلا کې د توخو سره ژوند کاوه، خو بیا هم پرنګیان د افغاني خاورې په «جبار کلا» کې له نومیالي مجاهد بنګل خان کاکړ څخه په ډار وو، ځکه چې هغه له خپلې مبارزې څخه لاس نه و اخیستی .

پرنګ د امیر عبدالرحمن خان سره د ډیورند لاین خبرې پیل کړې، او پر نوموړي امیر یې فشار راوړی و، چې بنګل له خپلې خاورې څخه و باسي - امیر عبدالرحمن خان بنګل خان ته حال ورکی چې یا خو کابل ته راسه او یا بیا ترټک وا وره، کابل ته د تګ به صورت کې د سهیلي پښتونخوا محلي روایات داسې وایي چې :

امیر عبدالرحمن خان د بنګل خان کاکړ سره دا پښتو وکړه چې د شاجوي و یاله به هغه ته د لوړې سپلمتیا په توګه ورکوي - خو بنګل خان په مات زړه د کابل پر ځای کاکړستان ته راغی . موږ د تاریخي شواهدو له رویه وینو چې د توراميرله لاسه د بنګل خان کاکړ څخه خپله ملي مبارزه نیمګړې پاته سوه، او په بنګل خان کاکړ هغه د پړسو په مصداق «نه جای ماندن، نه پای رفتن» کانه وسوه - بالاخره دغه مبارز پښتون او د هغه تور زنو سلګرود امیر عبدالرحمن خان له لاسه پرنګ ته ځانونه په ګونو ورکو - او د (۱۸۹۳ عیسوي)

کال د جون په ۲۲ په هندو باغ کې لفټننټ سیکموهن ته ورغلل، او د پرنګ سره یې روغه وکړه، او پرنګیانو هم ترڅه موده وروسته پر بنګل خان باندې باور وکی او هغه ته یې د وفادارۍ په بدل کې Allowance ور مقرر کې او له غمه خلاصي سوکی یې له ور کړی او د ۱۸۹۳ ع کال په جنورۍ پرنګیانو بنګل خان د یوشمیر نورو مخورو سره د سیل په غرض د هند لویو لویو ښارونه لکه لاهور، کلکته، بمبۍ او کراچۍ ته بوتلی او د خپل سغرضانه سیاست په اوبو یې د ده سپېڅلی پښتنی دماغ و ر پر بمنځی .

بیا وروسته بنګل د پرنګیانو د نماینده «هنر سیکموهن» سره په (۱۸۹۴-۹۵ عیسوي) کال کې په هغه کمیسیون کې شامل کړه سو چې د افغان او بلوڅ د سرحدي خط د ټاکلو د پاره تعیین سوی و، او په دغه نارواو غیر ملي کار کې بنګل د انګریزانو په اصطلاح Did good cervice په نامه یاد سو (یعنی ښه خدمت یې وکی) او یا په (۱۹۰۵ عیسوي) کال کې د سیستان په سیمه کې دوبش د ټاکلو په کمیسیون کې د سرهنری میکموهن سره ملګری و .

څه وخت چې بنګل خان په سیستان کې او سېد ، نو هلته یې ډېره موده و سوه ، چې په دا کړی غاړو کی داسې یادسو :

لیا سیښان په و ریښم جوړ کې	لیا نازک ښیرته را کوډ کې
چه بنګل پر سیستا ن او سی	درختې ګل وکې بیا توسی

بیا پرنګ راولاړسو، په (۱۸۹۷ ع) کال کې یې د ادغرو نوبا ز «سردار بهادر کې» او په (۱۹۰۶ ع) کال کې یې پسې « نواب » کې ـ خوله بد ه مرغه د همدې کال د سې برشپېر سه نیټه نواب بنګل خان په کلاسیف الله کې «دباران» نوسی له خوا ووژل سو، او د ده سړینه په یوه کا کړی ښاره کی داسې یاده سوه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګل سردار یې سر کې په ګولی

شا و خوا ده باندی توله کچاری »

(دبنګل خان دسرینی سبب او کیسه د پروفیسرسیال کاکړ د« پښتو او پښتانه» د کتاب په ۱۹۵ ، ۱۹٦ مخو کی راغلی ده) دبنګل خان سری دسیف الله د کلاپه « مانکی» کی خاورو ته وسپارل سو ، او دده مزار په خلکو کی د بنګل په شامی شهرت لری او تر اوسه یی جاسې او هډونه په شاسی کی پراته دی - پرمزار یې کښته ولاړه ده او خلک یی زیارت ته ورځی .

پروفیسرسیال کاکړ په پای کی لیکلی :

«لنډه دا چی بنګل خان کاکړ یو سلی مبارز ، ریښتینی مسلمان او پیاوړی سیاستمدار و هغه دچا خبره : «سل دی وسره یو دی سه سره » په مصداق دبنګل خان سرینه په حقیقت کی دټولو پښتنو سرینه وه .

ما دخپل لوسړی فولکلوری تالیف «غاړی» پر ۷۹ - ۸۰ مخو باندی دمجاهد پښتون نواب بنګل خان په باره کی یو لړاولسی غاړی خوندی کړی چی تکراریې دلته عبث دی ، البته لاندی غاړی نوی لاس ته راغلی ، چی په دی ډول دے ؛ :

دبنګل د سپر کی خوپ دی

ډیډان کار کولا نسی

بنګل سپر کی و ډرکیء

زه دولی و هلی نسم

یو واړلاړ سه ځان بنګل که

په ډیډان کی شمار سر که

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما د نواب بنګل خان په باره کی د لوښړی ځل د پاره د اتن دوې ښکلی نارې چې د کاکړ و په فولکلوری اصطلاح د «اسی» بدلی بلل کېږی، د ژوب دیوه سنځرء خیل ښاغلی لو نګ د خولې څخه لیکلی، چې د لته ستاسی حضور ته وړاندی کېږی :

که اوورد دی د تسیل پرسر اوورد دی
بنګل سرداری یې سړ کیء

او س دی و اخی زریپ خان که زوړ وردیء

د بنګل ملنډاهی ستر ګی تورولې

چی ټک د تو پنچې سوی

سو لائی یې تر کلاو غور ځولې

د بنګل خان په تېر کی داو خت د هغه پر سینه ښاغلی نواب محمد خان جو ګیزی پاته دی چی دده په باب یوه لر غونی فولکلوری غاړه وړاندی کېږی :

د بنګل سردار په کورکی

خدای دی د سپین مامد خان لوی کی»

د بنګل خان په باب داخلو رغاړی د ښاغلی محمد ابراهیم عطا یی له یاده ښتو څخه را اخیستی سوی دی :

بنګل مری ارمان یې ډېر دی
یا کاکړ له غمو سپر دی

بنګل مړ تول یې دغره دی
ګړ د کاکړ بې په نامه دی

بنګل مړ کاکړ خبر سو
په ژوب تند ربرابر سو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بنګل مه مینځی پـر دړو   بنګـل پیر دی د کـاکـړ و

ماخذ :

۱ - پښـتوا و پښـتا نـه پـه سهیل پښـتو نخـوا کـی د پـر و فیسر
کاکړ اثر- ۱/۱۸۷ مخ   ۲ - دبناغلی عطایی یاداښت

۱۵۶۶- بنګی الینګاری :

بنګی‌شاه مشهور په‌بنګی‌د پښتو ژ بی‌اسی شاعر دلغمان په‌النګار کی او سیدہ
او دتوری جوړو لو کسب‌یې کاوه په اشعار و کی
یې کلمه‌د«بنګی» او کلمه‌د«بنګی‌شاه»په‌نامه خان یادکړی .
اشعار یې بر او لسی او زانو و یلی‌او شاګردان یې‌هم درلو دل چی‌ددہ‌په
پیروی یې‌شعر و نه و یل :
یو شعر یې دغازی محمدجان خان و ر دګ‌په‌ستاینه کی(د۱۲۹۶ ه‌ق) کال
دملی جهاد دپیښو په‌باب و یلی‌دی چی له‌هغه څخه څرګندیږی چې«بنګی»
تر هغه و خته‌ژ وندی و دغازی محمدجان خان دستاینی سر یې‌دادی :

رحمت‌دی وی یارانو په غاز محمدجان‌خان
یو دی و ، له سر د انو
و لاړ لکه ز مری، وپیر نګی ته په میدان
قـاتـل د کـافر انو

مأ خذ :

فر هنګ ز بان و ادبیات پښتو- ۷۸ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۶۷- بو لعجب کابلی :

شیخ بو العجب ددری ژ بی‌له‌ظریفو شاعرانو څخه‌و ، چی«بوالعجب »یې هم دظرافت له‌مخی، ځانته تخلص ټاکلی‌و ، بیاهم درویش مشر به‌سړی و وایي‌چی پر ډنگر آس به‌سپور ، تیر کبن‌به‌یې له‌غشو ډک تر ملاتړلی‌او ماته‌لیندی به‌یې پراوږه، دکابل په‌بازاراو کوڅو کی‌به گرزیده، او په همدې ډول به‌ډېټلنو او نورو کــورو ته ورتیء

د(۹۷۵ هق)په‌شاوخواکی په کابل کی‌مړدی‌ دخواجه عنبرناظر په باب یې دا بیتونه ویلــی وو:

آنخواجهٔ عنبری کــه‌دنبر واری
افتد بــزمین مثال زنبــر واری

هرجاکه برفت رفتم ازدنبالش
هرگه که‌براند راندم العزواری

هرگاه که گیر داو عنان شانم
درخدمت شه‌ستاده قنبر واری

مأخذونه :

۱-سکینة الفضلاء-۷۵مخ

۲ - تاریخ افغانستان درعصرگورگانی هند - ۲۲۹ مخ

۳ - آریانا مجله - ۲ کال ۱۱ گڼه - ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵٦۸ـ بو سعید کابلی :

خواجه میر سعید الدین دخواجه میر سعدالله زوی او ددری ژبی شاعرو په په(۱۱۹۸ ه ق) کال د کابل د«تنگی سیدان» په سیمه کی زیږیدلی، او خپله لومړنی علمی زده کړه یې په همغه سیمه کی پای ته و رسوله ، او بیاد کابل ښار ته راغی، او ددې ښار دعاشقان او عارفان په محله کی او سیدا او دیو ه جومات امام و ، روسته بیا هندته و لاړ، او پس له یو څه وخته بیرته کابل ته راغیء او په تصوف کی دطریقت یو سالک و ، او په (۱۲۸۳ هش) کال کی بو سعید پنځه اتیا و کلو په عمر په کابل کی مړ سو ، او دخواجه صفا دغره په لمنه کی ښخ دی .

بو سعید په خپلو غزلو کی کله د «بو سعد» کله «دسعدالدین» او زیاتره د «بو سعید» په نامه ځان یادوی .

دده د اشعارو دیوان تقریباً پنځه زره بیتو نه لري او یوه قلمی نسخه یې د اطلاعاتو او کلتور په عامه کتابخانه کی سته ، او بله نسخه یې د کابل دمشهور شاعر او عالم مرحوم هاشم شایق په کتابتون کی وه .

دا غزله دده ده :

ساقی بیا رباده که کارم زدست رفت
دردهقدح قدم که عیش بهارم زدست رفت
واقف شوی اگر زدلم جای رحمت
دستم بده که دامن یارم زدست رفت
ازعقل وعلم ودین ودل ما خبرمپرس
بیچاره ام اکنون که چهارم زدست رفت

(c) ketabton.com: The Digital Library

از اشک خون چو خط بنگارم بهر زمین
برجا س زانکه پای نگارم زدست رفت
در انتظار روی تو خشک است چشم من
آن دولتی که بد بکنارم زدست رفت
بودم بعهید خویش که ناگاه تیر عشق
بنمود صولتی که شکارم زدست رفت
گر ناله بشنوی زمن ایندم عجب مدار
ای «بوسعید» که صبر و قرارم زدست رفت

او دا هم دده یوه غلو ریزه :
ای چشم تو غارتگر دین و دل من
خال تو نشسته در کمین دل من
از گلشن روی تو بیرون شد خط سبز
جز مهر نروید ز زمین دل من

مأخذ :

پښتو آریانادائره المعارف ـ م/۵۲۲ مخ.

۱۵۶۹ ـ بوعلی شاه :

د پښتو ژبی شاعر و، او په (۱۲۸۳ ه ق) کال یی یو کتاب د «فرعون دقصی په محفل پوری) په پښتو نظم کړی دی .

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ م/۵۲۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۰ - بوعلي هروي:

د دري ژبې شاعر، او د امير عليشير نوائي معاصر و، امير عليشير ليکي چې: «لېوني غوندې گرزي: که ليوني نه وی بوعلي به يې تخلص نه کاوه»

دا هرسنۍ درلود چه بوعلي غوندې سړي خو ليوني سو، خپل ځان ئې د زمانې يگانه سړی باله - دا بيت دده دی:

خلقی بر اه عشق تو آسو ده مي روند   عاشق منم دگر همه بيهو ده مي روند

مأخذ:

مجالس النفائس - ۸۰، ۲۵۵ مخ.

۱۵۷۱ - بلوک نيکه:

د خپل وخت نوميالی روحاني عالم ؤ په ختهنورزی او د کندهار د سپين بولدکي دربا طه په کلي اوسيد او همهلته مړ او ښخ دی

د پرعوام يې زيارت ته ورځي، په تېره بيا د لېوني سپي داړلي نا روغان يې له ژيارته سرسته غواړي اصلي نوم يې معلوم نسو، او نه يې د ژوند نېټه لاس ته راغله - يوازې د کندهار د پنجوائي د تلوکان اوسېد ونکی د پښتو او دري ژبې پښتو اني صوفي شاعر ملا حسن اخون پخپل يو غزل کې «درباط» پوتي داسې ياد کړی دی:

سپينې پيښې «درباط» پر پوتي و سوې   خپل آشنا په تش نظر نه را ته گوري
ماوبل زه به لاديد ن کړم د يارانو   ياران تللي سپني پاتې تشې توري

له دې بيتو څخه داسې اټکل کيدای سي چې بولک نيکه دی د ملا حسن آخون ملگری وی او څنگه چې ملا حسن اخون په (۱۲۳۵ هق) کال کې مړ دی نو د بولک نيکه ژوند د (۱۲۰۰ ه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال په‌شا وخوا کې اتکلولای سو- خود پښتانه‌شعرا دوهم ټوک ۷۹۳ مخ کې لیکلي سوی دی چې ملاحسن آخون د پوټي میا نور محمد ته‌عقیده‌درلود له‌نوښایي چې په‌پورته بیت کې له «پوټي» څخه‌هم‌هغه «پوټي» مقصدوی چې میانور محمد پکښې‌اوسېد .
په‌هرحال په سپین‌بولدک کې د «بولک‌نیکه» په‌نامه‌زیات مشهور دی .
مأخذ :

شخصي‌یاد داښت

۱۵۷۲- بولی بلند :

نومیالی پښتون‌تپرسوی دی، چې‌د کویټې‌د کچلاغ نوم‌سیمې‌ته نژدې‌د غره‌پرسر ښخ دی، دده‌زیارت‌ته زیات‌خلک ورځي‌اوډېرعقید تمندان‌لري.
مأخذ

مزارات -دښاغلي میا ل کاکړ -۱۶ مخ

۱۵۷۳- بهاالدین بلخي :

مولانا بهاالدین دبلخ له‌نومیالیو پوهانواو عالمانو څخه‌وچې یو کتاب یې د «تاریخ الا- کبرفي‌طبقات العلماواخبارهم» په‌نامه تالیف کړی‌دی‌او یوه‌نسخه‌یې‌دانګلستا ن داکسفورډپه کتابتون کې سته .
پلاریې‌محمد نومېده‌او اونیکه‌یې برمکي ابن‌خلکان‌و.
په (۶۸۳هق) کال کې مړدی .
ماخذ

پښتو آریانادایرة‌المعارف . ۹۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۴- بهاالدین سام غوری :

پەدی نامه درتنودال شنسب له پاچهانواو امیرانو څخه په غوراوتخارستان کی حکومت کړی دی: لومړی سړی په (۵۴۴ ھق) کال پرامارات کبنېنوست، اودوهم سړی په (۵۸۸ ھق) کال امیرسو، او دریم په دیرلس کلنی کی امارت ته ورسېد.

دغوریانوپه کورنی کی دری پاچهان وو، چی د ری سره د «بهاالدین سام» په نامه یادېدل :

یوبهاالدین سام بن عزالدین حسین دسلطان علاالدین غزنوی ورور (۵۴۳-۵۴۴ ھ ق)

اودوهم بهاالدین سام دغیاث الدین محمودزوی (۶۰۷ ھ ق) اودریم بهاالدین الدین سام دشمس الدین محمد بامیان له سلو کوڅخه (د ۵۹۰-۶۰۲ ھ ق په شاوخوا کی) و.

ماخذونه :

۱- لباب الالباب ۲۷۵ مخ ۲- لغتنامه- ب ۳۹۶ مخ

۱۵۷۵- بهاالدین عمر هروی :

شیخ بهاءالدین عمر چغاره دهرات له نومیالیو عارفانو اوشیخانو څخه دی. دفراهی شیخ محمد خوړ ریی او مریدو، او جینی تذکره لیکو نکی یې دشیخ رکن الدین مرید بولی او لیکی چی: « ازوتا شیخ رکن الدین علاالدوله مثل او کسی باین سلسله برسجاده تقوی نشسته» (۱)

په فراه کی زیږیدلی او په هرات کی یې ودهوندلی او زده کړه یې کړې ده، په کوچینوالی کی جذبه پر راغلی وه او دژوند تر پایه په جذبه کی و، حتی دنمانځه پروخت به یې یو څوك دخانه سره کشینا و ه چی دې درکعتو په شمیر خبری کړي. دغه وخت پاچا او امیران به یې خدمت ته ورتلل او ده به هم هغوته دعدالت او احسان توصیه کړله او زیاربه یې یوست چی دظالم لاس دمظلوم له گریوانه لنډ کړي.

---

(۱) آریانا مجله - ۳ کال - ۷ گنه - ۵۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواند میر دحبیب السیر مؤلف لیکی چی یو کال په هرات کی و باراغله دهرات خلک شیخ بهاؤالدین عمرته ورغلل او ځینی وی غوښته چی دعاو کړی ، شیخ ورته وویل چی : «منتقم جبار دقهر په داسی سرتبه کی دی چی هرڅوک چی ددعا دپاره لاس پورته کړ لاس یې وباوهی او که څوله د شفاعت دپاره پرانیزی ژبه یې وچیږی » وایې چی خلک شیخ زین الدین ته ورغلل هغه دعاو کړه ، ژبه یې وباووهله او له هغه څخه مړ سو .

شیخ بهاؤالدین به تل روژه ود چا تحفه اوهدیه یې نه منله پرخپلی روزی قانع و .
مولاناجامی دده په باره کی لیکلی چی :

« هغه وخت چی به یې فقیران د حقیقی مطلوب خواته متوجه کول او ترغیبول دا بیت به یې وایه :

دلارامیکه داری دل درو بند

دگر چشم از همه عالم فرو بند

دعمر په پای کی دنو رو دیرو مخورو او علماو لکه مولاناسعدالدین کاشغری (چی په ۸۶۰ هق کی مړ دی) او مولاناشمس الدین محمداسد (چی په ۸۴۲ هق کی مړ دی) او مولانا سعدالدین فرخ ، او خواجه زین الدین خوافی ، او مولاناقطب الدین ظهیری او مولانا شریف الدین عبدالقهار ، او مولانا تاج الدین حسن ، او خواجه شهاب الدین اسماعیل حصاری او نورو سره دشاهرخ میرزا په وخت کی له هراته دحجاز خواته ولاړ ، او دمکې تر حج وسدینی ترزیارت وروسته بیرته راغی او د (۸۵۷ ه ق) کال دلومړی خور (ربیع الاول) په ۷ دسه شنبی په ورو رځ مړ ، او دهرات دمختار دغره په لمنه کی د هرات دعیدگاه شمال ته ښخ کړه سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي چې ميرزا ابو القاسم بابر د شيخ له کلي «چغاره» نه ددغه جنازه پر خپلو اوږو اوچته کړه، او ددغه خلف الصدق شيخ نورالدين ته يې پاتاو ر کړه .

مولانا شريف الدين عبدالقهار دده په وير نه کې دابيتونه وويل :

قدوة العارفين امام بحق
قطب الاقطاب عصر شيخ عمر

در ربيع نخست و فصل ربيع
سوی فردوس کرد عزم سفر

در سموات غلغلی افتاد
چون بکروبيان رسيد خبر

پر تر از سدره بارگاه زدند
که شهی میرسد ز ملک بشر

عقل میخواست نام و تاريخش
«گفتمش قطب اهل کشف عمر»

- ۸۵۷ ه ق -

بيانو ميرزا ابو القاسم بابر دده پر قبر باندی په خپلو ډېر و شخصي پيسو دانی و دانه کړه .

مأخذ :

آريانا مجله - ۳ کال - ۷ گڼه - ۵۵ مخ
د ښاغلی محمد ابراهيم خليل ليکنه -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۶ ـ بهاءو لدین (ملا) :

ملابهاءالدین په خته ه ساگزی د پښتو ژ بی پو خ لیکو ال د کندهار د ښار د بر و په بازار کی او سید ـ په دری او عر بی هم پو هیده، او د کندهار د ادبی انجمن غړی و ، د د لیکنی د هغه انجمن په پښتو مجله کی چاپ سوی دی. دی تر (۱۳۳۴ ه ش) کال و روسته مړدی.

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۸۰ مخ

۱۵۷۷ ـ بهاءو لدین نو ر بخش :

شاه بهاء الدین نو ر بخش د شاه قاسم نو ر بخش فاضل او لاد، او د خپل و خت نو میالی عالم و ، د علم سره یې ز هد هم درلو د، او د سلطان حسین میر ز ا په و ر وستیو و ختو کی له عر اقه هرات ته ر اغئ، او د خو اجه افضل الدین محمد کر مانی په خانقا کی یې چی د عر اق تر و ر ه د بان دی و ه و اړ ول، او سلطان حسین میر ز او ر ته په در نه ستر گه کتل، او هغه و خت چی سلطان حسین مړ سو ، او په خر اسان کی د نفاق او ـ پر یشا نی او ر بل سو ، نو شاه بهاءالدین آذر بایجان ته و لاړ او هلته مړ سو.

مأ خذ :

حبیب السیر ـ ۱۱۵/۳ مخ

۱۵۷۸ ـ بهادر خان :

د شاه حسین هو تک د عسکری قو او نو میالی سپه سالار و ، چی په (۱۱۳۸ ه ق) کال یې د «شال» او « ږ وب » سیمی فتح کړې د بریې یې هم و نیو لې او شاه حسین و ر ته د « ورو ر » خطاب کاو ه ، او عو امو «امیر لامر اء » باله، او د پټې خزانې مئو لف یې د شاه حسین هو تک باز و بو لی او د « صدر اکابر دو ر ان » او «خان عالیمکان» او « صد ر ا لز ما ن » په القابو یادوی

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهادر خان د میرویس نیکه په وختو کې هم د آزادۍ غوښتونکو په لومړیو ډله-
کې و لاړو، او په هغه اولسي جرګه کې یې د خپل ټبر د مشر په توګه ګډون کړی و
، چې د میرویس نیکه له خوا د پردیو متجاوزینو پر خلاف جوړه سوې وه
د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک یې داسې ستایي :

«په دې دوران په کندهار کې مشهور دی، په بهادرۍ او په توریالیو الی
معروف، د پادشاه ظل الله یار و دی، او د لښکرو سالار، ښار او ړوب کلاوي یې-
فتح کا، او ډېرې یې ضبط کا، د ډېرې سمند یې هرې خواته چې مخ کا، هغه ځای اخلي، او
ډېری یې له ازله په برخه دی؛ په کندهار کې ټول خلق پېژني، او محتاجان او فقرا یې
په کرم او سخاوت ستاره دی، د جود لاس یې زر بخش دی، او هر کله د غریبانو دستګیري
کا، پادشاه عالم پناه شاه حسین یې په «ورور» خطاب کا، او عوام یې په «امیر الامراء»-
یاد کا؛ خان عالیمکان په علومو کې عالم دی، او په اشعارو بې نظیر، شعرا او علمأ
په لاس د کرم پالي، او هیڅکله یې مجلس له دې طایفو خالي نه وي، او په صله کې په
دوران طاق دی، او په ښندنه علمأ ته حاتم دی- چې له سفره راسي علمأ او شعرا سېلمه
کا او دوی ته ښندنې وکا خالق تعالی دی دا کریم دوران او حاتم زمان تر ډېره ژوندی
وساتي آمین یا رب العالمین» .

د محمد هوتک له لیکنې څرګندېږي چې بهادر خان سربېره پر هغه چې یو نومیالی
سپه سالار و، د شعر او ادب او علماؤ سره یې هم د زړه مینه درلوده او په خپله هم د-
پښتو ژبې شاعر و او اشعار به یې پر اولسي وزن ویل، او د پښتو ژبې د آثارو په
راغونډولو کې یې زیار ایوست - لکه محمد هوتک چې د عبدالقادر خان ختک
حدیقه په خپله د ناظم په قلم د بهادر خان سره لیدلې وه، دی د عبدالقادر په باب لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

« په سنه (١١١٥ هـ) یې یو بل کتاب نظم کا،چې نوم یې دی«حدیقه ختکـ»ـ دغه کتاب ما په سنه (١١٣٠ هـ) له صدرالزمان بهادرخان سره ولیدلچې دمؤلف په دسخط و. بهادر خان دامت شوکته(١) هسې روایت کاچې په ډېره ما دغه کتاب وموندچې دیوختیک په ضبط کې و. »

محمد هو تک د بهادرخان یوه بدله چې پر اولسی وزن یې ویلې وه هم په پټه خزانه کې راوړی ده او لیکلي یې دي چې:

«هسې وایي کاتب الحروف محمد هوتک غفرالله ذنوبه و ستر عیوبه،چې خان عالي مکان ددی کتاب دپاره له خپلو اشعارو څخه ماته یوه بدله راکړه چې دلته یې ثبت کوم ، چې کتاب له ذکر خیر ددی حاتم زمان خالي نه وي،او هرڅوک چې یې ولولي دعا ورته وکا ، هغه بدله دا ده :

بیلتون په زوردی تر لیمو سی سهانم څاڅي

لکه شبنم څاڅي

داسره یاقوت مې په لمن کې ستا په غم څاڅي

په غم الم څاڅي

گوره لیلي باران داو ښوستا په چم څاڅي

څنګه پرچم څاڅي

* * *

راغله لیلي په شینکي خال نخا په گلوکوی

په سرو منگلو کوی

---

(١) ډېره : مقصد ډېرهٔ اسماعیل خان او یا ډېرهٔ غازي خان ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

سهار چی وزی سیل کا ، بڼ غ د بلبلو کوی

گل په او بلو کوی

ملالی سترگی کاسیه په ویرژلو کوی

زیب په کجلو کوی

دژوبل زړه وینی په هر گړی هر دم خاخی

لکه شبنم خاخی

* * *

ښکلی نجلی! د باغ په لور مه خه نڅا مکوه

عاشق رسوا مکوه

وریت سوی زړه سی دی مین یو ری خندا مکوه

را شه جفا مکوه

زه یم پتنگ ته یی ډیوه ما جلبلا مه کوه

نور ظلم بیا مکوه

یم ستا له عشقه لیونی پرما ، ماتم خی

غم او الم خاخی

ماخذ :

پښتو خزانه - ۱۱۱ ؛ ۱۲۱ ، ۱۲۵ مخونه

د کابل - لوسړی چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۷۹ـ بهادر بدخشي:

دسعيد بدخشي زوی دهندداکبر پاچاپه وختو کې دتربت دسيمې واکوال و او هغه وخت چې د«بهار» دصوبې اميران اکبرپاچاته پورته سول اودده پلار سعيدهم دياغي اميرانو سره يوځای سو، نو بهادرهم د خپلو اکې اعلان وکی او په خپل نامه يې سکه ووهله اوخطبه يې وويله چې پرسکه باندې دابيت کيندلی سوی و:

بهادرابن سلطان بن سعيد ابن شه سلطان

پسر سلطا ن پدر سلطان زهی سلطان بن سلطان

بيا چې دده پلار دمعصوم خان کابلي په وينا خپل زوی بها د رته ورغی بهادر بندی کی؛ هغه وچې داکبرپاچا له خوا صادق خان ديوه لوی لښکر سره دبهادرسقابلې ته ورووت اودسختې جګړې په پای کې بهادر ووژل سو.

دده دوژلو کال (۹۸۸ هـ ق =۱۵۸۰م) کال و.

مأخذونه:

---

۱ - مأثرالاميرا- ۱/۳۹۰ مخ ، ۲ - اکبر نامه -۳/۳۸۳- مخ

۱۵۸۰ـ بهادرخان روهيله:

ددريا خان داودزی پښتون زوی او په هند کې د شاهجهان پاچاله نوميالېو سالارانو او اميرانوڅخه و.

هغه وخت چې شاهجهان لا شهزاده و، بهادرخان دخپل پلارپه واسطه دهغه سره آشنا سوی و، او بيا چې شاهجهان دپاچهی پرتخت کښېنوست ده ته يې د څلورو زرو پلېو او دوو زرو سپيرو منصب ورکی اود «کالپي» دسيمې جاګير اودهغې سيمې دسرکښانو سرکوټل يې هم ورو سپارل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی هم دشاهجهان د پر تخت کښېناستلو په لومړی کال دعبدالله خان فیروز جنګ په مشلګری د کابل خواته رهی سو. خو چی د « جبهار » دسیمی یاغیان ایل کړی، او ترسختی جګړی وروسته یې پر دښمن بری وموند او دهغه بری له اسله دشاجهان له خوا « نغاره » ور کړه سو.

تر هغه وروسته دد کن د ناظم اعظم خان په ملګری دخانجهان لودی استیصال ته وګمارل سو.

خو خانجهان لودی په ډېره میړانه ورسره جنګېد او بهادرخان دوه ځایه ټپی سو. پر مکه ولوېد د خانجهان جګړنو غوښته چی سر یې پرې کړی خو خانجهان پری نه ښوول او بهادرخان ژوندی پاته سو.

دشاهجهان دجلوس په شلرم کال دعادل خانی لښکر وسره په جګړه کی هم ټپی او بی هوښه شو چی بیجا پورته یې بندی بوت او دشاهجهان دجلوس په پنځم کال دعادلشاه له خوا یله کړه سو، او شاهجهان ډیر و نازاوه منصب یی ورله ور کړ او او بیرته دا کابل او قونوچ جاګیر ور و سپاره اود « ملکوسه » دسیمی دسر کښېناو سر کوتلو ته بې وګماره دیریی وو ژل او کورونه یې ورووران کړه، او د زړور توب انګازي یې هر لورته خپري سوې. تر هغه وروسته بهادرخان په راجا جهار سنګه بند یله پسی ولاړ او هغه ته یې هم ماته ورکړ.

په دی توګه بهادرخان ورو هیله دشاهجهان پاچاد وخت په زیاتو جګړو کی خپله توره ځلولې او سړا نه ښکاره کړې وه چی تفصیل یې د « مآثر الامرا » د کتاب په لومړی ټوکی کی راوړه سوی دی.

هغه وخت چی شهزاده مرادبخش دبلخ خواته راغی هم دا بهادرخان ورسره و، او کله

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې شهزاده مراد بخش له بلخه کابل ته راوګرځېد د بلخ صوبه داري او د هغه ولايت انتظام يې اصالت خان په اتفاق بهادرخان ته وسپاره[1] او بيا چې شاهزاده محمد اورنګ زېب د بلخ ولايت ته راغی نو بهادرخان يې د ازبکانو سره جګړې ته وګماره. که څه هم بهادرخان په جګړه کې ډېر زيار وېوست خو دده رقيبانو شاهجهان ته داسې ورسوله چې ګواکې بهادرخان په خپل کار کې سستي کړېده ځکه يې نو دده د کالپي او قونوج جاګير ضبط کې او دده زړه هم مات سو خو چه (۱۰۵۹ ه ق) (۱۶۴۹ م) کال د رجب د مياشتې په نولسمه او د جولای په نولسمه په داسې حال کې چه د شهزاده محمد اورنګ زېب په ملګری کې يې د قندهار قلعه محاصره کړې وه د ساه لنډی له ناروغۍ څخه مړ سو. او نواب غلام حسين دده د مړينې نېټه په دوو بيتو کې داسې وويله:

فخر هندوستان بهادرخان که جهان قائل شجاعت اوست

سردو داغ فراق را بگذاشت داغ جان درسين رحلت اوست

د هند په (يوپي) کې «د شاهجهانپور» ښار د شاهجهان په نامه همده ودان کړی دی.

مآخذ:

۱- مآثر الامرا -۱/۴۱۲ مخ تر ۴۲۰ مخ پوری - په اردو ژبه

۲- پادشاهنامه - ۱/۱۰۶ مخ

۱۵۸۱- بهادرخان لوانی:

د محمد شاه په نوم يې له (۹۲۴ ه ق څخه تر ۹۳۷ ه ق پوري) د هند پر «بهادر بهار» حکومت کړی او د دريا خان لوانی زوی و.

طبقات اکبری ليکی چې د غه افغان په خپل نامه خطبه جاري کړه[1] او سکه يې ووهله او ده هم د په وخت کې بابر پر بهار باندې يرغل وکی[2].

مأخذونه:

۱- طبقات اکبری- ۲- د هند په تاريخ او مدنيت کې د افغانانو برخه - قلمی- ۸۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۴ـ بهادرخان لودي :

توريالی بهادرخان دخانجهان لودي وراره اود محمدخان لودي زوی و، دهند دمغلو په دربارکی يې يوزری منصب درلود ، څلور سوه يې سپاره وو .

د«راجوري» په جګړه کی چی په (۱۰۳۹ هـ ق) کال کی پېښه سوې وه دده تور ـ يالیتوب او سپړانه غلیما نولاهم منلی وو .

خافي خان ليکي : «بهادرخان توريالی» د راجوړي» په جګړه کی ښې توره ووهلې چای ته دډيرو تړوله کبله غوزارسو، له ډيره غيرته بيرته راوغورځېد، توره يې و کښله او په خوزا سپړانه يې پرغليم بريدو کړ ، آخر دغليم په ټوپک ووېشته سو، اوولوېد، چای ته «پرسرام» نومی راجپوت چی دراجا بهارسنګ له ډلی و ، پرراوغځستل، غوښته يې چی ددې سپړنی زمری ککری غوڅه کړی، خو هغه زمريالی پښتانه په دغه حال کی جمدر له ملار او کښينې اوهغه راجپوت يې پرورا ته وويشت او د «پرسرام» جمدر دبهادرخان پرغاړه برابر سو، ککری يې ځینی پريکړه، او دلاس د ګوتمی آس، توری اوسپرسره يې خان اعظم ته ورووړه، خان اعظم د توريالی بهادرخان ککری د «بير» د کلاپه وره وځړوله او دلاس ګوتمی يې چی دده نوم پرليکلی و ، شاه جهان لره « بر هانپور »، ته و ېږله او شاه جهان مغول ډير په خوښ شو .

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ د پوهاند رشاد تاليف ـ ۳۳۸ مخ

۲ـ پادشاهنامه ـ ۲۷٦/۱ مخ

۳ـ سير المتاخرين ۲٥۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۳ـ بهادر سیستانی :

بهادرخان دسیستانی خانزمان ورور د دره ژبی شاعرو ، ښه طبع یې درلوده او دا بیتونه دده دی :

آن شوخ جفاپیشه دل سنگ گرفته گویا بمن خسته ره جنگ گرفته

بنشسته مه من برسر مسند خوبی شاهی است که جابرسر اورنگ گرفته

مأخذ :

پښتو آریانا دایرة المعارف ۳ - ۵۴۵ مخ

۱۵۸۴ـ بهادر خراسانی :

محمد سلیم بهادر محمد اکبر خراسانی زوی د دری ژبی شاعرو ، او په شعر کی سلیسه او روانه طبع درلوده له خراسانه هندته تللی و ، او د سند په شاو خوا کی مړدی .

دا بیت دده دی :

شد مائل بتان دل عاشق مزاج من

غیر از وصال هیچ نباشد علاج من

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف - ۳/۵۴۷ مخ

۱۵۸۵ـ بهادر کوهاټی :

شیخ عبدالله معروف په حاجی بهادر د خپل وخت نومیالی عالم اولیکوال و . په (۹۸۹ هـ ق) کال په اگره کی زیږیدلی او په (۱۰۹۹ هـ ق) کال په کوهاټ کی مړ او همهلته ښخ دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده‌په تصوف کی هم لاس درلود اودمشهور آدم بنوری له‌خلیفه گانوڅخه‌و .

د کریمداد پرالفنامه باندی یې په دری ژبه لویه شرحه لیکلی ده چی « مفتاح الدقایق » نومیږی .

مأخذ :

فرهنگ زبان‌وادبیات پښتو-۸۰ مخ

۱۵۸۶- بهاگل :

د وزیر فتح‌خان مشهور په اشرف الوزرا سنکوحه ماندینه‌او د سربلندخان او شاه‌پسندخان مور وه .

دنوای معارک د مولف د لیکنی سره سم‌دبهاگل ، دکشمیردار باب شاه (ندیانو)څخه وه چی په نوای معارک کی یې داسی یادونه راغلې ده :

«خسروقلم شرین رقم‌، فرها دوارکندن‌بیستون این‌مدعا‌، چنین بیان‌می‌نماید : که‌اشرف الوزرا وزیرفتح خان از کمال تعشق‌مسمات « بها گل »از ارباب نشاط کشمیر درسلک ازدواج خود آورده بود ، با و بسیار محبت و دلبری داشت ، و از ودو فرزند متولد گردیده یکی مسمی به سر بلند خان‌ودیگرشاه‌پسندخان،ازقضا گردگار درجین تولدشاه‌پسند خان مسماة مذکور سرحیات درنقاب تراب کشیده، اشرف‌الوزرا ازسوزوگدازمفارقت‌اومجنون‌وارصحرا نوردلیلی جمال حیرانی‌اوبوده‌بعد‌ازچنداایام تدارک همبستری‌موفوره داشت درسنه یکهزارو دوصدو سی‌ویک هجری در ایام زمستان باتفاق شاه‌محمود خان از کابل برآمده ، رونق افزای پشاور گردیده ، در انجا دختری جمیله که خورشید خاوری از حسن دلاویزش ، اقتباس نور نماید ، و قمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

باین همه دلبری، مستفاد از جمال بلا انگیز اوشود از دو دمان قاضی خیلان که از قدیم با ارباب دول قرب ومنزل دارند ، بدست آورده درشب اول گوهر ناسفته اش ، بسوزن الماس جفا سفته ، وآب وتاب از غنچه بکارتش از گلبن وجودش ریخته ، باز بخانه فرستاد ، وبمنزله سرو او را از بهر جهان آزادی بخشید .

وبازدران روزها ، ارباب نشاط از کشمیر دختری آورده نه دختری بل ماه آسمان خوبی ، وخورشید اوج محبوبی ، وشرین باین همه حسن که داشت چون سها پیش آفتاب متصور ، و لیلی باین شورش جمال ، چون لیل پیش نهار همانا گلدسته ایکه از بس لطافتش آب از چهره گل رفته ، وازنهایت نزاکتش شاخ گلبن ، خار خار حسرت شده .

اشرف الوزرا نادیده به مقتضا :

نه تنها عشق از دیدار خیزد بسا کاین دولت از گفتار خیزد

شیفته جمال با کمال اوشده وبزور اورا در مشکوی اقبال برده ، صاحب خانه ساخته ، گلهای عیش و عشرت ز بوستان محبت اوسی چید ، وهر روزه مجلس آرای ، و شمع نای ونوش ، وتماشای لولیان روشن بوده . میراسماعیل شاه وکیل ناظمان حیدر آباد و خالویم شیرمحمد خان وکیل والیان خیر پور ، بجهت مبارکبادی نزد اشرف الوزرا رفتند ، وهدیه سنگینی پیشکش نمودند ، اشرف الوزرا نهایت خوش شده وتماشای لولیان بوکلای مذکور ، معه اکل وشرب عطا نمود وهم خلا فاخره عوض مبارکبادی مرحمت فرمود »

مأخذ :

نوای معارک - تالیف منشی عطا محمد شکار پوری -

چاپ کراچی - ۲۰۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۸۷ـ بهاول خان:

دپښتوژبې شاعرو٬اود«بنو» په سیمه کې یې ژوند کاوه ـ په یونانی طب کې هم لوی کې لاس درلود ٬ او پلار یې شادی خان نومېد .

ده دزیتون جنګنامه په پښتو نظم ترجمه کړې ده ،او ژوند یې ددیرلسمې هجرې پېړۍ په پای اټکل سوی دی . دا بیت دده دی :

بهاوله تل ګو یا په دې ګفتار شه

د نبی د پس روانو خدمتګار شه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۸۰ مخ

۱۵۸۸ـ بهادر (ملا) :

په پښتوژبه ددینی او مذهبی موضوعاتو له ناظمانو څخه و٬داوسنی پېړۍ په سر کې د پښتوستان په سیمو کې اوسېد. دده څو مناجاتونه اومنظومی خطبی سته

دا بیت دده دی: دبهادرویل به هلته د رپه کارشی په لحد کې چې شی سوال ربانی

مأخذ :

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ـ ۹ ۷ مخ

۱۵۸۹ـ بهاول خان:

د پښتو ژبې شاعر و٬ او د پښتو ر د بنو په سیمه کې یې د یونانی طب طبابت کاوه . د پلار نوم یې حکیم شادی خان و .

« دجنګنامه زیتون » په نامه یې یوه قصه په پښتو مثنوی ددهکنی ژبې له یوه کتاب څخه په ۱۲۸۵ ه ق کال کې ترجمه کړې وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه موده په سوات کی اوسېد ، اودسوات «باباجی صاحب » ته يې عقيد درلودله « د جنګنامې » د سر بيت د داسې دی :

د کونينو خاوند ته يې ای سبحانه
هم خالق رازق د هر چا ذوالمنانه

او د کتاب د نظمولو سبب داسې بيانوی :

بهاول تل ګويا په دا ګفتار شه
د نبی د پس روانو خدمتګار شه
اوس سبب ددې کتاب واوره له ما نه
په د هکنی ژبان رقم و، زما جانه
مشتهر وه په قصه د زيتون ګوره
عجائب د محمد حنيفه روره
مخيل شوم په خپل زړه کی دا کتاب
افغانی ژبه روان کړم په شتاب
په پښتو می کړه بدل هندی ژبان
چې عجب وه حنيفه زيتون بيان

د کتاب په پای کی وايی :

له فساده شه آباد دا کل جهان
فتنې پورته شوی بې حده دا زمان
ډلاراو زوی بې اتفاق شول وئې ګوره
محبت شه بر طرف دورله روره

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادان او شاگردان صاحب عناد شول

دا زمان کی بیخ کندو نکی د بنیا دشول

عزت نه گوری دنیاوته یې مخ دی

خوك چی ترك كه دا خصلت د هغه سخ دی

بهاوله ! ته گویا په استغفار شه

له فساده له عناده تو به گار شه

یې غریب عاجز مسکین او بی نصیب

په دا ملك کی یې مشهور و په طبیب

قصه تم شوه ای زما یاره دلداره

لا فی نه کړم خبردار شه ای هوښیاره

شین اونون وبی اوهی له ایامه (۱).

دغه حال وه ویې گوره صاحب نامه

وؤ تاریخ یوو یشتم د دویم خور

سن هجری «غرفه» (۲) کی گوره په هرطور

بی اوهی الف اولام کړه نورتمام (۳)

که هوښیار یې فکر و کړه دا ده نام

شین الف او دال او یا و خاو نون (۴)

زما پلار دی دا مصرع کی ذوفنون

---

(۱) یعنی « شنبه » (۲) ۱۲۷۵ ه ،

(۳) بها ول (۴) شا د ی خا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا مشهور په حاوکاف و یا و سیم (۱)

که ته هوش کړی نوربه زرشی پری فهیم

دل رنجه شو په اتمام د دې بیان

آخرکار دی تاسف او دی ارمان

مأخذ :

تپرهېرشاعران - ۲۰۷مخ

۱۵۹۰ـ بهاءولد بلخی :

سلطان العلما بهاالدین محمد دحسین خطیبی بلخی زوی معروف په«بهاولد» دشپږمی هجری پېړی په پای اوداوومی هجری پیړی په سرکی له سترو نومیالیو صوفیانو او عارفانو څخه تېرسوی دی، اودشرق د سلام نړی دسترصوفی او نومیالی شاعرمولانا جلال الدین بلخی پلار و .

دبهاولد پلارحسین داحمد خطیبی زوی هم دخپل وخت له زبرګانو څخه ګنل کېده او درضی الدین نیشاپوری مشهور شاعر استادو اومورېي دخوارزمشاهانو شاهی کورنی ته منسوبه وه ، اودخطیبی دکهول نسبت بیاابوبکر صدیق ته رسېده .

بهاولد په طریقت کی د شیخ نجم الدین کبری لاس نیوی کړی نو د هغه له خلیفه ګانو څخه و .

دزیاتی پوهی له امله یی خورا اغیزه ناک اوله تاثیره ډک مجلس درلود، ځکه نو خورا ډیروګړی پرراغونډېدل اوله همدی سببه خوارزمشاه رو ځینی داربدو ، خوچی بهاو

---

(۱) یعنی « حکیم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې دبلخ اوخراسان په پرېښوولومجبور کې ء،اوپه دې مجبورى کې د امام فخر رازى سره دبهاولد دنظر اختلاف هم بې اغيزې نه و،نو ځکه بهاولد په خپل کتاب «المعارف» کې پرمحمد خوارزمشاه اوامام فخر رازى باندې حملې کړې دي، او دوې د واړه په مبتدعه ډله کې راوړي اود خپل کتاب په يو ځاى کى ليکل چې :

« فخر رازى و زين کيشي و خوارزمشاه را و چند ين مبتدع ديگر بودند ، گفتم تمام صد هزار دلهاى با راحت و شکوفها و دولتها را رها کرده ايد ، و در ين دوسه تا ريخ گريخته ايد ، و چندين معجزات وبراهين را مانده ايد و بنزد دوسه خيال رفته ايد، اين چندين روشنايى آن مدد نکرد که اين دوسه تاريکى عالم را برشما تاريک دارد؟واين غلبه بهراز آنست که نفس غالب است وشما رابى کار مى دارد ، وسعى مى کند بدى وچون بى کار باشيد همه بدى کرده شود وتاريک ووسوسه وخيال وسوداهاى فاسده وظلالت پديد آيد ، از آنک عقل غريبست ونفس در ملکت خودست،وآن مملکت ازآن شياطين است ، و اين دنياست که ماحضرست و حجابست از در غيب ... (۱).

په يوبل ځاى کې هم دامام فخر رازى په نسبت دخوارزمشاه تېنګ ارادت ته اشاره کوى او وايي چې :

« ده خپل يو مقرب ته ويلي دي چې هرځاى چې دامام وعظ کوى«با کمر زر و کلاه مغرق بر پايهاى منبروى نشيند» او بيايې نو امام مبتدع بللى او د کلام الله شخه يې دده تأ ويلوته اشاره کړې د ه او ويلي يې دي :

«... اسباب نزول آيات و نحوها وحکمتها واشعار وامثال مى گويد...

---

(۱) کتاب المعارف- د ۱۳۳۳ د تهران چاپ - ۱-۸۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

و محمد علی حکیم ر ا سلطان او لیا میگفت او ، جهو دا ن بنز دوی نور یته سی خو اند ند من چو ن بشنید م این نوع سخن ، و خود ر ا بهیچ نوعی سوازنه ندیدم نه‌تصورسوازنه یافتم گفتم‌من همچون‌یکی آحادی‌ام‌اندر جهان بیان ، تاسلامتی آن جهان طلبم، ا کنو ن چنگ از گفت و خلقان بدارم و هیچ مر تبه و جا هی نجویم بـا هیچ خلقی ، هـر کجا افتادم ، افتـادم وهر کجا بر خاستم‌برخاستم ، اگر چه‌خلقی‌نظا ره‌گرمن‌باشند‌التفات‌خود ر اازخلقان پا ک کنم واصغای ایشان‌واپیش خودنیارم‌واز هیچ‌فضیحتی احترازنکنم، همان انگارم که کلوخی‌ام، الله‌مرااز حال‌بیحالی می گرداند تامرا کجارساند وکجا اندازد وبچند صفتم‌گرداند، اذاوقعت الواقعته برخواندم، خودراچودیواری‌دانستم که‌فرو افتادم تا کدام اجزام‌را خفض کندو کدام‌رارفع کند ...» په‌دی‌خبرو کی‌په‌صراحت بهاء ولداسام فخر رازی او دحکمت او کلام نو ر و پو هانو ته سبتدعه ویلی دی، خوشنگه چی‌هغوی‌دخوارزمشاه له‌خواحمایه کیدل نوبهاولدخپل خان ددوی په‌سوازنه کی‌نه‌سونده اووطن پرینبوولوته چمتوسو، اودقراینوڅخه‌څرگند یږی چی د(۶۱۰ هق) په‌شا وخوا کی یی‌له‌بلخه هجرت کړی‌دی، څکه‌چی دده دهجرت په‌وخت کی‌دده زوی سولانا جلال ا لدین بلخی شپږ کلن و ، اوڅنگه‌چی سولاناپه (۶۰۴ هق) کی‌زیږیدلی‌نوددهجرت‌بایدد (۶۱۰ ه ق) کال په شاوخوا کی‌و .

دا کتر ذبیح‌الله صفا په « تاریخ ادبیات در ایران » کی لیکلی چی دده په نظر د بهاء و لد سهاجرت په سطلق ډو ل د سغو لو د حملی له ډاره نه و ، څکه چی دسغو لو د حملی ډار تردې پیښی دری څلو ر کاله و روسته پیدا سو ه او شپږ کا له پس عملی سو ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهاءولد د هجرت په لار کې نیشاپورته ورغی او د شیخ عطار سره یې و کتل او شیخ عطار د «اسرارنامه» کتاب دده زوی جلال الدین ته (چې وروسته مولانا جلال الدین سو) ده ډېره توګه ورکی - بیا نو بهاء ولد له نیشاپوره بغداد ته او له هغه ځایه مکې ته ولاړ، او بیا له هغه ځایه د شام او روم لوری ته رهی سو او څو کاله یې د ارزنجان او ملطیه او لارنده په ښارو کې تېر کړه او تر هغه وروسته د علاالدین کیقباد د سلجوقي په بلنه «قونیه» ته ولاړ او هم هلته پاته سو، په وعظ او ارشاد یې خوله پوری کړه، ډېر شاګردان او مریدان یې وموندل، خو چې د افلاکي په روایت د (۶۲۸ هـ ق) په دوهمه خور، او د دو لتشاه سمرقندي په روایت په (۶۳۱ هـ ق) کال په داسې حال کې مړ سو چې د نیا ته یې یو خوراستر معنوي شخصیت لکه مولانا جلال الدین بلخي روزلی پرېښود.

سربېره پر هغه یې یو کتاب «دالمعارف» په نامه څېل یو ازنیي اثر پرېښی دی چې دده د شلو مجلس او مواعظو یو ګټوره مجموعه ده چې په څېله یې د کتاب په شکل ترتیب کړی و. داکتر صفا ددې کتاب په باب لکلي چې :

« درین کتاب حقایق عرفان ودین وتفاسیر وتأویلاتی از آیات قرآنی با بیانی شیو اودل انګیز و بافصاحتی کم نظیر مورد بحث قرار ګرفته است وسخن ګوینده چنان شیرین ودلپذیر است که در بسیاری از موارد در لطافت بشعر می ساند و در عین حال شامل بسیاری از لغات وتعبیرات وترکیبات نادر پارسی است که مسلما تحت تاثیر زبان تخاطب بلخ بو جو د آمده است .

هر بحثی یا هر مجلسی با بیان هر حالتی از احوال که بهاولد آنها راموضوع ګفتا ر یا نګارش قرار داده یا عنوا ن فصل ذ کر شده و بدین ترتیب کتاب المعارف

(c) ketabton.com: The Digital Library

که خود کتابی عظیم است از عدهٔ بسیار فصول ترتیب یافته است - »

مأخذونه :

۱- تاریخ ادبیات در ایران -۲/۱۰۱۹ مخ

۲- المعارف - ۱/۲۳۵ مخ

۱۵۹۱- بهرام :

دپېښوردسيمو دپښتوژبې اولسي شاعرو اود(۱۲۵۰ ق) په‌شاوخوا کې یې ژوند کاوه يوه‌بدله يې د«جم‌ډارسمتتر» په کتاب» دپښتنخواد«شعرها ربهار» کې راغلی اوهغه‌داده :

معمورنه شوم زه په وصال‌د دلبر
شوگيرې کړم مدام‌پسې‌زه شوم‌اوتر

سپين مخ دې گلزار توری زلفی سنبل
مرواريد دې‌دندان‌دواه لب دی سره زر

ستاسقام‌دی په‌بهار خبر دارشه ښارو
زه مين‌په تا ډېر که‌ته وکړې باور

سپين مخ‌دی آيين (۱) زنخدان‌دی گبين
تول صورت دی سيمين تجلي‌کا دنمر

---

(۱) د هنداری په معنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین مخ دی چراغ څما ره شه پرې داغ
ما نیولی دلبار ستا په وخت د سحر

چې عاشق دي «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته ورکړې سلام

مأخذونه:

۱ - پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ
۲ - د پښتنخوا هارو بهار - ۱۳۳ مخ

۱۵۹۴- بهرام تګاوی:

د پښتو ژبې شاعر او د (۱۲۴۹ ه ق) کال په شاو خوا کې د تګاو په سیمه کې زیږیدلی، وسا په ولسي اوز انو یې هم شعرونه ویل چې پښتنې سندرغاړو به پخپلو سندرو کې یې غول دده په اشعارو کې دمینې دردپټ دی او دا ده دده د کلام نمونې

په هر بڼ کې چې بلبل وهي نارې
حواله کړې په غمجن زړګي اری

هغه وریځ را باندې تېره شي په غم کې
چې دې وګورم په مخ زلفې خورې

د زړه داغ مې پسې لاهسې بتر شي
چې درې کړې په داسپین تندي سورې

په لیمو به یې قبول کړم کبرنه کړم
ستا د درخس وخاشاک سپیرې ایرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهغو په زړه کې هوش او طاقت ورک شي
څو ک چې اوري «د بهرام» د خولې مسرې

نه وینم په ستر گو د خپل یار بشر عالمه
ساړه را نغي چې را تلو ته یې وم په تمه
وسوزې نصیبه دا په تا خه اپت پروت دی
وسومه په سینه کې دیار لکه داشمه

زه شور و فریاد کړم سلامت نه یم سین بم
کله آه او سوز کوی له سینې نه بیغمه
نه وینم راحت بې له زحمته په خپل عمر
نه سی شي بې یاره په دانور و شکایودمه

وبه سرې «بهرامه» عاقبت په دې سودا کې
تاچې ځان د سینې اورته ورانډې کړ ویکډمه

ماخذ :

پښتانه شعراء ۷۰۶ مخ

۱۵۹۳ - بهرام پیښوري :

د پښتو ژبې شاعر و، او د (۱۲۵۰ هق) کال په شاوخوا کې پیښور په سیمو کې اوسید، او هم هلته زیږ یدلی دی.

دارمستتر مستشرق دده نوم او شعر ضبط کړی دی، او دا بدله یې «د پښتو نخوا هار و بهار» کې را اخلېده :

(c) ketabton.com: The Digital Library

معمو رنه شوم زه په وصال ددلبر
شو گیرې کړم مدام پسې زه شوم او تر

سپین مخ دی گزار تو ری زلفی سنبل
سر و ار یددی دندان دو اړه لب دی سره زر

ستا مقام دی په ښار خبر دار شه ښار و
زه سین په تاڅیر که ته و کړې ښا و ر

سپین مخ دی آیین زنخدان دی گبین
ته ول صورت دی سیمین تجلی کا دلبر

سپین مخ دی چراغ زما زړه شه پری داغ
ما نیولی د لبار ستا په وقت دسحر

چی عاشق دی «بهرام» ستا صفت یې کلام
په سلام دی مدام که ته و رکړې سلام

مأخذونه :

۱- د پښتنخوا هارو بهار- د کابل چاپ - ۱۳۳ مخ
۲- پښتانه شعرا - ۲/۵۵۱ مخ

۱۵۹۴- بهرام خان خټک :

دخوشحال خان خټک هغه نااهله زوی و، چی دخپل ستر پلار په مقابل کی پاڅید او دخپلو شخصی غرض او خود خواهی دپاره یی دخپل پلار دملی مبارزو په لاره خنډونه اچول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام د(۱۰۵۳هق-۱۶۴۳م) کال په‌لو مړی‌خو ر زیږ بدلی و ،چی پلار یې دده دزیږ بدو نیټه پر نیکمرغه نیولې وه ،او دزیږ بدو کال یې د « بخت باباآمد » له‌جملې څخه را ایستلی‌و ، لکه چې ویلی یې دی :

دریا و الف ماه ربیع‌الاول

بهرام‌آمدبروی‌رخشنده چوماه

تاریخش « بخت بابا آمد »

زین‌جمله‌شو دجیم هزارو پینځاه(۱)

خو له بده مرغه دباباد بدبختی سبب سو ، او چې خوشحال‌خان مړ کېده‌نو خپله فرزندانو ته‌یې وصیت‌وکئی چې :« که‌سو بهرام و ړاندی‌و روستو په لاس کېږیو-زی مړ یې کړی، نیمایی یې‌دماسرته ،نیمایی یې‌دما پښو ته وسېځی؟،هاله‌به‌دماروح تاسو خو شنو دشی»(۲) بهرام‌له‌یوی خوا په‌خپله دقوم‌دسرداری او خانی لیونی‌ؤ او له‌بلی خوا دهندمغولی‌حکمران سهابت‌خان‌دبهرام‌خان‌له‌دې‌خو دخواهی‌څخه استفاده‌و کړه‌او دی‌یې‌دخپل پلار «خوشحال‌خان» په‌مقابل کې‌و باراوه،نو ځکه بهرام هم‌دخپل پلار او هم دخپل‌و رو راشرف‌خان هجری‌چی‌دواړه‌دهنددمغلو دتسلط پرضد مبارزه‌کوله مخالف‌سو- د اشرف‌خان ځکه مخالف‌و ، چی د خوشحال‌ه خان د بند یگرت په وخت د اولس سرداری اشرف خان ته‌سپارلې سوی‌وه او خوشحال خان هم هغه دمشر توب وړ باله .

---

(۱) تاریخ مرصع- دپېښور‌چاپ -۲۵۸مخ

(۲) تاریخ مرصع-دپېښور‌چاپ- ۱۸۳مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهرام خان مهابت خان ته ورغئ او هغه ته يې ورکړی چې دخپل پلار پسې خلاف ده هر حکم ته چمتو دی او مهابت خان هم له خپلې خوا د مرستې ډاډ ورکړی هغه و ، چې د (۱۰۸۳ هق=۱۶۷۳ م) کال د ذیقعدې او مارچ په پای کې د خوشحال-خان او بهرام خان ترمنځ وړې وړې جګړې پیل سوې او همدا راز د (۱۰۸۴ ه ق ۱۶۷۳ م) په محرم کې بیا د پلار او زوی ترمنځ جنګونه وسول چې په دې جنګو کې خوشحال خان بری وموند او ورپسې نو داسې ډېرې جګړې او شخړې د بهرام او د ده د پلار خوشحال خان ترمنځ پېښې سوې دي چې تفصیل يې په خپله د خوشحال-خان په «کلیات» او د افضل خان ختک په «تاریخ مرصع» او د استاد دوست محمد کامل په «خوشحال خان ختک ـ سوانح حیات او ادبي آثار پر تبصره» کتاب کې راغلی دی. خو دلته دنمونې په توګه د خوشحال خان له کلیات څخه د بهرام په باب کمې څو شعرونه راخلو خوشحال وايي:

دبهرام له حاله څه وایم وچاته
حال دخپل زوی په ښکاره دی و باباته

هم فضول هم مسرور هم مذبذب دی
هم یکرنګ و یل په نه کاندی وچاته

په یوه ذره کې پاسه په اسمان شي
په یوه ذره کې شي تحت الثراته

دخپل خوی په ګرداب نو کې غوټه خوري
دا عادت به یې رد نشي ترمماته

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا هنر دسر داري نه زده بهرامه
سر داري دي په خپل دو ر کړه بدنامه

هم تمامي خپلخاني لره بلاشوی
هم خپل خان لره بلاشوي بدفرجامه

تاطاهر د کم عقلي په جرگو سر کړ
او س فارغ شوي دطاهر له انتقامه

تاخپل خان لره دمرگ رخنه پيدا کړه
خپلخانه دي په بدخوی کړه بی آرامه

په داهسي بدخو يي بي بخته نه يي
چي لا نه يې دخو ني هاتي تر زامه

مشر و رو ر دي په زندان کړ ته خاني کړې
داخاني دي شه په خان پو ري حرامه

چي خاني ته دي هو س د زړه په زور کړ
لاڅايي و ه ستادزړه انديښنه خامه

نو ر دي نو مدما دزو يو په شمار مه شه
د خوشحال ځتيک و ينا په داتمامه

بهرام بخه دي بد ر نگــــد
رنگا رنگ زېو ر پري پو ري

که زېو رو رځني وا خلي
نو ر به نه پوری په تو ري

(c) ketabton.com: The Digital Library

که احمق په دولت ښه شی
که تريٍ و لاړ شی خو دپه گوری

اله ویشت لرم زویه
نښته یو د بل په رنگ

بهرام هغه خنزير دی
چی لایق دی د تفنگ

خوک بهرام غوندی منحوس بدبخت بخیل شی
په شان یې خپلخانه شی تار په تار

منافق لئیم ، مردود د زمانې شی
دخپل پلار سره آغاز کاندی کارزار

ابلهی بدگمانی ترهسی حده
ترنظر یی له وسوسه ښه هم بده

بدگویې خست بدنیت تر دا پهورته
سکه و رو نه یې پردی کړل له حسابه

که به نیت که ښه خلقت که سخاوت دی
دایې وایه له زړه لاړ له خولې له یده

په مجلس یې پر آمد له منځه تللی
بلمنه کور یکښې خطابې خو شامده

چې په ملک د پلار غلیم هغه یې ستر گی
په دوستانو یی د پلار کینه بې عده

(c) ketabton.com: The Digital Library

که‌دباغ انگو ر يې‌ډېر وی‌و خپل پلار ته
مگر درست ژ نـکو ری و ر کا له سبده

دژ و ند يو دزړه‌رنځ دی‌دسړ و شر م
په ژ و ندو ن دبابا و رشه تر لحده

دخو شحال‌عقل‌خطا نه‌و ،نو ر څه‌و
چې‌خانی‌يې‌په‌بهر ام کړ له نامز ده

دخو شحال‌دپو ر تنی‌شعر له‌و ر و ستی بيت‌څخه‌داسی‌څر گند يږی‌چې‌خو شحال‌خان په لو سړی سر کی بهر ام ته هم خوشبينه و ، او خا نی يې دده په نامه کړې‌وه، بلکه ‌ه‌يوه بله‌په‌غزل کی‌يې دخانی‌چل‌اوچلند هم ورښوولی‌ؤ‌لکه‌چې‌وايي:
زما زړه‌له‌چانه روغ نه‌دی بهرامه
دهرچاسره‌سی‌زيست‌دی له‌نا کامه

نو کری خوانی‌دا دواړه لکه‌بام‌دي
په پيری کی له لاړل دواړه پا مه

اوس دادواړه‌بامه‌ستادی ننداره کړه
غافل‌مه‌شه‌يو زمان ترصبح وشامه

په‌دا اوښ باندي چې‌ستا کجاوه ا يښی
رسوه يې چې پری نوزی تر مقامه

خودای دا ننداره شی شکروکاړه
په‌چانه‌وي دا خو ښی علی‌الدوامه

تو لاتبـر ا بو يه په‌اسلام کی
چې‌يې‌نه‌وی هغه‌نه‌دی‌له‌اسلامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اهل شرته‌دشاهین‌سنگل پیدا کړه
اهل خیروته حلیم‌شه ترحمامه

خودی‌توان توفیق‌رسیږی بیرون مشه
په هردم دپښتانـه ننگ و نـامه

ته دچاوجام ته‌هیله امید مکړه
حریفان دی‌باده نوش‌وی‌ستاله جامه

دګنګاش‌دپرخاش‌به‌ځوانان‌پیدا کړه
چی‌پری‌چارد ملک‌و مال‌شی‌انتظامه

خوره خوروه ٬ ګټه‌ساته‌دکارد پاره
کامرانی شی د دنیاله سرانجامه

به سر دا رو ته‌دنوم‌خزانه بو یه
که‌نورهیڅ‌ور شخه‌نه‌وی‌بی‌له‌نامه

ورکول، تو ري وهل دادوار ه بویه
چی‌پری چارد سرداری شی انصرامه

یاتکیه دیو ه خدای‌ده یادتوری
په‌جرګو مرکو نشی‌کار تمامه

که سردار د خلقو زرلری‌هنر ه
بندوبست‌دعالم نشی‌بی صمصامه

رخنه ګردملک‌په‌خو نه ماران‌دی
چی ماران دخونی‌شته‌خوبی‌کدامه

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی نقش د توری کښېښی راته غوږ کړه
کامرو ا به شی هاله له هره کامه

رعایت له رعیتـه سره ښه دی
دا هاله چی ببر ون نه وی له احکامه

محوجفاد خپلو وږی هو نبره به ښادشی
که د خپلو جفا سخته وی مدامه

ښه څوانان به خپل هو دپرې نیردې له لاسه
که یې سرشی دخونی مزری تر زامه

کته ل توری غشی خوری ساتی د جنګ وږی
مردبه سو ر نشی په زړه له انتقامه

کلیله دمنه بهسو کړې راشه ګو ره
چی څه درسی درته توی کړه د کلامه

چی دی زړه هغه ګوهر به پکښی سو سی
که پرې یوه شی له آغازه تر انجامه(۱)

خو له هغو اشعا رو څخه چی تردی شعر دمـخه را وړه سوه معلو میږې چـی بهرام د خپل پلا ر دا نصحیت منلی نه و ، بلکه بالعکس یې د هغه سر ه مخالفت پیل کړې و ، خو چی دومره به تنګه کړی و چی به پای کی یې

---

(۱) داقصیده او ږده وه دلته یې خوییته را واخستل سول .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هاق هم کې لکه چې پخپله خوشحال خان وایی :

په داهونبره قباحت اشرف عاشق نشو
چې بهرام داهسې عاق شوځه حکمت دی

چې وعقل ته ددو اړو نظر وکړې
پروت ددواړو په وجود کې حماقت دی

د بهرام تېرې په دادې په بــدې کې
چې لړلی ددنیا په محبت دی

خدای د ی داعلت نصیب دهېچا نه کا
ددنیــا محبت سر د هــر علت د ی

لکه نیت د بهرام څه و ، هسې و شو
د سړ ی دچارې کل مدار په نیت دی

په داهسې وخت چې دوردفسا ددی
پلار ناحقه د فرزند په تربیت دي

چې خپل پلار شړی په تو ر و په لښکرو
په داهسې زویو سل ځلې لعنت دي

که څوک شته چې په داچارو نظروکا
ځا ی د پند د نصیحت ځا ی دعبرت دی

زوې له پلار نه ویزارشی پلار له زویه
قباحت د ی، قباحت د ې قباحت د ي

سر ه له د ی تولوبدیوچې بهرام خان درلودلې بیاهم څنگه چې دفضل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

ادب د کورنۍ غړی و ، د ادب سره یې مینه د زړو دله ـ په تېره
بیا په خوشنویسۍ کې د یر ماهر وه چې حتی په خپله هغه پلاره چې دده له
لاسه یې ډېرې ناخوالې لیدلې وې دبهرام د اکمال داسې ستاینې :

عطار ددې نور قلم لهلاسه کښېږدی
چې په داخوبې بهرام انشا اصلاکه

مأخذونه :

دخوشحال خان ختک کلیات ـ د کندهار چاپ ـ ۲۱۵ ـ ۹۷۲-۹۲۷-۵۸۶
۹۷۸، ۹۸۳-۱۰۳۳، او نور مخونه

۲ ـ تاریخ مرصع د پېښور چاپ ـ له ۲۷۲ مخ څخه تر ۳۸۱ مخ پورې

۳ ـ خوشحال خان ختک ـ سوانح حیات او د ادبي آثار پرتبصره ـ
له ۱۴۷ مخ څخه تر ۲۰۸ مخ پورې داستاد دوست محمد کامل لیکنه .

۱۵۹۵ ـ بهرامشاه غزنوی :

دمسعود زوی، د ابراهیم نمسی ، دمسعود کړوسی اودسلطان محمودغزنوي
کړوسی دغزنی له نوسیالیو پاچهانو څخه و .

هغه وخت چې بهرامشاه خپل ورور ارسلانشاه چې د(۵۱۰ ه ق) کال د کوچنې
اختر د میاشتې په شلمه دسلطان سنجر سره په جګړه کې یې ماته کړې وه و واژه ـ نو
پخپله دسلجوقیانو په سرسته په (۵۱۲ ه ق) کال په غزنی کې دپاچهی پرتخت
کښېنوست ، او دالوسړی ځل و ، چې دده پهوخت سلجوقیان غزنی ته راغلل .

سید حسن غزنوي دهغه وخت نامتو شاعردده دجلوس په باب یوه قصیده وو یه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یو بیت یې دا دی :

سنادی بر آمد ز هفت آسمان   که بهرامشاه هست شاه جهان

خو په حقیقت کې دده خو په د جلوس ورځ د غزني د امپراتوری دد سقوط د پیل اوډ آل ناصر د بد مرغی ورځ وه. ځکه نو دغزنی ستر حکیم ابوالمجد مجدود سنایی بهرام شاه د پردیو دسلطی خطرته داشان ملتفت کاوه او ورته ویل یې :

ملک چون بوستان نخندد خوش
تا نگرید سنان چون آتش

بکن از خون دشمن آلوده
تیغ های نیام فرسوده

من نگویم که تیغ بر دون زن
گردن گرد نان گردون زن

خصم خود را به تیغ بردر پوست
که دو سر در یکی کله نه نکوست

تنگ باشد یکی جهان ود و شاه
عیب باشد یکی سپهر و دو ماه

هغه دملاحظیانو راوستل وو، چې دغور امیران یې پر بهرامشاه باندی په قهر کړه او دغزنی ښکلی ښار یې وران کې.

په هر صورت بهرام شاه په غزنی کې له (۵۱۲ ه ق) کال څخه تر (۵۵۲ ه ق) کال پوری پاچهی وکړه چې زیاته موده یې په آرامی تیره سوې ده. دده القاب په سور خینو داسی راغلې دی «السلطان الاعظم یمین الدوله وامین الملة ابو المظفر بهرامشاه» او کتبیت

هغه القاب دي چې ستر سلطان محمود غزنوي ځانته ټاکلي وو .

د بهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې دوې پېښې زیات اهمیت لري او د یادولو وړ دي : یوه په هندوستان باندې یرغل او بل د غور د امیرانو سره جګړه، چې ددې دواړو پېښو لنډیز داډول دی :

محمد باهلیم چې د ارسلانشاه غزنوي په وخت کې د هندوستان سپه سالار و، د بهرامشاه د پاچهۍ په وخت کې یې دده له حکمه سر وغړاوه، بهرامشاه په (۵۱۲ ه ق) کال لاهور ته لښکر ویوست او باهلیم یې ونیو، خو تر ګناه یې ور تېر شو، او بېرته یې د هندوستان سالاري ورکړه او پخپله غزني ته را وګرځېد .

څه موده وروسته باهلیم د « سوالک » د ولایت « د بېره » په سیمه د «ناګور» په نامه یوه ټینګه کلا ودانه کړه او بیا یې بغاوت ته ملا وتړله، چې بهرامشاه یې مجبور کې چې بیا هندوستان ته لښکر وباسي؛ هغه و، چې بهرامشاه د لسو زرو سپرو سره په ملتان کې د باهلیم د دوو سوو زرو جګړنو سره مخامخ شو، او باهلیم په جګړه کې د خپلو دوو زامنو سره په هغه خندق کې ډوب شو، چې دوی د بهرامشاه او د بهرامشاه د لښکر د ډوبېدو د پاره کیندلی و، او بهرامشاه بېرته بریالی غزني ته راستون شو، او د ابراهیم علوي زوی حسین یې د هند په سالارۍ وټاکه.

څه موده وروسته د دوهمې ناوړې پېښې سره مخامخ شو، او هغه داوه چې ملک الجبال قطب الدین محمد غوري د حسین زوی له خپلو وروڼو څخه خواشینی شو، او له غوره څخه غزني ته ولاړ، څنګه چې ډېر ځوانمرده، سخي او ښکلی زلمی و، ډېر ژر یې د غزني په خلکو کې محبوبیت پیدا کې، او ډېر خلک ور باندې راغونډ شول ځکه نو بهرامشاه له هغه څخه وېرېده او په پټه یې د چا په لاس زهر ورکړه ویې واژه. سلطان سیف الدین سوري

(c) ketabton.com: The Digital Library

د غور پا چاچې د خپل وروړ له وژ لو خبر سو ، د غزنۍ خواته یې لښکر ویوست بهرامشاه ماتې وکړه د هند خواته وتښتید، خوشنګه چې له یوې خوا سلطان سیف الدین خپل غوری لښکر غورته رخصت کړه او له بلې خواژ مې را ورسېدا و د غور او غزنی ترمنځ لارې واورو بندې کړې نو د غزنی خلکو بهرامشاه احوال ولېږه چې سیف الدین په غزنی کې بې لښکره پاته دی دا تنګ وخت د غه دی - بهرامشاه په تلوار غزنی ته ځان راورساوه، سیف الدین سوری د غورخواته وخوځېد خو بهرامشاه لښکر ورپسې واستاوه او تر یوې سختې جګړې وروسته چې د سلطان سیف الدین په تیر کېښ کې یو غشی هم پاته نسو ، نو سیف الدین سوری د بهرامشاه د لښکر په لاس کښېوت او بېرته یې غزنی ته را وستاو په غزنی کې د بهرامشاه په امر په ډېرې ناسردې او رسوایی د خپل وزیر سید مجدالدین موسوی سره د «طاق» پر پله په غرغره وځړول سو ، بیا یې سر ځینې پر یکړ او بغداد ته یې سنجر ته ولېږه .

قاضی منهاج سراج جوزجانی په طبقات ناصری کې د سیف الدین سوری دوژ لو صحنه داسې ښیی :

«سوری با خواص خود که از غور بود ند ، و با وزیر سید مجدالدین موسوی بیرون شده وراه غور گرفت، سواران بهرامشاهی او را تعاقب نمودند تادر حدود سنگ سوراخ او را در یافتند - سلطان سوری با تنی چند معدود که بود، باسواران بهرامشاهی بجنگ پیوست، تاممکن بود سوار قتال میکرد ، چون پیاده شد، پناه بکوه برد، او و وزیر و خواص او تا تیر در کیش داشتند، هیچکس را امجال آن نبود که پیرامن او گشتی - چون در تیر کش او تیر نماند اورا بعهد و دست راست بگرفتند و بدست آوردند، چون بدر شهر غزنین رسید دواشتر بیاوردند، بریکی سلطان سوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

را برنشاندند، وبر یکی وزیر او سیدمجد الدین موسوی را گردشهر غزنین تشهیر کرد ند واز بالای خانه هاخاکستروخاشاک ونجاست در سرمبارک ایشان می ریختند تابسرپل طاق غزنین رسیدند-سلطان سوری ووزیراوسیدمجدالدین موسوی هردو راصلب کردند وازپل بیاویختند،وچنین ظلمی و فضیحتی بران پادشاه خو بر وی ستوده سیرت عادل وشجاع بکردند، حق تعالی سلطان علاءالدین حسین را که برادرسلطان سوری بود نصرت بخشید تاآن حرکت و فضیحت را انتقام کرد(۱)»
داناو په خبرد برېښنا په څېر د غور په غرو کې خپور شو اود تالندې پېښان بې آزانګه وکړه، او دغور پاچا سلطان بهاالدین دمخه تر هغه چې دخپل وژلي سوي ورور دپاتاپر کسبله کښېني دغور، ګرمسیراو غرجستان څخه يې خو را لوی لښکر سره راغونډ، او پرغزني يې يرغل تکل وکی،خو چې دګیلان سیمې ته ورسېد له دې یره غځېدنا روغه او مړ سو.

دده پرځای یې ورور سلطان علاء الدین کښېنوست او هغه هم دلوی لشکر سره دغزني پرخوا روان شو،لهٔدې خوا بهرامشاه دخپل لښکر سره زمیندا ور ته څان ورو رسا وه، او علاءالدین ته یې پیغام ولیږه چې: «بازګرد بجانب غور، و مملکت اسلاف خود قرار گیر! که تراطاقت مقاومت حشم من نباشد، که من پیل می آرم (۲)»

علاالدین جواب و رولیږه چې:«اگر توپیل می آری، من خرمیل می آرم، مگر ترا غلط می افتد که، بردران مراهلاک کردهٔ-ومن هیچکس ترا هلاک نکردهام،

---

(۱) طبقات ناصری - ۳۹۳/۱ مخ

(۲) طبقات ناصری ۳۴۳/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مگر نشنیده یی: که حق تعالی(ج) میفرماید و من قتل مظلوماً نقد جعلنا لولیه سلطاناً فلا یسرف فی القتل انه کان منصورا(۱) سلطان علاء الدین خپل دوه نامتو پهلوانان وروغوښتل چې یو حسین او بل خرمیل سام بنجی نومیدل او د غور د لښکر ز ړ ور سالاران وو، او دوی ته یې وویل چې: «بهرامشاه ساته پیغام را لیږلی و، چې (زه پیل راولم) او ما جواب ورولیږه چې: که ته پیل راولې زه خرمیل راولم- نو ننن ستاسی ورځ ده چې یو یو پیل چپه کی، » هغه و چې جنګ و نښت چې د هاخوا پیلان راغله اوله دی خوا خرمیلان و رغله

قاضی منهاج سراج د پیلانو او خرمیلانو د جګړی صحنه داسی ښیي :

«گویند هردو لښکر را مصاف شد در وقت مصاف هردو پهلوانان پیاده شدند، و دامنها از ره در میان باز زدند، و بمصاف در آمدند . چون پیلان بهرامشاهی حمله آوردند هر یک از آن پهلوانان بر یک پیل در آمدند و در زیر برگستوان پیل رفتند و به دشنه شکم پیل برد ربدند- خرمیل سام بنجی در زیر پیل بماند و پیل بروی افتاد، او با پیل هلاک شد و خرمیل سام حسین پیل را بینداخت و بسلامت بیرون آمد»

تردرو جنګوو روسته چې په ز مینداو ر او تکین آباد او غزنی و سوه علاالدین د غزنی پاچهی و نیوله او د غزنی ښار ته یې او ر و اچاوه (چې داو ر آچولو او نورو پیښو تفصیل به ددی کتاب د«ع» په ر دیف کی دعلاالدین جهانسوز» ترنامه لاندی راو ړ ه سی) او(۵۴۵ ه ق) یا (۵۴۶ ه ق) کال و ، چې بهرامشاه د و ر و ستی ځل د پا ر ه د هند وستا ن خوا ته و تښتید او پرلاری مړ سو ، خو د طبقات نا صري مولف ایکي چې و روسته هغه وخت چې سلطا ن

(۱) طبقات ناصری ۱/۳۴۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سنجرسلجوقی، سلطان علاالدین تەساتی و رکړه بهرامشاه، بیرته غزنی تەراغی، او دلته مړ سو، او دده د پاچهی دوره یو څلویښت کاله ګڼی (۱)
مگر حمدالله مستوفی لیکی چی بهرامشاه غزنی ته د علاءالدین تر رسید و او دغزنی دبیار تر ورانولو د مخه په (۵۴۳ ه ق) کال کی مړ دی .
خواند میر بیا په دی عقیده دی چی بهرامشاه غزنی د علاالدوله تر رسیدو د مخه په (۵۴۷ ه ق کال) کی مړ دی.

ابو القاسم فرشته بیا لیکی هغه وخت چی دبهرام شاه زلمی زوی دولتشاه چی دده دلښکرسپهسالارو ، دسلطان علاالدین سره په جګړه ووژل سو، دبهرامشاه زړه ولویدی، معنویات یی بایلول او د هندوستان خواته ولاړ او پرلاری دخپل زوی له ویره په (۵۴۷ ه ق) کال کی مړ سو .

لکه چی مورخین لیکی بهرامشاه یو علم دوسته او ادب پالونکی پاچاو ، دده دربارو د پوهانو او ادیبانو ټاټوبی و. د هغه وخت لو یو پوهانو او شاعرانو دده په نامه کتابونه و لیکل چی د هغو له جملی څخه د حکیم سنایی حدیقه او بهرامشاهی کلیله ودمنه د یادولو وړدی ، او هم حکیم سنایی او مسعود سعد سلما ن دده په دربار کی ژوند کاوه.
مأخذونه :

۱-طبقات ناصری ، ۱/۲۴۱ ، ۳۴۴ ، ۳۹۴ مخونه ۲-سلطنت غزنویان ، ۲۶۰ مخ
۳-تاریخ دیالمه وغزنویان ، ۳۶۱ مخ
۴-پښتواریانا دائرة المعارف ۴/۵۵۵ // ۵-تاریخ فرشته .

---

(۱) طبقات ناصری ، ۱/۲۴۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۶ـ بهرام لودی :

دسلطان بهلول لودي نومیالي نیکه و ،چي دفیروزشاه باربك په وختو کی ملتان ته تللی او هلته میشته سوی و .

دخورشید جهان سولف یې د«ملك بهرام» په نامه یادوی اولیکی :

« آورده اند که درعهد فیروزشاه با ربك ملك بهرام جدملك بهلول بملتا ن آمده» دهپنځه زامن درلودل چې یوملك اسلام خان چې وروسته په «سلطان شاه» مخاطب سو، اوبل ملك کالا سلطان بهلول لودي پلار، اودریيم ملك فیروز، اوڅلرم ملك محمد اوپنځم ملك خواجه نومیدل .

ماخذ :

خو رشید جهان ۳۰۷مخ

۱۵۹۷ـ بهرامی سرخسی :

ابوالحسن دبهرامی دناصر الدین سبکتگین دوختودرې ژ بی شاعرؤ ، او یوه رسا له یی د «خجسته» په نامه دعروض په علم کی لیکلې وه .

په (۵۰۰ هق) کی مړدي .دادوه بیته ددهدي :

نگا ر من آن چون قمر بر صنوبر نه‌سانی چنو کر د صورت ،نه آذر

دو خدش بساند و دو ماه منقش دوجعدبسان دو شمام معنبر

مأخذ .

ریحانیه الادب ۱/۲۹۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۵۹۸ـ بهره مند خوگیانی :

دپښتو ژبی اولسی او بی سواده شاعر، دننگرهار دخوگیانو دسیمی په «بربیار» کی زیږ-
یدلی په ختیه خو گیانی او د(۱۲۵۶ هش) کال په شاو خوا کی یی ژوند کاوه .
بدلی یی پر اولسی اوزانو ویلی او ځینی قصی یی هم په پښتو نظم کړی وی چی دعو اسو
سندر غاړو په خولو کی جاری وی - یوه نمونه یی د«سوال او جواب» په شکل دا ده .

تو ری سترگی ، تور اوربل ، په سخ راښله گل نگار ه
عا لمو نه به کړی د ل ، سه ځنه دروسی خونکار ه

تو ری سترگی شین دی خال ، را شکا ر . که په ا بر و کی
د سرو تیکک دی که سمبا ل ، دجبین به کنا ر و کی
په سر کړی دی دی شا ل ، قدم اخلی په ورو و ر و کی
یو گړی و کړه سعطل، په اور وسوم ر ب د پار ه
خان دی سه سپځه په اور، رستا په سینه یم قا بله
سا وژلی دری خلور ، ز سا نوم دی شمایله
خبروی سی څله سور ، رویباران دی دی جا هله
ککری به دی کړی غو څه لکه ، غلی تر سامه راځه هشیار ه

هشیاری وه دلقما ن ، عاقبت دد نیا تیر شو
سر سی ایښی په جانان، چی یی غم را ته بر سیر شو
لکه توره دی پیر زوان، اندرون ته ځما تیر شو
په زر گریی که صیقل ، رودسی دروسی له پر هار ه
ه پرهاردې، ه ملهم سری شونډی آبداری
ناقرار ار شو کل عالم په دیدن دی گل نگاری

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیاری مکوه غم، په تحقیق سره می یاری

«بهرمند» کړه توکل، خه نورد رومه له بهاره

یوه بله چاربیته یې هم په پښتانه شعرا او (۱۳۲۱ هـ ش) کال د کابل په مجله کې خپره سوې ده.

مأخذ:

پښتانه شعرا - ۲-/۸۰۵ مخ

۱۵۹۹ - بهري دراوزی:

مولانا نورالحق بهري د مولانا عبدالحی زوی او د مولانا عبدالقهار نمسی په (۱۲۷۷ هـ ق) کال ددرواز په سنگیون کې زیږیدلی، او په (۱۳۴۳ هـ ق) کال کې مړدی. مولانا بهري ددروازله نومیالیو پوهانو اوشاعرانو څخه و، چې شهرت یې تر بخارا پورې رسیدلی و.

متد اوله علوم یې په دروازکې له «مخد واعلم» چې ډیر مشهور عالم و، لوستي وو، بیا د زیاتې زده کړې دپاره یه (۱۲۹۹ هـ ق) کال بخاراته ولاړ، او هلته یې لس کاله دکوکلتاش په مدرسه کې زده کړه وکړه، اوعلمي شهرت یې دونې خپور سو، چې ډیر معاندان یې پیدا کړه. نوځکه په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کې بیرته دروازته راغی، او دلته یې یوه ښکلې مدرسه ودانه کړه، او په تدریس یې خوله پورې کړه، ډیرشاگردان یې علمي کمال ته ورسول.

په دري ژبه یې شعرهم وایه چې یوه غزله یې دا ده:

دل دیوانه با مشکین خطی تا آشنا کردم

سرا پای وجودم لاله سان داغ جفا کردم

(c) ketabton.com: The Digital Library

محبت داردم دو راز شکوهٔ غیرت آمیزی
جبین سجده فرسا در رهش چون نقش پا کردم
جنون ایجاد بودم ؟ ز نگاه رقت انگیزیش
زشور طالع اکنون کار مجنون ابتدا کردم
دلم خون شد ز استغنای آن نامهربان یا رب
که دشنامی ندادم آنقدر او را دعا کردم
بیا د عارض گلگشت شوخ بیوفا دیشب
چو بلبل در گلستان از فراقش ناله ها کردم
رموز عشقبازی شیوهٔ عشرت نمیداند
زخون دل فراش بستر خود بوریا کردم
ندارد اقتدار و طاقت د گر دل «بهری»
مکن ز ینسان تظلم ورنه با حق دادها کردم

مأخذ :

یادی از رفتگان ـ از مولانا خسته مرحوم

۱۶۰۰ ـ بهزاد کابلی :

مولانا بهزاد د کابل د دری ژبی له شاعرانو څخه و . هندته تللی او هلته یی خپل روزگار په سپاهی توب تیر اوه . یو څل یی د خان خانان د دربارته لار و موندله او د هغه په ستاینه کی شعرونه وویل . وروسته یی د صفوی خواجه بیگ میرزا سره ژوند تیر اوه .
دا څو بیته د د ه له هغی قصیدی څخه دی چی ده د عبدالرحیم خان خانان په ستاینه ویلی وه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

صبح است مژده ظفر از آسمان رسید
یعنی خدا یگان زمین و زمان رسید
آمد ملوک نامور ملک عدل و داد
نواب خان خانان کشورستان رسید
بر مقتضی وقت درین روز گار
خورشید بر تکاور آتش فشان رسید

ماخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ـ ۳ ـ ۵۵۷ مخ

۱۶۰۱ـ بهزاد هروی :

استاد کمال‌الدین بهزاد د افغانستان له ستر و اونو میالیو هنر مندانو او د نقاشی او مصور ری له مشهور و استادانو څخه و،چی دده د هنر انګازې په شرق او غرب کی خپری سوی دی او پوله هغو نیکمر غو هنر مندانو څخه دی چی په خپل ژوندئی د خپل هنر قدر لیدلی او د خپل عصر د پو ها نو له خوا ستایلی سوی دی .

استاد بهزاد د هرات په ښار کی زیږ یدلی،خو د زیږیدو په کال کی یې لږ اختلاف سته:

قاضی احمد قمی د استاد بهزاد تر مړینی پنځوس کاله وروسته ژوندی و ، په خپل کتاب « گلستان هنر » کی دده د زیږیدنی کال (۸۵۴ ه ق ـ ۱۴۵۰ م) کا ل بولی (۱) خو محمد عبد الله چغتا یی نی د « کمال الدین بهزاد مصور » مؤلف ، او کریم طاهر زاده د « سر آمدان هنر » لیکوال او پر میسما یکس « د افغانستان د تاریخ » لیکونکی ، او د اکتر من د یمند

---

(۱) گلستان هنر ـ ۳۴ مخ ـ « د هنر عهد تیموریان » د پوهاند حبیبی د تالیف په حواله ـ ۵۲ مخ

د « رهنمای صنایع اسلامی » مولف بیا د استاد بهزاد زیږیدنه په (۱۴۴۰م = ۸۴۴ هـ ق) کال کی ګڼی (۱) او دا کتر عیسی بهنام یی په (۸۴۶۰ هـ ق) کال کی ښیی (۲) او ښاغلی محمد انور نیر هروی دافغانستان او سنی لیکوال د پورتنیو نیټو تر مقابلی او تطبیق وروسته (۱۴۴۰م = ۸۴۴ هـ ق) کال مرجح ګڼی (۳)

داستاد بهزاد د ژوند لومړنی حالات لاس ته رانغله، یوازی د گلستان هنر « دمؤلف قاضی احمدقمی له لیکنی ښخه څرګند یږی چی استاد بهزاد یه کوچنیوالی کی بی پلا راو بی موره پاته سوی او د سلطان حسین میرزا با یقرا کتا بدار استادمیرک (۴) ترخپلی روزنی لاندی ونیواو په لږه موده کی دومری پرمخ ولاړ چی دقاضی احمدپه قول « همچو اومصوری کسی در این روزگار ندیده » (۵)

په ځینو مأخذو کی استاد بهزاد د پیرسیداحمد تبریزی شاگرد هم بللی سوی

---

(۱) کمال الدین بهزاد مصور دچغتایی رساله ب - تاریخ افغانستان په انگرزی - ۱/۲۷۳ مخ ج : سرآمدان هنرد برلین چاپ - ۶ مخ

د : راهنمای صنایع اسلامی ۵۸//

(۲) مجله هنر و مردم ۶۶ گڼه ۷//

(۳) آریانا مجله ، ۲۷۹ گڼه ، ۱۴

د ۱۳۴۷ کال د قوس او جدی د میاشتو

(۴) دسید میرک ځوم سیدروح الله او دهغه وخت دهرات ستر نقاش وچی په مختلفو مأخذ و کی دسید میرک خواجه میرک او میرک نقاش په القابو یاد سوی دی

(۵) گلستان هنر - ۱۳۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د هغه وخت نومیالی نقاش او مذهب و (۱)

خو داستاد بهزاد شهرت له هغه وخته پیل کیږی چې د هرات دعلم دوست او هنر پالونکی سلطان حسین بایقرادربارته یې لاره موندله اود هغه دربار دنومیالی او پوهیالی وزیرامیرعلیشیر نوایی دپالنی او قدردانی په سیوری کی وروزل سو.

هغه لوړی تاریخ چې د استاد بهزاد یادونه کوی او لیکونکی یې د بهزاد دوست او معاصرهم و، حبیب السیرد خواند میر تالیف دی چې دده په باب داسی لیکلی:

«استاد کمال الدین بهزاد مظهر بدایع صور است و مظهر نوادر هنر، قلم مانی رقمش ناسخ آثارمصوران عالم وبنان معجزشیمش ماحی تصویرات هنروران بنی

آدم-بیت : موی قلمش ز اوستادی

جان داده بصورت جمادی

وجناب استادی بیمن تربیت وحسن رعایت امیر نظام الدین علیشیربه این مرتبه ترقی نموده وحضرت خاقان منصور را نیزبا آن جناب التفات وعنایت بسیاربود وحالا نیز آن نادرا لعصر صافی اعتقاد منظورنظرمرحمت سلاطین انام است و مشمول عاطفت بی نهایت حکام اسلام-ع - بی شبه همیشه اینچنین خواهد بود«۲»

استاد بهزادتر (۹۱۶ هـ ق= ۱۵۱۰ م) کال پوری چې پر هرات باندی د شاه اسماعیل صفوی د یرغل کال و، په هرات کی اوسید، او وروسته تر هغه چې خپل صنعت یې د کمال پوړی ته ورساوه او ډیرشاگردان یې وروزل په دی هغه کی سو، چې په هرات کی د نقاشی یوه کامیابه جوړه کړی اوهغه یې د هغه وخت داستادانو لکه

---

(۱) سر آمدان هنر - ۶ مخ حاشیه

(۲) حبیب السیرد ریم توک دریم جز-۳۶۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خواجه غیاث الدین هروی، سلطان ابراهیم میرزا هروی، امیرشاهي سبزواري، مېرک هروي، بالجهد هروی، سلطان علي، سلطان محمد خندان او نورو په مرسته د هرات په ښار کې تاسیس کړه، او په دې توګه یې نه یوازې په هرات کې د نقاشۍ هنر او ځانته هنري اسلوب خپور کړی او پرمخ یې بوت بلکه له دغه تاریخي ښاره یې د نقاشۍ او مینا کارۍ د پاره داسې لوی مرکز جوړ کړی چې د دنیا نورو ښارو هم له دغه څخه فیض ومونده.

د سلطان حسین میرزا تر مړینې وروسته (۹۱۲ هـ ق = ۱۵۰۶ م) چې د دغه زامنو بدیع الزمان او مظفر الدین حسین د پاچهۍ د تاج او تخت د نیولو د پاره په خپل منځ کې رقابت شروع کې نو د هرات د هنري اکادمۍ کار لږ سست سو، خو بیا هم استاد بهزاد په هرات کې و، خو چې محمد خان شیباني پر هرات یرغل وکی او د نورو او لجو سره بهزاد هم د شیباني په لاس کښېوت شیباني که څه هم د علم او هنر سره څه ډېره علاقه نه درلوده، خو د بهزاد هنر ته یې د درنه سترګه و کتل، مګر دغه دروزلو وخت یې ونه مونده، ځکه چې په (۹۱۶ هـ ق) کال شاه اسماعیل صفوي پر دغه بری ومونده او دغه یې وواژه او پر هرات یې یرغل وکی، او د هرات تر نیولو وروسته یې بهزاد د هرات د یو شمېر نورو صنعتګرانو سره تبریز ته بوت، او هلته یې د سلطنتي کتابتون د چارو اداره چې د صنایعو په شاهکاریو پورې یې اړه د دله بهزاد ته وسپارله، او هم یې خپل زوی شاه طهماسپ د ده شاګرد کې په دې توګه نو استاد بهزاد خپلې هغه ښکلې هنرچې د هرات په تاریخي ښار کې یې بنسټ اېښی و، تبریز ته هم یوور او د ده د هنر پلوشې له هراته تر تبریزه خپرې سولې په هرات کې د بهزاد شاګردانو د خپل ستر استاد سبک تعقیباوه او په تبریز کې پخپله استا د بهزاد د صفوي دورې د نقاشۍ د مکتب مړګانه سو، او حتی د بخارا د نقاشۍ په هنر هم د بهزاد د هنر سبک اغېزه وکړه، او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هنرداسی و، چې د محمد خان شیباني په دوره کي یو زیات شمیر نقاشان او خوشنویسان بخاراته ولاړل چې هلته یې د هرات د هنري مکتب پر اسلوب او په تیره بیا د بهزاد پر سبک کار کاوه، نو په دې توگه هغه وخت د هرات، تبریزاو بخارا د نقاشي مکتبونه له یوه چینې څخه او بیا او له یوې منبع څخه یې الهام اخیست چې «هغه بهزاد» و: اود بغداد او تبریز زاړه سبکونه له منځه ولاړل.

استاد بهزاد تر سپین ږیرتوبه په تبریز کي په خپل هنر بوخت و، اود (۹۲۸ هـ ق) کال د دریمي خور (جمادی الاول) په ۲۷ شاه اسماعیل صفوي د ا لاندې فرمان داستاد بهزاد په نامه صادر کی او دی یې د شاهي کتابتون او هنري کارومشر وټاکه، د فرمان متن داسي و:

«چون ارادت مصور کارخانه ایجاد و تکوین مشیت محر ر نگار خانه آسمان و زمین که برطبق کلمه وصورکم نقش وجود غرابت نمود، بنی نوع بشر درا حسن صوربر صفحه امکان پرداخته قلم قدرت اووتصویر صورت تفصیل (تفضل) افراد انسان بر سایر مخلوقات و بانی بمقتضاي وفضلنا هم علی کثیر ممن خلقنا تحریر کرده ا تا مل حکمت ا و منشو را نا جعلنا ک خلیفة فی الارض رابرصحیفه حل کاری خور شید بخامه عطارد بنام همایون اتسام ما اضافه نموده و اوراق سپهر لاجوردی راجهت کتابت روزنامچه آثار فتح و نصرت ما بافشان نقره کوب کواکب وجدول شنجرف گون شفق منقش و مزین فرموده لایق آن و مناسب چنان می نماید که لوح ضمیر الهام پذیر همایون که مظهر اشعه انوار الهی و مظهر صور آثار خیرخواهی است بدین صورت مصور باشد که هرسهم از کرایم مهمات سر کار کامرانی و هر اسرا ز عظایم امور کارخانه جهان بانی بهره مندی دا نا و کاردانی فضیلت انتما که بطراحی ذهن باریک ابین و رنگ آمیزی طبع ظرافت آین

(c) ketabton.com: The Digital Library

طرح ابداع انواع کفایت و نقش اختراع اصناف فراست برتخته وجود ظاهر تواند نمود و نقاب حجاب از چهرهٔ مطلوب و مقصود تواند کشود مفرض و متعلق باشد بناء علی هذا درین و لا نادر العصر قدوه المصورین و اسوة المذهبین استاد کمال الدین بهزاد را که از قلم چهره کشایش جان مانی خجل شده و از کلک صورت آرایش لوح ارتنگ منفعل گشته و پیوسته قلم و او سر برخط فرمان واجب الاذعان نهاده و پرکار مثال های در مرکز ملازمت آستان خلافت آشیان استوار کرده مشمول الطاف خسروانه و اعطاف پادشاهانه ساخته حکم فرمودیم که منصب استیفاو کلانتری مردم کتابخانه همایون و کاتبان و نقاشان و مذهبان وجدول کشان وحل کاران و زرکوبان و لاجوردشویان و سایر جماعتیکه بامور مذکوره منسوب باشند در ممالک محروسه مفوض و متعلق بدو باشد، سبیل امرأ روشن ضمیر و وزرای بی شبه و نظیر و نواب درگاه عالم پناه و ایلچیان بارگاه سپهر اشتباه و مباشران امور سلطانی و متصدیان سهام دیوانی عموماً و اهالی کتابخانه همایونی وجماعه مذکوره خصوصاً آنکه استاد مشار الیه را مستوفی و متعهد کلانتری دانسته کار های کتابخانه را باستیفا دبر آورد او رسانند و آنچه برآورد کند بمهر وثبت او معتبر دانند و از سخن و صوابدید او که در باب ضبط و ربط امور کتابخانه همایون گزید عدول و تجاوز ننمایند و آنچه از لوازم امور مذکور است مخصوص بدو شناسند و مشار الیه نیز باید که صورت امانت و چهرهٔ دیانت برلوح خاطر و صفحه ضمیر منیر مصور و مرتسم گردانیده بطریقهٔ راستی درین امر شروع نماید و از میل و مداهنه مجتنب و محترز بوده از جادهٔ صدق و صواب انحراف و اجتناب از جوانب برین جمله بروند و چون این حکم همایون بنقش توقع و توقیع اشرف اعلی منقش و مشرف و محلی گرنکند اعتماد نمایند.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تحریراً فی ۲۷ جمادی‌الاولی سنه ۹۲۸ » (۱)

ددې فرمان له متن څخه پر شاه اسماعیل باندې داستاد بهزاد گرانښت ډېر ښه څرگند یږي، او دډاکتر کریستي و یلسن په قول استاد بهزاد پر شاه اسمعیل دومره گران و، چې هغه یې په خپل نیم سمه‌کتنه الیشاوه (۲) او یا هغه وخت چې شاه اسماعیل په یوه جگړه کې له سلطان سلیم عثماني پاچا څخه ماتې وکړه، او تبریز د عثمانیانو لاس ته ورغی شاه اسماعیل هرڅه د مخه دهنرمندانو د ژوندی ساتلو په فکر کې و، په تېره بیا د استاد بهزاد او شاه محمود نیشاپوري خطاط په باب یې امر وکې چې په یوه غار کې یې پټ کړي (۳)

په (۹۳۰ ه ق) کال شاه اسماعیل صفوي مړ سو او د هغه زوی شاه طهماسپ یې پرځای کښېنوست شاه طهماسپ هم د شاهي کتابتون مشرتوب استاد بهزاد ته وسپاره

---

(۱) دقزوینی بیست مقاله بشپړ دوره – لومړی او دوهم ټوک – ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه

ب : سرآمدان هنر – ۹۰، ۱۰ مخونه

ج : گلستان هنر – د ۱۳۵ مخ حاشیه

د : آریانا مجله – ۲۷۹ گڼه – ۱۷ مخ د ۱۳۴۷ کال دقوس او جدی

نوټ : په پورتني فرمان کې فارسي توري لکه چ، گ، په عربي شکل ج او ک لیکلي سوي دي.

(۲) تاریخ صنایع ایران – دعبدالله فریار ترجمه – ۱۹۴ مخ

(۳) راهنمای صنایع اسلامي – ۸۵ مخ سرآمدان هنر – د ۶ مخ ۴ حاشیه

(c) ketabton.com: The Digital Library

او استاد بهزاد د شاه طهماسپ په وخت کې هم په خپلو هنري ابتکاراتو بوخت و، او ډېر شاګردان یې وروزل چې یو له هغوځنې آقا میرک د سلطان له نژدې دوستانو څخه و. او هم شیخ زاده خراساني، میر مصور سلطانیه او مظفر علي دده له نوسیالیو شاګردانو څخه، ګڼل کېدل چې مظفر علي بیا وروسته د چهل ستون د ماڼۍ دانځور او نقش کاري وظیفه درلوده.

پردې سربېره استاد بهزاد د نهمې پېړۍ د زیاتو هنرمندانو او شاعرانو او عارفانو لکه حضرت مولانا جامي، هاتفي، سلطان علي، سلطان محمد او نورو سره د دوستۍ رابطه ساتله او همکاري یې ورسره درلوده.

استاد فکري سلجوقي لیکي چې:

«بهزاد د خپل ژوند په پای کې د خپل خوریي رستم علي» دلیدو دپاره له تبریزه هرات ته راغی، خو له بده مرغه دده خوریي د بې ترتانګ یوه میاشت د مخه مړ سوی و، او بهزاد هم ترخه مودې وروسته ناروغ سو، او په همغه کال (۹۴۲ هق) چې رستم علي مړ و، بهزاد هم په هرات کې وفات او د کوه مختار په لمنه کې د خپل خوریي «رستم علي» ترڅنګ ته ښخ کړه سو (۱)» د استاد فکري سلجوقي د اخبره د قاضي احمد قمي په «ګلستان هنر» کې هم راغلې ده چې بهزاد په هرات کې مړ دی او د کوه مختار په شا وخوا کې «در حضیره پر نقش ونګار مدفون شد» (۲) څنګه چې

---

(۱) خیابان- د انجمن جامي له خپرونو څخه- د ۱۳۴۳ کال د کابل چاپ- ۸ مخ د بناغلي نیرهروي د لیکنې په حواله مجلې په ۲۷۹ ګڼه کې خپره سوې ده

۲ ګلستان هنر ۱۳۴ مخ د «هنر عهد تیموریان» د حوالې له مخې ۲۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قاضي احمد د بهزاد تر مړيني پنځوس کاله وروسته ژوند کاوه نو د استاد فکري سلجوقي خبره لا په تائيديږي او دا اتکل ټينګيږي چې بهزاد لکه په هرات کې چې زيږيدلی په هرات کې مړ او ښخ هم دی. که څه هم «د ګلستان هنر» محشي او ناشر احمد سهيلي د هغه کتاب په حاشيه کې ليکلي دي چې بهزاد په تبريز کې مړ او د شيخ کمال په باغ کې ښخ دی او پر قبر باندې يې يوه لوحه هم سته چې د بهزاد د مړينې نېټه په نظم پر ليکلې سوې ده؛

د کتر عيسى بهنام او دوست محمد کتابدار هم د استاد بهزاد مړينه په تبريز کې بولي(۱)

په هر حال استاد بهزاد که په هرات کې مړ وي يا په تبريز کې مسقط الرأس او د ودې او روزنې ځای يې بيا هم هرات دی او په تاريخو کې بهزاد هروی په نامه ياديږي نه د بهزاد تبريزي په نامه .

بهزاد د ليکوالو او مور خينو په نظر کې :

د مخه مو د بهزاد د نبږ دی د وست او نامتو مورخ خواندميرله «حبيب السير» څخه دده په باب يو څه ستاينه را اقتباس کړه ، او س به د خواند ميرله يو بل اثره او هم به د ځينو نورو ليکوالو او مو رخينو له نظريات دلته ولاندې کړو :

خواندمير په « نامی» کې ليکلي چې :

«از جمله مصوران کامل و هنروران فاضل جامع و مرتب اين اوراق مرقع (موقع مظهر بدايع صور و مظهر نوادر هنر نادر العصر صافي اعتقاد سالک مسالک محبت و وداد استاد کمال الدين بهزاد است ؛

---

(۱) الف: مجله هنر و مردم ۵۵ - ۶۵ ګڼه ۷ مخ ب: حالات هنروران ۲۹ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مثنوی :

مانی قلم خجسته آثار / نیکو شیم حمیده اطوار
استاد هنروران عالم / در فن هنروری مسلم
بهزاد یگانه زمانه / مانی بزمان او فسانه
موی قلمش ز استادی / جان داده بصورت جمادی
در وقت طبع موشکافست / وین حرف نه از سر گزافست
تکمیل مهارتش درین فن / باور اگر نیابد از من
بگشای نظر از روی انصاف / بنگر صور بدیع اوصاف
کاراست جمال این صحایف / افزود کمال این ظرایف
در صورت خط و حسن تصویر / زینسان ورقی نیافت تحریر

وبی شائبه تکلف و غائله تصلف تا صفحه خوبان گلعزار از ریحان خط مشکین آثار آرایش یافته مشابه بخطوط که درین مرقع مرقوم است قلم بر صفحه کاغذ ننهاده و تا مرقع سپهر بصورت نور افشان ماه و مهر مصور گشته پرتو شعور هیچ مهندس مبصر برامثال صوریکه این اوراق را مزین دارد نیفتاده هر قطره که غواص قلم گوهر بار ازنجه دوات ساحل این اوراق رسانیده دریست گرانبها و هر صورت که مصور خاطر را بتماثر از لوح دل بر صحایف این کتاب نقل نموده حوریست روح افزا.

قطعه :

هر گوهر مراد که در بحر خوشدلی / پرورده اند جمله درین بحر حاصلست

(c) ketabton.com: The Digital Library

همچون جمال مشعله افروز دیده هاست   همچون وصال خرمی انـد وزهره لست
وچون تعریف لطا فت آن در رثمین و توصیف نفا ست آن صو ر بدا یع
آیین پایه هر بیمایه و پیشه هربی توشه نیست قلـم مشکیـن رقم باایرا د
ربا عییکه د ر مدح جناب استا دی گفته شده اختصار مي نماید وهی هذاه :

سری قلمت تا بجهان چهره کشاد   بـر چهره مـانی رقم نسخ نهـا د
بس طبع که صورت نکو زاد ازو   طبع توولی از همه آنها به زاد (۱)

قاضی احمد چی دبهزاد معاصر و په خپلو رساله «خوش نویسان ونقاشان » کی دادوه
شعره د بهـزاد په ستاینه کی راوړی :

استاد زمانه حضرت بهزاد است   کو داد هنروری به عالم دا داست
کم زاد بسان مانی از مادر دهر   البته که بهزاد ازو بهزاد است

نگا ر ز غا لش بچا بک روی   به است از قلم گیری مانوی
ا گر ما نی ا زوی خبرد ا شتی   از ا و طرح اندازه برد ا شتی
بود صو رت مرغ او د لپذ یر   چو مرغ مسیحا شده روح گیر (۲)

ظهیرالدین بابر په خپله (بابرنامه) کی دبهزاد په باب داسی لیکی
«از مصوران بهزاد بود کار مصوری را بسیا رنازک میکرده ، اما چهره آرای بی ریش را بد

---

(۱) الف: بیست مقاله قزوینی ۔ ۹۸ ۲ ۲٬ ۲۷۲ مخونه
ب: صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۔ ۲۰ ٬ ۲۱ مخونه
(۲) صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان ۱۷ مخ
اود ۱۳۱۷ کال دکابل سالنامه ۔ ۹۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میکشاد... غبغب اورابسیار کلان میکشیده آدم ریشدارراخوب چهره کشای میکرده» (۱) دعالم آرای عباسی خاوند دبهزاد داسی ستاینه کوی:

«درآن حین اوراق زمانه بوجودایشان ازتزهیب وتزیین داشت شعر :

نگارنده نقاش بهزاد دست

صریرسخن راچنین نقش بست »

بیا لیکلی:

«...استادبهزاد و استادسلطان محمد درین فن شریف (نقاشی) طاقندودرنزاکت قلم شهره آفاق»(۲)

حاجی میرزاعبدالمحمدخان «دچهره نما» دجریدی چلوونکی په خپل کتاب «پیداایش خطوخطاطان» کی داستاد بهزاد په باب داسی لیکلی:

«استادبهزاد یکی ازمفاخرقرن نهم بوده که دیده روزگار ما نندش ندیده وما درد هر همچون فرزندی حاوی کمالات وعدیده وهنرهای پسندیده تا کنون نپرورید ه نقاشی بود بی بدیل ومذهب کاری بی عدیل...(۳)

د«حالات هنروران» په رساله کی(۴)استادبهزاد په دی القابوستایلی سوی دی :

«افضل المتاخرین فی فن التصویر، قدوة المتقدمین فی التهذیب والتحریر، نادرالعصر استاد کمال الدین بهزاد»

---

(۱)بابرنامه-فارسی ترجمه ۱۱۵ مخ

(۲)عالم آرای عباسی-۱۲۷مخ (۳)پیدا یش خطوخطاطا ن-۱۳۷/مخ

(۴)دارساله یوازی یوه دیباچه ده چی دبهرام میرزاصفوی کتابدار مولانادوست محمد په ۹۵۲ ه کال د نوموړی شهزاده پریوه مرقع لیکلی وه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو آریانا دائرة المعارف داستاد بهزاد په باره کی داسی لیکلی :

«دی دلسمی هجری پیړی سترنقاش اوهنرمندو چی کټ مټ یی د رنسانس په دوره یعنی په هغه پیړی کی چی په اورپا کی مستظرفه صنایع دترقی اوج ته رسیدلی و ده په هرات کی دنقاشی صنعت د کمال پایی ته ورساوه اولکه «لیورنا ردونچی» او« رافائل یی» اعجاب انگیزه آثارپه یادگار پریښوول اوځان ته بی جاو یدان نوم و گاټه(۱)»

غربی پوهانوهم داستادبهزادهنراودده په هنرکی ابتکار ستایلی دی چی مشهورانی داپوهان دی :

فرانسوی رنه گروسه، آلمانی دکتورکتل ، فرانسوی موسیو هوارت دپاریس دشرقی ژبوپه مدرسه کی دفارسی ښوونکی ، موسیوبلوشه دپاریس دملی کتابتون کتابدار او فرانسوی موسیو مارتن استاد بهزاد داسی ستایی :

« که څه هم کمال الدین بهزاد په یوبل محیط اوپه یوبل وخت کی ژوند کاوه خوبیا هم دده مقام دفرنگ دناستونقا شا نو لکه « ژان فوکه» او «مملنگ» اونوروله مقام څخه کښته نه دی .

استاد بهزاد چی تقریبا په ۱۵۲۷ م کال کی مړدی په خپل هیواد کی دهغه پا چا په خوار د رنه ستر گه ورته کتل اوپرده پیر مهربانه و، لکه رفا ئیل چی په روم کی ایتا لویا نوله خوا دا حترام مورد واونمانځل کیده بهزادهم په خپل وطن کی دوطنوالوزړونه ورتپرواو د ده دسر یتی په ورځ د صنعت پېژند ونکو ډیراو تاثر دومره زیات چی ساری یی ډیرلږ لیدلی شوی دی

---

(۱) پښتوآریانادائرة ـ المعارف ـ اووم ټوک ـ ۸۴ مخ

د بهزاد قلمي تصويرونه د «فوکه» د هغو تصويرو په څنګ کې چې په شانتلي کې دي او د «کريمان» د هغو تصويرو په څنګ کې چې په «وينز» کې دي او ياد «رنه دانژو» د هغې مشهورې خطي نسخې په څنګ کې چې د وين امپراتورۍ په کتابتون کې ده ايښودل کېدای سي .

دا چې د فرنګي استادانو د آثارو روحي اغېزې ممکنه ده له ځينو جهتو څخه پر موږ زياتې او قيمتي وي خو په دې سبب دي چې د هغو د موضوع او مفهوم درک زموږ د دماغ دپاره آسانه دی او د هغو نقشه او په انځور زموږ د احساساتو سره سم او زموږ زړو ته نږدې دی، که نه وي د صنعت کاري له نظره او په تېره بيا د تزئين او ښکلا له مخې او د رنګو د ګډون او استعمال او د مينا تورو د کار د بشپړ والي له کبله کټ مټ زموږ د استادانو آثارو په څېر او بلکه تر هغو زيات دی »(۱)

د کتر ج، کريس تي ويلسن هم ليکلي چې :

«بهزاد (د ده شاګردان او معاصران) د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد بولي خو به له دې جهته چې په مينا تور جوړولو کې يې نوی سبک ايجاد کړی بلکه له دې سببه چې د صنعت د هغه د ټولو جزئياتو سره بشپړ کړی دی »(۲)

د کيرس، ديماند هم بهزاد د هغه د عصر له عجائبو څخه ګڼي (۳)

---

(۱) صورتګران وخوشنويسان هرات در عصر تيموريان- م ۲ مخ

(۲) تاريخ صنايع ايران- ۱۷۱ مخ

(۳) در آريانا مجله -۲۷۹ ګڼه- م ۲ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بهزاد د سبک مهم خصوصیتونه :

لکه څنګه چې وویل شوه بهزاد په دې جهت د زمان اعجوبه او د خپل عصر استاد نه و چې په مینیاتورکې یې سبک ایجاد کړی، بلکه له دې سببه هم و، چې ده د خپل وخت صنعت د هغه د ټولو جزئیاتو سره د کمال درجې ته پوره رسولی وبشپړ کړی و، او دده په هری آثار وکې داخو مهم خصوصیتونه څرګند شوولی شوی دی :

لومړی: د تصویر و په لیکو او خطو کې بشپړ دقت او سمون.

دوهم: د رنګو د دولونود ګډون او ترکیب په وسیله په شګفت انګیزه توګه د اشخاصو بڼې، قیافې او څېرې د وضع شوول.

دریم: د تصویر په اشارتو او حرکاتو پوهېدل :

څلورم : د ونو، ګلانو، منظرو او ریځو او د لمر دوړانګو په انځوروالو کې ظرافت او ښکلا.

پنځم: رازرازه پړو رنګو ترمنځ توافق راوستل لکه سرسه تی شین فیروزه یي، سور، زیتونی، ژیړ قهوه یی او نور چې سره زر او سپین زر هم پکښې کارېدل .

شپږم: د مغولي بڼې، ږیرو، اوسترګو پر ځای خراساني څهره او بڼه ایستل، چې د هرات هنري مکتب یې د چینې د هنر له اغېزو څخه آزاد کړ، او خپل هیوادنی رنګ یې ور کړې دی .

اووم : د ودانیو او دیوالو، فرشو او ګلانو او د مجلسو د تزئیناتو او د راز راز ګالیو د نښ اپه ترسیم کې خاصی رنګه ریزه کاری انځور ول او نور...

په دې توګه د استاد بهزاد سبک د هغه ځانګړی و خصوصیتو سره دده په ژوند او تر ده وروسته

دومره شهرت وموند چې د هرات د هنري مکتب پرځای «د بهزاد هنري مکتب»
و باله سو (۱)

د بهزاد هنري آثار :

د استاد بهزاد هنري آثار د جهان په زیاتو موزیمو کې ستر چې مشهوره یې دا دي:

۱ـ د بهزاد زیات آثار د افغانستان په موزیم کې وه خو له بده مرغه د کورنیو شخړو او اغتشا-
شاتو له کبله د هغوي ډېره برخه له منځه تللې ور که سوي او یا تر هیواد د باندې وړل
سوي دي چې یو له هغوي څخه د مولانا جامي «سلامان وابسال» و چې د سلطان علي خوشنویس
له خوا استنساخ سوی او نقاشي او انځورونه او متن مینا تورونه او د ځنډو او حواشیو زرنګاری
یې د استاد بهزاد په لاس کښلي سوي وه، او بل ښکلی اثر «مرقعات» «یا بهارستان
بهزاد» و چې د هرات د سلطان مجلسونه یې په راز راز صورتو او مینا تورو یې ډېر
ښکلې توګه ترسیم کړي وه دی ښکلي اثري خلوېښت مرقعه چې پر یوه خوا یې د استاد بهزاد
ښکلي او نفیس کار او پر بله خوا یې د هغه وخت د نومیالیو خطاطانو د خطاطی او خو-
شنویسي صنعت وو او دا افغانستان د نائب السلطنه په کتابتون یې اړه درلوده له دفرانسوي موسیو
فوشه په لاس ورغلی او دیاګار په توګه یې د پاریس د لوور Louvre موزیم ته اهدا کړي دی.

۲ ـ د تیمور د ظفر نامې د کتاب انځور او تذهیب ، چې د شرف الدین یزدي
په قلم لیکلې سوې او استاد بهزاد له خوا انځور او تذهیب سوې د ...
ځینې سور خان وایي چې دا کتاب همغه د اکبر نامې کتاب دی

---

(۱) د هرات د هنري مکتب د تحول او په تېره بیا د استاد بهزاد د هنري مکتب د شهرت
او په نړۍ کې د هغه د اغیزو په باب د څېړنو او تفصیل د پاره دې د ۱۳۴۷ هش
کال د آریانا مجلې ۲۸۰، ۲۸۱ ګڼو کې د ښاغلي نیرهروي لیکنې ته رجوع وسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بیر دزوي هغایون پهشاهي کتابتون يي اره درلودله . داروپا متخصصین ددې کتاب دار زښت په باب ليکلي چې ددنياله ډيرو ازښتناکو کتابو څخه دی چې په ۱۴۵۳ م بشپړسوی دی .

۳- باغ بهشت هرات: چې داستاد بهزاد ډيروقدراوستاينې ور اثرګڼل سوی دی.

۴- دامیرخسرو دهلوی دخمسه کتاب: يوټوک چې په ۱۴۹۶ م کې ليکلې سوی اوداستاد دبهزاد دلاس ۳۳ مینا تورونه لري.

۵- دضحاک دتصویر :- دبهزادله شهکاروڅخه بلل سوي چې په ۱۵۳۷ م کال یوتن کاظم نامي دصنعت ګرانو ددې یعنې آثارو په ترڅ کې صفوی شاه طهماسب ته وړاندې کړي و.

۶- مرقع تاريخ تيمور:- چې په ۱۴۶۷ م کال بشپړسوی اوتصویرونه دبهزاد له ډيرو پخوانیو اومشهورو آثاروڅخه دی . ادکتاب «دُرونه ګروسه » دليکنې له مخې اوس د امیریکا دبوستون Boston په موزیم کې خوندي دی .

۷- دسعدي دبوستان یوه نسخه .- چې په ۱۴۸۷ م کې ليکلې سوې اودقاهرې په موزیم کې سته . رونه ګروسه په خپل کیاب « دشرق مدنیتونه» کې ليکلي چې په دیا ثر کې دخوشې بزمونه اونسپارنه تیاره جلسونه او دیوه مسجد داخلي جوړښت ترسیم سوی دي چې هر تصویر يې درسامی شهکار دی .

۸- دبهزاد ۳۳ مینا تورونه :- دامیناتورونه د امیر خسرو ددیوان په یوه نسخه کې چې ۱۴۹۶ م کال ليکلې سوی کښل سوی او د برلن په ملي کتابتون کې سته. دامینا تورونه دبهزاد په نګارخانه اړه لري چې ځينې به شایي پخپله د استاد بهزاد دلاس وي .

۹- دسلطان حسین میرزا تصویر :- داهم داستادبهزاد له شاهکاریو څخه ګڼل سوي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او لوستي تصويردي چې په هغه کې د يوه سړي ټول ظاهري اوباطني خصوصيات
يوځای ښوول شوي دي، او د «رونه گروسه» په قول د استاد بهزاددي تصويراو دنورو
پخوانيو استادانو د تصويرو ترمنځ هغسې توپير ستەلکه د اروپاداو سينونقاشانو د آثاروا و
د «ژان فوکه» يا « فرانسوا کلاوه» دلاسي تصويرو ترمنځ چې لېده کيږي داتصويرد مار-
تين د کلکسيون جز ودي .

۱۰ - نوی بندي شهزاده تصوير :- دمارتن په عقيده دا سيناتور داق قيونلو دتېردوروستني
ښارتصويردي چې په ۱۵۰۲ م کال دصفويانو په لاس وژلی سوي دی اواوس دا
سيناتور د « Douet » دوه په کلکسيون کې خوندي دي .

۱۱ - د مراد آق قيونلو تصوير :-
چې د Koechlin په کلکسيون کې سته !

۱۲ - خمسه نظامی :- چې په ۱۴۳۲ م کې ليکلی سوی او دلندن په برتش موزيم
کې خوندی ده .

۱۳ - د بهزاد دچينی تصويرونه : دا يوه ډېره ښکلی نسخه ده چې په ۱۵۱۱ م کال د هرات
په ښار کې د سلطان حسين ميرزا د کتابتون د پاره استنساخ سوې ده او اوس دلندن د برتش
مؤزيم په کتابتون کې خوندی ده .

۱۴ - يوه ښکلی تابلو :- د پسرلی يوه روح خوشالوونکې ډېره ښکلی تابلو ده چې تراوسه يې
ښکاری ندی ليدلی سوی دی او استاد بهزاد د خپل هيواد د پسرلی روښانه او خوشالوونکې
منظره ترسيم کړی ده .

۱۵ - دليلي اومجنون سيناتور ونه :- د پترسبو رګ په موزيم کې يوشمير سيناتور ونه سته
چې د استاد بهزاد له ډېروښو آثارو څخه گڼل کيږي، او د ليلا او مجنون قصه په ډېره ښه ډول به
توگه ترسيموي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶- یوښکلی تصویر: د بهزاد په قلم په ۱۹۳۱ م کال په لندن کی د ایران دصنایعو په نندارتون کی ایښو ولی سوی و، چی دشیراز په موزیم اړه لری. ددی تصویرسره داستاد بهزاد په خپل خط داسی لیکلی سوی دی:

« این رقمی است بدیع مشعر از مضمون افلا ینظرون الی الابل کیف خلقت، که هم شکسته نها د فقیرناسرادبهزادبعداز وصول عمربدرجه هفتادو تجربه قوی درین اسرافتاد» په دې تصویر کی یواو بښلیده کیږی چی مهاریی دیوه بوډاسړی په لاس کی دی او غواړی هغه چوک کړی.

۱۷-تیمور نامه :-چی د استاد سلطان علی په خط لیکلی سوې او داستاد بهزاد په انځو ر او نقش ښکلی کړه سوې ده. د اتیمو رنامه دمولانا هاتفی اثرو.

۱۸-خمسه نظامی:- چی په ۸۴۶ ه کی لیکلی سوې او ټول تصویرونه یې داستاد بهزاد په قلم دي چی په زلمیتوب کی یی کښلی دی. اودانسخه اوس دلندن په بریتش موزیم کی خوندی ده.

۱۹- دسعدی گلستان :- دلندن په هنری ننداړتون کی دمصر دملیه کتابتون له خوادگلستان یوه خطی نسخه ولیدله سوه چی ټول تصویرونه یې دبهزاد په قلم وو، اودمصوری شهکاربا له کیدمـ دتصویرود کښلو کلونه ۸۹۲-۸۹۴ هـ و.

۲۰- داوښا نود جنگ منظره: دا ښکلی منظره اوستاد بهزاد په اوپا کلنی کی کښلې ده او د ایران په یوه کتابتون کی سته.

۲۱ دمولانا جامی تصویر: دمولانا جامی یو تصویر د استاد بهزاد په قلم دحضرت رضا په کتابتون کی سته، چی د هغه له مخی بیاد هند دجهانگیرد دبارمصور « دولت » نومی هغه تصویر نکل کړی دی او په پای کی یی لیکلی دی:

« عاسله کمترین خانه زادان دولت جهانگیرشاهی ازعمل استادبهزادنقل نمود »

۲۲-خمسه نظامی: یوه ښکلی نسخه وه چی ښاغلی نعیمی په کابل کی دسلطان علی په خط

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوداستاد بهزاددلاس: تصویرواو سیناتوروسره دهغه‌وخت دپوهنی دوزیرپه کتابتون کی لیدلی وه (۱)

۲۳- د استانبول په‌سرای یلدزکی هم داستادبهزاد دلاس بدیعه آثار سته چی « ارمنا ک‌بیگ » نومی‌فاضل په استا نبول کی‌یوه رساله دبهزاد دآثار وپه‌ناسه په فرانسوی ژبه ور باندی‌لیکلی ده .

۲۴- دیوې بوډی اوپوه‌زلمی تصویر: چی‌دغره په‌لمنه کی‌دسینه پرغاړښکاری‌اود استاد بهزادلاسلیک‌ورباندی سته داتصویردامریکا دنیویارک دکور گیان‌دنفیس و آثاروپه مجموعه کی خوندی دی .

۲۵ بهرام گور: یوسیناتوردی‌چی‌دبهرام گوردښکارپه حال کی‌ښیی اوداستادبهزاد لاسلیک‌لری اودسیتروپولتین په‌موزیم کی‌دی.

۲۶ دشاه طهماسب د زلمتوب رسم :

چی شاه طهماسب ونی‌ته‌ختلی ناست دی دارسم دفرانسی دلوورپه موزیم کی‌دی .

۲۷ د اوزبک محمد شیبانی تصریر : چی‌د « العبد بهزاد » لاسلیک لری .

۲۸ شپاړس سینه توره : چی‌جهانگیر هغه بهزادته‌منسوب کړی دی

ښایی‌چی‌پخپله دبهزاد اویادبهزاد دشاگردانوله‌کبله‌ لی سوی‌وی .

۲۹ دحافظ شیرازی دديوان‌سرلوحه .

۳۰ دیوه مسجددجوړښت تصویر :

په ۱۳۴۰م کی چی په‌پوستون کی سته.

---

(۱) صور تگران وخوشنویسان هرات۵۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او داسې نور د استاد بهزاد آثار چې دنړۍ په مشهورو موزيموکې خوندي دي

مأخذونه :

۱ صورتگران وخوشنویسان هرات درعصر تیموریان تالیف مرحوم نعیمی ۱۰ مخ

۲-هنرعهد تیموریان -دپوهاند حبیبی - ۵۲ مخ

۳-آریانامجله- د۱۳۴۷ هش کال ۲۷۹ گڼه-۱۴ مخ ۲۸۰ او ۲۸۱ گڼې

دښاغلي محمدانور نير هروي ليکنه ۴- مجله هنروسردم ۶۶-گڼه- ۷/ مخ

۵-حبیب السیرجز ۳ ج ۳ /۳۶۲ مخ

۶- سرآمدان هنر -۹ مخ

۷-تاریخ صنایع ایران - ۱۹۴ مخ

۸-رهنمان صنایع اسلامی -۵۸ مخ

۹- گلستان هنر - دپوهاند حبیبی په حواله -- ۱۳۴ مخ

حالات هنروران -- ۲۹ مخ

۱۱-بیست مقاله قزوینی-۲۶۸، ۲۷۲، ۲۷۳ مخونه ۱۲-دابرنامه-پارسی ترجمه-۱۱۵ مخ

۱۳ دکابل سالنامه-د۱۳۱۷ کال -۳۴۹ مخ

۱۴-عالم آرای عباسی - ۱۲۷ مخ

۱۵- پیدایش خط و خطاطان

۱۶-پښتو آریانا دائرة المعارف -۸۴۰/۷- مخ

۱۷ - تاریخ افغانستان - دپرسیسایکس تالیف -- ۲۷۳/۱ مخ

۱۶۰۲ـ بهشتي هروي :

مولانا بهشتي د مولانا حمید گل هروي ورور او د دري ژبې شاعر و، ښه طبع او ښه خوی یې درلود، او د امیر علیشیر نوایي په وخت کې یې په هرات کې ژوند کاوه.

امیر علیشیر ورته «خلقتي بهشتي» ویل او دا بیتونه د ده دي :

در کمند تو نه هر بی سروپا افتاده است　　این بلائی است که در گردن ما افتاده است

هنگام عید و موسم گلها شگفتن است　　ساقی بیا ر باده چه حاجت بگفتن است

شمع امشب ترک دعوی با رخ آن ماه کن　　تیره کردی مجلس ما را سخن کوتاه کن

ماخذ :

مجالس النفاس -۸۰، ۸۶، ۵۱ ۲مخونه

۱۶۰۳ بهکت بابا

دا فقیر د انگریزانو په وخت کې د انگریزانو لښکرو سره کندهار ته راغلی او دیوې پېښې له کبله په کندهار کې گوښه سوی و، وروسته د یوه روحي حالت د ورپېښېدلو په سبب مجذوب سوی و او د فقرا لباس یې هر چاته اوبداوه او خپلې پیسې چې به په لاس ور تلې په هغو به یې خوږې رانیولې او پر کوچنیانو به یې وېشلې.

د کندهار عوامو ورته عقیده درلوده، هغه وخت چې مړ سو نو د کندهار د ښکارپور دروازې له باندې د ده د مزار څنگ ته یو مسجد ودان سو او اوس هم هلته په تېره بیا جمعې په ورځ د ده د طریقې د پیروانو د غونډې ځای دی او په جهر ذکرونه پکښې کېږي.

مأخذ :

د کندهار رښا هیر- ۹۶ ۲مخ

۱۶۰۴ - بهکهاری خان پرملی:

د لودی سلطان ابراهیم په وختو کی د «مسند عالی» لقب درلود، او په هند کی دلو دیانو د وخت نومیالی امیر و ، چی بیا دبابر په امیرانو کی شامل سو .

په (۹۳۳ ق) کال چی بابر خپلی درنی لښکری دمحمد سلطان میرزاتر مشرتابه لاندې د «ببن شاهو خیل» مقابلی ته لیږدولی دی هم دیوه امیر په حیث ورسره و .

مأخذونه :

۱- لودی پښتانه - ۲۸۹ مخ ۲- بابرنامه - ۲۱۶ مخ

۱۶۰۵ - بهلول لودی (۱) :

سلطان بهلول لودی دسلك کالا زوی په ختیه شاهوخیل لودی، دلودی پښتنو شاهانو د کهاله خورانومیالی او سترسلطان و، ددهسورهم شاهوخپله‌لودی پښتنه او دسلك کالا خپله‌ترله وه چی په (۸۱۳ هق) کال‌چی بهلول یې په‌نس و، اولنگواله ته نژدې وه خونه‌پرونږ بدله مړه سوه، خو بهلول یې له‌نسه ژوندی راویستئ سو .

په د غه وخت کی د سلك کالاکور دملتان د ښار په «کمانگران» نومی سیمه کی و ، او سلطان بهلول هلته په دغه توگه و زیږید .

و لی‌چی‌په (۸۲۱ هق) کال‌چی‌دسلطان بهلول‌اکا «سلطان‌شاه اسلام‌خان» د سرهند حاکم‌سو ، نونورتول ورورنه ورسره‌ولاړل، پوازی‌د سلطان‌بهلول پلار سلك کالاچی د ملتان د «دوروالې» دسیمی‌حاکم‌و په ملتان کی‌پاته سو خو چی دنیازیو پښتنو سره په یوه جگړه کی وواژه‌سو، او بی‌سور بهلول په کوچینوالی کی بې‌پلاره‌هم‌سو .

(۱) د سلطان بهلول د ژوند دا پیښی د محترم محقق استاد پوهاند عبدالشکور رشاد د «لودی پښتانه» له کتابه را اخیستی سوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وه،چې سلطان شاه‌اسلام خان د بهلول اکاسمدستي دخپل وروركهول سرهند ته وروغوښت ، بهلول اودهغه د وه نورورونه « محمد » او «فيروز »
اوخوريي دخپل خواخوږي اکاترسيورې لاندې په خوراناز لوئېدل.

پوهاند رشاد ليکلي چې: «شوخ ؛ذكي اوبنوكي بلو(بهلول) كه څه هم پرتهولوگران و خودمشر خان (اسلام خان) زړه‌ورسره ډوبېده ،دسترگوتوراودزړه‌سر يې وه،خپل زامن يې ترده پورې هيڅ نه بالل ؛دده هره شوخي او بې‌ادبي‌اخوبه يې دده دار تلونكي عروج پايلامه گڼله نكل كاچې يوه‌ورځ شوخ نازولي « بلو » د موچنو سره داكاپرمسله (جاى نماز)وخوت‌مسله اوهغه هم بياد مشرخان‌مسله ؟! مينځواوساهوگانوپه يوه‌پلا پرراترپال ،لته پېرجوړسو چاواهه چاتراته اوځوكټ ورته خښمېدل! اسلام خان‌چې دالته پېروليددوراره‌خوايې‌ونيوله،دوى يې‌وترټل او ويې‌ويل : «نازولي‌بلو كمكي دى كه‌زما پر ككره پښه كښېږدي پروانه لرى »

دكورنېرسني اوسينځي چې انتظار يې درلود پر«بلو» به‌خان خه‌ناورين‌ورژوى‌دخان دى خبرى‌ته هيښي‌پاتى سوې،خان‌چې ددوى هيښتياوليدله،وې فرمايل : «تاسې‌مه هيښېږئ زه‌په دغه‌وراره كې هغه‌رشى اوښيگنى‌وينم چې دهغوله‌اسله به‌يوه‌ورځ د خوراناستوسېره سى‌اوز سوړ د كهاله سترگى به‌پري لورى وى»

داسلام‌خان داخره آخروختله كمكي بلو(بلوخان) سو،سلك بهلول ، ملك‌بهلول فتح‌خان اوورپسې د ډهلي تهولواك « سلطان بهلول‌سو،چې په نياو(عدل) تدبير او رعيت‌پالنه كې‌يې‌نوم‌يوور،اوله‌نوميااليوپاچهانو څخه وگانه‌سو»بهلول چې زلمى نوسړى يې داسو په‌سوداگرى لاس‌پورکې،له‌پښتونخوا څخه به‌يې‌آسان هندوستا ن ته وروستل‌اوخرخول‌به‌يې،په‌دى كا ركې‌يې ښې‌روپې وگټلې سوداگرى‌يې پرمخ ولاړه او ورسره‌ورسره تجربه هم پيدا كړه خلك پر راغونډسوه اود كاروان‌مشر سو.
پوهاندرشادليكلى چې :
«نكل كا : يووخت بلوخان (بهلول خان) له‌پښتونخواڅخه دراستنېدلوپه لاره كې

(c) ketabton.com: The Digital Library

کی چی د حسین خان پښتانه زوی قطب خان (چی بیا د بهلول په پاچهی کی لوی امیر سو) او د بهلول خان خپل اکا «ملک فیروز» هم ورسره مله وو «سامانی» ته راغی او پریوه باوله ستانه چی «سید انام» یا «سید ابن انام» نومېد پېښ سو، باوله ستانه ورته وویل: «په تاسو کی داسی څوک سته چی د ډهلی پاچهی په دووزرو (۲۰۰۰) چلند وتنگورانیسی؟» قطب خان او فیروز- خان څه ونه ویل خو بلوخان خپله امیانی چی یو زروشپږ سوه تنگی پکښی وې دستانه سید مخی ته کښېښووله او په خورا ادب یې ورته وویل چی: «تر دې زیاتی نه لرم» مجذوب سید امیانی واخیستله او وې فرمایل: «د ډهلی پاچهی دې مبارک وه! دادوه مله به دې هغه وخت نوکران وی!»

بلوخان د ډهلی پاچهی په (۱۶۰۰) تنگی رانیوله، او د مجذوب سید له مخی راپاڅېد، پر لارې ملگرو ډېر پر خندل او نا خوالی یې ورته وکړلې بلوخان ځواب ور کا:

«داروپې تول عمر نه بسېدلې دلېږ وو رځو خورې و، که د بزرگ ستانه وینا تر سره سوه خورا ارزانه سوداسی کړې ده، او که نه دیوه فقیر سید خدمت می وکا وه دا هم ثواب لري»

په دغه پلا چی د بلوخان کاروان ډهلی ته ورسېد، له پښتونخوا څخه راوستلی آسان یې ښه تیار کړل او د خپل اکا «اسلام خان» په وسیله یې د ډهلی د پاچا سلطان محمد شاه (۸۳۷-۸۴۷ هق) حضور ته وروستل سلطان تول آسان خوښ کړل او د پنجاب دیوې یاغی سیمی دیو کال په مالیه یې ځینی رانیول، دسلطان محمد شاه په کمزوری پاچهی کی ډېرې سیمی ددې نه وی چه مالیې تو لولو ته لاڅه بلکه په همدغه نامه دې څوک ه ترگی ورښکار کړې، خو بلوخان او ملگرو یې پاچاهی سنبېد وا خیست او هغی سیمی ته یې د مالیا تو دتو لولو د پاره دوه تنه پښتانه ولېږل مالیه تولوونکی پښتانه هلته ډېر وځورول سول، په یو چم یې غوړونه تری راخلاص کړل او تر بلوخانه یې ځانو ته راورسول، بلوخان چی په نکل

(c) ketabton.com: The Digital Library

خبرسونوخپل اکا«اسلام خان» ته یې وویل: «زه پخپله هغې سیمې ته ځم، خو هلته چې هرڅه وسوه پاچا به بیا څه نه وایې!» اسلام خان چې د بلوخان دا خبره پاچا ته ورسوله، پاچا په خوراخوښۍ وښله اوو یې فرمایل :

«که ستا وراره هغو یاغیانو ته ایدادور کړی او بیرته یې ایل کړی نو زه به هغه سیمه درسته ده ته وروبخښم او څه چې ولجه اوبند یان په لاس ورسي هغه دي هم ټول دده وي »

زلمي بلوخان ته چې د پاچادا پیغام ورسېد، نو ملا یې وتړ له او دیو یې ډلې توریالیو پښتنو سره هغې یاغي سیمې ته مخ ونیو، ټول یاغیان یې ایل کړل د کال مالیه یې راغونډه کړه او د ډېرو ولجو اوبندیانو سره په جګ مغزی بریالی ډهلی ته ستون سو .

اسلام خان چې د نازولی وراره (بلو) داتوره ولید له له خوښۍ په کمیسه کې نه ځائیده سمدستي یې خپله نازولی لور« شمسه» ور کړه او وراره «بلو» ئې زوم هم سو .

سلطان محمد شاه چې د پنځه شلو پښت کلن بلوخان داتوره او میړانه ولیدله سوداګری یې پرېښووله هغه سیمه اوځونوری ورپوری سیمې یې د جاګیرپه توګه د« ملک بهلول» د خطا به سره وروبخښلې، په دې ډول نود(۸۳۸ هق) کال په پای کې بلوخان «ملک بهلول » سو، او په پنجاب کې یې ځپل جاګیروموند .

ملک بهلول خپل سپاهیان د ډېرښه روزل، کال په کال به یې نېوی سپاهیان نیول وتررو زنی وروسته به یې د سلطان محمد شاه ترحضور تیرول، سلطان به د ملک بهلول فوځی تنظیم اوروزنه ډېرستایله او د نویو سپاهیانو د خرڅ د پاره به یې نوري نوی سیمې د جاګیر په توګه ور کولې، په دې ډول ور ورو دلاهور د شاوخوا سیمې ټولې دده په جاګیر کې راغللې .

ملک بهلول چې داسې ژر د ومره لوړې درجې ته ورسېد د هغه مجذوب سید خبری یې زړه ته ولوېدلې. له یوې خوا خپل ورځ په ورځ زیاتیدونکې قوت او له بلې خوا د سلطان محمد شاه کم واکی (چې د ډهلي په شل میلي کې امیرانو وزته د خلواکې نغارې وهلې) د هندو ـ ستان د پاچهۍ خیال ورپیدا کړ او ځاګهردار ملک بهلول د تاج وتخت په فکر کې سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (۸۴۰ هق) کال په‌شا وخوا کی دسرهندوا کمن «سلطان‌شاه اسلام‌خان» وسو، که څه هم اسلام‌خان خپل زامن اوورونه لرل، خوځکه چه دقام د اقبال ستوري یې دخپل وراره اوزوم «ملک بهلول» په تندی کی لیده نوملک بهلول یې په خپل نیابت تا ګټلی و، سلک بهلول هم ا کادوصیت سرمسم دسرهند دحکومت وا ک په لاس کی واخیست، خودپر ژر دخپل بل ا کاملک فیروز» او خپل ترېو، (داسلام خان زوی قطب خان) دمخالفت اورقابت سره مخامخ سو .

ملک فیروزیې ژرد ځان کړاوقطب خان چی ځان دسرهند دحکومت اوجاګیر رشتینی وارث ګانه او د بهلول سوټ یې هم پیچلای نسوای، نود ډهلی دپاچا «سلطان محمدشاه» دربارته ولاړاونیاو(داد) یی وغوښت .

سلطان ته(چی دلود یو اتفاق او دملک بهلول دونه ترقی او وا کمنی نه غوښتله) نوښه پلمه په ګوتوورغله سمدستی یې په(۸۴۳ ه ق) کال یوتکړه لښکر دملک سکندر «تحفه» په مشری دملک بهلول ځپلو لره سرهند ته ولېږه .

له دی خواد ډهلی لښکری د ملک سکندر په مشری سر هند ته و خوځېدلې او له بلی خوا د سلطان محمدشاه په ا مر جسرت ګکهر د خپل قا م سره پر سر هندرا غی‌ء ، پر پښتنو مځکه سره سو ه ، د سر هند دشاو خوا غر و ته و ختل ـ هغه ؤ چی دملک سکندر تحفه او جسرت ګکهر لښکری په‌سر هند کی‌سره یو ځای سوې اوپښتنو ته‌یې داسی حالو نه و رو لېږ ل :

«تاسی څه‌دو مره ګناه کړ یده چی سینی مو توری پر یښې‌دی او تور و غر و ته ختلی یاست؟ دا کار د کړ و نه‌و ، په خبر و دامشکل حلیدای شو ای ـ »

دې خبر و د پښتنو په‌سپېڅلو زړ و کی اثر و کا، او دلود یو پښتنو سپین ږیری مشر «ملک فیروز» د غلیمانو په غد ر او قسمو تېر و و ت ، خپل زوی « شاهین خان» او و ر ار ه «ملک بهلو ل» یې له ګډو او لښکر و سره پرېښوو ل، پخپله دخو تنو نورو میړ و سره ملک سکندر «تحفه» او جسر ت ګکهر ته و رغی

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو تر پوښتني او گروپېرني د مخه‌و نيول سو، او ملگري يې و وژل سول ـ دډهلي او گکهر لښکري په شاهين خان او ملک بهلول پسې و وتلې، شاهين خان ديوې ډلي پښتنو سره د غليم دمخ نيوي دپاره پاته سو، او ملک بهلول ګډې دغرو څو کو ته‌و خېژولې، دډهلي او گکهر و لښکري پر شاهين خان پېښې سوې ، جنگ و نښت ډېر توريالي زلمي او پخپله شاهين خان و وژل سول، او پاته پښتانه بند يان سول، د پښتنو زلميو ګکري سر هندته يوورۍ سوې .

نکل کاچي جسرت گکهر ددغې سوبې په‌مناسبت په‌سر هند کې در بار و کړ ، او دملک فير و زلودي څخه يې دهري ګکهري‌نوم اونښان پو ښته ،په‌دې لړ کې دشاهين خان سر هم راو ړه سو، ملک فيرو ز و و يل: «دانه‌پېژنم!» غليمانو هغه ګکري دملک بهلول گټله او له‌هري څو ايې د ميړانې، زړو رتيا ، او ټينگارستاينې شروع سوې ، ملك فيروزچې داستاينې واورېدلې ليمه‌يې لانده سول او دجسرت په ځواب کې‌يې و و يل :«دا ګکري زما د توريالي زوی شاهين خان‌ده!»جسرت و رته‌و و يل :دمخه دې ولې نوم نه‌ښود؟ زوی‌مړی فيروز په خو را متانت و رته‌و و يل: «ماو يل نه‌چې‌په‌ميړانه‌به‌نړ سوی‌نه‌وی ، پېغو ربه‌را ته پاته سي، او اوس چې‌بهلول‌زمري ژوندی دی ډاډ ه‌يم چې ددغو خيالو رو ځلمو دتودو وينو پو ربه‌نه پا تېږي» جسرت د پښتنو تر ځپلو و روسته پنجاب ته ولاړ، سر هند يې د ډهلي لښکر و او ملک سکند ر تحفه ته پر ښېو د ـ او د پښتنو بنديان چې‌ملک فيروز هم پکښې‌و، دډهلي‌در بار ته و لېږل سول .

يو ازې ملک بهلول دغرو په څو کو کې‌لالهانده او ځپلې گسر زېډه، په‌زړو لښکري يې تار په تارسوې، ننگيا لي‌او جنگيالي يارا ن يې ياد دښمنـ نوله لاسه دگور تورې خاورې خوړلې چې ګکري يې‌په کله‌منارو کې نښتې‌وې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او یاپه زندانو کی پراته وو. خو بیاهم ځیلی مگر توریالی بهلول خپل همت له لاسه ورنه کړ، مځکی آرام نه و رکاوه، د وری هیسته یې پورو دارو کړ، څه توریالی سپرونه یې بیا پرځان را غونډ کړل، پرپاچاهی حدود و بې یې ناتارونه جوړول او هغه سیمی به یې تالاکولې. په دغو وختو کی یې ملک فیروز اکاهم د ډهلی له زندانه وروتښتېد او قطب خان ترېورېې هم د خپل کهاله او تېرنوره دابده ورغ و نه سهلای سوای او د ډهلی د پاچهی تر دربایې دقام دننگیالیو سره تورغرونه او د پاچاهی تور، لوړی او تندی غوره کړې ځکه نو ځیلی بهلول یو ډاډه او سروچ بهلول سو، په سرهند یې برید وکا، دسرهند پاچاهی حاکم یې د ډهلی دربارته په پناه ورلو مجبور کړ، او دسرهند او شاوخوا تللی واک یې بیاموند، او ځیلی پښتانه بیا پسر خپل بورسول. د ډهلی دربارچی دسرهند په نیولو خبرسو، سمدستی یې د وزیر الممالک نائب السلطنه حاجی شرقی (چې د سرقع افغان مؤلف حاجی شدنی لیکلی) او په حسام خان ملقب و، ترمشرتابه لاندی د ډهلی درنې لښکری د لودیو پښتنو ځیلو لره د سرهند لورته وخوځولې.

مدبر ملک بهلول چې دمخه یې لا د ډهلی دلښکر و مقابلی ته لیځی غښتلی وې له هغی خوا دیوه لږ مگر توریالی، تکړه، منظم او دانتقام له جذبې ډک لښکر سره مخ پر ډهلی راروان سو. د پنجاب د «ساد هورې» یا «شاهپور» او خضر آباد دسیمو ترمنځ په «کړه» یا «لده» نو سی ځای کی لښکری سره مخامخ سولې کلک جنگ و نښت، د بهلول لښکرو داسی توره وکړه چې غلیما نو به لاتر ډېره یادوله، او پښتنو ځلمیو دملک سکندرد جنگ د خپلو نا مراد و ځلمیو پوریو په د وه وا خیست، د ډهلی لښکرو ماتې وکړه او نائب السلطنه حسام خان و زیرالممالک په تېښته ډهلی ته ترپلل؛ بریالی ملک بهلول ترپانی پته پوری تو لی سیمی و نیولې او سوبه وړی له ډیر وولجو او بند یا نو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرهند ستون سو، او س نوغښتلی بهلو ل هر چاو مانه ، او دخپل اکار ښتانی خلف سو ،اود پانی پت په‌سیمو کی یې تقر یباً خپلو اک حکومت جو ړ کی ،چی بیا د دهلی پاچهی و ر ته‌خو له‌چو له‌نه‌کړ ی سوه .

خو بیاهم بهلو ل ته دده تدبیر دااجازه و ر نه‌کړه چی‌دده‌لی ددر بارسره مناسبات خړ پړوساتی ، نو ځکه یې د سلطان محمدشاه حضو ر ته و لیکل :

«زه دپاچا هغه پخوانـی‌نو کر یم ، خو د حسام خان و زیر په ژ و ند زما او ددهلی ددر بار تر منځ دمناسباتو دښه کېدلو هیله نه‌سی کېدلای ـ کـه‌پاچا دغه خند(حسام‌خان) په‌مر گ له‌منځه و باسی او ځای یې «حمیدخان »تـه(۱) و سپاری نو ز ه به‌دپخو اپه شان دپاچا هر حکم تـه‌غاړه ږدم »

سلطان محمدشاه‌چی‌دغښتلی اوتوریالی‌بهلول دغه‌مخلصانه‌لیک ولوست نوبی‌څه تأمله یې‌ومانه اوحسام‌خان وزیریې (چی‌دابوالفضل په‌قول‌دده دپاچهی‌رونق‌و)وواژه اووزارت یې‌حمیدخان‌ته‌وسپاره(۲) اوهم‌یې‌سمدستی‌ملک‌بهلول‌ته «دفتح‌خان‌ملک بهلول»خطاب‌وروليږه ، دده‌میرانه اوتوره‌یې ډېره وستایله څنګه چی‌له‌یوی‌خوا په خپله دا خطاب معمولی خطاب‌نه و،اوله بلی خوایی دملک‌بهلو ل دسرهند پر حکو مت او جاګیرداری پاچاهی مهرولګـا وه نو د ملك بهلو ل د را تلو نکو هیلو د پاره یې هم و رېر ا نسیت ، ځکه چی‌د ی پو هیده چی ددهلی له‌عیاش او کمزوری‌پاچاڅخه دحسام خان‌غوندی‌باتجربه و زیرپه‌ژوندد پا چهی‌دنیولو په‌لاره کی سوبه‌نه‌وه‌او که‌وه‌هم ډېری‌وینی بایدبهیدلی وای‌اودیری خواری ګاللی‌سوی وای .

---

(۱)شو کت‌افغان دغه حمیدخان هم لودی ګنی .

(۲)دتاریخ داودی مؤلف‌دغه پیښه دمحمدشاه دزوی علاءالدین‌په‌وختو کی راوړی‌مګرنور تاریخونه‌داپیښه دمحمدشاه‌په‌زمانه کی‌ګنی‌اودغه‌چاره‌دسلطان محمدشاه اوملك بهلول دروغي سبب بو لی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

مدبر ملک بهلول په یوه غشي دوې نخښې وویشتلې، یو یې دخپلې لارې څخه حسام-خان غوندې سنګړه ایسته کړه اوبل یې دخپل لاس سړی «حمیدخان» وزیر کړ، او حقیقتاً دحمیدخان وزارت دبهلول دپاچهۍ تیره سوه، اوهرلورته دلودیودو ر پېل سو، هره سیمه چې به یې غوښته هغه به یې نیوله، څوک یې سخې ته د ر بډای نه سوه، او «فتح خان ملک بهلول» هسې تش په نامه دده هلي تر واک لاندې و، اود سلطان محمدشاه کمزوري دې حدته ورسېدله چې دده خپل امیران پر زړور رسول او د «میوات» امیرانو د «مالوې» پاچا خلجي سلطان محمود (۸۷۳-۸۳۹ هـ) پرده هلي باندې دبرید دپاره راوباله، اوسلطان محمود هم چې له خدایه دا غوښته، د(۸۴۴ هـ) کال په پای کې یې لښکرې پرده هلي را وبهولې.

سلطان محمدشاه چې دفتح خان ملک بهلول پر توره اوزړه ورتوب ویسا درلوده لوڅکه یې سمدستي هغه له سرهنده د مالوې دلښکر ومقابلې ته راوغوښت - ملک بهلول هم دخپلو شلو زروغشتلو جګړ نو سره (چې څورلس زره یې یوازې پښتانه وو) ده هلي ته راغی، او د خلجي سلطا ن محمو د شاه مقا بلې ته یې تیاري و نیولې، او د ذي خلجي دسیاشتې په لومړیو ورځو کې دده هلي لښکرې دسلطان محمدشاه د زوی تر مشرتابه لاندې ده هلي څخه جنګ ته ورووتلې، چه ملک بهلول دخپل شل زرې توریالي پوځ سره (چې ده پر ساهرغشي ویشتونکي په کې وو) دده هلي دلښکر وپه مخ کې دمخکښ (مقدمته الجیش) په توګه روان و.

خجلي سلطان محمود ترده هلي دباندې ورته اړولی و، او څنګه چې دده هلي پاچاسلطان - محمدشاه پخپله جنګ ته نه و، ورووتلی نودمالوې پاچاسلطان محمود هم خپلې لښکرې دخپلو زامنوسلطان غیاث الدین اوقدرخان ترمشر تابه لاندې دملک بهلول مقابلې ته راوایستلې،

(c) ketabton.com: The Digital Library

له غرمي ښخه ترما ښام کلک جنګ وسو، او د مؤرخینو په اتفاق په دغه جنګ کښي ملک بهلول او د ده لښکرو داسی توره وکړه چی د ډهلی د لښکرو پت یې خوندی کړ، او د مالوی د لښکر وغرور یې پرسرورمات کئی .

په دغه شپه خلجی سلطان محمود ته خبر ورسېد چی سلطان احمدشاه ګجراتی د مالوی پرپایتخت «ساندو» برید کړی دی نو ډېر وارخطا او ترهور سو، او دستنېدو د پاره یې پلمه غوښتله. او په همدې وخت کی د ډهلی د بی زړه او ناپوه پاچا سلطان محمد شاه له خوا د روغی پیغام ورته راورسېد چی خلجی سلطان محمود ته یې دستنېدلو پلمه جوړه کړه خوښنګه چی دادر وغی پیغام د ملک بهلول په خوښه اوسلانه و، نو غیرتمن ملک بهلول ډېر خواشینی سو ، اوچی خلجی سلطان محمود له ډهلی ښخه لښکری وخوځولی نو ملک بهلول د خپل لښکر و سره ترشا برید وکړ د خجلی سلطان لښکری یې خورا وځپلی او ډېری ولجی یې ځنی ونیولی ، او چې له ډېرو ولجو سره ډهلی ته راوګرځېد سلطان محمدشاه ډېر و نازاوه او ډېر پاچاهی خلاتونه یې ورو بخښل، خپل زوی یې و باله او د «خان خانان» لقب یې (چې د هغه وخت لـه خـوراوتلو القابو ښـخه و) ور کـړ . بیا نو ملک بهلول د « خان خانان » دلقب او ډېر و ولجو سره بریالی سر هندته ستون سو . په (٨٤٥ هق) کال سلطان محمدشاه «سامانې» ته ولاړ، هلته یې «خانان خانان» ملک بهلول ته د «لاهور» او «دیپالپور» حکومت (چی د تاریخ فرشته په قول پخوا لا ملک بهلول خپله غېږ پر راګرځولې وه) ور کړ ، او د جسرت ګکهر ځپلو لره یې وګماره ، محمدشاه ډهلی ته ځنی ولاړ، ملک بهلول په هغه جسرت ګکهر پسی چې یو وخت د دغه پاچا په حکم دده (ملک بهلول) ځپلو لره راغلی و، لښکری و یستلی، جسرت کافر چی د خان خانان ملک بهلول د توری او زړور توب ټکلو نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپر ارو پدلی و و ، دروغی پیغام یې ورته ورو استاوه، او په دغه ترځ کې یې دډهلي دراتلو نکي پاچهي سبار کی هم ورکړه ، نو څنګه چې ملك بهلول هم نه غوښته چې دډهلي پر رقيبانو سر بيره نور هم دځان دښمنان کړي نو یې دجسرت دروغی پیغام ومانه او دغی سبار کی یې د پاچهي هيله ښه تر اپسی تینګه کړه او دلاهور او دیپالپور حکومت دده طاقت لا پسی غبرګ کړ ، دشاو خوا پاچاهي سیمی یې نورې هم پسی ونیولی او له لاهوره تر پانی پته تقريبا دملك بهلول خپلوا که پاچهي و ه .

په (۸۴۶ هق) سلطان محمدشاه دخپنواميرانو په لمسون (چې غوښته یې دی لا پسی کمزوری کړی خان خانان ملك بهلول ته چې دډهلي دتاج وتخت حقيقي ساتندوی و، یوسخت لیك راولیږه اووې ترا ته . دغه تر تلو دده او محمدشاه پاچا مناسبات سره وران کړل او خان خانان ملك بهلول دډهلي دنیولود پاره په تیاریو بوخت سو، نو د همدغه کال په پای کی خان خانان ملك بهلول خپلی لښکر ی پر ډهلي ورو بهلولي سلطان محمد شاه کلابندسو، خوسلطان بهلول په دغه وار دډهلي دنیولو امکان ونه لید سرهندته یې لښکری ولیږدولی ، او هلته یې «ذسلطان محمد» یا « سلطان بهلول» په نامه ځانته خپلواك حکومت تاسيس کړ مګر خطبه اوسکه یې دډهلي ترنیولو پوری پرخپل نامه نه کړه .

د(۸۴۷ هـ ق) کال په پای کی چی دډهلي پاچا سلطان محمدشاه وسړ ،نو نالایق زوی علاءالدين یې پر تخت کښېنوست اود «عالم شاه » لقب یې غوره کړ . دده بیعت لرهتول امراو رغلل خو یوازی سلطان محمد «بهلول» ورته ور نه غیء .

په دغه وخت کی دډهلي دپاچهي نظام که څه هم له پخوا څخه لا دسلطان محمد شاه په زمانه کی ګډوډ سوی و ،خوعالم شاه چی پر تخت کښېنوست هغه پساته واك او انتظام یې هم تر خپل عیش څار کړ. دملك خسال ورځ په ورځ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورانېده، هرلورته ملوک الطوایفي سوه په هرښار او هرسیمه کې بیلې بیلې پاچهۍ جوړې سوې، له لاهوره ترپاني پته بیا د ملتان ترخنډو او ناګور حصار او هانسي پورې دشاهو خیلو لودیو په لاس کې وه، پر (کول) عیسی خان او پر «بیانه» داود خان غېږ راګرځولې وه، په «مهرولی» کې چې دډهلي سهیلي لمرلوېدیز پلو ته لس میله لیرې پروت دی احمد خان سیواني دخپلوا کې بیرغ پورته کړی ؤ سنبهل د جمنا دسیند دخواجه خضر تر ګودره پورې چې دډهلي ته خورا نژدې دی د دریاخان لودي تر لاس لاندې و، په «چندوار» کې قطب خان لودي خپلواک حاکم ودشاه عالم یوازې خپل جاګیر «بدایون» او دډهلي ښار او شاه و خوا په لاس کې پاته وه ځکه نو په هغه وخت کې داستل و، چې «پاچهۍ دشاه عالم له ډهلي څخه تر پالم » (۱)

نو په داسې وخت کې سلطان بهلول بیا پر ډهلي بریدو کا علاءالدین شاه عالم کلابند سو، خو سلطان بهلول بیا لښکرې څنې راستونې کړې او په لاهور کې یې یوشاهانه جشن جوړ کې ټولو امیرانو سردارانو ته یې خلاتونه ورکړه، په دې وخت کې وهغه لس زره توریالي پښتانه چې یې له کسې غره اوروه راغوښتي وو، هم ورته را ورسېدل دېریې و نازول خلاتونه او جاګیرونه او آسونه ور وبخښل د دوی په راتګ د لښکر و شمېر خلو ښتوزرو ته ورسېد .

کله سلطان محمد (بهلول) په لاهور کې شاهانه جشن جوړ کړ ټولو پښتنو ته یې حکم و کړ چې بې توری اوسپاهي تو به په بل کار نه کوي د کرهنې اوسوداګرۍ څخه به لاس اخلي یودووتنو چې ددې حکم له منلو څخه یې ټه وکړه سیاستا ووژل سول په دې صورت نو پښتنو له یوه مخه سپاهي توب ته مخ ونیواو سلطان محمد (بهلول) فوځي طاقت دېر غښتلی سو .

په دې وخت کې یوه بله پیښه هم وسوه چې دبهلول دپاره یې دډهلي د پاچهۍ نیولو لاره پرانیستله هغه داوه چې یو وخت د حمید خان

---

(۱) پالم دډهلي له ښاره پنځه کروه لیرې دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزیرپلار «فتح خان» «درای پرتاب» کوټ وران کړی و، اوددهماندینه چې یې بندی را وستلی وه ځان ته یې کښېنولی وه ، دغه غچ درای پرتاب په زړه کی و ، غوښته یې چې دده ترزوی یې کسات وکاږی، نو په (۸۰۰هق) یا په (۸۰۲ه) کال چې سلطان عالمشاه ډهلی څخه بارهری «مارهری» ته نژدې «برهان آباد» ته ولاړ هلته یې دعیسی خان او قطب خان په سلا پاچا ته وویل : که پاچا حمیدخان وزیرووژنی ، یا یې ایسته کړی نو به څلوېښت یاغی سیمی په پاچهی دفتر کی داخلی کړو ، دغه لمسون پاچا د حمیدخان وزیروژله یابند ته چمتو کړ ، خو حمید خان ځینو درباری خپلوانو په دغه حال خبر کړ ، اویادځینو په عقیده له بنده وغورځېد، ځان یې په پټه ډهلی ته ورساوه ځینی کسان وایي چې په دغه لمسون کی دسلطان محمد (بهلول) لاس هم و .

په هرصورت حمیدخان وزیرچې ډهلی ته ورسېد پاچهی کورنی یې په خوراسپکاوی له ډهلی څخه وایستله او په خپله یې پر ډهلی غبرراوگرځوله ، عیاش شاه عالم په «بدا یوان » کی ورته کښېنوست .

حمیدخان وزیرکه څه هم د ډهلی واک وموند خوبیا هم پوهېده چې دادروند بار په خپل نامه ترمزله نشی رسولای نو یې خیال درلود چې دسلطان علاءالدین شاه عالم پرځای بل څوک د ډهلی پرتخت کښېنوی ، دجونپورپاچا «سلطان محمود شرقی » دشاه عالم زوم و ، اوخلجی سلطان محمود دمالوې پاچا په «مانډو» کی ناست و، چې له ډهلی څخه خوراډېرلیری و ، ځکه نومجبوراد ډهلی دپاچهی دپاره د حمید خان وزیرسترگی سلطان محمد (بهلول) اوقیام ته وروا وښتلی ، دحمیدخان په بلنه دواړه امیران (بهلول اوقیام خان) په خوراییړه ډهلی ته راوخوځېدل ، قیام خان چې خبرېد سلطان محمد (بهلول) بیادلښکرسره ډهلی ته ځان راورساوه اوقیام خان چې ځان دبهلول ساری ساری نه باله نو بیرته خپل جاگیرته ستون سو .

حمیدوز یرچې بهلول ولیدورته یې وویل: » د ډهلی پاچهی دی ستامبارکه سی ، وزارت به د ی زه په غاړه واخلم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بهلول ځواب ورکړ:« زه سپاهي سړی يم په چاچهې ځه پوهېږم‌، ته پاچاسه‌اوزه به‌دی‌سپهسالارسم او کهٔه نورخدمت راو سپاري هغه ته هم ولاړيم »

حميدخان ورته وويل:«سادا کار دځان دپاره نه‌دی کړی‌خاص ‌داسلام‌دښېگنی دپاره مې داجرأت وکړ، ځکه چې‌ماباوردرلود چې په‌دغه‌پاچهې کې‌به‌داسلام حال لاپسې وران سی اوزه بېربدم چې نوری بخولی (فجايع) به لا پسې پيښې سی (الملك لمن غلب) زه‌ترتابر يالې اوغښتلی نه‌وينم ځکه‌ماته دد ې کاردپاره غوره کړی» تردېراصرار وروسته ملک بهلول قانع سو‌،له‌حميد خان و زير ځخه يې دډهلي د ښارکلي واخيستلی او حميدخان ته يې وويل :

«زه‌يوازی دښار دوره ساتندوی يم‌هرحکم چې‌ته کوې هغه‌وړم »اوپه‌دې‌صورت يې حميدخان له خپلې خوادادِه کړ ! ځکه چې سلک‌بهلول په دې ښه‌پوهېدچې که‌ځه‌هم‌دی په‌نامه پاچاو،خوپه حقيقت کی‌دهغه حميدخان دلاس‌سړی‌و،چې‌دده په‌توره اوتدبيريې وزارت موندلی‌و ؛مگرځيرک‌،مدبراودوراندیش‌بهلول داوضعيت‌په خوراسرِه سينه‌سهه ‌،وخت‌ته‌يې کتل‌چې‌دادستر گواغزی‌اود سرچنگک‌هم‌دتدبرله‌مخې له‌سنځه وباسي‌خوچې‌ځان‌رښتيا‌پاچاوگڼي‌، نوهغه‌و ،چې‌دځه‌سودی دپاره‌ديهلول‌غاړ ه حميدته کړه‌وه‌اوځه‌چې به‌وزيرويل‌پاچا به‌هغه‌کول ، اوهره ورځ به‌پاچادوزيرسلام ته‌ورتی نکل‌ کاچې يوه و رځ حميدخان‌و ز ير ،بهلو ل پاچا اوځوتنه نوردپښتنو ملکان ميلمستيا ته وروبلل ، دور انديش پاچا دپښتو نملکانو ته وويل چې :

«دحميدخان وزير دربارته چې‌ورسو‌، دد ی دپاره چې‌ستاسې بيره‌اوپرتم ددمله زړه ووزی‌تاسې به‌هسې احمقانه وضعيتونه کوئ چې و « زيـريې طبيعی وگـڼی » پښتانه سلکان‌چې هم دو زيردسترخـوان ته‌ورغلل‌چاوچنې په‌ملا کې ووهلې‌اوچا دحميدخان ترځنگ کښېښوولې، حميدخان وزيرچې سبب‌ځنې وپوښتېددوی‌وويل: «بېرېزوچې غلانه‌سي» وزيرددوی پرسپيځلي‌ورځ دېروخندل‌اودوی ته‌يې‌داډ ورکړ چې‌دلته غلانسې‌کېدلای (خودا په حقيقت کی د هغې ډرامې لوسړی پرده‌وه‌چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځیرک بهلول تش په نامه پاچا جوړه کړې وه)

ډوډۍ چې وخوړه شوه پښتنو ملکانو په خوراتعجب غالیواو کمبلوته وکتل وزیرته یې وویل : « لهدغو ځخه یویوتوکر سو ړته راپرې کړی چې خولی ځنې وګنډواو

زامنو تهیې پهسوغات کړ و لیږو ، هلته به سو کام داو سنیچې سو ړدو زیر په دربار کی ډېر درانه یو ، حمیدخان داهم ددوی سپیځلتوب وګاڼه او ورتهوی ویل :

« تر دغه به نو رښه ښه توکران درته درکړم »

کله چې د هندوستان ددو د سره سم تر ډوډۍ وروسته دګلو ، عطر او پان ستر خوان وغوړېد ځینو عطرونه وښبله ، چاګلونه وخوړل ، چالنده چونه (چې پهپانو کی لږلږ په کاریږی) په خوله کړه ، خولې یې وسوې او پر کمبلو یې تو کړل .

حمیدخان وزیر چې داوضعیتونه ولیدل نوریې ونهسهلای سو ای دایې خپل سپکاوی وګاڼه او بهلول ته یې مخ واړوه چې :

«داولی داسیبې باکی کوی؟ »

بهلول پهخورا ادب ورته وویل چې:« داناپوه کلیوال دیپه غروکی اوسی ، بېلهوږلو او خوړلو یېنورڅه نهزده ، دښاری خلکو سره ډېر نهدی اوسېدلی »

دیو یناحمیدخان ډاډه کړ ،دربارسات سو ،او هر څوك خپلو ځپلوکو روته ولاړل، دمېلمستیا پهسبابیابهلول دعادی ورځو پهشان دحمیدخان وزیر کره سلامی تهورغی، نوروخت چې به دی دحمیدخان دربارتهدننه ورننووت ، څه پښتانه مشران بهورسره پرېښول کېدل او نورسړی به یې دباندی درېدل پهدغهورځ دبهلول په لمسون دباندی پاتو پښتنو ځینی حاجبان ووهل،او په زوریې غوښتل دربارتهننوزی، ډو ډسره پورته سو ، او حمید خان تهوویل سول چې :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«دباندی پاته پښتانه ملك بهلول ته بدور دوايي چې مور هم لکه بهلول د حمیدخان وزیر نوکران یو ، دی پخپله دربارته ننووت او مونږ نه پرېږدي »

هغه و ، چې وزیر تول پاته پښتانه دننه دربارته ورو بلل ، پښتانه چې ور ننوتل نو بېل بېل د وزیر دنوکرانو شا وو ته یو او دوه ودرېدل، په دې وخت کې دبهلول تر بور قطب خان ور وړاندی سو ، څنګېر یې د حمیدخان سخی ته کېښود،او ورته وې ویل :

«سلاداده چې تاسی دخوور څو د پاره گوښه نشینه سئی— څکه چې مونږ ستا مالگه څکلې ده نوستاو ژله ورنه گنوو!»

وزیر چې داننداره ولیدله دسبب پوښتنه یې وکړه، قطب خان ددې ځواب سره چې:

«مونږ تانه و ژنو ، خو څنګه چې تاپخپله نمکحر امی کړی ده ، نو اوس مونږ هم په تاو یسانسو کولای »

دحمید خان مغرور وزیر پښو ته یې بېړی وروا چولې او دډهلي دښار تر کلادباندی په یوه ځای کې تر سړ ینی پوری نظر بندو ساته سو ، او بهلول دډهلي دپاچهی بشپړ واك ومو ند— خو په دې ښه پو هېدچې په یوه ملك کې دوه پاچهان نه ځائیږی او دو هم پاچاسلطان علاءالدین عالمشاه و ،چې په بدایون کې ناست و ، نو څکه مدبر بهلول ،عالمشاه ته ولیکل :

«زمستاپلار روزلی یم،زمستاهغه پاچهی چلوم چې ستاله لاسه وتلې وه،څکه نوماتر اوسه ستانوم لهسکې او خطبې څخه نه دی ایستلی » سلطان علاءالدین عالمشاه ورته ځواب راولېږه چې :

«زماپلار ته خپل زوی بللی—زه هم تاخپل مشرورور بولم، څکه نو دپاچهی کار بار تاته پرېږدم، او زه د«بدایون» پر جا گیر سکته شوم »

هغه و ، چې تر پورته ځواب تر ورسېدو وروسته بهلول د(۸۰۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوړی خو ر په او وه‌لسمه دشپږ دیر شو کالو په‌عمر دخپلی پاچهی‌اعلان و کی او د«سلطان بهلو ل‌شاه غازی » لقب یې‌غو ره کړ ، خطبه او‌سکه یې‌پر خپل نامه کړه، دملك اصلاحاتو ته‌یې ملاو تړ له، لښکری یې غښتلی کړې، او د عدل او انصاف و ر یې درعیتو پر مخ و پر ا نیست ا و د سلطا ن علاءالدین هغو امیر انو ته‌چې دسلطان بهلو ل سر ه په‌ډ هلی کی‌و و ،و ظیفی‌او تنخاوی دپخو اپه ډو ل و تپا کلی او پخپله سلطان علاءالدین عالمشاه په«بدایو ن» کې‌پخپل عیش او عشر ت‌بو خت‌و ،څو چې‌په(۸۵۵ هق) کال همهلته په«بدایو ن»کی مړ سو .

دسلطان علاءالدین عالمشاه په‌مړ ینه که‌څه هم سلطان بهلو ل د«بدایـو ن »له خوا بې‌غمه سو ،خو دعالمشاه دزو م سلطان محمو د شر قی له‌خو اچې‌د«جو نپو ر » پاچاو ، تر هغه غښتلی فتنه و ر ته پاڅېدله،او سمدستی خبر و ر ته ر او ر سېد چې سلطان محمو د دډهلی دبر ید دپاره ځان چمتو کوی .

دسلطان بهلو ل دارشه و ه‌چې‌تر خپله و سه‌پو ری یې‌له‌جنگه ځان ژ غو ره ، ځکه‌یې نو په‌خو را کړه غاړه دجو نپو رله در باره دنه‌بر ید (عدم‌تعرض) د تړ و ن هیله و کړه،خو دجو نپو ر دمغر و ر پاچا سلطان محمو د او د هغه دملکی زړو نو کله دامنلای سو ای چې‌دملکی دپلر گنی‌پر تخت دی نو ر څوك ناست وی، او همدغه سبب‌و ،چې دسلطان بهلو ل در و غی پیغام یې ر د کړ .

په‌۸۵۶ه ق کال سلطان بهلو ل د خپل پخوانی جا گیر سر هنداو دیپالپو ر خو اته‌و لاړ ،او دډهلی نیابت یې‌خپل مشر او نوی ز لمی‌زوی «خو اجه بایز ید» ته و سپا ره .

ځینی و ایی‌چې‌ده غو ښته دپنجاب له‌سیمو څخه نو ر فو ځی طاقت دشر قی‌پاچا مقابلی ته‌ر او لی، او‌ځینی و ایی چې غو ښته یې دسر هند او دیپالپو ر تر انتظام و ر و سته ملتان چې‌په هغو و ختو کی‌دیو ه ستانه شیخ یو سف‌تر لاس لاندی و ، و نیسی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

په (۸۶۰ هق) کال هغه وخت چې سلطان بهلول د پنجاب په سیمو کې و، د جونپور پاچا سلطان محمود تقریباً د دوه لکو تنو فوځ او یو نیم زر وهاتیانو سره پر ډهلی یرغل وکیٔ نوی زلمی «بایزید» او څو ورسره پاته امیران پوه شول چې د دونی درنو لښکرو مقابله د څو تنو سړو او ښځو کار نه دی بله چاره نه وه په کلا ننوتل، ښار کلا بند سو، د جونپور لښکرو شاوخوا ورته وانړول، د کلا دساتندو یو مشر توب د سلطان بهلول د پښتنی خوابنی «بی بی مستو» چې د اسلام خان کونډه او د سلطان بهلول دا کاماندینه وه پر غاړه واخیست— او ددی د پاره چې غلیم پوه دی و نه پوهیږی چې په کلا کی فوځ و نه نسته دلو دی کورنی ټولو پښتنو ښځو ته یې دنارینو کالی وروا غوستل، کلاته یې وخېژولې او پهری یې وروسپارلی— څه سړو نه چې په کلا کی وو، ټول یې وگمارل چې تل به د غلیم پر لښکرو غشی اوروی، په دغو زلمیو کې د خپل وخت نامتو غشی ویشتونکی د خان جهان لودی زوم (شاه سکندر شیروانی) هم و، چې هر غشی یې یو ولس موته (پنځه نیم فته) اوږدو و، او تراتو سو گامو پوری رسېده، او دده پر ټولو غشو په زرین لیك «سکندر شاه» لیکلی وو.

د ډهلی د ښار کلابندی پسی اوږده سوه او بی بی مستو د سلطان بهلول د ورسېدلو په تمه تر ډېره وخته پوری کلاو ساتله، خودلو دیو سړو نو دراتگ ډېر غ ورنغی، نو دا ننگیالی مېرمن او ټول کلاوال د کلابندی څخه اریو ستغ کړل او په پای کی یې سلا پر دی سوه چې د ښار کلی غلیم ته وروا ستوی او خپل ځانو نه و باسی. نو بی بی مستو د سید شمس الدین په لاس د ډهلی د ښار کلی دیوه پیغام سره د سلطان محمود مشرقی خوراو رتېر امیر دریاخان لودی ته (چې د شرقی د لښکرو ټول انتظام په ده پوری اړه درلودله) ورولېږلې او څنگه چې هغه هم پښتون و، نو د پیغور په توگه یې دا پیغام هم ورسره مل کی چې:

«که دلو دیو د ناموس د نه خوندی کولو پېټ وړې نو کلی درواخله!»

(c) ketabton.com: The Digital Library

و ایی هغه‌وخت‌چې‌سیدشمس‌الد ین ددر یاخا ن در بار ته‌و رغی نو دد ه په غو ښتنه در یاخان‌خپل در بار یان پاخو ل، او چې دوی دو ه په‌دوه سر ه‌پاته‌سو ل سیدشمس‌الدین و رته وو یل:

«سلطان محمو د(شر قی‌پاچا) ستاسره څه خپلوی لـری؟»

در یاخان ځو اب‌و ر کی‌چی :

«خپل سی‌نه‌دی،زه یې نو کر یم او دی‌سی پاچادی»

سیدبیاپو ښتنه ځینی و کړ ه :

«سلطان بهلو ل ستاڅه کیږی؟ »

در یاخان و و یل:

«مو ږسره عز یز ان یو ، و رو نه یو ، دی هم لو د ی دی او زه‌هم»

سید و رته وو یل:

«نو دده سیندی او خو یندی ستاڅه کیږی؟»

در یاخان ځو اب و ر کی:

«دده مو رسی مو ر‌او دده خو یندی سی‌خو یندی دی»

نوپه‌دی و خت کی‌سیدشمس الدین کلې له‌جیبه ر اوایستلی ،مخ ته‌یې‌ور ته کښېښو ولې اوو ر ته و یو یل:

«او س نو ستاخپله خو ښه‌ده چې‌دخپلو سیندو او خو یندو پر ده ځو ندی کوی که‌یه ؟ »

پر در یاخان ددې پو ښتنی ځو اب و در ېد او په‌خو ر اتر هو ر ه و رځ یې ورته و و یل :

« که‌سلطان بهلو ل ر ارسېدلی و ای، څه‌خوبه سی هر و مر و کړی و ای،اوس چې‌داګ تش تو ر پاته‌دی هیڅ‌تدبیر نسی کېدلای».

دلته‌نو هو ښیا رسیدو ر ته و یل:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«سلطا ن بهلو ل خو ر ارسپدلی دی،بنایی زما ترستنیدلو دمخه په کلانو تلی وی».

در یاخا ن چې داو ارو پدله نوقومی پېر زو ینی یې پر نو کری بری و مو ند او کلی یې بیر ته سیدته و ر کړې،او سیدیې په خو ر اډېره ز ړه او در ناوی د کلا خو اته ستو ن کیء، او پخپله در یاخان دستی دسلطان محمو دشرقی پاچادر بار ته و رغی او عرض یې وکړ چی :

« د کلا کلی ماته راو ړسوی وې خو ماېې له اخیستو څخه نته وکړه، دا ځکه چې ارو پدل کېږی چې بهلو ل دیو ه بې شمیره فوځ سره را رسپدلی دی، نو که مو ږ ماتې و ر کړ ه ټو ل ملك ز مو ږ دی— پاچادی دلته او سی او ماته دی اجازه را کړی چې مخه یې و نیسم، او نوم نښان یې و رك کړ م»

شر قی پاچاهم سمدستی دسلطان بهلو ل دمخنیوی حکم و ر کړ .

له بلی خوا سلطان بهلو ل چې دسر هند او دیپالپو ر په سیمو کی دشر قی سلطان محمو د په بر یدخبر سو ، نو سمدستی یې دخپلو امیر انو پهسلا پښتونخو اته د هری پښتنی قبیلی پهنامه یو یو لیك ا و یوه جرگه و لیږله ا و خپلی مرستی لره یې را و بلل .

د سلطا ن بهلو ل د لیك مضمون« شو کت ا فغا ن » دا سی ضبط کړ ی دی:

«لوی خدا ی پښتنو ته د هندوستان (ډهلی) پاچهی و ر کړې ده، دهندوستا ن دنورو پاچهانو سترگی نه پررو نېږ ، او دانعمت یې پر پښتنو پېرزو نه دی ، غو اړ ی پښتانه له هندوستانه و ر ك کړی۔ هندوستا ن یو ارت او آزاد ملك دی ، ټو ل عز یز ان پکښی ځا ئېدلا ی سی، که تاسی دلته راسی پاچهی به تش زما په نامه وی ، او ملك به ټو ل چی او س زما په لاس کی دی او یا یې پس له دې نیسو سره و و یشو. په دی و رځو کی دجونپو ر پاچا خورا ډېری لښکری پر ډهلـی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رابهولی دي ، د پښتنو خوېندی اومیندی کلا بندی ګالی ، اودا دتولو پښتنو ننګه ده - هلی را پاڅیءِ ! دجونپورد پا چا سر ته وروڼی!! »

ددې حال پهورسېدلو دپښتنو ځلمو فوځونه یو په بل پسې لههرې‌خوا مخ پر ډهلی راوخوځېدل چې پښتنی ننګه پرځای کړی او پښتنې خوېندی او میندی لهکلابندی څخه وژغوری .

هغه وخت چې سلطان بهلول د پښتنو ډېرو زیاتو او لو یو لښکرو سره خپل ځان په تلوار ډهلی‌ته ورساوه او له ډهلی څخه پنځلس کروه لیری‌یی په «بیره» یا «نریلا» کی واړول؛ دډهلی لهخوا ددریاخان‌لودی لښکری دهغه دیرش‌زرفوځ او دېرشو ،یاځلو ښتو پیلانو سره چی سلطان محمود شرقی‌دخپل یوستر امیر هراتی فتح خان پهمشری ورسره کړی‌وی ورو رسېدلې .

سلطان بهلول خپلی لښکری پردرو برخو ووېشلی وې اوله دروخواوېې د دښمن پرلښکرو وروخوځولې ،خوراکلک جنګ ونښت.

وایی چې داسلام خان زوی قطب خان هسی غشی‌ویشتل چی‌په هغه وخت کی‌یې ساری نه‌درلود، او په دغه‌جنګ کی‌یې پهیوه غشی هغه جنګی پیل‌چی هراتی فتح خان دټول شرقی فوځ پهمخ کی پرسپوروُ ،هسی لهکاره‌ویوست چې ییا دجنګ سپک (قوت) پکښی پاته‌نه و، دغی پیښی د شرقی فوځو غړی وتښتول او په‌دغه ترځ کی د قطب خان سترګی پر دریاخان لودی ولګېد لې نوورډغ یې کړه چې:

«په‌دغسی وخت کی چی ستا خوېندی اومیندی پهکلاکی بندیانی دی ستاپښتنی غیرت داڅنګه منلای‌سی چی دپردو لهخوا وجنګېږې اودخپل پت اوناموس فکر پرېږدې ؟»

دریاخان چی داپیغوروارو ېد وروډغ یې کړه:

« کهځوک دشاله‌خوا پرمابریدنهکوی زه بهستون سم »

(c) ketabton.com: The Digital Library

قطب خان ډاډ و رکیء او لوړه یې و رسره و کړه، دریاخان مخ وګرزاوه، دده په‌مخ ګرزولی دشرقی لښکرو پښې هم له‌مځکی وختلې ، هراتی فتح خان (چې پیل یې لادمخه له‌کاره وتلی‌و) دسلطان بهلول دیوه امیر «رای کرن» په لاس کښېوت اوځنګه چې پخواتردې درای کرن ورور «پتهورای» «ددغه فتح‌خان له‌لاسه وژل سوی‌و، نوده‌هم فتح‌خان وواژه ، او ککری یې سلطان بهلول ته ورووړه ، په دغه جګړه‌کی لودیوته اووه جنګی پیلان هم په لاس ورغلل دسلطان محمود دفوځ دماتی خبرچی ډ هلی ته‌ورسېدد کلا خلکو په‌خوراخوشالی دکلاساتندویی مشری « بی‌بی مستو» ته‌حال ورووړ، اوهغې ورته وویل : « تاسی وګوری‌ء داخلک چی‌راستنېږی په‌خپلو خیمونوزی که‌برابردخپل پاچا دربارته‌ځی؟ دوی چی وکتل هغه خلک تیو ل ، برابرخیموته تلل اوخپل کالی یی تیولول داحال چی یې «بی‌بی‌مستو» وروووړ، نوهغې سمدستی حکم وکیء چی‌دښادی ډولونه دی وډنګول سی ؛ سلطان محمود شرقی چی له کلا څخه دښادی ډولونه واروېدل درباریان یې وپوښتل چی :

«په‌کلا کی‌ولی د ښادی نغارې ډنګولی کېږی؟ »

درباریان لاد تحقیق دپاره پاڅېدلی نه‌و، چی لودی دریاخاپه خورابده ورځ وروړسېد ، اودهراتی فتح خان دوژنی اودشرقی فوځودماتی بدخبر یې ورووړ . سلطان محود بلـه چاره و نه لید له سمدستی یې جونپورته دکوچ نغـارې وډنګولې اوسلطان بهلول بریالی په ډ هلی ورننووت ، کلا بندو پښتنویې‌خوراتود هرکلی وکئ، اوهری خواته‌دخوښی ډمامې‌ووغېدلې ، جشنونه ونیول‌سول‌اوله پښتونخوا څخه‌ورغلیو پښتوته‌یې‌درانه درانه‌انعامونه ووېشل،خوکله چی‌یې‌ملک کالونومی‌پښتانه مشرته خلاتونه کښېښوول هغه وانه‌خیستل‌سلطان بهلول چی یې‌دنتیی علت وپوښته ده‌ورته وویل چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

«زه‌په‌دغه جنگ کی‌تېی سوی یم،اوس که‌زه‌دغه خلاتونه اخلم‌پښتانه‌په‌پیغور را کوی چی کالونخان‌خپل تپ‌خرخ کی‌،خوماداتپ دکام په‌ننگ‌کی‌ اخیستی‌دی ، زه‌داپه وینوسور تپ نه‌خرخوم اوداپیغور نسم ورای دتپ بهااخستل دناسیالوکار دی ننگیالی یوازی دننگ دپاره ځانونه و ژنی‌او بس »

په‌(۸۶۱ هق) کال سلطان بهلول دخپلول‌لښکروسره‌دمیوات‌اودو آبی‌لورته‌وخوځید، میواتی احمدخان یې(چی‌دخضرخانی سلطان علاوالدین عالمشاه په وختوکی‌دتول میوات‌خپلواک‌واکمن‌و)مخی‌ته‌راووت اودسلطان‌بهلول حکم‌ته‌یې‌غاړه کښېښووله- سلطان‌دده دهغه طاقت (چی‌تل به‌یې یاغی توب‌ته‌پاڅاوه)د لږ ولو په‌غرض‌دهغو خواو ،او وه سیمی‌دده له‌واکه و ایستلی او پاته یې‌ده‌دجاگیرپه نامه‌و رپریښوولې

داحمد خان اکا « مبارک‌خان»یې‌دږهلی په‌دربارکی دیرغمل په‌توگه دځان سره بوت ، او د « برن » له‌لاری «سنبهل» ته‌پسی ورغی‌ء او دسنبهل واکمن « دریاخان لودی» یې هم‌اطاعت و مانه او او وه پیلان یې‌و رولاندی کړل‌سلطان- بهلول‌دده‌او وه سیمی هم‌دخپلی پاچهی‌په دفتر کښېیستلی اونوری یې ده ته دجاگیر په‌توگه‌ورپر ېښوو لې بیانو«کول» (اوسنی‌عیلیگر) ته‌پسی‌و رتېرمسو، دکول واکمن «عیسی‌خان »یې‌پرخپل حال‌پرېښود؛ له‌کوله‌څخه«برهان آباد» ته‌و لاړ او«دسکیت» واکمن‌مبارک خان‌لوانی یې هرکلی وکی‌ء سلطان‌هم دسکیت بیرته مبارک‌خان ته‌وسپاره، بهوگاون ته‌ورغی‌ء اود هغی‌سیمی واک یې «رای پرتاب» ته‌ورکی - اوله هغه‌ځایه «راپړی» ته‌و لاړ ، راپړی واکمن‌دحسین‌خان پښتانه‌زوی قطب خان ځان کلابند کی خودسلطان‌بهلول‌لښکرډېر ژ رور باندی‌بری وموندااودخانجهان‌لودی په‌زیرمه قطب‌خان وباخښه سواو جاگیر یې هم بیرته ورکړ مسو.

بیانو سلطان بهلول «اتاوی» ته‌وخوځید‌هغه سیمه یې‌هم و نیوله، او په دی توگه‌تول«میوات»او دو«آبه» او «سنبهل» دږهلی‌په‌پاچهی کښېیستلی‌سوی‌اودداتولی هغه‌سیمی‌وی‌چی‌دمبارکشاه (۸۲۴-۸۳۷ هـ) په‌پاچهی کی په‌دږهلی‌پوری‌تړلی‌وې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجونپور پاچاچې و او ریدل چې سلطان بهلول تراتاوی پورې لاسونه اوږده کړه سمدستي يې خپلې لښکرې داتاوې لورته و روخوځولې، لښکرې په اتاوه سره مخامخ سوې، لومړۍ ورځ يوسپک جنگ وسوپه سبايې د راپړي حاکم «قطب خان» او د «بهوگاون» حاکم «رای پرتاپ» منځ ته راغلل او ددواړوپاچهانو ترمنځ يې په ځینو شرطوروغه وکړه اودواړې سره مخامخ لښکرې بېرته خپلوخپلو ځایوته ستنې سوې.

خوترڅه مودې وروسته يې بیادسلطان بهلول اوسلطان محمودشرقي ترمنځ شخړه منځ ته راغله اوخوجگړې يې سره وکړې (چې تفصیل يې «دلودي پښتانه» په ۸۴، ۸۵ مخوکې راغلی دی) خوپه پای کې سلطان محمودشرقي په (٨٦٢ هـ ق/) کال مړسو اومشرزوی شهزاده بهیکن دسلطان محمدشاه په نامه دپلارپرځای کښېنوست اوهغه هم دسلطان بهلول سره مخالفت شروع کی ترڅو جگړو وروسته سلطان محمدشاه هم ووژل سو اود هغه پرځای سلطان حسین شرقي کښېنوست اوسمدستي يې دسلطان بهلول سره روغه وکړه؛ اوددسلطان بهلول اخښي اواوتربور (قطب خان لودي) يې له بنده ایله کې اوپه ډېر احترام يې ډېرو خلاتو او آسانو سره سلطان بهاول ته ورولېږه.

په (٨٦٧ هـ ق) کال سلطان بهلول دډهلي چارې قطب خان لودي اوخانجهان وزیرته وسپارلې اوپخپله دلوی لښکرسره دملتان دیاغي حاکم دځپلواود پنجاب دانتظام دپاره له ډهلي څخه وخوځید خوپه لاره کې خبرسوچې د سلطان حسین شرقي لښکرې مخ پر ډهلي راروانې دی، نوځکه يې دپجاب کار نیمگړی پرېښتوداوپه خو راتلوار دشرقي لښکرو مخنیوی لري ډهلي ته ستون سو، خو تراتو ورځو جنگ وروسته يې بیادځینواميرانوپه گواښ تردروکالو پورې دنه برید تړون دسلطان حسین شرقي سره وتاړه.

تردروکالووروسته سلطان حسین شرقي بیادیو لک سپرواویوزر پیلانو سره پاڅید «اتاوه» يې ونیوله اوپه «بیانه» کې دده په نامه خطبه وویله سوه، له بلې خواسلطان بهول دخپلو لښکر سره وروؤت په «بهتواره» یا (کودکان) کې يې دشرقي فوځو مخه ونیوله

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د سخه‌ترهغه‌چې جنګ وسی‌د خانجهان لودی په زیار بیار وغه وسوه نوسلطان‌ډهلی بهلول نوسلطان حسین جونپورته‌ستانه سو ل ؛

مګر لږ وخت و روسته سلطان حسین بیا دډهلی خواته لښکری راوبهولی چی سلطا ن بهلول یې په «سنګهره»کی سخه ونیوله ، څو جنګونه سره وسول چې پهای یې‌بیا په روغه تملم سو .

په (۸۷٦هق- یا-په ۸۷۸ه) کال چی دملتان پاچا سلطان قطب‌الدین‌لنګاړای سهره و مړ او پر ځای یې زوی «سلطان حسین لنګا» پاچاسو ،سلطان بهلول‌دملتان دپناه و روړی پخوانی پاچا« شیخ یوسف سهرو ردی» نرستی لره دپنجاب‌واکمن تاتارخان لودی وګماره چی د شهزاده مبارک (باربک‌شاه) ترمشر تابه لاندی پرملتان بریدوکړی خوشهزاده ناکامه پنجاب ته ستون سو . ۱

د(۸۸۳ ه ق) کال دلوی اختر په‌سپاشت سلطان‌حسین شرقی د«سنبهل»تر نیولو وروسته‌خوورادرنې لښکری چی تاریخ‌فرشته‌یولک‌او څلو پښت‌زره سپاړه بللی دی‌دیو زراو څلورو‌سوو پیلانو سره دډهلی لورور ولېږدولې سلطان بهلول که‌څه‌هم په‌دغه وخت‌کی دکشمیر یانو دسرکوتلو په‌نیت سرهندته تللی‌و، خودفاع ترتیبات‌او انتظامات یې‌ډیر ښپړ و و ، نو دخانجهان لودی زوی «حسین خان» له «میرتهه» څخه دهغه مقابلې ته وګوماره ، او پخپله سلطان بهلول له‌سرهنده ډهلی ته‌ولاړ.

هغه‌و، چی سلطان حسین شرقی د خپل درانه لښکرسره د «جمنا» پرغاړه د«چوسا»ګودرته نژدې واړول ، اوسلطان بهلول هم داتلسو زرو پښتنو سپرو سره وروو‌ت او د سیندپردابله ژې یې‌و ر ته‌و اړول‌اوسلطان‌حسین ته یې‌خال و رولیږه چې: « ډهلی تراتلسو کروه‌پوری ماته را پرېږده‌نوری هغه سیمې‌چی تانیولی دی هغه یې ستاـ دمسلمانانو وینی به‌نه‌سره تویو و، او ته‌ماپه‌ډهلی کی‌له خپلی خوا دتپاکلي حاکم په‌توګه وګڼه »

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو سلطان حسین چې په خپل قوت مغرور وو، د سلطان بهلول دا کړه غاړه ونه منله.

وایي سلطان بهلول چې له روغې ناامیده سو، نو یوه شپه د بختیار قطب الدین کاکي زیارت ته ولاړ او هلته د رسته شپه لغ سر خدای ته په عجز او نیاز ولاړ و، او د خپلې سوبې د پاره یې لاسونه پورته کړي وو، خو چې سپېدو ته نژدې پریشاني یو وړ ـ که ګوري یو ناآشنا سړی ورته راغی، کوټک یې په لاس ور کی او ورته یې وویل:

«څه! هغه لیوان چې د لته راغلی دی له دغه ځایه و شړه!» سلطان بهلول چې د اخوب ولید پر خپل بری یې ټینګ باور پیدا کیء خدای پاک ته یې د شکر سجده وکړه خپلو لښکرو ته یې مخه کړه او د خدایي مرستې په توکل د هغو لیوانو د شړلو په تکل کی سو.

د جمنا تر طغیانی سیندو رپو ریووت او د سلطان حسین پر لښکر یې ناڅاپي یرغل وروړ، او د سلطان حسین د لښکرو امیران یې تېښتې ته مجبور کړه او سلطان حسین بیا روغې ته غاړه کښېښوله، او له ډهلي څخه یې لښکری ستنې کړلې، خو سلطان بهلول د خپلو لښکرو سره ترشا برید پرو کړ، څه خزانه او جنګي سامان یې په ولجه په لاس و رغلل او څلو یښت تنه درانه امیران یې بندیان، و نیول؛ بیانو د پټیالي، کهپنل، جالیسر، شمشاباتسکیت، کول، مارهره او جلالی خواته پر مخ ورتېر سو، او هغه سیمې یې هم ونیولې، خپل خپل حاکمان یې پکښې کښېښول، سلطان حسین مجبور سو چې په «رام پنجهره» یا «راپړی» یا «پنجهوارن» کی تر یوې جګړې وروسته د سلطان بهلول سره روغه وکړي او د «دهنو پامو» سیمه خپل وېش وټاکي. خو نژدې یو کال وروسته بیا سلطان د ډهلي خواته لښکری وایستلې مګر بیا یې هم ماته وکړه او د «ګوالیار» لورته وتښتېد، سلطان بهلول د «اټاوې» سیمه ونیوله، او د هغه ځای اواکمني یې ابراهیم خان لوانې ته وسپارله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیایي د«کالپي» او «قنوج» سیمی هم ونیولې، سلطان‌حسین «بهار» ته‌وتښتېد ـ تر هغه وروسته‌د«جونپور» سیمه‌هم دسلطان بهلول په‌لاس کښېوتله او په (۸۸۴هق) کال یې خپل زوی سبارک خان دجونپور پر تخت کښېناوه‌او «باربکشاه» خطاب یې‌ورکی‌ء ، او ډهلي ته‌بر یالی ستون سو، او دخپلو بریو جشن یې جوړکی‌ء ، په عام دربارکی یې طلاوی او سرغدری و پاشلې، ډېر بخششونه یې وکړه، سپاهیان یې‌ونازول او دمحتا جوریتو پر مخ یې‌دخزانو دروازې خلاصی کړې .

په (۸۸۹هق) کال سلطان بهلول دمالوې دپاچاهی بریوه شمالی سیمه « پالن پور » بریدوکی‌ء او تر هغه وروسته یې دگو الیارلورته لښکری وخوځولې دگو الیار راجادوه لکه سرېټنګي‌وروړ اندی‌کړې» سلطان‌هغه ځینی ومنلې اونور یې څه‌ورته ونه‌ویل، اتاوې ته ولاړ، او د«گوړ کهیور» دسیمی حکومت یې«معظم خان‌علیزی» ته وسپاره او ډهلي ته ستون سو. په

په‌دې وخت کی سلطان بهلول اتیاکلن‌و،په‌ځان کی‌یې‌دضعف‌نخښی لیدلې اوملک یې داداري په غرض پرخوبرخووېشه:

جونپور اولمرختیزی سیمی یې خپل زوی باربکشاه ته‌ور کړې ؛

بهړایچ یې‌خپل‌خوریی «کالاپهار»ته‌کړه سانکپور یې خپل زوی«عالم‌خان ته؛ کالپې یې خپل لمسی «اعظم همایون »ته؛ بداون یې دخان جها نلودی زوی «خان‌جهان »ته ؛

او ډهلي او دوابه یې شهزاده نظام ته ورکړه ، او د و لیعهدی دپاره‌یې هم‌شهزاده نظام‌وټاکه ، ځکه چی‌دسلطان ترټولو مشرزوی«خواجه بایزید» د یوه مریی له‌لاسه وژل سوی و.

دملک داداري تر وېشلو وروسته سلطان بهلول دگوالیا رخواته لښکری ولېږلې، دگو الیارراجا و ته ایل‌سو، او‌اتیالکه تنگی یې دندرپه‌توگه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلطان‌حضور ته وراندی کړلې ،سلطان هم دګوالیار حکومت بیر ته‌ده نه ور پر ښبود ، او پختپله دډهلی خوا ته وخوځید ، پرلاری ناروغه سو، او څنګه‌چی‌یې‌ناروغی د مرګ‌وه نو خپل ولیعهد « شهزاده نظام » ته‌دا دوه وصیتونه ولیږل :

۱- د«سور» له‌قامه‌به هیڅوک امیر- یا-خان نه مقرر کوې ځکه چی دد وی په سرو کی دپاچهی خیال سته .

۲ -د«نیازی» قام هیڅوک نه‌نوکر کوې ځکه‌چی داخلک‌وفانه‌لری هغه و، چی سلطان بهلول د (۸۹۴ هـ ق) کال د برات پر میاشت‌کی داتیا-کلو په‌عمر ددتاریخ داؤدی په‌قول تر څلور څلوېښتو کالو، او دطبقات اکبری په قول تر اته دېرشو کالو او اتو میاشتو او اتو ورځو پا چهی ورو سته په« تلاولی» یا«بهداولی» یا «جلالی » نومی ځای کی (چی‌د سګیت په‌شاوخوا کی دی)وفات‌سو،جنازه‌یې ډهلی ته‌راوړه سوه‌او د« سیری » په کلاکی د نصیرالدین چراغ ډهلی دهدیرې تر څنګه ښخ کړ سو، او دده دوختو یوه‌شاعر دده دمړینی نېټه داسی و یلی ده :

بهشتصد ونو د وچهار رفت ازعالم خدیو ملک ستان وجهان کشابهلول
به تیغ ملک‌ستان‌بود لیک‌دفع اجل بو دمحال‌بشمشیر و خنجر مصقول

سلطان بهلول یو‌دیندار، زړه ور، توریالی ، زغمونکی، په لاس کی‌خلاص او کریم النفسه پښتون و :

سر بیره پر دې صفتو یې‌دعلم‌او ادب سره هم مینه درلوده،خپل‌ذرمارته به یې‌شاعرانو ربلل او ددوی‌شعرونه به‌یې اوریدل ،دی پخپله هم‌دپښتو ژبی ښه شاعرو ، له‌هغه یوې فی البدیهه څلوریزی څخه‌چی‌پټی‌خزانې‌ظبط کړې ده موږته دده د پښتوشاعری مقام ښه څرګند یږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمدرسول کلاتوال هوتک په خپل بیاض کې لیکلي دي چې : «په هندوستان د برسات په موسم خلیل خان نیازي هسې رباعي انشا کړه او دسلطان بهلول پاچا په مخ کې یې و ویله.

خړې او ریځې ژاړي له پاسه   کو یله ږغ کا، بېلتون له لاسه
په هغه لوني گوهر په خول ستا   دا مرحبا کا ستا زموږ مواسه !

سلطان بهلول چې دا رباعي واورېدله په ځواب کې یې سمد ستي دا رباعي و ویله.

ملک به زرغون کړم په ورکړه راسه   گوره اوریځې د دا دله پاسه
خول مې دعدل په درو روڼ دي   جهان به زیب مومي زماله لاسه

په هغه کتاب کې چې « نیلسن رایټ » د ډهلي د پاچهانو دسکو په باب کې لیکلی او په (۱۹۳۷م) کال خپور سوی دی دسلطان بهلول د دو وسکو عکسونه راوړ سوي چې دلومړۍ سکې پر یوه خوا « سلطان بهلول شاه بحضرت ډهلي او پر بله خوا یې «الخلیفته المؤمنین امیر خلدت خلافة» لیکلي دي :

او ددوهمې سکې پر یوه خوا المتوکل علی الرحمان شاه سلطان بهلول بحضرت ډهلي» او پر بل خوا یې «في زمن امیر المومنین خلدت خلافة » لیکلي دي .

(دسلطان بهلول دخویونو، او لادونو، امیرانو، حاکمانو، او دده د وخت دمصنفینو په باب د«لودي پښتانه »۱۰۷ مخ ته تر ۱۲۵ مخه پورې دي وکتل سي.)

مأخذونه :

۱ـ لودي پښتانه ـ دپوهاند عبدالشکور رشاد تألیف چې په ۱۳۳۶ هش کال د پښتو ټولنې له خوا چاپ او خپور سوی دی له ۵۴ مخ څخه تر ۱۲۵ مخ پورې .

۲ـ تاریخ فرشته ـ ۱۷۳/۱ مخ ۳۲.۴۶/۲ مخ   ۳ـ حیات افغاني .۲۸۸ ـ مخ.

۴ـ تاریخ خورشید جهان (۷۵ـ ۲۲۲ مخ.)   ۵ـ مرقع افغان ـ ۱۷ ، ۳۳ مخ.

۶ـ طبقات اکبری ـ ۲۹۷/۱ مخ   ۷ شوکت افغان ـ ۱۶۴/۳ مخ.

۸ـ مآثر رحیمی ـ ۴۳۶/۱ مخ.   ۹ـ سیر المتأخرین ـ ۱۳۶ مخ.

۱۰ـ خزینة الاصفیا ـ ۷۵/۲»   ۱۱ـ پټه خزانه ـ ۷۵»

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۰۶- بهلول نیکهٔ :

د روب دسیمی یوروحانی نیکه و، چی ډیر خلک یې مزارته ورځي. دی په خته میرزی سنځرخېل کاکړو، اود کلاسیف الله په سیمه کی پردښت مرغه باندی ښخ دی.

مأخذ :

مزارات - دسیال کاکړ لیکنه -۰۰ ۴ مخ

۱۶۰۷- بهیکن لودی :

دهند دکالپي د حاکم محمودخان لودی زوی اودسلطان سکندر لودی لمخور انوسیاالواميرانوشخه و.

وایی چی خورا سپېڅلی اویوه ستوی سړی و.

طبقات اکبری یې دعالم خان لودی زوی گڼی اوپلار یې «داتاوی» حاکم بولی.

مأخذونه:

۱- لودی پښتانه -۲۲۷مخ ۲-سرقع افغان-

۱۶۰۸- بهیم : Bhim

تر«کملوپاچا وروسته په کابل کی «بهیم» نومی برهمنی پاچاو، چی دالبرونی په قول یې زیانی سکی په کابلستان کی پید اسوی دی-دده پرسکه «شری بهیم دیوه SRi Bhim Dea » لیکلی سوي دی او دغوایی اویوپرآس سپورشکلونه سته.

ماخذ:

افغانستان بعداز اسلام-۹۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱٦۰۹- بهیم پال :

د کابل د ختیزې سیمې د برهمنی شاهانو ور وستی پاچا وچې دغزنویانو فتوحاتوله مخه یوور خودده په نامه کوم سکه لاس ته نه ده راغلې. وايې چې په (۱۷ ه هق) کال دپلار ترمړینې پنځه کاله ور وسته مړدی.

مأخزونه :

۱- افغانستان بعد از اسلام -۱۰۲ مخ

۲- زبدة التواریخ (خطی)

۱٦۱۰- بیاض دسوابی :

دپښتوژبې صوفی مشربه شاعرو، او ددولسمی هجری پیړۍ په پای کې يې د پیښور دمردان دسیمې په سوابی نومی ځای کی ژوند کاوه .

دده پوره نوم محمد بیاض او په ختهه جدون پښتون و، دی پخپله وايې :

که پوښتنه غوک زما دنسب کاندي   زه په اصل یم جدون له پلار له جده

او خپل نوم داسی یادوی :

مسافر محمد بیاض سره خه نشته   په نخاس که يې خرخوی سرییی در زار شه

او بیاض يې تخلص و، لکه چې وایی :

دخپل یارپه سینه سرښنده بیاضه   ابا خپل د ناسرودانو وطن نه دی

خه موده په پیښور کی اوسېدخو په پای کی د کن ته تللی او هلته پیښور داسی یادوی :

د بیاض قدربه هله تاله راشی   که استوګنه کاندی بیا په پیښور کی

اوبیا وایی :

توره ږیره کړه بیاض په وطن سپینه   د خپل یارد جوره ځی ځای د کن شه

اوبیا د پردیسی په حال کی دوطن یارانوته داسی سلام لیږی :

که غوک پیښن شو دوطن په ښویارانو   دبیاض دعاسلام دی ور ته وا یی

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسي ښکاري چي د ډیر عمر خاوند و، ځکه چي وايي :

غا ښ وتلي تیته ملا سترګي تا ر يکني
بیاض ښکلي پسي ګرځي سوال دخولي کا

سپینه ږیره بیاض خو له غواړي له یاره
ملاست پرې باندي وايي عالم ځکه

معلومیږي چي په تېر و شاعرانو کي زیاتره دحمیدماشو خېل د اشعارو تر اغیزي لاندي تللي دي او هغه پرطرز یسې د ډېری غزلي ویلي، په تېره بیا دحمید دهغه ترکیب بند جواب یې خوندور دی چي حمید د خپل یارپه بېلتون کي ویلي او لوسړی بندیې دادي :

نن به شپه زما دیار په کوم مکان وي جلوه ګر به په کوم هټ په کوم دکان وي
شرمولي به یې حسن کوم ترکا ن وي کوم دکان به یې دخو لې ددر وکان وي
په ډېوه به یې دمخ څوک پتنګان وي همخوابه به یې پا کا ن که ناپاکان وي
ولي نه چوې له دې غمه زما دله چي دی وا ور پده دیار دتلو بد له

په همدې وزن دبیاض د ترکیب بند لومړی بند دادی :

نن په شپه زما دیار په کوم مقام وي لکه میاشت به را ښکا ره په کوم یوبام وي
تماشګیر به یې و مخ ته خاص و عام وي هرسړی به یې د سرو سترګو غلا م وي
دو ازه لاس یې ایښی چاته په سلام وي خوب خندا له ستو مانی به پرې حرام وي
ولي نه چوي زما زړه له ډېره غمه چي لا بېل ګرځي جدا له خپل همدمه

بیاض دخو کنو دمیاعمر صاحب مرید و، او په زیاتوبیتو کی یې د هغه نوم یاد کړی دی لکه چي وا یي:

زه بیاض خاصه غلام دمیاصاحب یم دامن ګیر یې په دنیا هم په قیامت

(c) ketabton.com: The Digital Library

یا دا چې :

خو چې نوم د میاعمر خان صاحب شوک واخلي   هغه لور ته زه بیاض لاس په سلام یم

بل ځای وایي :

غم به نه وینی بیاض تر سرگه پوري   چې سرید د میا صاحب د شوکنی شه

ځکه چې میاعمر صاحب په (۱۱۹۰ ه ق) کال کی مړ دی نو د بیاض ژوند هم د دوولسمی هجري پیړی په پای کی یقیني دی ، ځکه چې په (۱۲۰۰ ه ق) کال پې د میاعمر صاحب دوراره میا محمد سعید بازگل ویرنه ویلې ده:

په سنه د زراودوه سوه داغم و   وریځ اتبار او د شبقدر شپاړسم و

د بیاض د کلام نمونې :

— ۱ —

سحر دا را ته آواز وکړ و بلبلو   چې به لوټ کړه وو ، ستاد باغ په گلو
لوی شپې و لی رانه پاشېدې بیا کښېنه   دخوږ زړه د مه می کېږی په کتلو
بیا به هیجري زه ونه وایم تا ته   چې ته بدکښې د خولې په راکولو
له هوسه په مجلس کی می مخ رون که   چې می ځنګ له چرې راشې بې و یلو
په خپل یار پسی به ځی قلندر کېږی   چې «بیاض» غواړي رخصت د پردو خپلو
پس له دې به د «بیاض» د زړه رضا کړم   چې د مخ صفت می کاندی په غزلو

— ۲ —

چې په سپین رخساره تور و زلفو دام ږدی   عاشقان به وو ته سر پکښې مدام ږدی
خو له په خو له چې سخا مخ و دریږی یار ته
بختور به لب په لب سره په جام ږدی
د بنو غشی چې تول را باندی خلاص کا
یار ها له لینده د وروځو په ارام ږدی
چې دیدن د بنایسته و ، په کور مومی
سترگی ونخوره چې په بله ښوا په گام ږدی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې سې خا و رې کړ خپل ځان ستا په کو څه کې
په تندی سې قد امو نه خا ص و عـام ږدی

را شه درشه د هر چا په تشه خو له شي
«بیا ض» لا س په سر د پا سه د سلام ږدی

- ۳ -

چې ظلم ډېر شي د لاسه کمـه شي
که و رځ کړه و ی هغه به سمه شي

چې د ېر خانان شي ډېر ملکان شي
سمه غر گو ره دوا ړه له تمه شي

دده نو ر اشعار د «تېر هېر شاعر ان » په کتاب کې را غلي دي .

مأ خذ :

تېر هېر شاعر ان ـ دښاغلي اثر تألیف ـ د پېښو ر چاپ ـ له ۷۷ مخ څخه تر ۸۵ مخ پورې

۱۶۱۱ـ بیاض گل (قاضي) :

خو اجه سید قاضي بیاض گل مشهور په « قاضي بیاض » د پښتو ژ بې شاعر و ، د ددو و لسمې هجري پېړۍ په پای کې ژ و ند ی او د علي خان شاعر (۱۱۸۰ هق) معاصرو ، او د هغه سر ه يې علمي او ادبي را بطه در لو دله ، او په «بنګله» کې او سېد، او قبر يې د پښتو نستان په چارسده کې دی او او لاده يې په نو يو قاضي خیلو کې ژ و ند کوی .

مأخذ:

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ـ ۸۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۱۲ - بیانی خراسانی :

دخراسان دجوین یوخوږ ژبی شاعرو، چی خپل وختیې په تجارت تېر- او ه عمر یې پنځوسو کلو ته رسېدلی و، او دوسپې (آبله) په ناروغی مړ سوی او دابیت دده دی :

یک شبی گفتی سرو درخواب بیدارم هنوز

سالها شد کین سخن را پاس بیدارم هنوز

مأخذ :

پښتو آریانا دائرة المعارف ۳ - ۵٦۳ مخ

۱۶۱۳ - بیاضی بلخی :

یو قلندر منشر به شاعر و، څکه نو د «بیاضی دیوانه» په نامه مشهور سوی و. دیو لسمی هجری پېړی په نیمایی کی یې ژوند کاوه - دا مطلع ده ته منسوب دی:

ای زشانه زلفت را میل عنبر افشانی

زلف عنبر افشانت مایه؛ پریشانی

مأخذ:

پښتو آریانا دائرة المعارف - د«مآثر بلخ» په حواله ۳ - ۵٦۳ مخ

۱۶۱۴ - بیبك خراساتی :

دایوه ډېره عارفه ښځه وه، په خراسان کی اوسېدله .

شیخ ابو سعید ابو الخیر وایی :

«بیبک ماته راغله او ویل چی عرض لرم .

ما و یل : وا یه !

دې و یل: خلک دعا کوی چی خدایه موږ یو کړی پر یږ ده چی تا و پېژ نو-

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا درې کاله کېږی چې زه وایم :خدایه !مایو نفس ځان ته پر پردمچې ځان و پېژنم، چې زه څوک او دځه دپاره یم؟؟»

مأخذونه:

---

۱ ـ پښتنی مېرمنی ـ ۱۰۳ مخ

۲ـخیرات حسان ـ لومړی توک .

۱۶۱۵ ـ بیبو بکوانۍ :

مېرمن بیبو دعلی‌محمد لوردفر اه دسیمی دبکواد تلخک د کلی نومیالۍ مېرمن وه ، چې د(۰۰ ۹ هق) کال په شاو خوا کی یې ژوند کاوه او دیوه مشهور او لسی نکل پهلوانه تېره سوې ده،چی دانکل دکندهار په عوامو کی خورا زیات شهرت لری ، او دشپې یې په‌باندو، کوتوا و حجرو کی زلمیان او زاړه ،په دېری دلچسپی ،اوری .

په‌دې نکل کی د بیبو له‌خولې ځینې شعرونه هم سته چې دسندرو په‌توګه یې په نکل کی پرخپل‌خپل ځای‌نکلچی په خوله‌او لوړاو از پر اولسی وزن وایی او دکندهارپه‌اصطلاح یې«ناري »بولی.

داناري ددیوانو د اشعارو غوندی عروض نه‌لری‌بلکه پر خپلوا ولسی او پښتنی‌ځانته او زانو ویلی کېږی .

د نکل لنډیز داسی دی چې:بیبو یوه ښکلې‌پېغله‌وه ، او دخپلې ا کادزوی «ښادی » سره یې له‌کوچنیوالی‌څخه مینه‌وه ،، او هغه‌هم پر دې مین و ـ تل به دبکو او دلارا م پر دښتو او شېلو اوغرو کی یوځای ګډه کرځېدل ،مېږی‌به‌یې پوولې ، او بو تې‌به‌یې‌تو لول ، یوه ورځ ددلارام دغره په‌یوه ـکوچنی‌ځنګله کی پر «ښادی » دزلمیتوب لپونتوب او د «بیبو» مینی دونی غلبه‌و کړه‌چی بیبو ته یې دخپلی مینی اعلان وکړ، او په ښکاره ئې‌خوله‌ځینی وغوښتله،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دیبیو پرمخ دحیاخولې ماتی سوې، په زړه کی راضی وه؟ خو دپښتنو الی پت‌سانع سو، ورته و یو یل چی: «په پښتنو کی دا دستور دی چی اکاخپله لور وراره‌ته ورکوی نوبه داده‌چی‌ته زما پلارته‌سرکه‌ر او لیږې هغه‌به‌ماتاته درکړی نو زه به بیا ستاسم اوته زما» ښادی خوا بدی کیږی، وطن پر پرېږدی اصفهان ته ځی بیا یې پلار له اصفهانه راولی بیا هند ته ځی، خو هلته هم دیبیوله مینی نارامه وی څه‌موده وورسته‌بېرته راځی‌او دیبیو کلی‌ته نژدې یې مارچیچی سری پیبوچی په‌خبرېږی نو د لیونی مینی په ځهرراځی دښادی پرسړی خان اچوی او دا هم سړی او دواړه په دلارام کی‌ځنګ پر ځنګ یوځای ښخېږی اوتر اوسه ددوی قبرونه دلوی سړک پرغاړه ددلارام هوټل ته‌نژدی سته.

پخواچی به دپردیسانو قافلی ددوی دهدیرپرحدرا رسېدلې نوداد عنعنی‌په توګه یوسنت و، چی‌دقافلی یوه سړی‌به ضرور په‌لوړآواز دبیبواو ښادی دنکل یوه‌ناره‌کوله اودایې‌ښه‌شګون‌باله. اوس‌به‌دبیبواوښادی‌دنکل‌دوې ناری چی‌دبیبوله خولې‌ویلی سوی دی‌دنمونې‌په‌توګه راوړو:

- ۱ -

هغه وخت چی‌ښادی ددلارام‌دپوتیوپه منځ کی له‌بیبوڅخه خوله‌وغوښتله‌اوهغې دپښتنې‌حجب له‌امله خوله ورنه کړی اوښادی‌ورځینی بېل‌سو، اووطن‌یې پر ښووه نوبیبو خپله پښېمانی په یوه ناره کی‌دا ځرګنده کړه:

«خدایه‌ددې‌پوتی‌په‌هاخوا، د ها بل پوتی‌په‌دا خوا
زما او دښادی‌وه سره ناسته سپینه‌خوله‌یې‌له‌ماغوښته، ورمی‌نه کړه
زما ارمان شوی دښادې، ور و سته خوا سته »

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

: بیبو دخپل سین په بیلتانه کی سوځیدله بکواپر دښت کاروانونه تیریدله، دا ستنظره وه چی گوندی ودی به راسی خوچی کاروانونه تیرسوه او ښادی پکښی نه و، نودخپل سوی زړه څخه داسی آوازراباسی : کاروانونه دبکوا پردښت تیر یری کاروانونه دبکوا پر دښت تریری ښادی جان سی پکښی نسته، پهدانور کاروان سی مینه، نهماتیری»

- ۳ -

ښادی خان له اصفهانه راگرځیدلی و، اوددا کاخپله لوروړه نکاح کړې وه ښادی خان دبیبو کره ورغی اوله بیبو څخه چلم غواړی نوپر بیبوداسی ناره کوی :

«که ورورو ځی بیبو جانه — په څه نازاو په نخروځی

دیوه ښادی د پاره، — پر چلم اوروډی.»

بخملی گوتی سیځی

بیبوچی دښادی آوازاوری نوله خوشالیه په ناره کی داسی جواب ورکوی :

«چلم به ډک کړم دلونگو، داژیړ پیزوان به پاس پرچلم کیږدم، نوبه یوسم دا چلم او سپینه خوله به دښادی وسخ ته کښیږدم »

ددی نکل بشپړ تفصیل اونوری ناری دسرحوم محمدگل نوری په «ملی هینداره» کتاب کی راوړه سوی دی .

مأخزونه :

۱-پښتنی سپرمنی-۷۲مخ ۲-پښتانه شعرأ-۱۱۸/۱ مخ ۳-ملی هینداره

۱۶۱۶- بیبو بلوڅه :

دبلوڅستان دکلات دلوسړی خان اعظم میراحمدخان نومیالی او جنگیالی خوخوروه. هغه وخت چی میراحمد خان «دسبی» په سیمه کی دباروزیو قبیلی سره ترپنځلسمی جگړې وروسته ماته وکړه نودده خور «بیبو» دهته پیغورو رکی اوپخپله یې دباروزیود قبیلی سره جگړې تهملاوتړله لښکریي ورویوست اود « سبی » په بیری نومی ځای

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې ئې دبار و ز يو دلښکر دسلار سر دار میرزاخان معروف په بخت بلندخان سره سختې جګړې وکړې خوچې سره سوه.

دآس دسپرلۍ سره يې زياته مينه درلودله اودورځې به ترااووسيلو زياته پرآس سپره تله اوهم ښه سدبره ښځه وه چې دهغه وخت يوشاعر «شيخ فاضل» يې پخپله منظومه جنګ نامه کې داسې ستايي:

يکی خواهرش بود «بيبو» بنام	چو مردان بديوان نشستن مدام
همه مردمان کرده او را سلام	بگردش همه مردمان خاص وعام
زنی بود دانا بسی هوشيار	بمردانگی در جهان اشتهار

مأخذ:

هماری جدوجهد - په اردو، دعبدالرحمن غورليکنه - ۱۴ مخ

۱۶۱۷ - بی بی ایمنه:

دسلطان بهلول لودی هوښياره او مدبره اندينه او دسلطان سکندرلودی مور وه هغه وخت چې سلطان بهلول لودی په (۸۹۴ هق) کال کې مړسو، نو دهغه پرځای دسلطان سکندر لودی په پاچا کېدلو کې بی بی ايمنی لوی لاس درلود، ځکه چې دسلطان بهلول مشرزوی باربک شاه وه، چې سوريې هم پښتنه وه، خود بی بی ايمنې په تدبير ددې سړسنی زوی نظام خان چې وروسته يې دسلطان سکندرخطاب وموند دپلار پر ځای پرتخت کښېنوست.

مأخذ:

تاريخ مرصع - دوهم فصل - ۷۰ مخ - د ۱۹۷۴ م کال د پېښور چاپ

۱۶۱۸ - بی بی تاج:

نوم يې «کرم نسا» دحاجی حيات ګل لور په ختيه سوه منده د پښتو ژبې شاعره وه، د پېښور په شبقدر کې اوسېدله او په شعر کې يې «تاج» تخلص کاوه؛

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌قادریه طریقه کی دبغداد دسجاده نشین حضرت مصطفی‌شاه‌مریده‌او د سلوک او علم اوعرفان مېرمن وه .

ددې نظمونه په مدح الابرار نومې کتاب کی راغلی دي‌چې نمونه‌یې د«تېرهېرشاعران »په کتاب کی هم راوړه سوې ده .

مأخذ :

تېرهېرشاعران - ۲۷۹ مخ

۱۶۱۹ - بی‌بی زینب :

دبلوڅستان د کلات د مشر لومړي میرمحمودخان نو میالی خور‌وه‌، خو دمیرمحمودخان‌ددربار نوازی د پالسی‌سره‌یې سخت‌مخالفت‌درلود،او د همغه‌اختلاف په‌سبب‌دمیرمحمودخان ښځه بېله‌سوه‌او دخپل بل ورورامیرمصطفی‌خان سره‌اوسېدله هغه‌وخت چی‌میر محمدرحیم‌خان دمیرمحمودخان بل‌ورور د«کچهی» او «داجل» دسیمو دحکومت په‌نسبت خپل‌ورور میرمصطفی‌خان‌و واژه‌نودی ننګیالی‌مېرمنی د«پنج‌منه»دسیمی‌په‌یوه ځنګله کی‌دمیرمحمدرحیم خان‌لاره ونیوله او هغه‌یې‌دخپل ورورمېرمصطفی په کسات وواژه اوداپه خپله‌د« کچهی» دسیمی مشره سوله‌خو میرمحمود خان ورغی او هغه سیمه یې‌ددې له‌لاسه‌ویستله بی‌بی‌زینب ته خبنم ورغی‌او د خپل ورورمیر محمود خان پرخلاف یې‌بیرغ پورته کی‌او د میرمحمود تول‌نائبان یې له« کچهی»څخه وایستل ځکه‌چې د کچهی سیمه دمیرمصطفی‌خان داولاد جا ئزحق و .

هغه و چې په(۱۸۱۳م) کال کی‌میرمحمود خان‌پر کچهی برغل وکی‌بی‌بی زینب یې‌دمقابلی توان نه‌درلود د«سبی» تنخاخواته ولاړه‌او د«خجک » دسیمې‌سردار میرخان ته یې پناوروړه میرمحمودخان خجک‌ته پسې ولاړ‌خو دخجک دسردار په تسپارښتنه یې بی‌بی‌زینب ته‌و نفقه وټاکله سګربې بی زینبه بیاهم په

(c) ketabton.com: The Digital Library

پټه د میرمحمود خان له مخالفته لاس‌وانه خیست له کلاته کابل ته راغله چې د کابل له پاچاڅخه مرسته وغواړي خو دلته یې هم څه لاس ته ورنغله بیرته کلات ته ولاړه او د ژوند ترپایه هملته د محمود خان سره او سېدله .

مأخذ :

همارې جدو جهد په ارد و دعبدالرحمن غورلیکنه ـ ۱۷ مخ

۲۶۱ ـ بي بي زینب هوتکۍ :

بي بي زینبه دنوسیالی او سترقائد اوسلي زعیم میرویس نیکه پوهه عالمه اوسدبره لوروه دفقه علم اواسلامی احکام اود پښتواودری متداول کتابونه یې د کندهار له مشهور اونومیالی عالم اود میرویس نیکه د کورنی دخصوصی ښوونکی ښوونکی او استاد ملا نورمحمد څخه زده کړی اوو روسته یې بیا پخپله دخپلې کورنی ښځمنوته ښوونه پرغاړا خیستی وه د پلار ترمړینی وروسته یې د مملکت په مهمو چارو کې هم لویه مشورتی برخه درلوده، او ورو نوبه تل له دې څخه مشوری اخیستې په تېره بیا هغه وخت چې شاه محمود هوتک اصفهان ته وولاړ او د هغه ورور شاه حسین د پاچهی د چارو اګی په لاس کې ونیولې.

د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک لیکي: «هسی روایت کا: چې بي بي زینب ډیره هوښیاره او په مهماتو دامورو عالمه ښځه ده، او د پادشاه جمجاه شاه حسین په امورو کې تدبیر کا، او هر کله په رای صایب مشکلات دامورو حل کا، او پادشاه دزمان یې په خبرو عمل کا، او نصایح یې اوري» د نادرشاه خراسانی دیرغل په وخت، کېچې د کندهار ښار یې محاصره کېء بي بي زینب دخپل ورور سره اوږه پر اوږه له ښاره دفاع کوله او څه وخت چې محاصره ختمه سوه هم ترټولو دمخه بي بي زینب دیوې ډلې افغانی مشرانو سره نادر شاه ته ورغله او دهغه سره یې د متارکې دشرطو په باب کې خبرې وکړې(۱)

(۱) تاریخ افاغنه ـ دسید ظهور الحسن تألیف ـ ۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سر بېره پر دې بي‌بي زينب دادبياتو سره هم مينه درلوده ، د پښتو او دري پخوانى ديوانو ته يې كتل او په خپله يې هم په پښتو شعرونه ويل ـ محمدهوتک ليكي: «دادرشهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هم وايي ، او دسو زونانو او شاعرانو قدر كا ، دواوين دشعراهر كله لولي ، او له مضامين شيرين يې كام شيرين كا، عمر په عبادت دخداى او تلاوت دقرآن شريف تېروي او مخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او كښل اولوستل ورښيي ـ نقل كا: چې د شاه محمود جنت مكان دمرگ حال، قندهار ته راورسېد، نو دپادشاه خاندان عاليشان ټول غمجن سول او مخدراتو دحرم ساندى او غلبلې كا، بي‌بي زينب چې والله دو رور دوفات واورېدله، ډېره غمجنه سوه، او په تلاوت دقرآن او لمانځه يې تسكين وكا، دنتلي زړه ـ او هسي وير نه يې په وير دخپل ورور مرحوم وويله، چې زه يې دلته را نقل كوم؛ خداى تعالى دى ټول خاندان عاليشان دپادشاه ظل الله ژوندى ولري او خوښ» هغه مرثيه چې بي‌بي زينب دخپل ورور شاه محمود په مړينه ويلې وه داده:

ډېغ سو چې وروړ تېر له دنيا سو ، نا　　كندهار واړه په ژړا سو ، نا
زړه مې په وير كې مبتلا سو ، نا　　چې شاه محمود له ما جلا سو ، نا

دا روڼ جهان را ته تورتم دى ، نا　　زړه دبېلتون په تيغ كړم دى ، نا
هوتک غمجن په دې ماتم دى ، نا　　دپاچهۍ تاج سر برهم دى ، نا
چې شاه محمود تېر له دنيا سو ، نا　　كندهار واړه په ژړا سو ، نا

* * *

ځوانو ، مېړه دتورى جنگو ، نا　　ولاړ د كا م په نام وننگو ، نا
دښمن له ده په وينو رنگ و ، نا　　پر ميدان شيرو ، يا پلنگ و ، نا
افسوس چې مرگ دده په خوا سو ، نا　　كندهار واړه په ژړا سو ، نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمو ده ! نه یو ازی خور ژ اړی پر مزګ دی تو له کلی کو ژ اړی
خپلو انلاخه، پاچادیو رور ژ اړی لښکر سپاه دی پلی سپو ر ژ اړی
پښتو دی تو ل پهواو یلاسو، نا کند ها رواړه په ژ ړاسو ، نا

* * *

اصفها ن پا ته تا ج نسکو رعالمه چیشاه محمو د سو نن په ګو ر عالمه
دپښتو نلمر سو ، تیاره تو ر عالمه را ته دښمن به کا پیغو ر عالمه
چی پاچا و لاړ پښتو ن ګداسو ، نا کند هار روا ړه په ژ ړ اسو ، نا

* * *

لښکرسو خپور پښتونولاړدیاریان پهخاورو ځای کا شاهمحمو د عالیشان
پاته سو تخت وتاجدتو ل اصفهان زړه يي راسو ړسو ، کاخو ښي دښمنا ن
و ایيپښتو ن او سبي پاچاسو ،نا کند هار و اړه په ژړا سو ، نا

* * *

آسمانه ! بیادی څه ستم کا څر ګند وشلاوه تاچیدپښتو نو ، پیو ند
دښمنډی بیا زمو ږ په وړ کاخو رسند چیشاهمحمود دی کا پهقبر کی بند
پر کور مووير شو ! او غو غاسو ، نا کندهارواړه په ژړا سو ، نا

مأ خذو نه:

۱-پټه خز انه-دکابل لو مړیچاپ -۱۸۰ مخ تر ۱۸۸ مخ پو ری
۲-هو تکیان -د کابل چاپ -
دبینوا تألیف-۱۰۲ مخ
۳-پښتنيسپر مني -دکابل چاپ دبینوا اثر -۷۰ مخ
۴-تاریخ افاغنه-دسیدظهو را لحسن موسو ي اثر-۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۱- بي بي ستي :

يوه پر هيز گاره عابده ښځه وه ، چې دابو مسلم مروزي سره يې ژوند کاوه، او ابو مسلم د بي بي ستي په مرسته په نيشاپور او هرات کې خپل ډېر کارونه بشپړ کړل .

په ۱۰۸ ه کال کې مړه سوې او په هرات کې ښخه ده .

شاهرخ ميرزا ددې قبرجوړ اوددې قبر ته يې نژدې يو سترجومات هم ودان کې

مأخذ:

پښتو آريانا دائرة المعارف -۳/۵٦۵ مخ

۱۶۲۲ بي بي ستي هروي :

يوه متقي او پر هيز گاره ښځه وه ، ابو مسلم خراسانی ته يې ډېر ښه نظر در لود، او ددې په همت ابو مسلم په هرات او نيشاپور کې مهم کارونه سر ته ورسول.

دا ښځه په لومړي سر کې ښه ښځه نه وه ، څکه چې مېړه يې ابو نصر ډېر بې باک و ، خو په پای کې يې ښې لارې ته مخه شوه، او ډېر معتقدين يې وموندل

په (۱۰۸ هق) يا په (۱۵۰ هق) کال په هرات کې مړه سوې ده او دشاهرخ ميرزا په وختو کې ددې عابدې پر قبر باندې ښه ودانۍ ودانه سوه او قبر ته يې نژدې يو ښه مسجد جوړ کړه سو.

دمجمل فصيحي مؤلف ليکي چې:

دابو مسلم له عيارانو څخه يوه هم «بي بي ستي» وه چې توبه يې وکښله او دخپل وخت نو ميالی زاهده سوه .

دې په هرات کې ژوند کاوه ، او په (۱۵۰ ه ق-۸٦۷م) کال مړه سوه او په «بازار خوش» کې ښخه ده.

مأخذونه:

۱-پښتني ښځې- ۳۲ مخ ۲-مجمل فصيحي -۱/۲۲۱ مخ

۳-د هرات دمزاراتو رساله -۱۰ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۳- بی بی ستی کاسی:

یوه عارفه ښځه وه چې د کویټې د کاسیانو په لویه هدیره کې ښخه ده، او ډېر خلک یې مزارته ورځي او زیارت یې ښه شهرت لري.

مأخذ

مزارات - رساله - ۳۱ مخ دښاغلي سیال کاکړ تألیف

۱۶۲۴ - بی بی شمسو روشانی:

دبایزید پیرروښان د ماندینه وه اوهغه وخت چې پیرروښان د هندد گورگاني دولت سره دخپلې خاروی اوخپل دخپلواکی دساتلو دپاره مبارزه پیل کړه دانگیالی مېرمن په ټولو مبارزو کې دپیر روښان سره ملگری اوزیاته استوګنه یې داشنغراو تورتی په غره کې وه.

پلار یې شیخ حسین نومېده او د اودی تبر ښځه وه.

دپیرروښان ترمړینی وروسته دا باسیند پرغاړه چې دد ې مېرمنی دزامنو اوگورگاني دولت دطرفدارانو ترمنځ سختې جګړې وسوې اوپه دغو جګړو کې ددې ننګیالی مېرمنی دری زامن (شیخ عمر، خیرالدین، نورالدین) ووژل سول نود شمنانو د هغو سرونه اولاسونه پر ی کړل او بی بی شمسو ته یې راوړل بی بی شمسو هغه دری سرمېچ اوښکل کړل او وې ویل:

«په تاسو دی رحمت وی چې ثابت قدم پاته شوی او د حق په لاره کې موسرونه ور کړل»

د زامنو مړینی د بی بی شمسو د مبارزی عزم کمزوری نه کړ بلکه څه وخت چې جلال الدین روښانی تیراته راغی نو بی بی شمسو یې هم دخانه سره راوستله او دلته به تل د روه په غرونو کې لالهانده گرځېده او د هند گورگاني دولت پرضد به یې خلک مبارزی ته لمسول او پارول، څو چې د (۱۰۰۰ ه) کال په شاوخوا کې دامبارزه اوننګیالی مېرمن په تیراکې سړه سوه اوښایي چې هم دلته په تیراکې ښخه د ی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینو مؤر خینو ددی نوم « شمسیه » او ځینو هم « شمسی » لیکلی دی .

مأخذونه :

۱- روښا نیا ن د مغلو تاریکیان دعبدالاکبر اکبر لیکنه - د پښور چاپ

۲- بابریدروښان- دښاغلی خادم تا لیف

۳- دزیری جدیده- د ۱۳۵۰ ه ش کال دوری دوهمه نېټه

۴- کابل مجله- د۴ ۱۳۵۰ کال ووږی میاشت- ۶ گنه- ۵۹ مخ

۱۶۲۵- بی بی صاحبه :

د کامران لور او د اصفهان دفاتح هوتکی شاه محمود ماندینه او ملکه و د (۱۰۱۷ ه ق) کال درجب دمیاشتی په نهمه دسه شنبی په ورځ مړه ده او قبر یې د کابل دشهدا ی صالحین دجانباز دزیارت په څنگ کی دی چی یوه گنبده هم ورباندی سته او دقرآن کریم په آیتوښایسته سوی لو حه هم لری .

مأ خذ :

پښتو آریانادائره المعارف- ۴/ ۵۶۶ مخ

۱۶۲۶ - بی بی صاحبه بړ یځه :

دنومیالی پښتون حافظ رحمت خان روهیله ننگیالی اونومیالی خوروه، وروریې لا ژوندی و، چی گوندمسوه پنځه زامن یې درلودل چی پنځه سره دحافظ رحمت خان سره دانگریزانو اوشجاع لدوله په جگړه کی ملگری وو . په دغه جگړه کی حافظ رحمت خان شهیدسو نوډیرروهلیه پښتانه هم شهید انسول خوداپنځه ورو نه ژوندی کو ر ته راغلل اوهغه وخت چی خپلی کو نډی سور «بی بی صاحبی» د وی ولیدل ، وی پوښتل :«څنگه راغلاست ؟ ستاسی ماماد خپلونازولو زامنو سره په جگړه کی شهید سو اوتاسی چی د هغه سره په جگړه کی ملگری واست څنگه ژوندی راوگرځید لاست ؟ اوروغ رست زمامخی ته ولاړ یاست ؟ لیر ی سی له مخی لیر ی سی که تاسی نه شرمیږ ی زه شرمیږم اوځوزه ژوند ی یم نور نه غواړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چی ستاسی مخونه ووینم» هغه وچی دغی ننگیالی پښتنی میرمنی بیاد ژوندترپایه دخپلو زامنومخونه ونه لیدل، خپل ټول جاگیری خرڅ کی اودهند په «بریلی» نومی سیمی کی یی یوښکلی اوعا لیشانه مسجد جوړکی چی هغه مسجد اوس هم «دبهاریپو» په محله کی سته او«دبی بی صاحبی» مسجدیی بولی،

مأخذونه:

۱ ـ افغان ـ په اردوژبه دخان غازی لیکنه ۲ ـ کابل مجله ـ د ۱۳۵۰ کال دوړی ـ ۶ گڼه

۶۲۷ ـ بی بی گله :

دپښتوژبی شاعره وه اوددولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی دپېښورپه سیمو کی اوسېدله په دینی علوموکې یې مطالعه درلودله اوښه پوهه مېرمن وه.

ددې له اوړ دمناجات څخه دابیتونه دی:

بی بی گله خبرداره

له کل نهی تو به کاره

په ایمان شکرگذاره

پاڅه وخت دی دسبا

ماخذ:

فرهنگ زبان وادبیات پښتو ـ ۳ ۸ مخ

۶۲۸ ـ بی بی گله شنغری ه :

دپښتوژبی شاعره وه اویومنا جات یې قاضی عبدالحلیم اثرد فویه شر یعت کتاب د یوی زړی نسخی په پای کی لیدلی دی .

ماخذ:

تپرهېرشاعرن ـ ۱۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۲۹- بي بي گنجاني :

بي بي گنجاني د بلوچستان د خان مير محراب خان ما ينه ده ډيره زړه وره ښځه او مير محراب سره په جګړو کې مله وه . جنرل ولشائر چي له کابل څخه د ستنيدلو په لار کې بلوچستان ته ورسيدی پر کلات يې حمله وکړه مير محراب خان کلابند سو ښځي او کوچنيان د پټي دروازې له لاری يوه خوندي ځای ته وليږل مګر بي بي ګنجاني له ښځو او کوچنيانو سره نه ولاړه او له مير محراب خان سره په کلا کې پاته سوله مير محراب خان چي د انګريزانو جنګ ته واووت دا يرج ته وختله او له هغه ځايه څخه يي مير محراب خان څاره ـ مير محراب خان چي دانګريزانو له لاسه شهيد سو :
نو دا په خپله ددوو جګړ نو سزه بي له داره له حصاره و وتله، خو انګريزانو چي محراب خان سرو ليدجګړی بس کړه، او بي بي ګنجاني خپل شهيد ميړه حصار ته راوړ، او په خپلو لاسو يي ښخ کی .

مأخذ :

هماری جدو جهد ـ په اردو، دغور ليکنه ـ ۹۱ مخ

۱۶۳۰- بي بي مبارکه :

دملک سليمانشاه يوسفزی لور، او د ملک شاه منصور خور، او دظهير الدين بابر ماند ينه وه .

ظهير الدين بابر دالغ بيګ کورګانی وراره په (۹۱۸ هق) کال کی کابل ونيو او ددې خپښی په نسبت يي ځان ديوسفزو دوست باله. خو بي بي مبارکی ته دګورګانی حکمرانو کورنی ښځو د شنه پدو دارو ورکړه او له اولاده څخه يي واچوله .

دا ميرمن دا کبر تر زمانې ژوندۍ وه او دهمايون ميرزا مور يي حال کښلی دی او وايي چي دا يوه باتدبيره او مهربانه ښځه وه. دبي بي مبارکی کورني دبابر سره زياتي مرستی وکړي او دبابر ددوی په مرسته پر لوديانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بری و مو ند، خو د همایون مو ر و ایی چی دغه پیښه پر بی‌بی‌مبار کی د یره ،
در نه لگیدلي و ه (۱)
مأخذو نه :

۱ـدښاغلی محمدابراهیم عطایی یادداښت
۲ـدپښتنو تاریخ ـدمرحوم قاضی عطاالله‌خان تالیف ـ۱/۳/۲مخ .

۱۶۳۱ـ بی بی مستو لودی :

دسلطان بهلول لودی مرنی خو ابښي او اسلام خان چې دسلطان بهلول
اکاو ، کو نده و ه .

په(۸۶۰هق) کال چی سلطان بهلول په پنجاب کی و ، او په دهلی کې یې
یو ازی یو زلمی زوی « بایز ید» پاته و ، او دده نیابت یې کاو ه ،او په هغه
و خت کی دجو نپو ر پاچا سلطان محمو د تقر یباًددو و لکوجگړیو او یو نیم
ز ر جنگی پیلانو سر ه پر دهلی یر غل و کی ، زلمی «بایز ید» او څوو ر سر ه
پاتو امیر انو بله‌چار ه و نه‌لیدله ددهلی دښار په کلانو تل ،ښار کلابندسو
او د جو نپو ر لښکری شاو خوا پر کلار او گر ځیدلي .

په‌دغسی و خت کی‌د کلا دساتندو یو مشر توب همدې ننگیالی پښتنې
«بی‌بی‌مستو » دسلطان بهلول پښتنی خو ابنی پر غاړه و اخیست، او دد ې
دپاره چی‌غلیم په‌ددې و نه پو هیږی چی‌په کلا کی‌فو ځونه‌نسته‌دلودی
کو رنی ټولو پښتنو ښځو ته یې دنارینه و ،کالی و رواغو ستل،
کلاته‌یې‌و ر و خیژ ولی‌او‌پهرې یې‌و ر و سپارلې ـ څه سړ و نه‌چی په کلا کی
و و ، ټول یې‌وگمارل‌چی تل به‌دغلیم پر لښکر و غشی او ر وی ؛ په‌دغو زلمیو

(۱) مرحو م قاضی عطأالله‌خان لیکی‌چی :بی‌بی‌مبار که‌دخان ملکشاه‌منصور
لو ر و ه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي دخپل وخت نامتو غشي ويشتونکي دخانجهان لودي زوم «شاسکندر شيراني» هم و،چي دده غشي يوولس‌موټه (۵نيم فټه) اوږده وو، تراتوسوو ګامو پوري رسېدل او دده پر ټولو غشوپه‌زرين خط«سنکندرشاه»ليکلي و،

کلابندي پسي اوږده بي‌بي مستود ميړني سلطان بهلول د وررسېدلو په تمه‌تر ډېره‌وخته پوري‌کلاخوندي‌کړه خود بهلول دراتګ ږغ رانـغی دااو ټول کلاوال دکلابندي خواريو ستخ کړي، پای‌ته يې‌سلاپردې‌سوه چي‌ښار غليم ته‌وسپاري او ځانونه وباسي، نوتوريالي مشري «بي بي مستو» چي دلوديوڅوځو اوملاتړ دورسېدلو ښخه نامينده سوه نويې دسيدشمس‌الدين په‌لاس دډهلي دښار کلي له‌دې پيغام سره‌چي،«که دلوديو ناموس د نه‌خوندي کولو پېټ وړیء، نوکلي‌واخله!»اودسلطان محمودشرقي‌خوراو رتير امير درياخان لودي ته (چي‌دشرقي لښکر وټول‌انتظام په ده پوري اړه لرله) وروليږلې وايي چي سيدشمس‌الدين‌تر کلا ورووت، ددرياخان‌لـودی درباته‌وروستل سو، درياخان دډهلي داستازی په‌غو ښتته خپل دربارېان وپا خول چي‌دوی دوه‌سره پاته سول، سيد شمس‌الدين‌ورته‌وويل:«سلطان محمود شرقي پاچا ستاسره څه‌خپلوي لري؟ »درياخـان ځواب‌ورکه:

«خپل‌مي‌نه‌دي زه يې نوکريم او دي مي‌پاچادي »

سيدو رتـه‌وو يل :

ـسلطان بهلول ستاڅه کېږي ؟درياخان وويل :

ـ«موږسره‌عزيزان‌يو، ورونه‌يو، دي هـم لـودي دي‌او زه هم»

سيدو رته‌ـو يـل:

—«نو دده ميندي‌او خوندي ستا څه کېږي ؟»

درياخان ځواب ورکیء :

—«دده‌مو رمي‌مور، او دده‌خوندي مي‌خوندي دي »

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیانو سیدشمس‌الدین کلی‌له جیبه‌راو ایستلې ،سخ ته‌یې‌ور ته کښېښو و لې اوورته‌ویل :

—« اوس نو ستاخپله خوښه‌ده ، چې‌دخپلو میندو او خو یندو پر ده خوندی کوې که یه؟ »

پر دریاخان ددې پوښتنې ځواب ورد ید او په خورا تر هوره‌و رځ یې و رته وویل :

—« که سلطان بهلول ر ار سېدلی و ای ځه خو بـه‌سی‌هرو مرو کړی‌وای ،اوس چې ډاګ تش‌تور پاته‌دی هیڅ تدبیر نه‌سی کېدلای »

خوکلی یې‌وانه‌خیستلې اوسلطان محمود شرقی‌ته‌یې وویل چې:«بهلول دیوه‌یی‌شمېره فوځ سره رارسیدلی، پاچا دی دلته اوسی‌او ساته دی اجازه راکړی چې مخی‌ته‌یې‌ورو‌وزم »

هغه‌و ، چې سلطان‌محمود شرقی هم‌اجازه ورکړه، او ربښتیا هم‌له‌هغی‌خوا سلطان بهلول دپښتنو دډېر وجنګیالیو زلمیانو سره دډهلی‌خو اته‌و رغی‌ء د سلطان محمود شرقې لښکر یې مات کیء، دسلطان محمود دلښکر دماتی خبر چې‌ډهلی ته‌و رسېد دکلاخلکو په‌ډېری خوشالی‌دکلا ننګیالی‌ساتندو یې «بی‌بی‌مستو» ته‌حال ورووړ، او «بی‌بی‌مستو» ورته وویل:

«تاسی وګوریء چې‌دسلطان محمود‌شرقی‌دلښکر خلک‌په‌خپلو خیمو ننوزی او که‌دخپل پاچادربارته ورځی؟ »

دوی چې‌و کتل‌و یې‌لیدل چې‌دستانه سوی‌لښکر خلک‌برابر خپلو خیمو ته ننوزی او خپل کالی‌را غوندوی ، نو«بی‌بی‌مستو »دستی حکم وکیء چې‌دی ښادی ډولونه‌دی وډنګوی .

سلطان محمود شرقی وارخطاسو بله‌چاره یې ونه‌لیدله سمدستی دجونپور

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو اته و کو چېداو سلطان بهلول بر یالي په ډهلي و رننو وت ، او «بي بي مستو» په خپل پښتني عزم کې بر یالی سوه.

مأخذو نه :

۱ـ لودی پښتانه ـ د پو هاند عبدالشکو ر رشا د لیکنه له ۶۷ مخ څخه تر ۸۰ مخ پوری

۲ـ مر قع افغان ـ ۸۴ مخ ۳ـ تاریخ د او د ی ـ ۱۶ مخ .

۱۶۳۲ـ بي بي میر گو هر ه :

دلوی احمدشاه بابا بلو خه ماندینه او دقلات دخان میر محبت خان بلوخ خو ر وه.

په (۱۱۶۳ هق) کال چي لوی احمدشاه بابادبلو څستان د کلات خوا تـه ولاړ ، مستنګ یې و نیو او د کلات سیمی ته پر مخ و رغیء ،نـو د کـلات خان حاجی رحیم خان بابی د کلام‌الله سر ه احمدشاه باباته شفیع راو استاو ه ، احمدشاه بابا هم دهغه شفاعت و مانـه او د کلا ت خاني یې میر محبت خان ته پر ېښو و له، او بیر ته کندهار ته راغـیء نو موړی خـان هم خپلـه یو ه خور چی «بي بي میر گو هر » نو مېدله دآخو ن‌محمدحیات په‌و سیله غز نی ته داحمدشاه باباحضو ر تـه و لیږ له چی احمدشاه باباهغه په نکاح کړ ه او په دې تو ګه د احمد شاه بابا و د کلات دبلو څانـو د وستی لا پسی ټینګه سوه.

مأخذ :

دنو ای معار ک تعلیقا ت ـ ۷۷۳ مخ

۱۶۳۳ـ بي بي نو ر ه هر و ی :

مېر من بـي‌بـي‌نو ره‌دهر ات یـوه‌عـابـده او صا لـحه ښځـه وه، چـی‌ژ و ند یـې پـه‌تقـوی ا و ز هـد کـی تېـر کړ ی و ، ا و د دې مېـر منی لـه‌ بـه ښو کاړ و څخه یو داو ،چي و ایي دهر ات دمالان پل‌دې‌مېرمنې‌تیـا ر کړی‌دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې قبر د هرات دشمعان په محله کې د عراق و ره ته نژدې پروت دی،
عوام يې زيارت ته ورځي
مأخذونه :

۱-پښتني مېرمنې-۱۳ مخ ۲- د هرات دمزاراتو رساله-۷۶»

۱۶۳۴ - بيټ نيکه :

چې شيخ بيټني او شيخ بټن هم بللې سوی دی د پښتنو د ډېرو طايفو
يوستر او نوميالی نيکه تېر سوی دی چې د پښتنا نه شعراء د لوړی
توک په ۵۰ مخ کې ددې لوی نيکه په باب داسې ليکلي سوی دی چې:
«د پښتنو دعلم الانساب پوهانو او هغو مورخينو چې اسمأالرجال يې ليکلي دی،
شيخ بيټني د پښتنو دډېرو طائفو لوی نيکه بللی دی، او وايي چې دا بيټني دغر غښت
او سړبن ورور و پخپله د پښتنو ملی عنعنات هم ددې تصديق کوی (۱)
اما په مورخينو کې لومړی ددې ملي عنعنې تصديق ابوالفضل د گورگانی
پاچا اکبر دعصر مورخ کړی، چې د پښتنو دغه درې پلاره مشهور دی(۲) مگر دد ی
نيکه نوم مورخينو مختلف راوړی ، څنی يې «بيټ» او څنې يې «بيټني» او څنی يې
«بټن» ليکي .
نعمت الله هروی او خانجهان خان لودی هم په مخزن افغانی کې دشيخ بټيني
اولاد او ددې قوم مشاهير او اولياء مفصلاً راوړی .
څنگه چې آئين اکبری په(۱۰۰۶ ه)او مخزن په (۱۰۱۸ ه) کې ليکلي شوی
دی نو داويلای سو ،چې د پښتنو دملي عنعناتو او درجالو دتاريخ لومړی ليکو نکي

---

(۱)داخبره چې بيټ نيکه او غر غښت او سړبن سره ورونه دی زياته خبره نه
غواړی .
۲- آئين اکبری -۲ ر ۱۹۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم دوی دی . نعمت الله په دې سلسلو کې مجمع الانساب او اخباری احمد ی کتابو ته هم حواله ور کوی ، چې تر ده دمخه لیکل شوی ، او د پښتنو د انسابو ذکر یې کړی دی ، په دغه کې اخوند درویزه ننگرهاری هم چې تر (۱۰۴۸ ﻫ) پوری ژوندی و (۱) ده هم د پښتنو انساب راوړی دی (۲) د غو تولو سو رخینو دشیخ بیټني ذکر مفصلاً یا ضمناً کړی دی .

مگر تر دغو تولو یو . پخوانی او زوړ اثر چې دشیخ بیټني ذکر او اشعار پکښې راغلی دی دسلیمان ماکو دبارک خان دزوی «تذکرة الاولیاء» ده ، چې پسله (۶۱۲ ﻫ) لیکلی شوې ده. ددې کتاب هغه یو خو پاڼې چې سته دشیخ بیټني ذکر داسی کوی :

«نقل هسی کاندی یارانو چې په روزگار دشیخ بیټني کی د ده وروړچې سړ بن نو سېد ، او پر شیخ بیټني هم خوراگران و ؛ سړ بن نه درلو د زامن ، او هر کله به یې ویل خپل وروته ؛ بیټني خپل زوی اسماعیل وړکاوه اولوی سو د سړ بن په کاله ، خدای مهربان داسماعیل په برکت سړ بن ته نصیب کړه ، دو سره زامن چې اوس تر وس تېر سو گڼون دهغو ؛ داسماعیل سرقد واقع دی د کسې پر غره چې زه هلته تللی و م (۳)»

له دې روایته ښه ښکاریږی چې په پخوانو پښتنو کی د شیخ بیټني کرامات مشهوروه ، او ددې کتاب لیکونکی لکه چې پخپله وایی د کسې غرمړه ته (۴) تللی او ددغه اسماعیل زیارت یې کړی دی .

۱ـ تذکره علمای هند ـ ۹ ه »

(۲) تذکرة الابرار و الاشرار ، او پښتو مخزن.

(۳) دسلیمان ماکو پښتو تذکرة الاولیاء

(۴) پښتانه دسلیمان مړه ته د کسې غر هم وایی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دسلیمان ماکودغه روایت نعمت‌الله کټ مټ په مخزن کي تائید کوی او داسي لیکي: «نقل است سړبني برادر کلان بتني مفلس بود ، واز هیچ چیز دستگاهي نداشت، باوجود آن ازسعادت فرزندهم محروم بود ، روزی سړبني بخانه برادرخود که شیخ بټني باشد آمده عرض کرد که ای برادر! دعای تودرباب جمیع خلائق مستجاب الدعوات است، درباب من توجه نمی فرمائی، که درطلب فرزند وفراخي معاش کوشش بسیار دارم ، حضرت شیخ بیټ فرمود که یک پسر مرا ببر و پرورش نما، که بقدم او هم دهم اسباط، و مال و منال و مواشي که لوازم دولت است میسر آید، آخرالامر شیخ پسرخود اسماعیل را ببرا در خود سړبني داد، و سړبني برادر زادهٔ خودرا بخانه آورده پرورش می نمود، از برکت قدم او دولت و اولاد چندان بظهور آمد که تاقیام قیامت کم نخواهد شد. چون اسماعیل بسن رشد رسید از ریاضات شاقه بمراتب ولایت رسید، و این شیخ اسماعیل که مقبره وگنبد ایشان بر کوه سلیمان واقع است همان شیخ اسماعیل سړبني پسر حضرت بیټ است.....(۱)»

په‌دې ډول دسلیمان ماکوقول که څه هم تر نعمت‌الله خلو رسوه کاله دمخه دی ، مګر یو دبله سره پوره ربط اونشردیوالی لري ، او دابنکاره کوی چې تر ازم هجری کاله هم دشیخ بیټني لوی‌نیکه په‌باب کي پښتنو معنعن کلک او مستند روایات درلوده چي له‌هغو څخه په دغو دوو کتابو کي لړ پاته دی. متأسفانه دشیخ بیټ نیکه نوراحوال موږته نه دی پانه ، او نه دده‌دژوند ونوخت سؤرخینو تصریح کړی‌دی، فقط څني له‌دغو مورخینو څخه داهم‌لیکي، چي‌دی دغورد پاچهانو معاصرو ، او دغور له‌مشهوری کورني څخه شاه‌حسین نومي دده‌په کورکي و (۲)...

---

(۱) مخزن افغاني ـ قلمي ـ دنعمت‌الله هروی .

(۲) مجمع الانساب، تاریخ سلطاني حیات‌افغاني، خورشیدجهان

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌دی حساب‌نو که بیت نیکه له‌یوه سره د لومړیو غوری مشرانو معاصر - وی نو دده دژوند وخت سوړله (۳۰۰ خخه‌تر ۳۵۰ ه) پوری تخمین کولای سو سلیمان ماکو په خپله تذکرةالاولیأ کی‌دبیت‌نیکه له‌خولې‌یو شعرهم‌را نقل کړی‌دی چی دپښتوژبی دادب په‌تاریخ خورا مهم ګڼل سوی‌دی.

سلیمان‌ماکودده‌دشعر داسی یادوونه کوی:

«نقل کاندی چی‌شیخ بیټنی‌سپین ږیری‌سو،نوده به‌هرکله‌ښتن‌ستایه،اوربته به‌یې یې‌درخاست کاوه چی زماپه‌کهول او دسړبن اوغرغښت په‌کهول‌کی برکت کښېږده ،. بادارقبول کړدده‌درخواست‌او ډکه‌سوه‌ځمکه‌دپښتونخوادد وی په‌کهلول،نقل کاوسی‌چی حضرت شیخ بیټنی به‌ډیرډېره‌داسندری‌لولولې‌اود کسی غره‌کی به‌ګرزېدپه شپی»»

اوبیانودبیټ نیکه هغه‌شعر داسی راوړی :

لویه خدایه لویه خدایه — ستا په مینه په هر ځایه
غرو لاړ دی د ر ناوی کی — تو له ړ و و په ځا ری کی
د لسته دی د غر ولمنی — زموږ کېږ دی دپکښی پلنی
داوګړی ډېر کړی خدایه ! — لویه‌خدایه ! لویه خدایه !
دلته لېږ زموږ اوربل دی — وړ کورګی‌دی‌وو ږ بور جل‌دی
مینه ستا کی موږ میشته یو — بل د چا په مله تله نه یو
هسکه او مځکه نغښته ستاده — د مړوو ده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه ! — لویه خدایه ! لویه خدایه !

که‌دبیټ‌نیکه دغه‌لوړشعر دآریایانود زاړه کتاب ریکویدا Rigvida سره‌مقایله کړه‌ی کړه‌سی‌نودا به‌ښکاره‌سی چی داشعرد فکراو مضمون له مخی لرغونیو آریائی افکاروته‌خورمه‌ور ته‌دی.دریکوید ایوسناجات داسې‌دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

«لوی خدای دژوندون واکمن دی مالک الملک دی ، دی بناغلی کورنی وگړوته ور کوی خدایه موږ ستامرءیی یو 'بی او لاده بی شکنی مومه و ژنی (۱) »

ماخذ :

پښتانه شعرا لومړی ټوک له ۵۹ مخ څخه تر ۶۰ مخ پوری

۱۶۳۵ ـ بیخود هروی :

خواجه عبدالحمید . بیخود ددری ژبی شاعرو' اود دشاهزاده کامران سدو زی او وزیر یار محمد خان الکوزی په خوتوکی په هرات کی اوسید' «دسیف الملوک » کیسه یی په نظم کړی ده . دده دیوان چی زرو بیتوته رسیږی ښاغلی فکری سلجوقی راغونډ کړی خولاچاپ سوی نه دی.

د هرات دبیچقی په کلی کی مړاو د بیچقی خنګ ته ښخ دی .

داغزل دده دی:

طبیب دردمن جانانه خواهد شد ؟ نخواهد شد

بزلفش پنجه من شانه خواهد شد؟ نخواهد شد

بدام زلف مشکینش یکی خال سیه دیدم

نصیبم چیدن این دانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نگشتم آشنایش سالها درخاک کوی او

رقیبش همچو من بیگانه خواهد شد؟ نخواهد شد

دل من سخت پرخونست از جور رقیب آیا

خلاصم زین سگ دیوانه خواهد شد؟ نخواهد شد

نیندیشم زمرگ امادرین فکرم که بعدازمن

گل من کوزۀ میخانه خواهد شد نخوهد بیخود

---

(۱) ریگوید ـ باب ـ ۶ فصل ـ ۶ ' ۷ ' فقری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نموده توبه بیخودازسبی مینای هشیاری
ز پیمان برسر پیمانه‌خواهد شد ؟ نخواهدشد

مـــأخـــذ

یادی‌ازرفتگان ـ تألیف مولاناخسته ـ ۱۰۶ مخ

۱۶۳۶ـ بیخودی بلخی :

دبلخ له‌دری‌ژبو شاعرانوڅخه و او د(۹۵۰ هـ ق) په‌شاو خوا کی یې په بلخ کی
ژوند کاوه ،دابیت دده دی :

گر آبر وی‌ترا نشدی ماه‌نو غلام ایام‌هرگزش‌ننها دی هلال نام

مأخذو نو :

۱ ـ مذکراحباب ـ خطی ـ ۱۰۳ مخ ۲ ـ تاریخ افغانستان‌درعصرگورگانی هند ـ ۲۲۹ مخ

۱۶۳۷ ـ بیخودی فراهی :

فراهی ملامحمدیوسف یوناقص الخلقه‌سړی و ، چی‌یوه سترگه‌یوغو ږاویوه
سږ مه یی نه‌درلود ه‌دده له‌بدی قواری‌او دکریهی منظرې څخه به خلکو
کرله کوله،خوډېرخواږه‌اشعار یې‌و یل‌او دجذب حالت‌یې‌درلود .دابیت‌دده دی:

نخورند درگلستان گل و لاله آب‌بیتو بگلوی‌شیشهٔ می نرود شراب بیتو

مأخذ:

پښتو آریانادائرة‌المعارف ـ ۳/۵۶۹ مخ

۱۶۳۸ـ بیدار زیکه :

دخپل‌و خت روحانی سړی‌و ، دکویټې‌دلوړلائی دسیمی‌په‌شاو خوا کی ښخ دی
عوام خاک‌یې‌زیارت‌ته و رځی‌او عقیدت و رسره ښرگند وی.

مأخذ :

مزار ات ـ ۵۰ مخ دښاغلی سیال کاکړ لیکنه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۳۹ - بیدل اشنغری :

د پښتو ژبې نوسیالی شاعر او د پېښور د اشنغر دسیمې داوتمانز و دکلي اوسېدونکی و. دی‌پخپله دخپل کلي دشاعرانو شمېرداسې ښیي :

څه‌حاجت‌د ی‌چې بیان و کړم دو اړ و دوه څلوېښت زسادکلي‌چې اوتمان

دی‌اود اشنغردسیمې مشهور سیند«جیندی » داسې یادوي :

تمام رخت‌دخوشدلی‌راځخه ړوب‌شو چې گډشوي و م دسیني په‌جیندی‌بیا

په‌بل‌بیت کې و ايي :

اوس‌به‌څه‌له‌مانه‌صبرو آر ام‌غواړې؟ چې‌مې‌یوو ړ مال‌متاع دعشق‌جیندی‌بیا

او دخپل عصردشاعرانو نومونه داسې

راوړي :

هرچی‌دی زما دعصرهغه دادی چې هریوپکښې‌خوشخویه‌سخندان‌دی

صاحبزاده،محمدی، علیخان گوره هم‌سعید،له‌بیان اکبرسره عیان دی

مقبول‌شوی‌په‌داباب کښې‌دی هرچاته چې هریو پخپل قوت کښې پهلوان دی

محمدی‌ترحمیدزیات‌و یینم کم‌نه دی هرچې‌زړو نه‌پرې غوڅېږی علیخان‌دی

چې ممتاز زمادعصردهمدا دی نور بیشماره دی دو اړ و ښه بیان دی

څنگه چې‌په(۱۱۱۸ ه ق) کال‌دحمیدباباد‌شعر بازار تودو ،او همد غه زمانه دځمکنو دمیان عمرصاحب‌دزوی‌و ‌ه‌نوځکه دبیدل ژوندد(۱۱۱۸ هق) کال‌په شاوخوا کی یقیني دی .اوهم دبیدل‌دیوه بل بیت څخه‌څرگندېږی چې‌دده‌دشعر عروج‌د«تیمورشاه»په‌زمانه یعنی‌دوولسمې‌هجری پېړۍ کې‌و ،لکه‌چې وايي :

په‌دوران‌دتیمورشاه‌کی کج‌دوران شه بې‌گناه‌هه‌بی‌تقصیره کړم‌جانان‌ړوب

اوده‌دیوبل‌شعر څخه معلومېږي چې‌دده‌عمرسپین ږ یرتوب‌ته رسېدلی‌و،دی‌و ايي :

سپیني ږیرۍ‌خوار خسته‌ترخار و خس کړم خپلې‌مینې‌خاکسترلکه‌قفس کړم

بل ځای وايي :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دستم رستم دغم په ملک سلک کړم   مهرو سینی سپینه ډیره کم هلکه کړم

اوله یوه بیته یې داسی اټکل کېږی چی دبیدل عمر ترسلو کالو پوری رسېدلی و ، لکه چی وایــــــی :

صدساله طالع دحسن طمعدار و   مرو رله دره هراولارحام لاړ

د بیدل دشاعری په باب کی ښاغلی همیش خلیل دبیدل دديوان په سریزه کی چی د (۱۹۵۷ م) کال په اکتوبرپه پېښور کی چاپ سوی دی داسی لیکلی :

«دديوان بیدل په انکشاف ، دپښتو ادب په تاریخ کی یقیناً دیونوی نازک خیال شاعر اضافه وشوه ، د چا کلام چی دپښتوادب دلمنی دوسعت او پلنوالی موجب سو .

بیدل دپښتوشاعری په دنیا کی دیواو چت او جګ مقام خاوند دی، چی دپښتو په رنګینه شاعری کی نمایان حیثیت لری اودخپل شاعرانه قابلیت په زور یې دشعر په هار کی لعلونه او ملغلری و پېیلې، او دتخیل پرو ازته یې عقل ګوته په خوله دی .

بیدل دخپلی رنګینی او سوز و ګدازنه ډکی شاعری له کبله دپښتو ادب مخصوص مقام حاصل کړو ،او دپښتوشاعری یې دداسی سحاسنوډکه کړه چی دادب د ښکلا مقبولیت او حسن معیار ګڼلی شی ـ دوی په پښتوادب کی دشاعرانه فن هغه نزاکتونه لطافتونه اوباریکی او اچولې ،چی که پښتوادب کی دلطیفی، باریکی او رنګینی شاعری خه لږډېرکمی محسوسېدو بیدل هغه تقریباً پوره کړو .

ځینو پښتنو لیکوالو او شاعرانو حمید بابا او کله کله کاظم خان شیدا د پښتو د«بیدل» په نامه یاد کړی دی او داځکه چی ددغه دواړو پښتنو شاعرانه انداز، تخیل او نازک خیالی دفارسی د«بیدل» سره برابری خوری، و لی داتراوسه هیچا نه معلومه نه وه، چی پښتوادب خپله لمن کی خپل «بیدل» هم لری چی ، دزمانی دانقلاباتو او ناسازګارحالاتو په وجه زمونږ له نظره پټ و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیدل پهخپل سبک کی دلو ړ مقام خاوندد ی ، خیال پرو ری سره داستعار اتو او تخیل یوبی پایابه اوبی ساحله سمندر دی چی کلام کی دفصاحت او بلاغت ساری نه لری .

د افکار او لهمخه دبیدل شاعری عشقیه او بزمی ده ، ولی کله کله مذهبی ، اخلاقی او اجتماعی رنگ اخلی .

داسی معلومیږی چی بیدل ، حمیدبابا ، کاظم خان شیدا ، علی خان او کامگار خان دیوه مکتبه هم فکره شاعران دی اوشاید هم دغه وجه ده چی ددغه دو اړ و شعراؤ په طرز تحریراو سبک کی دخیال پرو ری سره سره مبالغه او اغراق هم موجوددی او دادبی تلازماتو داستعمال سره دتشبیهاتو ، استعار اتو ، او مکاحاتولړ ویې هم دشاعری حسن او ښایست یوپه دوه کړی دی .

بیدل په خپل یوشعر کی حمیدبابا او علی خان خپل هم عصریاد کړی دی او ددغه دریوو اړ و شعر او ددیوانو دمطالعی نه پس معلومیږي چی اکثرو ځایونو کی نه صرف دوی دشعر په یوه مځکه طبع آزمائی کړیده بلکه ددوی دتوار دنه دا اندازه په مشکله لګی چی ګنی دادد ریو دماغونو اختراع ، لکه حمید چی وایی :

خط په مخ دصنم راغی کهسپوږ می شوه په هاله کی
دایې غابښ په خوله کی زیب کاکه ژاله شوه په هاله کی - ترپایه ....

بیدل وایی :

خط یې مخ په خوش نمط کهکه ماه زیب کا په هاله کی
غابښ ژ لیو او ری که در دی چی زینت که په لاله کی ترپایه ....

علی خان وایی :

خط په مخ دصنم راغیء کهسیاشت ګیره شوه هاله کی
کهسنبل دی اوس تو کیږيږ په اطرافودلاله کی ترپایه......

یاپه دې غزلو کی چی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدوایی:

وآسمان ته‌به دشعر زینې کېږدی

که‌حمیددغم‌له‌سره زنګون‌وکیښ

بیدل وایی:

چې‌خور ور یې‌خوره‌زو ر په‌غرکی‌پرېووت

بیدل ځکه سر دغم له زنګون‌وکیښ

او نور داسې تو او ر دنه

دبیدل د اشعارو دیوان په دوه سوه او دری شپیته مخوکی د (۱۹۵۷م)

کال‌داکتوبر په‌سیاشت د«شاهین برقی پریس پشاو ر» په مطبعه کی‌دښاغلی

همیش خلیل په تدوین او ترتیب چاپ او خپو رسوی دی ، چې دوه‌زره ،

څلورسوه او پنځه‌ویشت بیتونه لری، او دکلام نمونې‌یې‌دادی :

چې‌ مې ولیده د ترکی خو له لاله

څه نا څا په وا وښتم په‌کشاله

داله‌مخه‌یې چاپیر لیکه دخطشوه

که چاپیره له سپوږمې‌وینم‌هاله

چې نظریې‌د آهوسترګوپرې وشو

تر ختن په تېښته لاړشه‌غزاله

چې یې‌درو رته‌دغاښونمودارشو

غمزده په هیبت‌ویلی شوه‌ژاله

چې‌یې واو رېدوجادوستادغمزو

په لړزه په‌زلزله شوه بنګاله

دعصمت رستم‌چې‌لاف‌وکه‌تاوو پښت

ځکه تل درپسې کړه آه‌و ناله

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دی خط دی خوش نمط راته نیولی
پکښې شکلی دتاغم په قباله
چری نه وی چی له مانه دی دل تور که
جانه ! وشره رقیب سپی رزاله
په سلګو دزنکدن شومه دلبره
څخوه راته دشونډو پیاله
چی دی مینی راته درست جهان دریاب کړو
کښېناستی نشم دصبر په جا له
که بیدل له لپونتوبه و ، خلاص شوی
بیا دی که ، مجنون په غم شیدا واله

۲

داپه مخ یې دخطلیکه دو تا راغله
که کعبې لره مشکینه قبار اغله
زه دیار خط دبلاله کبره خلاص کړم
بلاو خوره هرچی وایی بلار اغله
دخندا پوښته چی تا کړه له غمازه
بازه مالره له سوخته ژړا راغله
ګل خزان که تارپه تارځکه بلبله !
دځیګرپه و ینو سره په غوغار اغله
سرو مال به په هغه زمان قربان کړم
که سی یوځله په ناز محبو بار اغله
دو صال کلای دړی وړی لاړه
چی دی توبه دهجران په صدا راغله

(c) ketabton.com: The Digital Library

دم په دم چې سنده ی توره د لیچو
داز ما په مرگ له کومه فتوا راغله
تللی صبرمی دزړه په بیرته راغیء
چې می ترکه په خندا کی زیبار اغله
تاچې لاس د دلاسې و رته په سر که
مسافر له دسفرښه هوا را غله
دابې لیاوه بادشاهی دښکلیو وا وړه
مبتلا فرقه ترې بیابې نوارا غله
که څیگرمی دستم په توره غوڅ و
دکرم له ښه طبیبه دوا را غله
بیاییې ماتې په لښکر کړه دغم گډه
لاس په غاړه له ښدله چې بیارا غله

۳

چې کوې راته خبری په تندی بیا
غوڅوې می دزړه و لی پیوندی بیا
خیال دخال دبازدناز یې پیدانه کا
دتوسن دخیال می مات شو پښیوندی بیا
دوصال پیاله می لاس دهجرتوی کړه
قبلوم دیار د غم مستمند ی بیا
عقل نقل له میاوه که آرام رم لاړ
له اغیار سره چې یا رشه سوگندی بیا
دهوس طوطی می گشت کاوه په گلو
ناگهان جانان په زلفو که بندی بیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به بیا سوسی نجات له دې سماته
چې قاتل شه د جهان په لاس و ندی بیا

کوم تقصیر دی له ماشوی نه پوهېږم
چې غمازستایی په مینه ما غندی بیا

د وصال صوبه یاغی وه چې فوجونه
د هجران و رپسې لاړه ګرندی بیا

دا یې خط دی په سپین مخ باندی حیران یم
که حبش دی ځی کعبې له د هندی بیا

دا په زلفو مخ د جان بندشه که پښی دی
له مصحفه جا ریستلی تور هندی بیا

چې ویلی یی و ینا لویه دزو روه
خلقه ما ته دبیدل شوه په تندی بیا

-۴-

چې خودرایه راته وایې بسکه چپ
جانه! ته هم یو خودرایې بسکه چپ

څه له کړې را ته ترو ې تندی خبر ی
پرې پوهېږم خان نمایې بسکه چپ

د او یل دی هیڅ اثر راباندی نکه
چې دښمنه! دوست نمایې بسکه چپ

په حکمت به سې له جان ونه جار باسې
که ابو علی سینا یې بسکه چپ

په قصو سی تسلی نشی د خو ږ زړه
که یې ځان سره پارسیالې بسکه چپ

دا ثر و ینا دی به زده پرې پو هیږ م
بې هو ده سر په وینا یې بسکه چپ

په افسون سی ستا د هجر بهی نشی
چې له ما نه مبتلا یې بسکه چپ

څه تقر یر راته د صبر کړې نا دانه!
که ملایې خو جو لا یې بسکه چپ

نصیحت دې ځانله و ساته ناصحه
جو فروش ګنډم نمایې بسکه چپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ما که او ریدې خویوو یی دی بس وه

څه به هره گړی وایې بسکه چپ

سخ په سخ راته جان وو یل بیدله .

خو شیه و ر کئ شه څه څه وایې بسکه چپ

- ۵ -

چی سی ترکه زیبا ښکلی وطنی ده

غوره‌چو ن ور ته زسافروتنی ده

چی آهو یی شه آهو د آ هو سترگو

غز اله یی شر مولې ختنی ده

چی سسکن بې به با گر ام له خرام و ینو

پا بوسی له یې ر اغلې یمنی ده

شر منده ترې هزار ه ، صدبر گ ، گلاب شی

چی تخنه یې د سخ صافه سمنی ده

چی یې ځان حلقه بگوش شمیر م له سینی

ځکه ز یا ته سی له هر چا تمنی ده

به کوم زو ر و خو زم زه د غم له گتی

چی دلبر ر اباندی اینبی صد منی ده

لو لپه سی شه صور ت ا و رسی په زړه دی

را ته پیښه د غماز و تر بگنی ده

په و اله به د و صا ل نشی خړ و به

چی تو کړ ه می د زړه ځکه توسنی د ه

مهر و یان د جهان و اړه سرنگو نشوه

چی جامه ز ما دترکی سوسنی د ه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژه بیدل به‌خنګه مست و ربا ندي نه یم

چې مې ترکه زیبا ښکلې رنې ده

ماخذ :

د «دیوان بیدل» سریزه ، او : دیوان نورمخونه .

۱۶۴۰- بیدل بلخی :

دری ژبی‌شاعرو ، پەشمع انجمن کې‌یې‌دایوبیت راوړ‌سوی دی:

مى بردهر کس به پیش‌یار از جان تحفه‌ای ‌‌‌ ماتهیدستان بیدل‌شرمساری‌مى بریم

نور حالات یې‌لاس ته‌رانغله .

ماخذ

شمع انجمن- ۸۶ مخ

۱۶۴۱- بیدله هروی :

میرمن بیدله د خواجه عبدالله د یوانه ماندینه وه ، په هرات کی او سیدله

او په‌دری ژبه یې شعر وایه .دا بیت دد ي دی (۱)

روم به باغ و زنرگس دو دیده‌وام کنم ‌‌‌ که‌تا نظاره آن‌سروخوش خرام کنم

ددي میره خواجه‌عبدالله دهرات دمشهورخواجه‌حکیم زوی و، چی په (۱۲۶۸ ه ق)

کال‌مړدی، نوددي‌میرمنې ژوندهم‌د دي‌نیتي په شاو خوا کی اتکل کیدای سي .

ما خذونه :

۱ - پښتنې میرمنې - ۳۱مخ ‌ ۲- مشاهیرالنسوان - ۳۰۷ مخ

۳-تذکرة الخواتین - اردو

(۱) ځو ک‌ک‌داشعرمیرمن بی بی «بیدلی ته‌چی دشیخ عبدالله خوروه منسوبوی

شمع انجمن ۸۶ مخ (خیرات جسان-ج ۱)

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۲- بیدلي لنګ هروي :

مولانا بید لي لنګ دهرات دخیابان په کوڅه کې اوسید ، په دري ژبه یې شعر

وایه او تل به دمیخاني په ګوټ کې ناست و-دا مطلع دده دی:

چشم پر خون وخیال خال آن دلبردراو مجمری پر آتش است و پاره عنبر درا

مأ خذ :

مجالس النفائس- ۱۵۷ مخ

۱۶۴۳ - بیدلي هروي :

بي بي بیدلي حزین په هرت کې ا وسیدله او دشیخ عبدالله دیوانه خور اودري ژبې

شاعره وه ،دا بیت ددې دی:

روم به باغ و ز نرګس دو دیده وام کنم که تا نظاره آن سرو خوش خرام کنم(۱)

ماخذونه :

۱- شمع انجمن ۸٦ مخ ۲- مجالس النفائس ۲۰۲ ، ۱ مخ

۷۰۳ مخ

۱۶۴۴ - بیدم افغان :

مولوي غلام جیلاني بیدم په خته افغان دهند په « پیلي بیت » کې او سیداو دري

ژبې شاعرو دطبقات الشعرا مولف دی «مجموعه خوبي هاي انساني» بللی دی او لیکي چې :

اګرچه نو مشق است فاما سزاق ګفتګو یش پهلو برتبه سخن استادان می زند باین عاصي

اتحاد د لي و روابط کلي دارد

ماخذونه :

۱-تین تزکری-دطبقات الشعرا په حواله-۸۷ ۱ مخ ۲-هند په تاریخ او مدنیت کې

د افغانانو برخه - قلمي - ۱۱۸ مخ

---

(۱) دمشاهیر النسوان دا بیت «بیدله هیروي» دخواجه عبدالله دیوانه ساندینې ته منسوبوي

۱۶۴۵ - بیرام خان خانخانان بدخشي:

دسیف علي بیګ زوی په دری و اسطې د ترکمانانو نومیالی مشر شکربیګ بهارلو ته رسېږی دده نیکه یار بیګ دشاه اسماعیل صفوی په وختو کې له عراقه بدخشان ته راغلی و، او له هغه ځایه د کندو ز امیرخسرو شاه ته ورغیء، او پخپله بیرام خان په بدخشان - یا - په بلخ کې زېږېدلی، او دپلار تر مړینی وروسته یې په بلخ کې دعلم زده کړه وکړه او په شپاړس کلنی کې دهند دتیموری پاچا «همایون» په خدمت شامل او وروزل سو، او دخپل اهلیت او لیاقت په سبب دپاچا دمصاحبت او امارت منصب ته ورسېد.

د (۹۵۰ هـ.ق) کال د بجرم په او ومه نېټه بیرام خان هغه وخت د همایون خدمت ته ورسېد چې همایون دمالدیو له ولایته راګرځېدلی او دسنده د اوبو پر غاړه یې په سمسوره قصبه کې اړولی و، او هغه وخت چې همایون دپښتنو له لاسه هند پرېښود او دایران دربار ته یې پناه یووړه بیرام خان هم ورسره و، او بیرته همایون ته یې دپاچهۍ په ورستنو لو کې ډېر زیار و ویوست او دهمایون په طرفداری یې ډېری جګړې و کړې چې د هغو په عوض کې یې د «خان» لقب وموند، او همایون د کندهار تر نیولو وروسته هغه ښار بیرام خان ته وسپاره او په (۹۶۱ هـق) کال دی په کندهار کې و، او دهمایون له خوا یې نوازش ولید، او په هند کې هم تل د همایون دسردارانو په سر کې و لاړو، او په سرهند او نورو ځایو کې یې جاګیرونه وموندل، او د «یار وفادار» او «برادر نیکوسیر» او «فرزند سعادت تمند» په خطابو یادسو.

دهمایون تر مړینی وروسته ی اکبر پاچا پر تخت کښېناوه، او بیرام خان دوکیل سلطنت حیثیت درلوداود اکبر د مخالفانو په سر و هلو او سر کوټلو کې یې ډېر زیار وویوست، خو چې د «خان خانان» لقب و رکړ سو.

په (۹۶۵ هـق) کال یې دهمایون پاچا خورزه دمیرزا نورالدین محمدلور

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې همایون په‌خپل ژوندکي دده په‌نامه کړې وه او «سایمه سلطان بیګم» نو سپدله په‌نکاح کړه .

څه‌موده وروسته دحاسدانو په نغوته او چغولۍ داکبر پا چا نیت ځینې وګرځېد او ده هم‌دامارت سامان‌لکه‌بیرغ او نغاره‌او نور پاچاته ور ولېږول خو څه موده وروسته بیرته اکبر پاچا ور وغوښت‌اود (۹۶۸ ه ق) کال دمحرم په‌میاشت داکبر پاچا دربارته ورغی‌او په‌ډېر عزت یې هر کلی‌وسو بیانو بیرام خان اجازه وغوښتله چې دشریفو اماکنو زیارت وکړی، اکبر پاچاهم اجازه ور کړه، خو هغه وخت‌چې دګجرات دپټن ښارته ورسېد دهغه ځای یو پښتون مشر «مبارک‌خان‌لوانی» دخپل دپلار دوژلو او خون په قصاص د همغه کال ددر یمې خور په خور لسمه دجمعې په‌ورځ پر بیرام خان یرغل وکړ او په‌خنجر یې وواژه، لو مړی‌دی‌دشیخ حسام په‌هدیره کې(چې‌دهغه‌ځای له‌نومیالیو مشایخوڅخه‌و) ښخ کړه‌سو، او بیا دحسین قلي خان خانجهان په‌زیارددده مړی په (۹۸۵ه‌ق) کال مشهدته یووړه‌سو، او هلته یې ښخ کړ، او قاسم ارسلان‌مشهدی دده‌دوژلو نېټه‌داسې‌په نظم کړې ده :

بیرم بطواف کعبه چون بست‌احرام
در راه شد ازشهاد تش کار تمام
درواقعه هاتفی پی‌تار یخش
گفتا که«شهیدشد محمد بیرام»

بیرام خان ددری ژبې دشعر سره‌هم زیاته مینه‌درلودله او پخپله‌یې هم شعر وایه، او هم‌یې داستادانو په‌اشعارو کې پر ځای ګوتې وهلې او دخل‌یې کاوه‌چې‌هغه یې د «دخلیه» په نامه‌را راغونډول .

وایی هغه‌وخت چې بیرم‌خان په کندهار کې‌و، نو همایون دا ځلور یز ورته ولېږه :

(c) ketabton.com: The Digital Library

ای آنکه انیس خاطر محزونی
چون طبع لطیف خویشتن موزونی

بی یاد تو من نیم زمانی هرگز
اما تو بیاد من محزون چونی

بیرام خان په جواب کی ورته ولیکل :

ای آنکه بذات سایهٔ بیچونی
از هرچه تر او صف کنم افزونی

چون میدانی که بی تو چون می گذرد
چون می پرسی که در فراقم چونی

وایی چی یوه شپه همایون پاچا د بیرام خان سره خبری کولې، د بیرام خان سترگی
ابو پتی سوې، همایون ورته وویل: «تاته وایم» .

بیرام خان متنبهه سو، و بویل : «زما پاچا! حاضر یم - خوار و بدلی می
دی چی د پاچهانو په ملازمت کی باید سترگی وساتلی سی، او د درو یشانو
په خدمت کی زړه، او د بوهانو په حضور کی ژبه- نو څنگه چی ستاسی سره
دادرې سره صفتونه سته نو په دې کی می فکر کاوه چی کوم یو وساتم »
د پاچا د االطیفه خوښه سوه او دی یې وستایه .

دده داشعارو یو بشپړ دیوان پاته دی ، او سربېره پر هغه د فضل او کمال
او صلاح او تقوی او همت او کرم خاوندو، قوی زړه یې درلود او تیموری
کورنی ته یې دیادولوو ړ خدمتونه کړی وو

مأخذونه :

۱- مآثر الامراء- ۱/ ۳۷۱ مخ تر ۳۸۴ مخ پوری .

۲- د دهخدا لغتنامه - ب - ۹۳ مخ ۳- تذکرهٔ نتایج الافکار - ۱۰۲- مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۴۶- بیر بل:

دکندهار په ښار کی نوسیالی یونانی طبیب او حکیم و.

په پښتو ژبه یې لیکنی هم کولې چی د کندهار په پښتو مجله او نورو خپرونو کی چاپ سوی دی.

د(۱۳۵۰ هش) کال په شاوخوا کی مړ دی.

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۸۵ مخ

۱۶۴۷- بیر نگ پشاوری:

مرزا محمدامین بیگ بیرنگ ددری ژبی شاعر اصلاً د پېښور و، خو په لاهور کی اوسېد. فاضل سړی او ډېرښه خیال او فکر خاوندو. په طریقت کی یې دخواجه باقی بالله لاس نیوی کړی، او په شعر کی یې «بیرنگ» تخلص کاوه.

په (۱۱۲۳ هق) کال په لاهور کی دسالنۍ په ناروغی مړ سو، او خیرالله فداده شاگرد او ملگری یې د مړینی نېټه داسی ویلی وه: «باقی بالله شد بیرنگ در بزم بقا» دسفینهٔ خوشگو دمؤلف په نظر په شعر کی یې ښه سلیقه درلوده، او تر «میان آفرین» چی دلاهوریانو استاد باله کېده او ښتیو.

د«مردم دیده» دتذکري مؤلف لیکی چی: «مردفاضل و حکیم و شاعر بود» او د«صبح گلشن» مؤلف بیا لیکی چی: «بخوش طبعی و بذله سنجی و مضمون آفرینی از معاصران گوی سبقت می ربود. در ابتداء بمنصبداران شاهی انسلاک داشت، آخرالامر لوای ملازمت نواب عبدالصمدخان صوبه دار کابل بر افراشت، وقصاید غرا در مدحش کاشت و ازجوایز وافره تمتع وافی بر داشت» د اشعارو یو دیوان یې هم درلود چی خلور وزرو بیتونه رسېده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیتونه دده دی :

دساغ دلـد هـی نیست آستین سـرا
دیگر به گریه میاور دل حزین مر

* * *

بر خویش رفته رفته بـر آرزوفتاد
آخر کمند رتبه او د رگلو فتاد

* * *

رفتم از خویش سوی یار سلامی گفتم
قاصد گریه روان بود پیامی گفتم

* * *

بـادام بچشـم او سزن دم
ای خسته چـه درد سـاغ داری

* * *

قطره قطره می باردابر تاچه میخواهد
ساقی‌اندکی درياب کین هوا چه میخواهد

* * *

نشه حسن بعشاق چه بیرنگی کرد
خال تریاکی‌ولب‌میکش‌وخط بنگی کرد

مأخذونه:

۱- سفینه خوشگو ۵۵ مخ ۲- تذکره شعرای‌پنجاب ۹۱ مخ
۳- تذکره مردم دیده ۱۵۳ مخ ۴- صبح گلشن ۷۳ مخ

۱۶۴۸- بیقیدی بدخشی:

یو بې‌قیدءا وآزادمشر بهشاعرو، پهدری‌ژبه یې شعروایهاو په(۹۵۰ ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې سړی دی‌دا بیت ده و یلی :

شو خیکه دلم شیفته یک نگه‌او ست   صدناز و کرشمه بدوچشم سیه او ست

ما خذ :

پښتوآریا نا دائره المعارف -۳/۹۳ ه مخ

۱۶۴۹- بی قیدی بلخی :

ددری ژ بی‌غزل‌ویونکی شاعرو، او په (۹۰۰ ه)کال کی مړدی .

مأخذ :

تاریخ نظم و نثردرایران - ۱/۶۷۲مخ

۱۶۵۰- بیکر نیکه :

په‌خته کاکړپښتون‌اوداحمدشاه‌بابادوختویونوسیالی‌مشراوپه کاکړستان کی‌د«جوګی» دکهاله لوړی سړی‌و،او داولسی‌مشرپه توګه ئی‌حکمرانی‌کوله،چی ترمړینی وروسته‌یی‌په اولس، کی،ښه،نوم پرییښی دی

وائي‌چی احمدشاه بابا دکاکړودملی همکاری‌په‌جایزه کی‌د کاکړستان‌دو اکوالی بیگرنیکه‌سپارلی وی،داخبره دروب ګزیتمرپه‌لوړی توک که‌هم تائید سوی‌ده

مأخذ :

پښتواوپښتانه په‌سهیلی‌پښتونخوامی‌دپروفیسرسیال کاکړتالیف-۱/۱۷۶مخ شوی‌ده .

۱۶۵۱- بیکس (د سوا بی) :

عبدالغفران دګل زمان زوی دپښتوژبی له معاصروشاعرانو څخه و په (۱۹۲۲ م) کال‌دمردان‌دسوابی سیمی‌په ډاګی کی‌زیږیدلی‌او تر (۱۹۷۰ م) کال وروسته‌مړدی.

په‌عصر ی مدرسوکی یې زده کړه کړی‌وه،په‌پښتوژبه یې‌هم‌شعر وایه‌او هم‌یې نثر لیکه، یوه‌بدله لری چی سریې‌دادی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

« چې یې شرق دتوری خورو، دادقوم هغه سالاردی »

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-٦ ٨ مخ

١٦٥٢ - بیکسی سجاوندی غزنوی :

مولانابیکس دلوګرد سجاوندو، او ښکه چې یې په غزنی کې ژوند کاوه په «غزنوی» هم معروف دی-لوړی په کابل کې د محمدحکیم مرزاسره اوسېداو بیاحج ته وولاړ اوله حجه هندوستان ته ولاړ څه موده هلته اوسېد،او دحدیثو څینې کتابونه یې لکه مشکوة المصابیح ، او شمایل النبی پرمیرمرتضی شریفی و لوستل او چې سپین ږیری سو نودخپل وطن خواته راهی سو خوله بده مرغه په(۹۷۳ ﻫ ق) کال پرلاری په پیښور کې مړسود،خپل وخت نومیالی شاعرواو په اشعار و کې یې «بیکسی» تخلص کاوه اودشعر رازراز ډو لولونو کې لاس درلود.دابیتونه دده دی :

در دیرو کعبه جزبتومائل نبوده‌ام هرجا که بوده‌ام زتوغافل نبوده‌ام

فلک را رسم بمهری نه‌دردوران سابوده که دوران فلک تابوده بی مهروفابوده

دبیکسی غزنوی دابدله دفخری اسیری له «ردیف الاشعار» څخه رااقتباس سوی ده :

تاچوګل خیمه بدشت آن ګل رعنا زده‌است جانم ازکشورتن خیمه به‌صحرا زده‌است

عجبی نیست که دیوانه وسوداز ده‌است ګر بز لف تودلم دست تمنا زده‌است

دامن شاهد ګل بهرچه شدخون آلود مګرش خار تمنای تودر پاز ده است

هرنسیمی که ګذ رکر دازان حلقه زلف دم زمشکین ختن وعنبرسار ازده‌است

نیست درانجمن چرخ برین مشعل مهر آه من شبعله برین طارم خ را زده‌است

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوهکن ازسژده هردانه اشکی که فشاندا　　خار حسرت شده سراز دل خاراز ده است
« بیکسی » داده فلک ساغرعشرت همه را　　سنگ بیداد همین برقدح مازده است

مأخذونه:

۱-شمع انجمن-۸۲-مخ ۲- تذکره علمای هند-۴۳ مخ
۳-پښتوآریانا دائرة المعارف ۴/۵۹۴ مخ
۴-تاریخ نظم ونثر درایران -۱/۴۵۷ مخ

۱۶۵۳- بیکسی هروی :

دآزادی طبعی خاوند شاعرو،دتستر له ښاره دهرات ښارته راغلی و،او د لته مشته سو دا بیت دده دی :

نگاهداراز هوای گرم گلبرگ ترخودرا　　سریزای گل عرق بشناس قدرجوهرخودرا

مأخذ :

پښتوآریانا دائرة المعارف-۴/۵۹۴ مخ

۱۶۵۴- بیگ محمد :

دیوولسمی هجری پېړ ی په وروستیو کلو نو کی دپښتو ژبی شاده یوشعرپه یوه جونګ کی چی په (۱۱۴۲ هق) کال کی لیکل سوی راغلی دی اوهغه دادی :

څه عجبی زما دیار د خولې خبری　　چی خبری یی ترهر څه وی نادری
له عاشق سره یی نیازو ی په خلوت کی　　و غافل وته قهر یری لری لری
دجمال خوبی یی زیاتی دی بې حده　　خلقی په د یدن کړی قلندری
د واړه لبی شکر ینی تر نباتو　　عجب غاښی یې لکه سپینی مرغلری
سره باړ خویی لکه گل وی دگلا بو　　چی بې شماره خوشبویی یې څـی له لری
توری زلفی یې په مخ باندی خوری کړی　　دپریشان زړه په آرام و ایی سندری
دو اړو وروځو یی لیندی بانبویې غشی　　تل پرزړ نوگوزا ز و نه کا جابری

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته‌دزړونوازارسه اخله محبوبی!
خلقی‌دی‌یوځه و رځی مسافری

پوری‌و و ری‌یې‌په‌خوله‌کی کړ محبوبی
د رموز خبری کله و ی ظاهری

دگومان کړی دی ساته‌په‌نظرکړه
څه عجب پټ‌سپاهی‌یې بهادری

د دیدن اجربه درکه «بیګ محمد»!
ته چی هسی د هجران غمونه نغری

ماخذ :

ادبی‌ستوری -۱۸مخ

۱۶۵۵- بیګ‌محمدلغمانی:

ددوست‌محمدزوی دپښتوژبی اولسی‌شاعرو،او دلغمان په‌سرګزشتی کی اوسېد. دینی کیسی اوخیالی حکایتونه یې پراو لسی او زانوپه پښتو نظم کول‌او هم یې دحضرت محمد(ص) وفات نامه په‌پښتونظم کړی‌وه چی اوس‌هم‌په‌مذهبی حلقو شهرت لری.

دی‌د(۱۲۶۴هش) کال په‌شاعوخواکی په‌پاخه عمرمړدی -دابیتونه ددده‌دی:

راشی‌مټ په‌نیکی کانی | دا ژوندون‌به‌وی‌ترکله
بیګ محمدوینبې خدایه! | ته په روی د پیغمبر!
غورپی کښېږدی موښانو | حکایت وا یم له سره

مأخذ:

فرهنګ‌زبان وادبیات پښتو-۸۶مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۶- بیگی هروی :

دا میرزا درویش علی دبلخ دحاکم ماندینه وه، په هرات کې یې دپر عزت او حشمت درلود، دخپل وخت دشاعرانو سره يې ښې سرستې کولې او په خپله يې هم په دری ژبه شعرو ایه داخلور یزه ددې ده :

آبی که فلک بلب چکاندمارا سرگشته ببحرو بر دواندمارا
ای کاش بمنزلی رساند مارا کز هستی خودباز رهاندمارا

وایي چې کله کله به يې شراب چښل ، خو بیا يې توبه وکړه یوه ورځ دبدیع الزمان په یوه مجلس کې ناسته وه، ساقي نورو ته دشرابو جامونه وویشل خو څنګه چې دې سپرمنې توبه کړې وه نوساقي دې ته جام ورنه کړ، هغه وچې دفي البد يهه دابیت وو ایه :

من اگرتوبه ز می کرده ام ای سرو سهی تو خوداین توبه نکر دی که مراسی ندهی

مأخذونه :

تذکرة الخواتین

۲- پښتنې مېرمنې - ۳۲مخ

۱۶۵۷- بی نشان پېښوری :

ددری ژبې شاعرو ، او دده اشعار د پیښوری میرعزت الله له خولې څخه اورېدلی سوی او دابیتونه دده دي :

دلبربیا که که کفش کفت خانۀ دل است منز لگه خیال تو ویرانۀ دل است
این زلف تابناک که صد حلقه میزند برهم مده به باد که کاشانۀ دل است
ازحال بی نشان غریب ای صبابگو با یار دلنوا ز که جانانۀ دل است

مـأخذونه :

۱- پښتو آریانا دائرة المعارف -۳/۵۰۶مخ

تذکره آفتاب عالمتاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۵۸- بینوای بدخشي:

شاه خلیل الله دخلفه ابراهیم بدخشاني زوی ددری ژ بی نومیالی شاعراو د سیراوسلوک خاوند و.

په طریقت کی یې دخپل روحاني او عالم پلار چې هغه هم شاعراو عالم سړی و سیراو لاس نیوی کړی و، او په اشعارو کی یې «بینوا» تخلص کاو مـدا بیتونه دده دی:

من آب شدم سراب دیدم خودرا — دریا گشتم حباب دیدم خودرا
آ گاه شدم تمام دیدم غفلت — بیدارشدم بخواب دیدم خودرا

عارف بودآنکه خویش راکرد فنا — اثبات نمود ذات حق را ببقا
صوفی است کسیکه خویش راکردثبوت — دریافت بخودجمله صفات واسما

در صورت قطره سر بسر دریائیم — تو ذره مبین مهر جان آرا ئیم
گویند که کنه ذات او نتوان یافت — مایافته ایم اینکه کنهش مائیم

زاهد که دراین سر اچه مأوادارد — اندیشه ز گفتگوی فردا دارد
گوشادبزی که زاهدو فاسق ازوست — هر جاآ بیست روبدر یا دارد

وایی چې دهجری قمری ددو ولسمی پېړی له شاعرانو څخه و، او دده داشعارو زیاته برخه څلوریزی دی چې په هغو کی یې هم زیاتره تصوفی مطالب بیان کړی دی.

مأخذونه:

۱- ریاض العارفین -۰۷ مخ ۲- پښتوآریانادائرة المعارف -۳/ ۶۰۵ مخ

پایخوړ

د «ب» دردیف په دې پایخوړ- کی د «الف» دردیف هغه نومیالی راوړ و چې ددې کتاب په لومړی، دوهم او دریم ټوک کی د «الف» له ردیفه پاته سوی دي- دادد ې دپاره که چیری دا کتاب دوهمه پلارچاپېده دا نومونه به په هغه ردیف کی پرخپل خپل واورل سی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

آ

۱۶۵۹ـ آدم:

دپښتوژ بی شاعر و، چی خو شعرونه يې د مياحسيب گـل كاكـاخيل (چی‌په ۱۳۰۵هق کی مړدی)
په‌بیاض‌کی راغلی دی‌ـ خنگه‌چی‌ددی‌جونگ زیاتره‌شاعرانوددو ولسمی‌هجری
پیړی‌په اوایلوکی ژوندکاوه‌نوداسی اټکل کاوسی چی آدم‌دی‌هم‌په‌دغو
وختوکی دپښتونستان په‌سیموکی ژوند ی و، او شهرت يې درلود .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ ۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل‌تألیف ـ

۱۶۶۰ ـ آدم:

دپښتوژ بی صوفی‌شاعرو، اودیوولسمی‌هجری پیړی‌په شاو خواکی يې‌ژوند
کاوه ـ دده د شعرنمونه دکاسی عبدالغنی په جونگ‌کی (چی‌په ۱۱۴۲
هـ ق) کال‌کی لیکلی سوی راغلی‌دی‌ـ او یوبیت يې‌دادی:

د ا بيا ن فقير آ د م و يلـی   پر خلاصه‌سلوك‌کی له نظير

مـأخذ:

فرهنگ وزبان و ادبيات پښتو ـ ۱مخ دښاغلی زلمی هیوادمل لیکنه

۱۰۶۱ـ آدم:

دپښتو اولسی شاعرو، چی دکندهار په ریگستان کی اوسېد، مذهبی،
عشقی اوحماسی اشعاريې پرملی آهنگونو ويل، اوشعرونه يې په عواموکی
شهرت‌درلودی‌په (۱۳۰۲هق) کال کی‌مړدی‌اودابیتونه‌دده‌دی :

الف‌وایی‌بل‌نسته‌ب لویه‌الله   ت وایی‌توبه‌کاږه خواره بنده

ث‌وایی‌ثابت‌که خپل زړه‌له‌گناه

ماخذ :

فرهنگ وزبان‌وادبیات‌پښتو ـ ۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۲- آدين :

د پښتنو ژبې شاعر تېر سوى دى او د دو ولسمى هجرى پيړى په او ايلو كې يې ژوند كاوه او د (۱۱۳۰ هق) كال په شاخوا كې يې شهرت درلود .

د ده د ايو شعر د عبد الغنى كاسى په پښتو جونګ كې سته ، چې وايى :

له روغه خلقه كناره زه سرو رګرځم

پر زړه سى سينه ده ديارزه پرې او ترګرځم

چې يې دزړه يقين ورځى طبيب له ساسره دى

او نور به څه لره دبل طبيب پر د رګرځم

هغه طبيب ته په زارى كړم چې دار وسى وكا

كه نه وى ګانده به تر داحالو بترګرځم

دعشق له حاله چې خبر نه وى خبر يې مه كړه

دادګنډه هېر ګو به لى زه خو رم چې خبر ګرځم ،

زه چې په تاپسى مين شوم ننګ و نام مې ير يښو د

شپه او ورځ ستار په طلب ليل و نهار ګرځم

پر عاشقانو تل وايه شى تهمت

او زه « آدين » د تهمتو نو پنډ په سر ګرځم

مأخذ :

ادبى ستورى ۱/۱۳ مخ

۱۶۶۳- آزاد :

د پښتو ژبې شاعر دى چې د عبد الغنى كاسى په پښتو جونګ كې يې يو شعر راغلى دى او د نوموړي كتاب د تكل پېښې په ١١٢٠ هجرى قمرى كال د سڅه ژوند كاوه شرېې دادى :

چې و دوست وته رښتينى عشق ريبار نه وى

هغه رسمينه مينه ځكه ځي په كار نه وى

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه خندا به یې مقصودته رسوی چیری ؟
چی په ژړا یې دواړه سرې سترگی خمارنه وی

هغه ژوندی په معنی مړ باله‌شی
چی په‌گوگل کی‌یې‌دذکر دندو کارنه‌وی

چی‌دحق سینه یې‌په‌زړه روزی نه‌شوه
دی‌په مثال دچهار پادچا په کارنه‌وی

او چی ستاپه دربار و نمانځه، هغه‌و نمانځه شو
داگناهونه یې هر گز دچا په شمارنه وی

« آزاده » مه په شریعت کړه یاره
دسولاسینه‌چی‌روزی شی هغه‌خوارنه‌وی

مأخذ

ادبی ستوری - ۱/۱۶ مخ

۱۶۶۴- آزاد خان ختک:

د خوشحال ختک زوی اودد وی دکورنی د نوروغړوپه څیرد پښتو ژبی شاعرودده‌شعر متفرقی‌ټوټی‌لیدلی‌سوی‌دی‌چی یوه‌دالاندی توته‌یې دخپل‌ورور اشرف‌خان‌هجری‌په‌وېرنه کی(چی‌په ۱۱۰۶ هق کال‌مړدی او یلې ده :

د هجرت یې زرسل شپږو
اشرف خان‌چی‌فوت شو یاره

«غم اندوه» دده تاریخ دی
که‌حساب کړی و یې شماره

مأخذ :

تاریخ مرصع -دپیښورچاپ ۳۸۷ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۵- آزاد خان ساپی :

مولوی آزاد خان دمحب الدین زوی په ختمه ساپی په (۱۲۹۵ هـ ش) کال د کاپیسا دتګاب په لنډه اخیل کلی کی زیږیدلی او د پښتو ژبی شاعر و . متداو له علوم یې دهغی سیمی له پوهانو څخه سولوستر ، و ، او پر او لسی او ژانو یې شعر و نه ویل ، او کله کله پر کلاسیک طرز غزلی او څلو ریزی و یلې :

دده داشعار و یوه کوچنی مجموعه راغونډه سوې ده ، او نور اشعار یې دخلکو په خولو کی دی .

مولوی آزاد په (۱۳۲۵ هش) کال کی مړ دی - دابیت دده دی :

آزادی دآزاد خان ده په کلام کی

دی په سوال شرمیږی ډیر له خپل شرفه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو - ۱ / ۴ مخ .

۱۶۶۶- آزاد کوهاټی :

د پښتو ژبی شاعر و ، او دلری پښتونخوا په « کوهاټ » کی او سید ، دی په خپله خپل ځا د اسی ښیی : ببلتون په ما باندی څه ستندی څه نخرې کړی یاره چی د « کوهاټ » درود یو اوس له ما کبیری جدا د ببلتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم به دخپل وطن ګل او ګلزار اوس له ما کبیری جدا

دده اشعار په « جشن نوروزی » کی راغلی او څنګه چی ددې کتاب زیاتره شاعران د « نوروز » شاعر دعصر دی نو له دې « کبله آزاد » هم د نوروز دعصر او دده دادبی مکتب شاګرد ګڼل کیدای سی .

آزاد دخپل شعرونه په هندی راګونو سم و یلی ، خو بیا یی هم د پښتو ښکلی ورسره ساتلی او په خپلو اشعارو کی یې دنورو ژبو لغات او تر کیبونه ډیر کم راوړی دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

داده دده د کلام نمونه :

ښه پرې پوهېږم چې هرېیاراوس لهما کېږي جدا

های ارمان هغه دلدار اوس لهما کېږي جدا

اوس درنګ ساعت لهعزیزانو نهجدابه شمه

ولې نهژاړم مور او پلار اوس لهما کېږي جدا

ببلتون پهماباندې خهشندی خهنخرې کړی یاره

چې دکوهانه دراو دیوار اوس لهما کېږي جدا

دببلتانه ظالم له لاسه ولې نه ژاړم به

دخپل وطن ګل او ګلزار اوس لهما کېږي جدا

نن ځکه ناست یمه په خنګ فراق ژړا کومه

چې رشک ګل پری رخسار اوس لهما کېږي جدا

لهتاجدا بهشی« آزاده» دا«حیدر»او «سرور»

های ارمان ګل نګار اوس لهما کېږي جدا

دوی نوری بدلی یې د«ادبی ستوری» په کتاب کې راغلي دی.

مأخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۵۵ مخ

۱۶۶۷ـ آزادګل (میا) :

په خټه کاکاخیل د خپل وخت ښه عالم او هم د پښتو ژبې شاعر و .

پلاريې مطهرګل نومېد ، اودی په (۱۰۹۵ م) کال د کاکاصاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زیارت په کاجی خیل کې زیږیدلی او په (۱۹۵۰م) کال کې مړدی.

دینی علوم یې دهند په دیوبند مدرسه کې او دطب علم یې په ډهلی

کې زده کړی وو، اوچې بیرته خپل ټاټوبي ته راغی نو دمردان په

سیمه کې یې دیوه روغتون بنسټ کښېښود، او دهغه ترڅنګه یې

یوه مجله د«افغان» په نامه خپروله.

په پښتو او اردو کې ښه لیکوونکی و، په شعروکې یې اولسی او

اجتماعی مضامین ډېر وو، دا بیت دده دی:

داکاروونه دقدرت دی آزاد ګله

راز دخدای دمعرفت دی هویدا

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات پښتو ۱/۴ مخ .

۱۶۶۸- آصف خان جندولی:

د پښتو ژبې اولسي شاعرو، او د پښتونستان په جندول کې اوسېد، او په

اشعاروکې یې مذهبي او عشقي مضامین راوړل او پر اولسی او زانو یې ویل .

د(۱۳۲۰ هـ ش) کال په شاوخوا کې، او دا سروکې دده دی:

چې څمکه شي لېنده آسمان یې ژې و پښتونکي خدای شي -

پیغمبر به نیسي ډال و رته

مأخذ:

فرهنګ زبان وادبیات د پښتو ۱/۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۶۹ـ آفتاب پری پیشوری :

یوه هنرمنده شاعره وه چی د(۱۳۰۰ هق) کال په شاوخوا کی یې د پېښور په سیمو کی ژوند کاوه، او دهندی دموسیقی پر مقاموبی غزلی ویلې، او خو غزلی یې په « بهارگلشن » نومی کتاب کی چاپ سوی او هم یې دشعر نمونه د«ادبی ستوری » پهدو هم توک کی راغلې ده. دابیت د دې دی :

ږه پهشې آخر «افتاب پری » لهدغه غمه تـه

ستاپه مثال خوک پهښته کیسرگردانی دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۵مخ.

۱۶۷۰ـ آنخون خټک

دپښتو ژبیاولسی شاعرو، او پراولسی وزن یې شعرونه ویل،دده یو څه اشعار د«گلزار پښتو» په کتاب کی چاپسوی د دده ژوند د دیرلسمی هجری پیړی په پای او د خورلسمی هجری پیړی په سر کی ا ټکل کېدای سی. دا بیت دده دی :

خال دی ایښی پهجبین نوم دی خور په روی زمین

زبا پیر میحیالدین د«آنخون » دخولې گفتار دی

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۶مخ.

۱۶۷۱ـ آیتی هروی

دخپل وخت ددری ژبی نومیالی شاعرو، په هرات کې اوسیده ،لومړی یې په اشعار و کی « نرگسی » تخلص کاوه اوبیا خپل تخلص په «آیتی» واړاوه، او د ده معاصر ینو پوری تړلې دهچې هر وخت به یې د یوچا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌شعر کې یو باریک مضمون و سوندهغه یې دستی په نظم کاوه، خو په‌هر ډول ورت دی دخپل وخت له زبردستو غزل ویونکو څخه گڼلی سوی دی او دده داشعارو دیوان سته. او په ترکی ژبه یې هم شعر وایه.

مأخذ:

تاریخ نظم و نثر در ایران ۱/۳۳۰مخ دسعید نفیسی تألیف

۱۶۷۲ـ ابا:

الف

دا باخیلو پښتنو مشرنیکه و، چې پخه زامن یې درلودل:

شاه بیگ، شخالی، شرغا، خاسی او اسماعیل.

او بیاددې پنځو زامنو په‌نامه په پښتنو کې څانگه څانگه خیلونه‌سته.

مأخذونه:

حواشی ـ تواریخ حافظ رحمت خانی ـ په‌اردو، ۲۶۳مخ.

۱۶۷۳ـ ابابکر کندهاری:

د بایزید روښان د تحریک له مشرانو څخه و، په کندهار کې زیږیدلی او د یوولسمې هجري پېړۍ په شاوخوا کې یې ژوند کاوه: په‌دیني او شرعي علوموکې یې‌ښه مطالعه درلودله. د روښانیانو دسلې، روحانی او تصوفي تحریک ملگری سو، او یوکتاب یې «مرآة العارفین» په‌نامه نظم کړ. تصوفي اشعار یې ویل، او په‌تصوف کې‌دوحدة الوجود یانو له‌ډلې څخه گڼل کیږي. دا بیت دده دی:

خیرالبیان یې کړوروڼاندی   احداد دخدای و ته سجده کړه

مأخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۴ـ ابراهم:

د پښتو ژبې شاعرو ، پادرې هیوز د ده یوه بدله د خپل کتاب «کلید افغانی» د «چمن بې نظیر» په (۳۸۹) مخ کې د «براهیم» په نامه ته اخیستې ده. نو ځکه دې ددې کتاب د «ب» په ردیف کې د «براهیم» نامه تر رجوع وسی او هلته دی هغه غزل و لوستل سی .

مأخذ

کلید افغانی ـ چمن بې نظیر ـ د کابل چاپ ـ ۳۸۹ مخ .

۱۶۷۵ ابراهیم خلیل :

د پښتو ژبې اولسي شاعر په ختهٔ خلیل مومند د پښتونستان په «سترانی» سیمه کې د ژوند کاوه ـ داولسې آهنګونو سره سم یې شعرونه ویل، او د حافظ عظیم ګنډاپوری (چې په ۱۳۲۱ هق) کال سردې له پیرانو څخه ګڼلې سوی دی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۸مخ .

۱۶۷۶ـ ابراهیم شاه کالوخانی :

د پښتو ژبې حماسه و یونکی او داستان جوړونکی شاعر و، د پښتونستان د کالوخان په سیمه کې اوسېد .

دده حماسی شعرونه زیاتره دافغان او انګریز دجګړو دقصو په باب کې دی . د «یوترابان» قصه هم دده ده. تر (۱۲۸۰ هق) کال پورې ژوندی و .

دابیت دده دی:

دابراهیم شاه د کالوخان قوت معلوم شو کوی شعر په دې قصه بې ښکاره ذوم شو

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۷۷- ابراهیم متی زی :

د پښتو ژبې غزل و یونکی شاعرو، او د یوو لسمی هجری پېړۍ په شاوخوا کې د پېښور په لتوکې اوسېد. په طریقت کې د چشتیه طریقې پیرو و دابیت دده دی :

ابراهیم څکه د آشنا په کوی داخل شه   چې یې عشق شه په دالار رهنمون و ر وورو

مـأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۸ مخ

۱۶۷۸- ابن یمین شنوازی

دامیر حبیب الله خان (۱۳۱۹-۱۳۳۷ هق) دو ختود پښتو ژبې شاعرو، د شینوار و په لوی اپاپین کې اوسېد، او پر کلاسیک طرز یې شعرونه ویل، او په شاعری کې د رحمان بابا پیرو و.

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۹ مخ

۱۶۷۹- ابواحمد بستی :

د خپل وخت نوسیالی محدث او اصلی نوم یې محمد د ابراهیم زوی او د جناح نمسی او کنیت یې ابواحمد بستی و.

په (۳۴۶ هـ ق) کال د بغداد له لاری حج او ته تللی- حدیثونه یې له اسحق بن ابراهیم القاضی البستی او صاحب احمد بن آدم څخه زده کړی وو.

مأ خذ :

دسیستان ځینی پخوانی مشاهیر- ۱۱ مخ د ښاغلی زهری لیکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۰ - ابو بکر جامي :

دمولاناعبدالرحمن جامي هروي له نژاده دښومعنوي او صوري کمالاتو ښتن
په تېره بي بیاپه ښه خطليکلو کې لوی لاس درلود ـ هغه وخت چې يې له خراسانه
کردستان ته مهاجرت و کړ، هلته يې په «سیلمیه» مدرسه کې ځای و نيو، ډېر
شاگردان پرر اتول سول او خصوصاً د نستعليق په خط کې يې ډېري استفادې ځينې
و کړې، او هلته يې د خطښې ښکلي ټوټې او ر قعې پر يښوولې دي په (۱۰۷۷ هق) کې مړ سو.

مــــأخذ :

خطو خطاطان -۱۲۳ مخ دابوالقاسم رفيعي مهرآبادي تأليف .

۱۶۸۱ - ابو بکر محمد بلخي :

دعلي زوی ، دطرخان نمسی ، دعبدالله کړوسي
و دجیاش کوسي دخپل وخت له محد ثانو څخه و ، او په ابوعبدالله بلخي بیکندی
هم ليکلي سوی دی څه موده په شام او مصر کې او سېد، او زياتره ليکني يې په
کوفه او بصره او بغداد کې کړي دي .

د(۲۷۸ هق) کال د رجب په میاشت کې مړدی .

مأخذ :

لغتنامه ـ ب ـ ۳۸۲ مخ دمعجم البلدان په حواله

۱۶۸۲ - ابو بکر (میا)

میاابوبکرد ديرلسمي هجری پېړۍ له پو هانو او روحانيونو څخه و، د
پښتو نستان په «گوجر وگړهي» ا وسېد ،او په (۱۳۰۹ هـ ق) کال کې مړدی ـ
دی په پښتو ژبه ليکني هم لري .

مــــأ خذ :

فرهنگ زبان و ادبيات پښتو ـ ۱۹/ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۸۳ـ ابوالحسن هراتی :

دپښتوژ بی لیکلوال قاضی خیر الله پیښوری لیکی چی ملا ابوالحسن هراتی «کلیله ودمنه» په پښتو را اړولی وه .

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۰ ۱ مخ

۱۶۸۴ ـ ابوعبدالله محمد بلخی:

دفضل زوی او دعباس بلخی نمسی دخپل وخت له نومیالیو صوفیانو او مشایخو څخه و . په (۳-۴) هجری پیړیو کی اوسېد .

له بلخه څخه وایستل سو ، سمرقند ته ولاړ ، او په (۳۱۹ ه ق) کال مړ دی .

مأخذونه:

۱ـ الاعلام زرکلی-۷/۲۲۱ مخ

۲ـ لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ «

۱۶۸۵ـ ابوعلی حسن بلخی :

دشجاع زوی او درجا بلخی نمسی د خپل وخت نومیالی و ، او په (۴۴۲ ه ق کال په نهه څلویښت کلنی کی مړ دی.

مأ خذونه :

۱ـ ددهخدا لغتنامه ـ ب ـ ۲۳۸ مخ

۲ـ معجم البلدان ـ

۱۶۸۶ ـ ابوعلیشاه (سید) :

سیدابوعلیشاه دسید امیرالدین زوی دپښتو له خوږ ژبو شاعرانو څخه و ، دی په (۱۸۳۳ م) کال دپیښور دشبقدر په اسلام آباد کی زیږېدلی دی. دینی علوم یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په «کتوزی» کی لوستی اوخه وده هم په «پنډیالی» په تدریس او تألیف بوخت و او دی ډیر تألیفات لری چی مشهوره یې دا دی :

۱- جنگنامهٔ حسنین

۲- مناقب غوث الاعظم (رح)

۳- وفات نامه

۴- قصهٔ جابر انصاری .

۵- کلیله و دمنه .

۶- لیلی و مجنون .

۷- نصیر بربری .

۸- قصهٔ قهقه .

۹- قصهٔ شمشاد.

۱۰- قصهٔ مرغابی.

۱۱- بختیار .

۱۲- سیر حاتم .

۱۳- آدم و درخانی .

۱۴- قصهٔ دل افروز .

۱۵- جنگنامهٔ محمد حنیفه.

۱۶- جنگنامهٔ شیرعلی .

۱۷- جنگنامهٔ کلان .

۱۸- دیوان سید .

۱۹- در محفل

۲۰- مناجاتونه .

دده په دیوان کې بدلې او اشعار د پښتو پراو لسې او ژ انو هنم ستنه .

دی په (۱۹۳۰م) کال کې سرسو، او دابیت دده دی :

که ښکا ره دی په چمن شی د ښخ گل   په نار وسو روراځی و ژله بلبل

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۰ مخ

۱۶۸۷- ابوعلی شقیق بلخی :

دابراهیم زوی او دعلی ازدی بلخی نمسی په دو همه هجری پېړۍ کې دخراسان له لویونوسیالیو صوفیانو او عارفانو څخه و .

دمړینې کال یې ذهبی (۱۹۴هق) او دوفیات خاوند (۱۵۳هق) لیکلی دی .

مأخذونه :

۱-الاعلام-دزرکلی-۳/۲۴۹ مخ

۲-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «   ۳- طبقات الصوفیه

۱۶۸۸- ابوعلی عبدالله بلخی :

د محمد بلخی زوی مشهور په «بلخی» په دریمه هجری پېړۍ کې د بلخ له نوسیالیو محدثانو څخه و .

مأخذونه

۱-الاعلام-د زرکلی -۴/۲۶۱ مخ

۲-تذکرة الحفاظ - ۲/۲۳۳«   ۳-لغتنامه-ب- ۲۳۸ «

۱۶۸۹- ابوالفتح البستی غزنوی :

دسلطان محمود غزنوی دوختونوسیالی شاعرو، په دری ژبه یې خواږه شعرونه ویل، دده زیات اشعار دعرفان او توحید په باب کې وو-د (۴۳۰ه ق) کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکوچني اخترپه میاشت مړدی. لکه چي یو شاعر دده دمړیني نېټه داسي په نظم کړي ده :

شیخ عالیقدر مجدالدین ابوالفتح آنکه بود مقتدای اهل فضل وسراهل کلام

چار صدباسي چواز تاریخ احمددرگذشت درمه‌شوال رحلت کردتادا رالسلام

مأخذ

مفتاح التواریخ -۳۸ مخ

۱۶۹۰ - ابوالقاسم عبدالله بلخی :

داحمد زوی او دمحمود دکعبي بلخي نمسی د دریمي هجري پېړۍ په پای او دڅلرمي هجري پېړۍ په سرکي له معتزله امامانو څخه و.

مأخذونه :

۱- الاعلام - دزرکلي -۴/۱۸۹ مخ

۲- تاریخ بغداد - ۹/۳۸۴ «

۳- ددهخدالغتنامه - ب - ۲۳۸ «

۱۶۹۱ - اتکړ مولانا - یا - ارکړ مولانا :

دتیراداو رکزو او سپدو نکي دخپلو ختو له نومیالیو غازیانو او مجاهدینو څخه و، چي په شیخ المشایخ مولانا اتکړ - یا - مولانا ارکړ یې شهرت درلود، او دسواد د باباجي صاحب مشرخلیفه او مأذون و، مزاریې دشلمالي وزیرستان ددوړ دقبیلې په سیمه کي دی.

مولانا اتکړپه ۱۸۷۸م کال دبنواو دټل په منځ لاره کي دپرنګیانو پرلښکریرغل وکی او انګریزي پوځ ته یې زیات تاوان ورساوه، او څونګیالی غازیان هم شهیدان سول. بیا په ۱۸۸۹م کال یې ددوسوو وزیرو، مسیدو او دوړو

غازیانو سره د تل په اته سیلي و. اتمن په سپري نومي کلي کې پر انگریزانو حمله وکړه ، په کیمپ و ر ننوتل لاس په لاس جگړه وسوه او دانگریزانو ډېر سړي تنه جگړن یې و وژل .

په دې توگه نوسالانا اتکړ. یا ـ ار کړله هغو نوسیالیو مجاهدینو څخه و ، چې د ژوند زیا ته برخه یې په غزاگانو کې تېره سوې و، زړاو په پای کې هم شهید سو.

مأخذ :

پښتانه ـ دوټوک ـ ۲۱۳ مخ د کابل چاپ .

۱۶۹۲ ـ احسن :

د پښتو ژبې عالم شاعر ښاغلی همیش خلیل لیکي چې :

«د حالاتو یې هیڅ پته نه لگي صرف هم دغه دوه غزل یې په لاس را غلي ـ دا سې معلومېږي چې «احسن» یو عالم سړی او د یو مقلد شاعر په حیثیت پښتو ادب کې د ښکاره مقام خاوند و، د دا شعار و اسلوب یې د خپل وخت د پښتني روایاتو په بنیاد دی »

دا دوې بدلې د ده دي :

- ۱ -

. . . . کړم

خپل قسمت دیار دمیني انفعال کړم

د تصویر په شان یې ساه در ته ولاړ یم

د بوسې زکوة و باسه در ته سوال کړم

چه سې یار له غماز ناست و لید په ستر گو

د ساهې په طوریې په تیغه حلال کړم

ښار د زړه سې کړه تالا سپاد تر کو

بې تقصیره بیگناه یې زه تالا کړم

(c) ketabton.com: The Digital Library

دهٔ د کبر کاسه تل مدام نسکوره

څکه غم د یار د حسن دی زوال کړم

چی معدو مه شوه وعده د وصال څکه

تسله دی خوږ خاطر څخو په فال کړم

اته واړی چی در از پرده پوشی کړه

زه «احسن» یې څکه بند له قیل و قال کړم

- ۲ -

چی پنهان ر انه د استا ښکلی رخسار د ی

له ژوندو نه سی نور مرګ و ته تلوار د ی

په امید ستا د ر اتلو ګلستان ګل شه

د ست بسته د ر ته و لاړ سرو چنا ر دی

چی شهرت سی ستا د سینی خدای نصیب کړ

او س په بیار ته جار وتل ر اته د ېر عار دی

چه په خوله د ی ر قیبانو ئی تل زور و ي

عاشق څکه د منصور غوندی سنګسار دی

یوځل تا دسرو لبانو سی را کړی

لا تراوسه سی په سر کی داخمار دی

چی دستا له وصله زه یم محرو م شوی

تول صورت سی دی تبجن زړه سی بیمار دی

که رسن د زلفو ور کړی خوار «احسن» ته

په محیط د ریاب د عشق کی ګرفتا ر دی

مأخذ :

ور که خزانه -۲/۵ ۲مخ د ښاغلی همیش خلیل تالیف د پیښور چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۴ - احمد تراهی :

دپښتو ژبې شاعرو او په (۱۲۹۳ ه) کال دلری پښتونخوا په «تراهی» نومی ځای کې اوسېدا و په همدې ځای کې يې په يوه جومات کې امامت کاوه دی تېکیوته دې په خپله داسې اشاره کوی:

تراهی و، کې مې مقام دی ... خبر دار پرې خاص وعام دی
په مسجد کې کې امامت کړم ... خپل مولی له عبادت کړم
سنه د ری نـو ی يـو زر ... دوه سوه نور کړه برابر
خـلو رمه د شعبا ن وه ... په قدرت د پاک سجان وه
توقف کړه ای احمده ! ... ورانـدی تا لره دمه ده

ده په همدې کال او همدې ځای کې دوې پښتورسالې چې يوه «خوابنامه» او بله «فالنامه» نومېږي د پښتو په لنډه مثنوی په نظم کړی او په يوه وقايه کې خپرې سوی دی چې نمونې يې دا دی :

له خوابنامې څخه :

پس له حمده له صلوته ... را شه غوږ و نیسه ماته
چې باعث په بنده راشی ... نور يې خدای ته التجاشی
هر انسان لره خطاشته ... لـه مولی ځنې عطا شته
القصه ښکوم خوابنامه زه ... ورسره ضـم فالنامه زه
چې پښتوته شی اسانه ... په فارسی ده قدر گرانه

له فالنامې څخه :

پس لـه دار نگه کلامه ... وا یم تا وته نیکنا مه
اوس مې دار نگه فکرت دی ... فالنا مې وته حاجت دی
نقل دی له نصر الدینـه ... اې زما ورو را مینه
د هو يلې دی دا شان ... په ترتیب سره اسا ن

(c) ketabton.com: The Digital Library

فاتحه دي له يوه وا ر ه | ولولی ا ې بر خو ر د اره
بیاسائل ته دی ای جانه | ا سر و کـا د د ی شا نه
چې دښې لاس گو ته کېږده | په یوحرف باندې يې پرېږده
پس لسه هغـه مقـر ر ه | گو تې لاندی کړ ه نظره
چې کوم حرف دی لاندې ښکلی | نظرو کړه لا ندی غـلی

له پای څخه :

پس له دې مې اختتام دی | بيا هر چاته مې سلام دی
د اسلام علی الد وا م | په هر چا په خاص و عا م
مختصر مې کړ ه ابيا ت | چې کتاب ترې نه شی ز يات
مسمی یم په « احمد » | په نامه د محمد

مأخذ :

ادبی ستوری -۱/۱۱۱ مخ

۱۶۹۴ - احمد تیراهی :

گـل احمد مشهو ر په احـمـد تـیر اهـی دعـبدالکر یم زوی پـه ختـه خليل دپښتو ژ بی ښه شـاعر و ، پـه (۱۲۴۲ ھ ق) کـا ل د پيښو ر د سیمو په « سپينه ډ هيری » کی ز يږ ېدلی د ی ـ دینی علو م يې لوستی و و ، او تر هغه و روسته يې تد ريس کاوه او په تأليفو بو خت و و . بيا په «تيراهی» سیمه کی میشته سو، او همـلته يې اسـا ت در لو د . دده ژ و ند تر (۱۳۰۱ ھ ق) پو ری يقيني دی .

احمدپه خفیف بحر مثنوی کی ډېر اثار لری چی مشهوره يې دا دی :

۱ ـ قصص الانبیاء

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ـ قصه شهزاده رت و پدمن.

۳ـ قصه طوطی مینا.

۴ـ ذخیرة القراء .

۵ـ هدایت المؤمنین.

۶ـ فالنامه و خوابنامه.

۷ـ قصهٔ جمجمه

دابیتونه دده دی :

تیراهی کی سکونت کړم
هم پیشه د امامت کړم

یم په اصل کی خلیل
و ایم تا ته اوس دلیل

سفید ډهیری کی می ښه جددی
خاص بنده د پاک احد دی

فرزند یم د عبدالکریم
که ایمان می شی سلیم

مـــــأخـــــذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۴۱۲ مخ

۱۶۹۵- احمدجان ځاځی:

د پښتوژبی اولسی شاعر، په ختـه الیسنگی ځاځی و، اود ځاځیو په «پټله» کی اوسېدـ شوونه یی پرملی آهنگوړ غول .

په (۱۲۷۰ هش) کال کی زېږېدلی او په (۱۳۴۰ هق) کال کی مړدی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیت دده دی:

د هلک توری سترگی توری یې و روڅی دی   نور و ښوبي رانه ایستی ډېر زی دی

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۷ مخ

۱۶۹۶-احمد (ملا) الینگاری:

ددینی علوسو طالب او دپښتو ژبی او لسی شاعرو ، پلار یې محمد حسین نومېداو دلغمان دالینگار په شاهی کی اوسېد .

په (۱۳۰۱ هق) کال زېږېدلی اویه (۱۳۴۵ ه ق) کال کی مړدی.شعرو نه یې براولسی و زنوو یل-دابیت دده دی:

ما نن و لید ه هغه دلبر   شین خال یې ایښی دزنی پرسر

ماخذ:

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۱۶ مخ

۱۶۹۷-احمد جان (ملک):

ملک احمدجان د ملامحمد زوی او درا زالدین لمسی په ختمه ساپی دخپل وخت او خپلی سیمی مخو رسړی و ، او د لغمان دمرکزپه احمد زیوکی اوسېد- په پښتو ژبه یې شعرونه واېل ، غزلی او قصیدې لری - اشعاریې د هیواد په مطبوعاتو په متفرق ډول خپارەسوی-او دی په (۱۳۲۷ هش) کال کی مړدی دابیت دده دی :

احمدجانه دیوانه دی خلق بولی   که په عقل افلاطون شې یا بهلول

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو-۱/۱۷ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۶۹۸ـ احمدجي :

دمحمدشاه گل زوی دپښتونثرليکونکی و ، يوی کتاب يې د«مفيد المبتدين» په نامه په(۱۳۲۵ هق) کال دصرفي قواعد و په باب کی ليکلی و .

مــــأخذ

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۸ مخ

۱۶۹۹ـ احمدخان :

داحمدشاه بابا دوختود پښتوژبی شاعر تېرسوی دی(۱۱۶۰-۱۱۸۶ هق)
دده خطی اشعار ليدلی سوی دی او دابيت دده دی :

احمدخانه هرسړبه هله پوښی چي دعمرتار يې پرې شي په مقراض

مأخذ

فرهنګ زبا و ادبيات پښتو-۱/۱۹ مخ

۱۷۰۰ـ احمدداودزی :

ديوو لسمی هجری پيړی له نوميالیو صو فيانو او مشايخو څخه و، اود«شيخ احمدداؤ-دزی» په نامه ياديده-دپيښورپه سيموکی او سېداوپه تصوف کی دنقشبنديه طريقې پيرو و ،سربېره پرتصوف يې په پښتوژ به شعرو نه هم و يل ،او يو کتاب يې د«الشرايع و الاحکام» په نامه په پښتونظم کړی و .

په(۱۱۱۸ هق) کال مړسو، اودداؤ دزی په محله کی ښخ دی .

مــــأخذ :

فرهنګ زبان و ادبيات پښتو-۱/۱۵ مخ

۱۷۰۱ـ احمد (شيخ) لودی :

شيخ احمدلودی دشيخ سعيدلودی زوی داوو سی هجری پيړی له نوميالیو پوهانو اوسورخانو څخه و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په (۶۸۶ هق) کال کی یوګټور کتاب د«اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی» د ملتان دلودیانو پښتنو پاچهانو د کهاله په باب لیکلی و، چی کامران خان دسدو خان زوی چی په ښار صفا کی اوسید، پخپل کتاب «کلید کامرانی» کی هغه ته حواله ورکړې ده، اود پټې خزانې مؤلف محمد هوتک ییاد هغودواړو کتابو یادونه کړې ده، اود شیخ حمید او شیخ رضی لودی د ژوند حالات یې له همهغو کتابو څخه را اخیستی دی.

مـــأخذ:

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ۶۷ مخ

۱۷۰۲ ـ احمد غوری:

د پښتو ژبی د ستر نامتو لر غونی شاعر « ښکارندوی » د پلار نوم و، چی دغور په « فیروز کوه» کی یې د هغه ځای د کوتوال حیثیت در لود ، اوپه پټه خزانه کی یې یادونه راغلې ده .

مأخذ :

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ۳۷ مخ

۱۷۰۳ ـ احمد کندهاری :

دخپل وخت عالم او د پښتو ژبی فاضل شاعر، او په شعر کی د پیر محمد کاکړ دادبی مکتب پیرو و. تر (۱۲۰۱ هق) کال پوری یې ژوند یقینی دی ـ ده د اشعارو یوه دیوان در لود ، اودوه نور اثره یې د«حقیقت الاسلام او «علم و عمل» په نامه هم لیدلی سوی دی .

مـــأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ / ۲ مخ

۱۷۰۴ ـ احمد ګل ټکړی :

په پښتو نستان کی اوسېد ـ د نولسمی عیسوی پېړۍ په شاوخوا کی یې ژوند کاوه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دافغانانواو انگریزانو ترمنځ د(۱۸۵۷ ع) کال دجگړي قصه یې په نظم کړې وه چې دار مستر ختیځ پوهاند هغه په خپل کتاب «دپښتنخوا دشعرها رو بهار کی ر او ړې ده چې دایی دپای بیتو نه دی :

بهاو لپور کی فرنگی یوی و رځ دتوره و که لاف
داسلك دپیښا و ر دی ر ب و ر کړی دی انصاف
ګراته دی په ایرو کـی که ځو ك پیښ شی پر ي صراف
و یل داحمد گل خلق په بیعه لکه در که

علاوه پردې یې په یوه چاربیته کی دامیردوست محمدخان او دسیکانو جگړه هم نظم کړې ده چې هغه هم دار مستر په خپل کتاب کی راوړ ده چې لومړی بیت یې دادی :

چاوې چې دوست محمدغازی سنبال شه په کابل کی
خیژ ی دلښکـرو بادشاه په قندهار ز و گایی

مـــأخـــذ:

دپښتنخوادشعر هارو بهار ـ دکابل چاپ ۱۲،۱۳،۱۴ مخونه

۱۷۰۵ ـ احمد گل سلیما نخیل :

دغازی امان الله خان په و ختو کی چې دپښتو ژبی دپاره په (۱۳۰۱ ه ش) کال د کابل دارگ په «شمالی برج» کی یوه علمی او تحقیقی ټولنه جوړه سوه او «مرکه دپښتو» و بلله سوه دا ښاغلی دهغی مرکې غړی و ،چې دپښتو ژبی د کتابود لیکلو دموادو او لغاتو دراغونډولو په لاره کی یې زیار ایستلی دی ، او په هغه مرکه کی یې دسلیمانخیلو دلهجې نمایندگی کوله .

مأخذ:

یوازنی پښتو ـ دکابل چاپ

۱۷۰۶ ـ احمد نور آ ذهگر :

د(۱۳۰۰ ه) کال په شاو خوا کی یې پر او لسی اوزانو پښتو شعرو نه و یل، او دلغمان په مرکزکی اوسېد .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتودده دی :

زه‌احمدنورآهنگرپه ژړاژاړمه له‌لویه خدایه غمنی خپل ایمان غواړمه

له‌بې وفاونی دنیا نه لاړمه هغه‌سلک چی مالید لی سواری دی‌پکی

مـــأخـــذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۳ مخ

۱۷۰۷-احمدی عبیدالله :

د لوی عالم او عارف میا محمد عمر څمکنی زوی و ، چی پښتو ژبه یی شعرونه ویل ، په غزل کی یې « غریب او په قصصوکی یې «احمدی» تخلص کاوه-په(۱۱۵۵هق) کال زیږیدلی او دمتداو لو علوموترلوستلوو روسته یی در وحانیت خواته مخه و اړوله ، او داداب او بلاغت پر فنونوسربېره یې په تصوف کی‌هم لوړمقام وموند، ددده‌داآثار مشهوردی :

۱-هشت بهشت . ۲-شمایل نبوی ۳-قصهٔ‌جهاندار . ۴-دیوان

دده‌ژوندتر(۱۲۳۳هق)پوری‌یقینی دی-او دابیت دده دی :

ترقیامته‌به په‌خودپس‌له‌دې نشی چی غریب‌دی‌په‌دید دخپل‌نگارمست

مـــأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-/۲۳ مخ

۱۷۰۸-اختر محمد شینواری

د پښتو ژبی شاعر و ، او په موسیقی کی یې لاس درلود د پلار نوم یې شیر زاده او په ختمه میا خیل شینواری و. په (۱۹۰۸م) کال په «لواړگی» کی‌زیږیدلی‌او په(۱۹۴۷م) کال‌په لواړگی کی سړاو همهلته ښخ دی اخترمحمد تږکی‌او بدیهه و یونکی سړی‌هم و ،او دده‌زیات شعرونه دپښتو پر اولسي‌او زانوسم‌وو .په‌شعرو کی‌یې‌هم‌تصوفی هم‌عشقی‌او فکاهی‌موضوعات‌بیانول

(c) ketabton.com: The Digital Library

دابیتونه‌دده دی :

په‌بازارکی دوصال‌سی دهستی‌پنگه تالاشوه

په‌اوره‌کلی ساشومه په‌پسرکی په‌خندا شوه

دهجران داور پوښتنه دی‌له خپلو شونډو وکړه

په سوال چی‌دوصال دی‌سره‌لمبه مخ کی پیداشوه

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو۱/۲۶ مخ

۱۷۰۹ـ اختر (ملا) :

ملااختر ددولسمی هجری پیړی په شاوخوا کی په کندهارکی اوسېد، اودخپل وخت د پښتو لیکوال و، اود پښتو په تاریخ کی یې مطالعه درلوده‌او دپښتنو دتاریخ په‌نامه یې‌یوکتاب تألیف کړی‌و، چی‌انگریزمستر بیلویې‌د « تاریخ ملااختر » په نامه‌یادوی. د«یوسفزی‌افغان»دکتاب‌مولف‌هم د «تاریخ ملا اختر» نوم‌دپښتو په تاریخی کتابوکی یادکړی دی .

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو-۱/۲۷ مخ

۱۷۱۰ـ اختو سنځرخیل

اخترمحمد مشهور په « اختو » دکاکړو په سنځر خېل تبرکی نوسیالی مبارز و، چی د یر غلگرو پرنگیا نو سره یې مبارزی کړی وې ، چی دهغه ځای‌خلکو په کاکړی غاړوکی په‌ستاینه دی‌چی وایی :

جنګ کوی اختو په کسبي	پرو خلن گرځي سلیشي
پر کلات اختو بندی	پرړو بلاری بي‌پرو اځی
ستا یو سردی گاربې کې	اختوته‌لوی‌اپسرانوړې

(۱۱۶۶ هـ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو اختو بل شپرا لی   له رو به غبرگ بابوگان وړی
یو اختو بل شپرا لی   دو اړه مز غن سره گیا ن دی
پر کابل اختو بندی   پرړوب لاری پ نخر و ځی

مأخذ :

پښتواو پښتانه ـ دسیال کاکړ، دکوټې چاپ ـ ۱/۹۰۳ مخ

۱۷۱۱ ـ اخلاص خان :

دآدم خا ن او در خا نۍ دنکل له خهر و خخه د ی ، چې مسعو د بن عبدالله په هغه نکل کی داخلاص خان دخولـې ناري را وړی دی ده دلسمی هجری پیړی په شاوخوا کی ژو ند کاوه ـ دا بیتو نه دده دی :

دغه نورستوری سی کو ږی
دقطب ستوری سی نه کو ږی
له ځایه درخو هسی رنگ ښایسته ده
دجنت حوره به خر نگه ښایسته وی

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۲۷ مخ

۱۷۱۲ ـ اخوندکبیر :

حافظ عبد الکبیر مشهور په اخو ند کبیر دپښتو ژبی شاعر او دقرآن حافظ و ، چی دلوی احمدشاه بابا (۱۱۶۰ ـ ۱۱۸۶ هق) په وختو کی یې ژو ند کاوه ، او خپل یو کتاب یې چی «معجزات » نو مېده د احمد شاه باباد پاچهی پر اوو م کال شروع کړی و ، او پخپله و ایی:

په شروع ددې کتاب شوم   په و کښو د رنایا ب شو م
سن دهجر چی سی شمار کړه   «سو غق» سی ترې اظهار کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ز رسل او شپږ شپېته وو
د اوو تللي نو ر په تله وو

احمدشاه بادشاه پښتون و
او وم کال يې په رفتون و

داخوند کبير دژوند نو رحالت لاس‌ته رانغله، خو ددې آثار و نو سو نه
يې پاته دي

۱ - معجزات : دا کتاب په لنډ بحر کې مثنوي دی او د کوم عربي اثر ترجمه
ده - تقريباً يو زراو پنځه سوه بيتونه لري او داسې شروع کيږي . :

اې چې خدای و احد احد يې
لم يلد و لم يو لـد يې

هر چه کړې هغه به و شي
بې دستاله کړ و څه نه شي

چې څه نه وي تې پيدا کړې
بيايې هسې رنګ پنا کړ ی

گو يا هيڅ نه و، پيدادی
پـيدا شـوی پـه ديـنـا

لکه و ړا ندی چې عدم و
نې صورت او نه يې دم و

که بنده کوم کا ر کوينه
که ساکن يا چيرته ځينه

که اقوال وی که افعال وی
قوت ستا د ذو الجلال وی

قوت ته و رکوې خدا یه
ته هادي یې رهنمانه

دا قوت واړه له تا دی
چې اوس زه وایم زما دی

۲ - دفع الفقر: دا یوه منظومه ترجمه ده چې شروع یې په دې بیتو کېږي:

کل ثنا خدای لره ښایي
چا و یلې یا یې وایي

هسې خدای چې دی خالق دی
د همه مخلوق رازق دی

هم قابض دی هم باسط دی
هم رحمان رحیم، مقسط دی

هم غني سړی دی خوار کا
خوار فقیر دی دنیا دار کا

بیا درود چې تل حیات دی
په سرورد کائنات دی

۳ - دار المجالس:

۴ - سیف ادار المنظر لمجالس:

داخوند کبیر یو شمېر نورې جاتو نه د فوائد الشریعت دهغې چاپي نسخې پر حاشیو باندې چاپ شوي دي چې په (۱۳۰۴ هق) کال په ډهلي کې لیتوگراف شوي ده.

ماخذ:

پښتانه شعرا - ۳/ ۸۲۵ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۱۱۳ - اخوند مصري

دپښتنو ژبې شاعر و ، خو دژوند نو ر معلومات يې په لاس ر انغله ، يو ازې يې يوه بدله دعبدالغني کاسي په پښتو جونګ کې ز اوره سوې ده . ښاغلی رفيع دده ژوند تر ۱۱۴۲ هق کال دمخه اټکل کړی دی . دده بدله داده .

که مخامخ شوم له خپله ياره سره
دادنيابه او اره کړم له روزګاره سره
هغه پر تاسين و تاته ګوری
دا بيهوده خبری نه کړې له و زګاره سره
که عالمان په جهان نه و ای ښدا
و ، داعاسيان به و زګه شوی له کغاره سره
پتنګان و سوه دخراغ په لمبو
او دبورا او سلخ خه دی له انګاره سره
چی اهار را شي پسر لی به نه وی
او ښايسته بلبله زيب کاله ګلز ار سره
هغه تو تيان چی په بانو نو او سی
او س يې له بانه الو اته کاله چغاره سره
او هغه زړو نه چی دحق په لاره خو ږشو
په هر زمان به يې جنګر يز وی له کفاره سره
او هغه زړو نه چی دحق په لاره و سه
ښايسته جنت مي و رته و رکړله ديداره سره
غازيان غزا کوی دحق په لاره
او داد مښکو بار به يو سی له داواره سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیا هندوه دهندوانو رپز که

وی دهندوانو دپره مینه لهٔ زناره سره

«اخوند مصری» پهٔ تادرمن نور به پهٔ خهٔ پر غیږی

ستا لیونی مینه غواړی لهٔ دیداره سره

مأخذ :

ادبی ستوری - ۱/۱۲ مخ.

۱۷۱۴ - اخوند میاداد

د پښتنو ژبی پخوانی شاعر دی چی د میرزا حنان کندهاری شاعرله یوه بیته مو پیژاندهٔ او د «د افغانستان نومیالی» د لومړی توک په ۲۵ مخ مونوم راوړی و، خو ځنګه چی د کلام نمونه یې لاس‌ته راغلی نه وه، او اوس د ښاغلی حبیب الله رفیع په زیار دهغه څو بدلی دعبد الغنی کاسی او ملاښایسته خان کاسی په پښتنو جونګو نوکی موندلی‌سوی‌نوځکه‌مود اخوندمیاداد کلام د نمونې پهٔ‌توګه یوه بدله راواخستله - نوری بدلی یې «دادبی ستوری» د کتابهٔ‌لسم او یوولسم مخ کی‌ستهٔ، خود د بشپړدیوان څرک یې لامعلوم نهٔ‌دی. هغه بدله یې داده :

کهٔ‌دی دحق مینه روزی شی لهٔ‌دوامهٔ سره

لکهٔ‌الف چی‌وصلت‌بیامو ندهٔ لهٔ‌لامهٔ‌سره

کهٔ‌دی او دس دمحبت پهٔ‌میو شی چیری

دحقیقت نمونځ بهٔ‌اداکړې لهٔ‌اسامهٔ‌سره

کهٔ‌دی دارشتینی‌مینه‌پهٔ زړه پربوزی چیری

دابې وفانګه بهٔ‌پاتی شی‌لهٔ‌نامهٔ سره

پهٔ‌څهٔ‌حکمت دی ددنیاسرایو نهٔ روغ کړهٔ څهٔ‌شو

اوس دګورخونهٔ‌یې‌پهٔ‌پر بوتهٔ لهٔ بامهٔ‌سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته خو راغلی مسافر یې دمقصود په طلب
دغفلت خوب دی اختیار کړی له آرامه سره
دسکندر دآئینې دور (خو) هم تېر شه
هسې دجم خبرې پاتې شوې له جامه سره
په نالیدلی لار به څې زېرمه یې ولی نه کړې
په آخرت به پښېمانی کړې له هر گامه سره
تر چندن تیره سفیدی سی ستا دمخ لیده شی
اوس دی دگور چینجي هوس کا هر اندامه سره
«اخوند میاداده» آخر تګ دی له نیمګړی دنیا
دمسافر څه دلبستګی ده له مقامه سره (۱)
مأخذونه :

۱ـ ادبی ستوری ـ ۱/۹ مخ
دښاغلی رفیع تألیف .
۲ـ دپښتو ادب تاریخ ـ ۵۶ مخ

۱۷۱۵ ـ ارسلاخان اتمانخیل :

پروفیسر سیاکاکړ لیکي چې : «دننګ توته، دغیرت نخښه اودپښتنو الی سمبول غازی ارسلاخان هغه نومیالی کاکړ مبارز دی چې پخپل ژوندانه

(۱) دا خوند میا داد د دې بدلی څینې بیتونه په دیرسره تغییر د پښتانه شعرا په لومړی ټوک کی دمیاعبدالکریم په نامه راوړ مسوی دی ـ خوځنګه چې میاعبدالکریم ددیارلسمی هجری پېړی شاعر دی ، او دابدله دملاښایسته خان په جونګ کی په ۱۱۴۲ هـ کال خطاطی شوی ده، نوځکه داخوند میاداد ګڼله کیږی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې یې پرنګ ته وچه نده کړې دسهیلي پښتونخو د بوري دتاريخي ناوي دغه ملي شخصیت تل له پرنګ سره په مارزه اخته، او دانګلستان و استعمار چیانو ته یې همیشه په سپکه سترګه کتلي دي .

ددغه انقلابي پښتون له کارنامو څخه یوه تاریخي کیسه داوه، چې څه وخت د« کیسفورډ »بدلي له کوټې څخه د کاکړستان و تل چوټیا لي ته وسوه نوده دپښین دیوه ترین و رور فیض محمدخان غازي کسات دپرنګیانو د همدغه ستر ملکي منصبدار څخه ، چې په تل چوټیا لي کې یې په ښهر د پولټیکل وظیفه اجرا کوله ،دمیني اوو یني د تړون په اساس و اخیست ،ارسلاخان دبوري په سنځاوي وی کې ترڅان پناه او چاغ پرنګي هغه وخت په پښتنی ایمان پخپله تو ره وواهه چې دی پخپل کور کې له غسله فارغه او په سینګار اخته و ـ خوارسلاخان ګیسفورډ راچپه کي بالاخره د کاکړ و دغه ملي فرزند پخپله سبار زه چاره داسي سوري سوسبري کي چې په نتیجه کې هغه سردار اودی غازي وګرځید ، بیا نو غازي ارسلان په پای کې دپرنګیانو له خوا په سنځاوي په دار سو ، خو ترمرګه پوري پرخپلو کړو پښېمانه نسو .ددغه ملي شخصیت په باب یوه فولکلوري غاړه دخلکو پر ژبه، چې دلته وړاندې کېږي :

ارسلا ګیسپورټ مردار کیء   نوم یې لوړ ترسرداران کیء

اوس په بوري کې دیوه سپتر چمن نوم «ارسلاخان» پارک« ګرځېدلي دی »

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دکوټې چاپ ـ ۱/۲۲۶مخ

۱۷۱۶ـ ازمیر خان مندوخیل:

د اختر محمد زوی د ږوب لـه نـوسیا لیو مجـا هـد ینو څـخه و، چـي د غازي امان الله خـان په وختو کې یې د افغانستان دخپلو اکي

(c) ketabton.com: The Digital Library

په‌مبارزو کې دپرنگیانو پرضد سړنی برخه اخیستې وه.دی د«وله‌اکرم» په‌کلي کې اوسېد ، او په روب لېوی کورکې جمادارو ، خو په (۱۹۱۹م) کال دنورو پښتنو زلمیانو په‌ملگري دپرنگیانو سره په سړانه‌وجنگېد ، او په‌پای کې د« کوندر » په‌سیمه کې میشتمه سو ، خوچې بالاخر دپرنگیانوله لاسه شهید کړه وسو .

وایي چې پرنگیانو د ازمیرخان غازی سرپری کې‌ءاو انگلستان‌ته‌یې‌ولېږه، خو بل‌روایت دادی چې‌دده سریې دمشو مرانی دسره‌سره‌ښخ کې‌ء .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ لیکنه ـ ۱/۵۵۸مخ .

۱۷۱۷ـ اسحاق :

پښتو ژبی قصه و یونکی شاعرو ، د همدې پېړی په سرکې یې دپښتونستان په‌سیمو کې‌ژوند کاوه . یوه قصه یې د«شهزاده جهانگیر او شهزادی گلرو » په‌نامه په پښتو نظم کړې ده ، او متفرقی غزلی هم‌لری دابیت دده دی :ـ

لاتراوسه زه اسحاق روغ شوی نه یم
خدای دی نه سپځی په‌اوردمحبت خوک

مأخذ :

فرهنگ‌زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۱مخ .

۱۷۱۸ـ اسلم شاه :

دپښتو ژبی شاعرو ، او د پیښور په‌شاوخوا کې اوسېد .

دملک نوروز شاعر همعصره او د هغه دادیې مکتب شاگردو .

دده‌شلور شعره په « جشن نوروزی » کتاب کې‌راغلي او په اشعارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي يې دنو روژبو اغيزه ليدله کېږي ،او هم يې دابياتو په او ژ انو کي لږو ډېره بي‌و زنې ليدله کېږه ی ـدايې د کلام يو ه‌نمو نه ده‌اونو رشعرو نه يې په «ادبی ستو ری»، نو سی کتاب کی راو ړه‌سوی دی :

قسم د ی صنم بر تو ا م مبـتلا رقم‌د ی په‌زړه‌ستا دسینی سو دا
قسم‌دی بر هم‌دی‌ستا په‌مخ نو رخو بان بر تر دی له‌هر چاحسن‌ستادی‌لیـلا
پری رو ، سمن بو ، سنبل موی جانان سکن بر یدن سعطر بد ن خوش لقا
مجنو ن‌په‌زړه خون،ناز نین‌ستاله‌عشقه مفتو ن‌په‌دار نگ‌یم‌گلگو ن محبو با
په غفلت تما سی گذ شت آ ه عمر می نکر دم عمل خو د شدم رو سیـاه
له شر مه د خپلو گنا هو نو خاو نده په‌مخ سی‌رو ان‌او ښکی ځی‌په‌ژړا
بروی نبی عفو گر د ا ن گنا هـم ند ا ر م بجز او د گر د ا د خو اه
ايمان په‌امان‌پا ک سبحان‌غو اړی تاته په‌مخ دسر و ر هر سحر «اسلم‌شاه»

مأخـذ :

ادبی ستو ری - ۱ /۱۳۷ مـخ

۱۷۱۹-ا سماعیل:

دخپل وخت له عالمانو او د پښتو ژ بی له مؤلفانو څخه و ، د قـر ائت او تجو يد په علم کی يې پو ره معلومات د رلودل او يو کتاب يی د «معر فةالقر آن» په‌نثراو نظم تألیف کړی و ، او د محمد بن جز ری شافعي مقدمه هم تر جمه کړې و ـ دابيت دده دی :

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امخارج و عربي   وو را وړی جز ری
په پښتو سی کړه بیان   چی طالب ته شی اسان

مأخـذ :

فر هنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/۳۳ مخ

۱۷۲۰-اسو تها با با جي :

نو م یې حمیدالله مشهو ر په« اسو تهاباباجي »دشرف شاه زوی او قطب شاه نمسی ، په ختمه ماسو زی پښتو ن دخپل و خت له نو میالیو ز بر گا نو ا و شیخا نو څخه و ، چی د ژو ند زیاته بر خه یې په وعظاوتبلیغ او اصطلاح کـی تیر ه سوې و ه ، او په (۱۳۰۳) کال د « اسو تها » په سیمه کـی مړاو ښخ دی ځکه نو هغه ځای « اسو تها شر یف بو لی او دی په« اسو تها بابا جی» مشهو ر سوی دی ، او د د ه او لاده «پاچاگانو» په نامه یادیږی اسوتهاباباجي دسو ات دشیخ محمد شعیب مر ید و .

مأخذ :

حو اشي -تو ار یخ حافظ رحمت خاني-په ار دو ، ۶۲۳ مخ .

۱۷۲۱-ا سیم گل :

د پښتو ژ بی اسی شاعر و ، پلا ر یې محبت نو میږ ا و د پگتیا د منگل دسیمی په « لژه » کی او سېد - شعر و نه یې پر او لسی او ز انو سم ویل او ز یاتر ه شعر و نه یې شفاهي و- په(۱۳۲۴ هش) کال کی مړ او دابیت ده دی

شین ستر گی سر ی نر و د ی کیتو به کی
چور پوی غو ند ی و ښه یې خو ر ه غر ه کی

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو -۱/۳۵ مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۲ـ اصغر (ملا) :

ملااصغر د گدای زوی او داخوند درویزه ننگرهاری و رور، داخوند درویزه پرسبک یې نیم عروضی پښتو شعر وایه چی د مخزن په ځینو خطی نسخو کی یې نمونې ستهـ یو بیت یی دادی :

و اوری یارانو نبی ناست په جماعت و
جبرائیل و، پرې راغلی له ښه خدایه پرې رحمت و

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۷ مخ.

۱۷۲۳ـ اعظم خان پڼیزون :

پروفیسر سیال کاکړ لیکی چی : «د کاکړو په سنځرخیلی نو میالی پښتون دی چی په (۱۸۴۲) عیسوی کال کې یې د نورو پښتنو شاه زلمیانو په ملتیا د پښین دایکلزیو په تاریخی جنګ کی بروخه درلده دوې جنګ کی چی تفصیل یې د کوټې او پښین په گز یټیو کی خوندی سوی پښتنو د جنرل انګلینډ پوجونو ته ماته ورکه، اعظم خان او دهغه ملګرو بریوموند . اوس مبارز اعظم خان پڼیزون حق لری، چی دملی شخصیاتو په کتار کی و دریږی .

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دکوټی چاپ ـ ۱/۳۲۱ مخ .

۱۷۲۴ـ اعظم لغمانی :

دشاه محمود سدوزی دوختو دپښتو ژبی کوچی شاعرو .

نهه سیاشتی دلغمان دالینګار په ښوراوه کی او سېداو درې سیاشتی سروسیمو ته تی ـ په ختپه اکاخیل و .

پر اولسی او زانو یې ښه شعر و نه جوړول، دده شعر و نه تر اوسه دعو امو

(c) ketabton.com: The Digital Library

پەخولو کی جاری دی ، پەشعرو کی یې عشقي، مذهبی او تاریخی مضامین بیانول- دایبتونه دده دی :

در تەتیر سی مشکلات کړه غو ږ پرې و نیسیء عالمه

دشاعر کو ر سی میرات کړ مانیو لی دی محکمه

غوټ و رمېږ سی دده سات کړ خلاص به نشی لەاعظمه

تەتېک دبنگالې یې چیری تښتې اې لعینه .

مأخذ :

فر هنگ ز بان و ادبیات پښتو ۱/۳۷ مخ .

۱۷۲۵_ افضل :

دپښتوژ بی نو مو رکی شا عرو چی دښاغلی خېرونکـی همیش خلیل په زیار یې دکلام نمونه موند لې سوی ده او ښاغلی همیش خلیل داسی لیکی:
«دپښتوادب دافنکار دحمید باباواوعبدالقادر خان ختک دزمانی و، پەمجوعی حیثیت د افضل شاعری دنوادرو خالی نەده او خصوصاً پەفنی لحاظافضل دډیر زیار اومحنت نه کاراخیستی دی، پخپله هم دغەدعوه لری اووایی:
نزاکت و، کە صنعت کەتلازم و« دفقیر»افضل »په شعرچندان راغی دافضل کلام دهغه د دردمند ،ناقراره اوسوی زړەآئینه ده،چی دهغەدزړه داغونەاومینی سری لمبی پکښی پەحقیقی شکل ښکاری ـتاسوئی هم وگوری:

هسی داغ په خاطرنه لرم دیارزه

چی هردم ځینی توی نه کړم لاله زارزه

فراغت زماله ملکەنه بیرون دی

دسیماب پەدو دهمیش یم ناقرارزه

دشفابهی بەخه راوړی طبیبـه !

چی ددرددپاسه دردو ړم پرپرهارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاله گل د نو بها ر شگفته نه و
بې موسمه توپه څه دخزان راغی
دیارخیال دی لکه‌نوح سلامت‌اوسی
که‌دسترگوپه کشتی می‌طوفان‌راغی »

د کلام‌نوری‌نمونی :

-۱-

مینی‌تار اباندی و کړو اثر و رو ورو
چی‌یې‌و ویستم‌له‌خوابه‌له‌خورورو رو
دم‌په‌دم‌یې‌ستادعشق‌جنون ز یاتیږی
لیونی د یوانه‌وش شوم‌ابترو رو‌ورو
ننگ ناموس و ماته‌څه‌بنایې ناصحه!
له ماپاتی شه‌دعقل دفترو رو ورو
وارمستادمینی او ردی چی رالگی
مدام‌سول‌شی‌په‌سکرو تپواخگرو رو ورو
د غمزی په‌تیغ دی وو ژلم دلبره
او س‌سی و کاږه‌دزړه‌نه‌خنجرو رو و رو
سل منترمسل افسونه‌یې خجل کړه
چی کوی راته‌خبری دلبرو رو و رو
د نارو فریا دافضله ! حاجت نشته
و رد کړه‌نوم‌دیار په‌شام‌وسحرو رو ورو

-۲-

هسی داغ په خاطرنه لرم دیارزه
چی‌هردم‌حُینی‌توی‌نه کړم‌لاله‌زارزه

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه‌سی زړه ګنه‌زړه نه دی په‌ګوګل کی
داساتلی لرم اور دګل رخسار زه
په‌هرشان دیار په مرسته‌پسی ورکښه
که هرڅه دخوړ خاطروم په هروار زه
چی فلک‌ځینی تعلیم‌دخونریزی کا
له‌هغو خونخوار وسترګویم‌بیمار زه
په‌شرف د یارد جور هرګزنه‌شوم
د ګردون په آپتونوپرو ادار زه
هریوخارچی‌یې‌دغم‌زړه کی نهال کړم
شګفته ځنی دګلو کړم‌خر وارزه
فراغت زماله ملکه نه‌بیرون‌دی
دسیماب‌په‌دو دهمیش‌یم ناقرار زه
دشفابهی به څه راوړی‌طبیبه!
چی‌ددر دپاسه‌در دوړم‌په‌پرهار زه
دشدت کنجی‌می‌ماته‌درقیب کړه
محکم‌قفل په آستان یم‌دنګار زه
هسی‌ګرددیار په‌کوی کی‌شوم«افضله»
چی هیڅ شان‌یې‌دامن نه‌پریزدم غبار زه
دافضل‌دوې‌نوری‌بدلی‌هم«دور کی‌خزانی »
په‌دو یم‌تو ک کی‌راوا‌ړسوی‌دی.
مأخذ:

ورکه خزانه ـدپښتورچاپ-۲/۰۰۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۲۶ـ افضل خان (افضل الدوله):

افضل الدوله افضل خان دهندله پښتنو نوميالیو نوابانو څخه و، پلار يې فاضل خان او نیکه يې احمد خان نومېده پخته مندنړ و .

دد و لسمی هجری پیړی په شاو خوا کی يې په هندوستان کی ژوند کاوه .

پوخ ادیب ، شاعراو مفسرو ، په پښتوژبې يې شعر وايه، اودقرآن کریم تفسیريې له دری څخه په پښتو را اړولی و . دا بیت دده دی:

افضل خان بنده د رب رحمان رحیم دی امتی د محمد یم دامی شان

مأخذ

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۱/ ۳۹ مخ

۱۷۲۷ـ اکبر :

دپښتوژبې شاعراودزميندا وری اکبر پرته بل اکبر او دملک نو روز معاصرو، او دده له اشعارو داسی ښکاری چی دملک نور وز دادبی سبک او مکتب پیرو اوشاگرد دی دده دوې بدلی په «جشن نور وزی» نومی کتاب کی راغلی دی چی دلته دده دشعر دنمونی په توگه و راندی کېږی :

-۱-

د پرجمال- مخ دی څراغ
ز لفی دی جال -سینه دی باغ

بدن دی گل -سیب دی ذقن
سیاه دی خال - لکه دزاغ

دهن کوثر دندان دی در
په سر دی شال-لب دی قیماغ

ابرو کمان بانه خدنگ
شومه پایمال - په زړه می داغ

قد يې شمشاد - گردن بلور
بدمی دی حال مه کړه دماغ

«اکبر» غلام د دستگیر
در ته کړی سوال- غواړی فراغ

(c) ketabton.com: The Digital Library

-۲-

پروت په فراق ای دلدارستا کـه ته وا خلې خبـرمی

پروت په فراق همیشه ژ اړم غم دی په ماشه انبا رستا
کـه ته واخلی خبرمی

جدائی‌دی بی‌یاره‌هیڅوک‌نکړی لکه چی زی یم نا قرارستا
کـه ته واخلی خبرمی

ښکل‌دی‌د زلفو زه پکی بندشوم یم نا علاجه گر (؟) ستا
کـه ته واخلی خـبرمی

مات سی‌په زړه‌کی تیغ دمژگانو هم راته‌وایې نه یم یارستا
کـه ته وا خلـی خـبرمـی

« اکبزه » قدر په‌چاکی نشته تول بیو فا شه گلزا ر ستا
کـه ته وا خـلی خبر سی

ما خذ

ادبی‌ستوری-۱/۱۶۲ مخ

۱۷۲۸-۱ کبرد ین خان :

دپښتونستان دسروت«دلکی» دکلی دپښتوژ بی شاعرو'چی‌د(۱۳۰۰ه)په‌شاو خوا کی‌یې‌ژوند کاوه 'په ختـه سروت‌و. شعرونه یې پراو لسی‌اوزانوسمو یل ' دده‌ځنی اشعار «دگلزار پښتو» په‌کتاب کی‌چاپ سوی‌دی-دابیته دده دی :

را را مجبوبې تا دلبو جام گل درقیبانوله‌ساو یری‌په‌ارسان

ماخذ :

فرهنگ زبان وادبیات‌پښتو-۱-۳۴۴مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۹ــ اکبر شاه :

ملا اکبرشاه د دیرلسمی هجری پېړۍ د پای په شاو خوا کی د یوسفزو دسیمی په «کوندی» محله کی او سېد ٬ او د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعر و٬ شعرو نه یې پراولسی او زانو سمو یل او تر (۱۲۸۰ هق) کال پوری ژوندی و.

ده دآدم اودرخانی قصه هم په نظم کړی ده٬ او هم دده یوه حماسی بدله د «قتل کړ» تر عنوان لاندی مشهور ختیځ پوهاند دارمستتر په خپل کتاب «د پښتون خواه اوشعر «هار وبهار» کی روړی ده چی هغه داده:

راغلی غازیان د پیرنگی په دغه گړ باندی
اوړی قتل گړ باندی
راغلی غازیان غزاله و اړه لور په لور عالمه
گډیی کړ په شور عالمه
داشادو مخی خدای ور کړی دی په کور عالمه
آخلی به تری خور عالمه
توره نه وی ودزی وکړ په لو ړ باندی
اوړی قتل گړ باندی
توره نه وه داو لیاو کراست ورسره
ډیریی قوت و رسره
مو لا به حوری وله وکړی هرجنت و رسره
مرگ شهادت و رسره
سولیان سره شوغگ یې خور شو په کنړ باندی
اوړی قتل کړ با ندی
سولیانړه شور امدت شی آی دسوات صاحبه
او بنی سی خاځی برسات صاحبه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عاجزانو باندی شوی دی پسات، صاحبه
شه بنیرسیرات صاحبه

لکه بلبلی چی یریگی په لګر باندی
اوړی قتل ګرباندی

لکه لګرهسی په دوی باندی شوری کولې
دوی به تری سورې کولې

له و یری تنګ شوچی غاز یانو پری داری کولې
بیل بیل به کاری کولې

خلق پرا ته دبرندو په دغه خور باندی
او ری قتل ګرباندی

ډیربه صفت کوم به خپله په لسان دولی
پور ته شه نشان دو لی

حوری صفت کوی په زسکه په آسمان دو لی
مل یې شه سجان دو لی

نه حصارېری مومنان په دی شوپر باندی
اوری قتل ګرباندی

نه حصاریږی مومنان ترینه خطر نه کوی
تویې پری اثر نه کوی

ځان پری غازی کړی چی خوک دین د پیغمبر نکوی
بددی چی باور نکوی

زه اکبر شاه ملا و رځمه په ملاتړ باندی
اوړی قتل ګر باندی

ماخذ :

د پښتنخوا ه دشعرها روبهار –۸ ۱ مخ د کابل چاپ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۰ـ اکرم :

دښاغلی همیش خلیل په قول د اشرف خان هجری له (۱۰۴۴ هق) څخه تر (۱۱۰٦ هق) ددو رشاعردی. دی لیکی چی: «داسی معلومیږی لکه چی هجری او اکرم دواړو به کله کله په یوه سر که غزلی لیکلې، او هم دغه وجه ده چی دا کرم در وستو دوه غزلو نه په ردیف او قافیه د هجری په دیوان کی غزلی موندی شی ـ مثلاً :

دهجری دیو غزل مطلع ده :

رازمی هله هویدا دعشق مذکور که
چی می خوبن دلرگی سرلکه منصور که

د یوبل غزل په مقطع کی وایی :

هجری ډېردی شاعران په زمانه کی
ماخو ستا شعر په واړو کی منظور که

دا کرم غزلی د شاعری یو خاص صنف لری چی هغه بی نقطه شاعری بللې شی ولی باوجود دغه صنفه دا کرم غزلی دعام فهمه او چتی دی... ددې په مقابله کی اگرچه د هجری غزلی بی نقطه نه دی ولی عام فهمه او روانی ضرور دی.»

دا کرم د کلام نمونې :

(۱)

مکره مکره کامه درومه دلداره
کامکره دار کوله کر د گاره
ما سر مدله او ره مه لره و اله م
ماهه ! و رو کوم کلام همه له داره

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرو مال و دل ماو اړه و ماو ر کړه
لا هم کله له ماصلح کړه طراره
ماه د ماه له مهره و ر که لکه مهره
مسک د هم طرو که سهل له مداره
هر آدم که دله مهره مهر سور که
اسم و ر ک وه د عالموله کطاره
دوه گوهر د هم و اصل کړه له احمره
هم دو صل کړه له مهره حوره ماره
دم له دمه صدو لک کار ملا کا
«اکرم» کم آگاه دد هر له اسراره

—۲—

مکړه مکړه دار داله مهره دو ر کړه
داو اله دل دماهم کله مسرو ر کړه
کله کله دا محسود مهر و اکړه
دعاگوماهه واله دهر سحور کړه
دگل ملک لره هاره د رو به له کوره
صدو لک واله عدم هاله صدو ر کړه
له ودو ده دو ر هر گوره هم الم وه
دل ئی او س دماه له و صله همه سور کړه
د مادل د ا ورد مهر و اړه وسه
اوس له مهره هم و اله کله معمور کړه
صدو لک کسه مد اح کسرد ماه مو رده
کله سور ملاله ماه سمه لور کړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماه که‌رو ملاله مهره کا اکرمه ! گوره‌گوره‌له هوسه ماه حو ر کړه
دا کرم دوي‌نوری‌بدلی هم په«و ر که خزانه» کی سته.

مـأخـذ:

و ر که خزانه- دپیښور چاپ -۲/۱۴ ۲مخ

۱۷۳۱-۱ کرم :

دپښتوژ بی او لسی‌شاعرو ،چی‌شعرو نه یې‌دموسیقی پرمقامونوسم‌و یل.دده‌ځینی غزلی‌په«بهار گلشن» کی‌چاپ سوی‌دی‌دابیت دده دی:

سرو دو همه‌شراب‌خښمه‌نور له‌بدو توبه دو اړه‌لاسونه په‌تندمحمدا کرم‌ایښی‌دی

مـأخـذ:

فرهنگ زبان‌و ادبیات پښتو۱ /٦۴۳مخ

۱۷۳۲-۱ کر ام ا خو نز ۵۵۱:

ملامحمدا کرم مشهور په»«ا کرم‌اخونزاده» دپښتو ژ بی عرو،اود(۱۳۰۰ هق) کال‌په‌شاو خوا کی یې‌ژ وند کاو ه.

دحضرت محمد(ص)نور نامه یې‌دغزل‌او قیصید ې‌په‌قالبو کی‌په نظم کړې ده .
معلومیږی‌چی‌په‌دینی علومو کی‌یې‌ښه مطالعه د رلو د له .
دده‌نور نامه‌دمذهبی تدر یس‌په‌حلقو کی په «نور نامۀملاا کرم »شهرت‌لری-دابیت دده دی :

بیچاره اکرم ښښه‌له تاغواړی
دعفونامـه‌په تاښایی‌هم ستاده

مـأخـذ:

فرهنگ زبان و ادبیات‌پښتو-۱/٦۴۳ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۳- اکرم نیازی:

ملامحمداکرم نیازی دپښتوژ بی شاعرو ،او دلغمان دالینګار په «وت» کلی کی اوسېد، دده ژوند د(۱۳۰۰ ه ق) کال په شاو خوا کی اټکل کېدای سی .

دی عوامی شاعرو ،اوپه دینی علومو کی یې مطالعه درلودله .

دالینګار دسیمی جغرافی اوضاع یې په پښتو نظم کړې وه ـ دابیت دده دی :

حساب درته کوم ښیم دخو کلونو سونه

چی دروغ پکی رانشی رښتیا وایمه حالونه

مـأخـذ:

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۳۷ مخ

۱۷۳۴-التفات خان :

داحمد شاه بابا او دهغه زوی تیمورشاه دو ختوله نومیالیو څخه و ، چی داحمدشاه بابا په زمانه کی یې د«خواجه سرایې» رتبه درلودله، او د تیمورشاه په ختو کی ددولتی خزینی خزانه داروټا کل سو، او داټا کل یې په(۱۱۸۶ ه ق) کال کی و .

مـأخـذ :

سراج التواریخ-۱ /۳۷مخ

۱۷۳۵-الکو نیکه:

دپښتنو دیوه مشهور ټبرا لکوزو لومړی نیکه و ،چی داټبرترا وسه دده په نامه یادیږی دالکو د پلار نوم سلیمان (زیرک) او د نیکه نوم یې عیسی او ورنیکه یې رجړو ،چی رجړبیاداودل یا ابدال زوی و،اوداابدال ژوند د(۴۴۰ ه) په شاوخوا کی اټکول سوی دی.

ابدال بیادترین زوی او ترین بیا دشرخبون زوی او شرخبون بیادسړبن زوی و .

(c) ketabton.com: The Digital Library

دالکویوو رو ر پوپل اوبل و رو ر بار کځو، چې دپوپلزو تبرپوپل او دبار کزو تبر بارکځنه منسوب دی .

مأخذونه :

۱ـ حیات افغاني ـ ۹ ۳۲ مخ

۲ ـ پر نوا ی معارک باندی د پوهاند حبیبي تعلیقات ـ ۳۹۷ مخ

۱۷۳٦ ـ الله داد (شیخ)

شیخ الله داد په ختټه سموزی داشنغر اوسیدونکی دخپل وخت نو میالی عارف و، پلار او نیکه یې هم د سموزیو مرشدان تیرسوی و .

دپټې خزانې مؤلف محمد هوتك د «او لیای افغان» د کتاب په حواله لیکي چې:

«شیخ الله داد لوی ولی وا ولوریې بی بی نیکبخته چې په حقیقت کی هم نیکبخته غا رفه ښځه وه»

مأخذ :

پټه خزانه ـ د کابل لومړی چاپ ـ ۱۸۱ مخ

۱۷۳۷ ـ الله یار ا لیسه خېل :

د مبین زوی د کوتی د هند و باغ د کمپو غی دسیمی د کڅ نو می کلی او سېدو نکی په ختټه الیسه خېل کاکړ دږوب په ملیشه کی مبارز پښتون و، چې د پر نګ په وسله به یې پخپله پر نګیان وژل، لکه هغه وخت چې ملی مبارزینو کلاخان او قایم خان دا پوزی پر ښار بر یدو کی عنو الله یار چې د پر نګ په سنګر کی ناست و، د پر نګیانو دوه ډګر والان یې دهغوی په و ر کړ مسو و وسله وو ژل، دی په طبیعی مر ګ مړ سو، او د کمپو غی په شیری ګڅ کی خاو روته و سپارل سو.

مأخذ :

پښتو او پښتانه ـ دسیال کاکړ د کوټی چاپ ـ ۱/ ۲۹٦ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۳۸ـ الله ویردی :

دغازی امان‌الله‌خان په‌و ختو کی‌دغنی پښتوټولنی غړی و ، چی امان الله خان دارگ په‌شمالی برج کی‌دپښتو دخدمت دپاره‌د«سر که دپښتو »په نامه‌په (۱۳۰۱هش) کال کی‌جوړه کړې وه،اوالله ویردی دوړدگ دتبر دنمایندە په توگه پکښی کارکاوه .

مأخذ :

یوازینی پښتو ـدکابل چاپو روستی پانه .

۱۷۳۹ـ الولا :

د پښتو ژبی حماسه ویونکی شاعرو ، د بلوخستان‌په پښین کی‌اوسېد، اوپراولسی وزنو یې شعرونه ویل ـ دافغان اوانگریزد جگړو دپیښی یې هم په نظم کړی دی، اوپخپله یې‌هم دپښتنو په‌ملی مبارزو کی برخه اخیستی‌وه. تر(۱۸۹۳ع) کال پوری‌دده ژوند یقینی دی ـ دابیت‌دده‌دی:

غازیان‌تمام سوه ، کفار راغلیء په‌سلکو باندی

په خه پندو پاندی ، وهی وطن

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۸م مخ .

۱۷۴۰ ـ الهداد (میا) :

دپښتو ژبی له پخوانیو صوفیانو شاعرانو څخه‌و ، دده ژوند دیو ولسمی هجری پېړی په شاوخوا کی اتکل کېدای سی ـ دده غزلی په متفرق ډول داخوند میاداد په دیوان کی راغلی دی ـ دابیت دده دی :

بیلتون غضب و ، حکم د رب و   په نایی کښېښووه میاالهداد

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۳۹م مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۱ـ الله یار خان نواب :

دنو میالی حافظ رحمت خان بړیځ زوی دهند لهجنگیالیو او فرهنگیالیو او پوهانو پښتنو څخه و .

په(۱۱۵۷ هق) کال کی زیږیدلی او په(۱۲۴۸ هق) کال مړ دی .

نواب الله یارخان په پښتو ، دری او هندی ژبو ښه لیکوال و ، او په پښتو به یې شعرهم وایه .

ده دهندی ، دری او پښتو لغاتو یو فرهنگ د«عجایب اللغات » په نامه تألیف کړی و ،دابیت ردده دکتاب په پای کیدده لهخوا لیکلی سوی دی :

ماچی خیال دتاریخ وکهلههجرتهچی حساب شو
هم یې دامصرع تاریخ ده ، چی اتمام داکتاب شو

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۱۵مخ .

۱۷۴۲ـ الیاس (مولانا) :

مولانامحمدالیاس دخو رلسمی هجری پیړی په سرکی دپیښور له مفسرینو څخه و ، چی د «مخزن التفاسیر» په نامه یې پرقرآن کریم یو تفسیر لیکلی و ، او هم یې په ژبه شعر وایه. دابیتونه دده دی :

ای زما خپله ځیگره
ای زما دزړگی سره
نصیحت درته کاوه شی
ستاد پاره ده بهتره

مأخذ :

فرهنگ زبان وادبیات پښتو -۱/۱۵مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۳_امام الدین (شیخ) :

شیخ اسام الدین خلیل غوریاخیل دخپل وقت نومیالی عارف او عالم او د نومیالی سترعارف شیخ متی له اولادې څخه و .

پلار یې شیخ کبیر نومیده او مشهور په «بالاپیر» و، مور یې «تاج بی بی» دملک درویزلوروه چې په خلیلو کی ستانه کورنی بلله کیده .

شیخ امام الدین د(۱۰۲۰ هـ) کال دمحرمی دمیاشتی په سر کی د دوشنبی په ماښام پیدا شوی و، زیږېد، او د (۱۰٦۰ هـ) کال دمحرمی په ۲۲ دچهار - شنبې په شپه په پېښور کی مړ او ښخ کړه سو.

دهیو کتاب د«تاریخ افغانی» په نامه دافغانانو دتاریخی پېښو په باب کی لیکلی و بل کتاب یې د اولیای افغان په نامه« کښلی و، چې د پټې خزانې مؤلف محمد هوتک په خپل کتاب کی دخپل پلار له خولې له هغه کتابه روایت کړی دی ،او لیکی چې: «هسی وایی کاتب الحروف محمد: چی زما پلار روایت کا ، چې شیخ امام الدین خلیل غوریاخیل ،پخپل کتاب «او لیای افغان» هسی کښلی دی ....»(۱)

مأخذ :

پټه خزانه- دکابل لومړی چاپ -۱۸۱، ۲۱۴ مخونه

---

(۱) دانومیالی که څه هم« دافغانستان نومیالی » ددریم ټوک په (۳۷۲) مخ کی راوړ ره سوی دی خو څنګه دیوه کتاب نوم«او لیای افغان» هلته یاد سوی نه و، او هم د پټې خزانې حواله یې نه درلوده،نو دلته بیا راوړ ره سو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۴ـ امان ترین :

ملا محمد امان دگل محمد زوی او د ملا یعقوب لمسی په ختمه ترین دکندهارد پنجوایی دا ولسوالی دپاشمول دکلی‌او سید و نکی دپښتو ژبی‌شاعر او خطاط و ، په(۱۲۱٦ ه ق) کال کی یی د«شرح الیاس» یوه نسخه خطاطی کړې وه . په‌دینی علومو کی‌ښه مطالعه درلوده ، او متفرقی‌غزلی یی لیدلی سوی دی‌دابیت دده دی :

چی‌په‌دردو په غموسره الوددی
ته‌پروکه یو نظر خوار دی‌امان

مأخذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو -۱/۳٥مخ .

۱۷۴۵ـ امان گجراتی :

دپښتو ژبی قصه و یو نکی ناظم‌و ، چی‌د«افغانستان‌نو میالی» ددریم‌ټوک په (۳۸۱)مخ کی‌راوړه سوی دی ،خو هلته‌دده‌دشعر نمونه نسته، اوهم‌یې یوازی د«افسانه غم‌آلود»قصه‌چی‌له‌اردو ژبه‌یې ترجمه کړی‌یاده سوې ده ، حال دا چی دی نو ری منظومی قصې هم لری چی نـومونه یې‌دا دی ؟

۱ـ گل‌وصنوبرـ
۲ـ شهزاده بهرام گور
۳ـ گل اندام .

او دابیت یې‌دنظم نمونه‌ده :

لوی یې‌ته لوی دی قدرت دی غنی‌خدایه بسنده‌ځه پکی و یلی‌شی‌بې‌ځایه

مأخـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو ۱/۳٥مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۶- امامی هروی :

قاضی جلال الدین محمود امامی دخراسان قاضی القضاة او د خپل وخت نومیالی زاهد او متقی و، او ملوك کرت ورته په درنو سترګو کتل - دمثال په توګه کله چې په ملك معز الدين حسين كرت ده ته خط ليکه نو دخط په پای کې به یې ليکل :

«بنده مخلص دولتخواه حسين كرت»

دی په (۷۸۲هق) کال کې مړ او په ګازرګاه کې ښخ دی .

مأخذونه :

۱- حبیب السیر - ۳/۸۷مخ .

۲- رجال حبیب السیر - ۵۷ »

۱۷۴۷- امیر اصلاخان جوانشیر :

دتیمورشاه درانی دوخت له نومیالیو مامورینو څخه و، په (۱۱۸۶ ه ق) کال چې تیمورشاه په پښور کې و، او دهغه ځای دزمیندارانو مشر فیض الله خان خلیل د اسدالله خان مومند په همکاری دتیمورشاه دوژلو توطئه جوړه کړه او د شپې پر بالاحصار یرغل وکیء، نو دا امیر اصلاخان جوانشیر که څه هم ددیوانی مال داتلاف په جرم دتیمورشاه له خوا بندی و، بیاهم پرخپل سرله بندیخانې راووت او دفیض الله خان او دهغه دملګرو سره په سخته مړانه وجنګېد او چې تیمورشاه دده مړانه ولیدله نو وروسته ترهغه چې هغه شخړه پای ته ورسېدله! امیر اصلاخان یې له بنده خلاص کیء، په غبرګ کې یې ونیو، او هغه ددیوانی مال تاوان یې هم ور وباخښه، او لانور خلعت یې هم ورکیء .

مأخذ :

سراج التواریخ -۱/۳۸مخ .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۴۸ـ امیر خان ننگرهاری :

د پښتو ژبې نومیالی شاعر و، د ده پلار او نیکه گان په جلال آباد او لالپوره کې اوسېدل چې اوس یې هم عزیزان د لته ستهـ خو پلار یې د احمدشاه بابا په وختو کې د پېښور د اشنغر سیمې ته ولاړ او «په شیر پاو» نومې کلي کې میشته سو، او تر (۱۲۶۱ هـ ق) پورې ژوندی و، دشعر دیوان یې درلود، او په ختهـ علي زی او په علیز و کی حسن خېل مومندو، او داغزل یې د کلام نمونه ده:

ستاد زلفو خیال مې تلو نې لهسرنه دی
خو مې ساه پسې له غمه بدر نه دی
لکه وې لذت د استاد لعلو لبو
دالذ ت لادشر بت د کو ثر نـه دی
لکه ستا بشر دی ښکلی پیدا شوی
لا ښایست هسې دشمس و قمر نه دی
ښایسته که په جهان کې ډېر یاد پېږي
په ښایست کې یو له تابر ابر نه دی
ناصح ځکه که تر وې تر خې خبری
چې یې ځښلی ستادشو نډو شکر نه دی
لا پخوا ز ماخبر له هغه و اخله
چې یې توری خاو ری خو لابشر نه دی
خو گر یو ان په دو اړه لاسه پاره نه کا
لاهجری دیار له غمه بتر نه دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

مین یار چې پکښې نه وینې په ستر گو
په «امیر» باندې و دان هشتنگر نه دی
مأخذ :

تیر هیر شاعران -۹۷ مخ د عبدالحلیم اثر افغانی اثر د پښتو رچاپ .

۱۷۴۹-امیر خان هجری :

د پښتو ژ بې پخوانی شاعر دی او د (۱۰۸۰ ه ق) او (۱۱۵۰ ه ق) کلو تر منځ دده ژوند اتکل سوی دی خو د ژوند حالاتو تفصیل یې لاس ته نه دی راغلی، یوازې دده له ځینو اشعارو څخه څرگندیږی چې دی یوې خانی کورنی ته منسوب دی لکه چې وایی :

که ځیلی کا یارد زلفو ور په غاړه
کا به تر که پرې «امیر» خپله خانی

هجری داشعارو دوه دیوانه لری چې په هغو کی ځای په ځای د «شهباز» دمړ ینی په باب یادونی کړی ، لکه چې وایی :

چې د ناز په خوب اوده پرې «شهباز» پروت دی
دلحده یې بو نین ځکه دلو نگ و لاړ - یادا چې:
د دنیا لذت یې و اړه په ما تریخ کړ
چې «شهباز» شیرین دهان شیرین گفتار لاړ

خو ښاغلی همیش خلیل لیکی چې :« په یقین سره نشی ویلی کېدی چې دا شهباز څوک دی ، ولی د قیاس نه معلومیږی چې شهباز په ضرور څوک دشاعر دوینی په رشته کی او یا څوک نږدې دوست وی »

د امیر خان هجری د دیوانو په باب هم ښاغلی همیش زیاتوی چې :
« ا میر خان هجری په حیثیت د یو پر گو شاعر مونږ ته د خپل کلا م

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوه ضخیم قلمی دیوانه پریښی دی (۱) چې دشاعرد قادر الکاسي نه علاوه دهغه په علمي قابلیت هم دلالت کوی - دهجری طرزلکه دځینو نوموړو لرغونو پښتنو شعراء عشقی او روان دی ، شیرینی او تأثر هم لری ، دپوخ عقل فکرخاوندی په ژبه ښه عبور لری وینایې هم صفا اوشسته ده... دځینې ساده ساده وینا په تنه بوده کی دبلاغت او صنائعو دملغلرو په پیلو هم پو هیږی ... »

اوس دهجری د کلام نمونه ولولیء :

-- ۱ --

گل په لړه ژړ او خاندی شبنم تنه

یا رسی وپه ښوده داو ښکوپه باران مخ

چې زمادزړه آهونه ورته رسی

ځکه هسی رنگ کبود شه دآسمان مخ

-۲-

که تو لی دخوبرو یانو پرې تو لیږی

زه دځان په سوه رضایم لکه شمع

چې می ولوه مخ دغم په دېر واوښکو

دمجلس د عشق رنایم لکه شمع

چې میشته شو پکښې خیال دسرو چشمانو

زما زړه شو ځکه گنج د درسر جانو

د عقیق لړمون به ډک نه و، د و ینو

که یې نه وې په زړه خیال دسرو لبانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

— ۴ —

لکه دی چی ارغوانی زماد یار رنگ
هسی کله دی دګلو دګلزار رنګ
لکه خال چی شین زمادیار دمخ دی
هسی نه لری سبزه دمرغزار رنګ
لکه دی زمادیار چی توری زلفې
هسی نه دی دسنبل دشبتار رنګ
یار زما چی تور کاکل پهٔ مخ خواره کا
شي خجل و رته دمښکو دبازار رنګ
چی پهٔ بو نین زمادیار دزلفو راشی
له هیبته تغییر وخوری د عطار رنګ
ماها له پوښته زماد تغییر رنګه
که پهٔ ځای لیدلی چاوی دبیمار رنګ
تسله بلبل پهٔ ګل دیارد مخ کا
چی و نه وینی هیچر ته درخسار رنګ
چی بې تیغ پرې دسر و سترګو نیم کښنو که
پهٔسرو و ینو یی لړمون که دانار رنګ

— ۵ —

پهٔ شنو آهو کی مدام تازه نرګس
ما مو ندلی دی سپرلی پهٔ د اخزان کی
پهٔ ژړا اژړا زماداهسی خاندی
لکه ګل چی سحر خورشی پهٔ باران کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یې خیال ما په گوشه دستر گو را و وست
که آهو وحشي را د ر و مي په داما ن کي
د هر بوټي د گل ز ر و اري ځا ر يږم
چې يې عکس د مخ و ينم په بو ستا ن کي
چې يې خيال د کړو ر و ځو و ر په ز ړه شي
ز و ړ ند سر لکه غنچه کړم په گر يو ان کي

مأخذ :

ور که خزا نه ـ دبنا غلي هميش خليل تأليف ـ ۲/۳۶۳ مخ .

۱۷۵۰ ـ امير خليل هر ا تي :

د هرات نو ميا لی خطاط و ، لو مړ ی د ستر خوشنو يس محمو د بن اسحاق سره ا و سپد ا و له هغه څخه يې د خط زد ه کړ ه وکړ ه او په لږ و خت کې لوی استادسو ، اوشهرت يې و مو ند ، او هغه و خت چي اول شاه طهما سپ صفوي خراسان ته راغلي امير خليل يې ډيرو نازاوه او ډير خلعتو نه يې ورکړه ـ تر هغه و روسته هند وستان ته و لاړ اد گو گـانيانـو شاهانو دربارته يې لار و مو ندله ـ دشاه عباس په وخت (۹۹۶-۱۰۳۸) کې له هنده اصفهان ته ولاړ ، او دهغه پاچا در بارته يې لار پيدا کړه ، هغه پاچاهم لوړه مرتبه ورکړه ، او فرمان يې ورکی چې دسلطنتي کتابتون دپاره ځيني ټو ټې ا و مر قعات و ليکي په دې توگه يې ژ و ند تېراوه ، خو چې دده او مشهور خطاط «مير عماد» تر منځ د ښه خط په باب کې مناقشه پيښه سوه او هر يوه به دخپل خط دښه و الي دعوه کو له ، ددې مناقشې خبره شاه عبا س ته و رسېدله اوشاه عباس تر دوی تر منځ دهغه و خت ډېر نو ميالي خطاطانو ملامحمد حسين او علي رضای عباسي ميانځگړي او قاضيان و ټاکل هغه و

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغو دواړو ددوی خطوته ترژوری کتنې وروسته د امیرخلیل خط ته ترجیح ورکړه. څه موده وروسته امیرخلیل د هند دپاچهانو په غوښتنه له شاه ـ عباس څخه اجازه واخیستله او هندوستان ته ولاړ، او چې حیدرآباد د کن ته ورسېد ناروغي وړپېښه سوه او په (۱۰۳۰ ه ق) کال مړ، او په حیدرآباد د دکن کې ښخ کړه سو.

مأخذ :

خط وخطان ـ ۵۲ مخ.

دابو لقاسم رفیعي آبادي تالیف د تهران چاپ

۱۷۵۱ ـ امیر شاه کویټې :

امیرشاه معروف په محمدعلي دخپل وخت عالم او دپښتو ژبې شاعر و. د پښتونستان په کویټه کې اوسېد، او د «سنه خیلو» په جماعت کې یې امامت کاوه، بیا هندوستان ته ولاړ، لومړی په لکهنو کې اوسېد او په (۱۲۷۸ ه ق) کال دگوالیار ریاست ته وکوچېد، او په یونانی طب بوخت و.

ده په عربي ژبه هم شعروایه، او یوه میمیه قصیده یې پنځه شپېته بیته دخپل پیرسیدا میر په ستاینه کې په عربي ویلې ده چې څو بیتونه یې د «تیر هیر شاعران» په (۱۶۴، ۱۶۵) مخو کې راوړه سوي دي او څنګه چې دا قصیده یې په (۱۲۷۸ ه) کې ویلې ده نو دده ژوندهم په دغه کال کې یقیني دی.

نبوي شمایل یې هم په پښتو ژبه نظم کړي دي او دادوه بیته دده دي :

امیرشاه زهیر دی ژاړي   صبح وشام وتاته ژاړي

۱۷۵۲ ـ امیر (ملا) :

دشاه شجاع الملک دوخت دپښتو ژبې شاعر و، دپښتونخوا دمردان دضلع دسوابي دتحصیل د کلابټ په کلي کې اوسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ده په‌خپلو اشعاروکی په‌کابل کی دشاه‌شجاع دپرتخت‌کښېنا ستلو او بيالـه تخته‌درلوديدلو پيښې‌يادوی ، څکه‌نوتر(۱۲۴۰ هق) کال پورې دده ژوندیقینی دی .ده په‌پښتو ژبه کی«دتميم انصاری »قصه‌په‌نظم کړې ده اوپه‌قصه نظم‌کولو کی‌د«فياض منډر«پير و ښکاری‌رد »قوم»قصه‌يې همپه‌نظم کړې‌ده‌او دافغان‌او انگریز دلو سړی جگړې پيښې‌يې‌هم‌به نظم‌ليکلی دی‌دا بيتونه‌دده‌دی

آشناستاپه‌سپينه‌خو له‌ږغنگه‌جوړ ه‌ پړی چی‌ته‌اخلې‌له‌ا ميره‌ر خصتو نه

ستا د لطف خـوانچـه غوا ړی را کړه‌لاس دخدای دپاره

ماخذ:

نېر هېر شاعر ان -۱۶۳ مخ

ستايا ری شوه له‌اميره هسی پاتې لکه‌پاتې‌شه‌کابل‌له‌شجاع و له

ای اميره د رنجيت پليت دلاسه رنگينه‌وطن‌خراب‌دپيښور شه

زه ا مير خو مير ا فغان د کلابت‌يم نه‌په‌اصل‌ترک ، تاجک‌يادلازاک

دده‌نو ر اشعار په«تير هيرشاعر ان » کی‌سته .

مأخذ :

تير هير شاعر ان - ۱۷۷ مخ

۱۷۵۳ - اميری هروی :

امير جلال الدين يو سف‌دبايسنغر ميرزاددربار له‌خوشنو يسانواوشاعر انو څخه‌و چی‌په‌اشعاروکی‌يې «امير» تخلص کاوه .

مأخذ

تاريخ نظم و نثر در اير ان - ۳۴۲/۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۵۴ـ امین :

عبدالجلیل امین د مذهبی موضوعاتو شاعر و ، نوځکه یې په شریعی او مذهبی موضوعاتو کې ښه معلومات درلودل ، ده یو اخلاقی او مذهبی اثر په (۱۳۳۰ هـ ق) کال کې په نظم کړی دی ـ دا بیت دده دی :

لس و رځې اته میاشتې دوه کلونه په حساب د عبدالجلیل امین شوی ای اخونه

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ / ۵۸ مخ

۱۷۵۵ـ امین الله راجایی :

د پښتوژبې اولسی شاعرو ، او په شعرو نو کې یې زیاتر دینی موضوعات بیا نول دنما نځه ځینی برخی یې په پښتو ترجمه کړی او دده معماوی شهر تلری . امین الله آهنګری کوله او په (۱۲۷۳ هـ ق) کال د لغمان په راجایی کې زیږیدلی او په (۱۳۴۵ هـ ش) کال کې مړ دی ـ دا سروکی دده دی

هردم کوم بیان ، وایمه سر د قرآن
واوری یارانو راته جوړه ترجمه شوه

رب ته هیله شوه زما

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱ / ۵۸ مخ

۱۷۵۶ـ انار :

د پښتوژبې شاعرتېرسوی او دده یو شعر د ملا ښایسته خان په پښتو جونګ کې راوړه سوی دی .

د ښاغلی رفیع په اټکل یې د دولسمې هجری پیړۍ په سرا کې ژوند کاوه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددهغه یوازینی شعر چی دملا شایسته‌خان په‌پښتوجونګ کی راغلی‌دادی:

سرمی سل ځله تر تا دلبره زارشه — ولی هو مره درته‌و ایم‌چی‌می‌یارشه

په‌درست‌عمرکی‌په‌قار راغځه ګرځې — باری یو ځله‌په مهر راکنار شه

پرهغه چی‌ستا خاطر پری‌آزار یږی — پر بدل زما، دلدار خاطر آزارشه

چی‌په سیان ددو و سینو جدایي که — دغه فعل‌د غماز د ی غمازخوارشه

د وصال‌شپه شب قدر ده ، «اناره» — پردغه شپه چی اوده نشې بیدارشه

ماخذ :

ادبی ستو ری -۱/۵۵ مخ

۱۷۵۷-۱ نار ګل لغمانی :

دپښتوژ بی اولسی‌شاعرودلغمان‌په‌سیمو کی‌اوسېداو پراولسی‌آهنګویې‌سم‌پښتوشعرونه جوړول.دده‌شعرونه په‌عواموکی‌شهرت‌لری،اود(۱۳۷۸ هش) کال‌په‌شاوخواکی‌مړدی.

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات‌پښتو-۱/۵۸ مخ

۱۷۵۸-۱ نځر ګل :

دپښتویوخوږژ بی شاعرتېرسو ی دی‌او د(۱۲۲۶ هش) کال په‌شاوخواکی دپیښور په‌سیمه کی او سېد په(۱۸۴۷ ام) کال یې د «ترانه‌محفل»په‌نامه یوه‌خوږه کیسه له اردواو فارسی څخه په پښتونظم‌را روان‌ده،نظم‌یې اوږد مثنوی دی‌او زیاتره لغات یې‌سوچه پښتو دی او ځای ځای‌یی‌هم پښتوبه لی پکښی‌را ړی دی .

په دی کیسه کی‌دسلطان محمود غزنوی عدالت او دښځوعفت او پاک نفسی بیان سوی او ددو و پاکومینانو دکامیابی‌مینی کیسه ده،او ترحمداو ثناو روسته خپل ځانته دکیسی‌دلیکلو داسی امر کوی :

لاس‌کړه پوری‌په کیسه‌باندی‌تلوار کړه — ساسعان‌پرې دمحفل‌تول خبردار کړه

شپه تېرېږی لږ سا عت دی پکی پاتی — درنګ‌ساعت‌له‌به‌سارغان‌باغ کړی‌ساتی

(c) ketabton.com: The Digital Library

یخ نسیم به‌د سبا اوس جاری کیږی
مرور گل په گلشن کی پخولا کیږی
سروه کج گردن دباغ منځ کی ولاړه
د بلبل د نه را تلو په زړه لتاړه
صنو بر خواره کړه لاس ډېردی خوشاله
همسری له دې چنار راغلی خواله
شمشاد چوب په‌لاس‌ولاړ مینځ کی‌دباغ
د بلبلو تول ته کله پر پر دی زاغ
سبزه رنگک توتاپه غاړه کړ خپل طوق
ځی خدمت‌له‌به گلش ته په ډېرشوق
ته هم واخله قلم وکړه تحریر
حاضران کړه د مجلس پوی په تقریر

ښاغلی حبیب‌الله رفیع په‌خپل کتاب «ادبی ستوری» کی لیکی چی:«ده‌په‌دې کیسه کی خپله‌برخه په‌ډېربریالیتوب‌او استادی‌سره‌ترسره‌کړې‌او دا کیسه‌یې‌په‌داسی مهارت‌سره لیکلی‌ده‌چی دپښتودستروستروکیسه‌لیکونکواستادانو له‌کیسوسره‌اندول کېدای‌شی،په‌دې کیسه کی د«روشن بانو»او«نیک‌اختر» دپاکی مینی‌پیښی لیکلی شوی دی.

انځرگل یوځای د«نیک اختر »په بیلتون کی د «روشن‌بانو» ژړاپه ډېر زړه وړونکی ډول‌تصویر وی او داهغه هغه وخت دی چی دسلطان محمو د غزنوی له‌خوا نیک اخترد‌غلاپه‌تورنیول شوی اودمرگ حکم پرې شوی‌دی »

دلته یې‌همدابرخه دانځرگل‌د کلام دغونی‌په توگه‌راوړو :

بانوغبرکړ وې زماخالقه‌خدایه په‌تیزتیغ می‌د هجران شوزړه دوه‌ځایه
دجانان دجدایي طاقت مي نشته ځه خوبیاوړومبې‌له‌ده عقباته بیایه

(c) ketabton.com: The Digital Library

روح منلی صدقه سی ددلبر دی
عزرائیل راولیږه زماترسرایه

اللہساسی ددلبر په حضو رواخلی
چی تسکین د لگیرضمیرشی دینکرایه

دفلک چی زړه‌سنل هغه یې وکړل
زمانې روی کړه‌در ب ته هیڅ مه وایه

ما غریبی تا سره څه بد وکړی
اې فلکه ! څه‌تقصیر زما وښایه

نرناحق دی‌او ردهجران راچاپیر کړ
ماکوم کارکړی له‌تانه و،بې‌ځایه

بې گناه دی‌ظلم وکړ په‌ما باندی
څله غوارم دا درسی له‌رهنمایه

«انځرگله »له چشمانوته‌نم وچ کړه
دبانو دخولې‌اشعار په‌ښه‌شان‌ستایه

مأخذ :

ادبی ستوری ۹۸/۱ مخ

۱۷۵۹ـ انعام خطاط:

ددو ولسمی‌هجری پېړی دپای له خطاطانواو دپښتو ژبی‌له‌ناظمانو څخه و ، ده دپښتود کتابوڅونسخې په‌خپل‌ښه‌خط‌لیکلی دی‌چی‌دده دنظمونو نموني‌هم‌پکښې‌سته.

په(۱۱۷۶هق) کال یې‌درحمان بابادیوان یوه نسخه خطاطی کړې وه چی‌په‌پای کی‌یې دابیت لیکلی و :

شکرشکرچی‌تمام شو دادیوان
په دستخط د«انعام »خوار و حیران

مـاخـذ :

فرهنگ زبان و ادبیات پښتو- ۵۹/۱ مخ

۱۷۶۰ـ انگو خان بامیزی :

دتیمورشاه‌درانی دوختوله‌نومیالیوڅخه و ،چی‌په (۱۱۸۶ه ق) کال یې د تیمورشاه په‌امرداحمد شاه‌بابادوختوزیرشاه‌و لی خان‌چی‌دتیمور شاه ... ور شهزاده سلیمان او خپل زوم یې داحمد شاه‌باباترمړینې و روسته پرتخت کښېنولی و ،داسلام خان‌په‌ملگرې‌و واژه دسراج‌التواریخ مؤلف‌لیکی : «شهزاده (تیمور)

(c) ketabton.com: The Digital Library

چون ازتخت‌نشینی برادر کوچک خود سلیمان که‌بواسطهٔ وزیرشاه ولی‌خان شده ازو آزرده خاطربود درمنزل سیاه آب واقع غربی‌بکوا « ازانگوخان‌بامیزئی» رامأمور بقتل شاه ولیخان کرده واو باتفاق وهمدستی اسلامخان‌ و یرابادو فرزند ودو تن خواهرزاده گان‌ارجمندش بقتل رسانید... »

مأخذ :

سراج‌التواریخ-۱/۳۵مخ

۱۷۶۱-انمر ځول خیل :

پروفیسورسیال کاکړ لیکي‌چې:«انمر دمرانیودځول خیلودبابوزیو په‌تبرکي مبارزشخصیت‌تېرسوی دی -ده دځول خیلو په د هنه کي‌بې‌پرنګیان و ژلی دی او بالاخره پخپله داستعمارچیانوله‌خوا په دارسو »

مأخذ :

پښتواو پښتانه - ۳۸۹/۱ مخ

۱۷۶۲-انور شاه (سید) :

سیدانور شاه‌دپښتو ژبې شاعراو په ختهٔ سید ؤ ه دده‌نیکه‌گان‌لکه فخرعالم‌بابا، میرعقیل، او نورپه روحانیت او پیری مشهوروو، او په تېراکي اوسېدل .

سیدانورشاه‌د(۱۱۳۷ هق) کال‌په‌شاوخواکي په« کلایه » کي زیږېدلی وو، چې‌و روسته‌عالم ، پرهیزګاراو دسلوک واقف سړی‌سو - دېرخلک یې مریدان سول او په«میاصاحب» یې‌شهرت وموند، مریدان یې«میامریدا ن »او نمسی‌لې «میانمسی» بلل کېدل ،دده ژوند تر(۱۲۰۷ هق) کال پوری یقیني دی -سباغلی همیش خلیل لیکي :

«قنبرعلي خان چي دپښتو په‌مقدمینوشعراء کي‌څرګند حیثیت‌لري،دسیدانور شاه عقید تمند اومریدو ، بلکه‌دسیدانور شاه‌دتعلیماتو پرې‌دومره‌زیات‌اثرشوی‌و -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې خپل آخر ی ژ و ندیې ټول دهغه سره یو ځای تېر کړی و » تر مړینې و روسته «کلایه» مخامخ د «مستوری توی» ها خواته «لیړی » نومی ځای کی ښخ کړه سو، او ښه گنبده پرو لاړه ده .

د دشعر دیوان هم در لود ،او دښاغلی همیش په ر و ایت یو مکمل دیوان یې دسید قاسم «ابراهیم زی» سره په هنگو تحصیل کی سته.

د کلام نمونه :

باده راشه دشیرین یا رله وطنه
عرض و کړه ځه احوال یارله دیدنه
نورانی محبوب دمخ رنگ گلابی دی
ارغوان له شقائق زیات له سو سنه
چی صفت تعریف دگل او دبلبل کل
نسترین، سنبل ، نسرین و ه له سوسنه
فرهاد څه چاری په ځا ن باندی وې کړی
خبرنه و ، له دی هسی دود شیونه
امتیاز یی و، هر چا و ته معلوم شی
گل پسرشی چی جداشی له چمنه
عاشقانو په باب دا کار عنایت دی
زه به و لی ملامت کړم له کوه کنه
انور ستا په تیغ شهید دی که باور کړی
خوش خرم دی که ښخ شوی بې کفنه

نور اشعار یې په« و رکه خزانه» کی سته.

ماخذ :

ورکه خزانه- ۲/۲۰۷مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۳ـ اورکئ ردوښانی :

دروښانیانو د ډلی له ورستیو پیروانو څخه و، چی په پښتو ژبه عرفانی منظومی لری دده ژوندتر (۱۱۷۵ هـ ق) کال پوری یقینی دی. «دورکی خزانی» مؤلف ښاغلی همیش ـ خلیل دخپل کتاب په لومړی ټوک کی دده د نظم نمونه راوړی ده. دا بیت دده دی:

رامدد بایزید مسکین کړه په تقوی کی می مسکین کړه
د عقبی د معاش فکر هم دده په رهبری کړم

مـأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۶۰ مخ

۱۷۶۴ـ اول خان رخړی :

د پښتو ژبی غزل و یونکی شاعر او تر (۱۲۰۰ هـ ق) کال وروسته د چارسدې په «رخړ» کی اوسېد ـ په شعرونو کی یې پر غزل سربېره قصې هم په نظم کولې، چی یوه له هغو څخه «دنیمبو «لاقصه وه، چی دده له ادبی یادګارو څخه ګڼله کیږی، دا بیت دده دی

ډهوښیارو کمینی د تن جامه ده
اول خان د کمینه وو، خدمتګار یم

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ـ ۱/۶۱ مخ

۱۷۶۵ـ اول ګل ننګرهاری :

دثناګل زوی، د پښتو ژبی او لسی شاعر، د ننګرهار په شیرشاهی کی او سېد، پرولسی او زانویې شعروایه ، او دده شعرونه زیاتره د خلکو په خولو کی وه ، په ښلوېښت کلنی مړدی ـ او دا بیت دده دی :

اول ګل نیالګی د ګلو دی کرلی
له خزانه دی الله کړی په امان

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو ۱/۶۱ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۷۶۶- اومې کټوازی :

دپښتوژبې شاعره وه ، په ختهه احمد زی او دکتهو ازدکو چنیا نو په سیمه کی اوسیدله ، پراولسی اوزانواو آهنګو کی شعر و نه ویل. دابیت ددی دی:

خهل لوړلی چی وار به ا خلی   کهو اربې وا خیستاو ر به یې مړسی

مأخذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو -۱/۶۱ مخ

۱۷۶۷- ایاز لنډی :

ایازدپښتوژبې اولسی شاعرو ، په شعروکی یې «لنډی» تخلص کاوه . په (۱۳۰۶ ه ش) کال دپکتیاپه پیرکی باک کی زیږیدلی ، اوپه (۱۳۴۹ هش) کال همهلته مړدی. پراولسی اوزانویې شعرونه ویل او اجتماعی انتقادی مضامین یی پکښی راوړل دا بیت دده دی :

چیرته نشته په دنیاکی وفادارنن   و به نه کسې په رښتیاد مینی یارنن

مأ خذ :

فرهنګ زبان و ادبیات پښتو-۱/۶۱ مخ

۱۷۶۸- ایوب خان :

ددیرلسمی هجری پیړی په سرکی ژوند ، اودپښتو ژبې مبارز لیکوال و. یو کتاب یې دپښتنو اوانګریزا نودجګړود شواهدو په نامه لیکلی و .

دی دپښتونستان په «پکلی» په سیمه «زیږیدلی اوله زلمیتوبه یې دملی مسئلوسره علاقه درلودله ، اودملی مبارزوپه سلسله کی له پکلی څخه باجوړ ته اوله باجوړه کابل ته راغی ، اوهمدلته په کابل کی مړسو، اودپو ستین دوزانو په محله کی ښخ دی .

مأخذ :

فرهنګ زبان و اد بیات پښتو -۶۲ مخ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library